VAHDET MESUT AYAN • AKP DEVRİNDE MEDYA ÂLEMİ

Vahdet Mesut Ayan

AKP Devrinde Medya Âlemi

Yordam Kitap

Vahdet Mesut Ayan

1986'da Amasya'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Merzifon'da tamamladı. 2010'da Kocaeli Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'ndan 2014'te yüksek lisans, 2019'da doktora derecesi aldı. Niğde Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. "Bu Suça Ortak Olmayacağız" bildirisine imza attığı için 1 Eylül 2016'da 672 Sayılı KHK ile üniversitesindeki görevinden ihraç edildi. Medya, medyanın eleştirel ekonomi politiği, medyanın dönüşümü, medya ve nefret söylemi üzerine çeşitli mecralarda makale ve raporları yayımlanmıştır.

AKP DEVRİNDE MEDYA ÂLEMİ

Vahdet Mesut Ayan

Yordam Kitap: 346 • AKP **Devrinde Medya Âlemi** • Vahdet Mesut Ayan
ISBN 978-605-172-343-3 • *Kitap Editörü*: Gökhan Atılgan
Kapak Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Haziran 2019
© Vahdet Mesut Ayan, 2019; © Yordam Kitap, 2019

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **İnkılâp Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8
Yenibosna / Bahçelievler - İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

AKP DEVRİNDE MEDYA ÂLEMİ

Tutuklanan, sürgün edilen, saldırıya uğrayan,
hedef gösterilen gazetecilere adanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11

Giriş 13

Mevzi Savaşları Başlarken (2002-2008) 47
- Reddedilen Miras 49
- Yeni Tarihsel Blokun Şafağı 62
- TMSF: İktidarın Çiçikov'u 72
- Teşkil Edilen Medya Örneği 75
- Direnç Noktaları 80
- Dönüm Noktaları 101

Yeni Bir Tarihsel Blok Kurulurken (2008-2013) 111
- Temel Yapıda 112
- Politik Toplumda 126
- Sivil Toplumda 139
- Zapt 156
- Fetih 167
- Teşkil 172
- Medyada Yeni Düzen 172

Sarsıntılar Ortasında Salvolar (2013-2018) 175
- Gezi'den 15 Temmuz'a 179
- Sivil Örgütlenmeler, Yurttaşlar ve Temel Hakar 197
- Zapt 204
- Fetih 208
- Teşkil 215

Tahzîr ... 217
Berhava ... 232
Medyada Yeni Patronlar, Yeni Yüzler, Yeni Yapılar ... 237
Çırpınışlar ... 239
Temeldeki Sarsıntılar ... 243

VAKA ... 252
Yeni Sistemin Meşrulaştırılması ... 255
Ötekinin Kurgulanması ve Parçalama ... 271
Birleştirme ... 282
Gizleme ... 288
Şeyleştirme ... 293

SADET ... 298

KAYNAKÇA ... 305

Önsöz

Ocak 2019'da tamamladığım "Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Türkiye Medyası ve Tarihsel Blokun Dönüşümü" adlı doktora tezime dayanan bu kitabı tasarlamam, aslında daha geriye, 2014 yılına uzanır. Doktoraya yeni başlamış bir öğrenci olarak iktidar-medya ilişkileri üzerine düşünmeye/çalışmaya o dönemde başladım. Tabii yola çıkarken, ilerleyen yıllarda hem Türkiye toplumunun hem de medyanın kusursuz bir fırtınaya yakalanacağını tahmin etmemiş, edememiştim. Özellikle 15 Temmuz 2016'daki askerî darbe girişiminin ardından siyasi iklim ve medyadaki altüst oluşlar, bu döneme kusursuz fırtına dememin sebebidir.

Bu kitapta bir anlamıyla, medya alanındaki fırtınayı toplumun diğer parçalarında yaşananları kapsayacak şekilde resmetmeye çalıştım; lakin paleti elime alıp, tuvalin karşısına geçtiğim her anda bu hızlı devinimi asla tam olarak resmedemeyeceğim düşüncesi içimi kemirdi. Bu beni, Balzac'ın başyapıtı *Bilinmeyen Şaheser*'deki ressam Frenhofer'in "Ah! Doğa! Doğa! Seni kaçarken kim yakalayabildi?" sözlerinin ardındaki zihin dünyasına götürmekteydi. Bu yola sapsaydım muhtemelen fırtınaya bakakalmaktan eseri tamamlayamayacaktım. Bir ikinci yol ise, büyük gürültüyle akan fırtınanın karşısında tuvalin boyutlarını ve bakış açımın darlığını da hesaba katarak her ne pahasına olursa olsun eseri izleyiciyle/okurla buluşturmaktı. Ben, dikkatli okurun asla gözünden kaçmayacak hataları, kusurları olan ikincisini seçtim; laf aramızda, şimdi bu tercihimden pek memnunum.

Manzara karşısında seçtiğim yer, tuvalin boyutu ve zihnim, esere kendiliğinden sınır çizilmesine neden oldu. Örneğin, 2018 sonu ve 2019 yılı iktidar-medya ilişkileri buraya dâhil edilmedi. Kitap bittiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı bir gazeteciyi, "Haddini bil, haddini! Bilmezsen haddini, bu millet patlatır enseni" sözleriyle tehdit etmemiş; 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimlerine girecek bir partinin seçim reklamları ücreti ödenmesine rağmen ekranlarda yayımlanmamış; yine aynı seçimlerde Anadolu Ajansı seçim gecesi veri akışını durdurmamış, *Yeniçağ* yazarı evinin önünde saldırıya uğramamıştı. Hülasa ben eseri bitirdiğimde fırtına bütün kuvvetiyle sürmekteydi ve örneklerini çoğaltabileceğimiz bu gelişmeleri esere yansıtamadım. Burada okurun beni anlayacağını umut ediyorum.

Eleştiriye muhtaç bu kitap için birçok kişiye teşekkür borçluyum. Çalışmamda büyük bir özveri ve titizlikle bana yol gösteren, manevi desteğiyle her zaman yanımda olan Prof. Dr. Gökhan Atılgan'a müteşekkirim. Tez jürimde bulunan ve eleştirilerini esirgemeyen Prof. Dr. L. Doğan Tılıç, Prof. Dr. Mehmet Yetiş, Doç. Dr. Çağla Kubilay ve Doç. Dr. Mete Kaan Kaynar'a teşekkür ederim. Kitabın yazım sürecinde yaptığım hataları bıkmadan düzelten Mustafa Aksoy ve Pınar Yıldız'a hem dostlukları hem de yardımları nedeniyle minnet duyuyorum. Bu süreçte hep yanımda hissettiğim Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası'na, aileme ve adlarını buraya sığdıramadığım emeği geçen herkese, tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Fırtınanın yakın zamanda dinmesi dileğiyle, önsözümü Dostoyevski'nin sözleriyle bitiriyorum:

"... mademki bunu yazdım, artık varsın öyle kalsın! Şimdi gelelim asıl konuya..."

Vahdet Mesut Ayan
Ankara, 11 Mayıs 2019

Giriş

Bu kitap, Türkiye medyasının 2002-2018 yılları arasında geçirdiği radikal dönüşüm üzerinedir. Hikâye, medyayı olduğu kadar Türkiye toplumunun yaşadığı süreci de anlatmaktadır; çünkü medya ile birlikte Türkiye toplumunun tüm parçaları 16 yıllık süreçte eşine az rastlanır bir değişim/dönüşüm yaşamıştır. Elinizdeki çalışma, bu değişimi, medyayı kalkış noktası kabul ederek sergilemeyi amaçlamaktadır.

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de medyanın mevcut siyasi ortamdan olumlu anlamda etkileneceği öne sürülmüş, *Yeni Türkiye* ile beraber iktidar-medya ilişkilerinin daha demokratik bir düzlemde ilerleyeceği iktidar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Gelgelelim, iktidar-medya ilişkileri, zamanla baskının ve gücün egemen olduğu bir boyuta evrilmiştir. *Yeni Türkiye* ne medyaya, ne de toplumun diğer parçalarına yeni bir demokrasi anlayışı getirebilmiştir; aksine zorlama, tektipleşme, tekseslileşme, merkezileşme gibi özellikler medyaya ve topluma dayatılan özellikler olmuştur.

Tayfun Atay (2017a), *Yeni Türkiye*'yi konu edindiği bir yazısında *Yeni Türkiye* söyleminin "Eski mağdurluklardan şimdi mağrurluğa sıçramış, mazlum edebiyatından muktedirlik sanatına geçiş yapmış, zulmetten zulme yol tutmuş olmayı görmeme/göstermeme için bir göz bağı" olduğunu belirtir. Bu satırlardan hemen önce ise *Yeni Türkiye* söyleminin mevcut iktidar açısından "elinde her kapıyı açan bir mastır anahtar" işlevi gördüğü saptamasını yapar. Bu açıdan bakıldığında *Yeni Türkiye* söylemi,

iktidarın elinde gerçekten sihirli bir anahtardır; çünkü zamanla Türkiye'nin tüm toplumsal parçalarının geçirdiği süreçlere karşı yapılan demokratik muhalefetin sesini kısma işlevine sahiptir.

Yeni Türkiye'den bahsedebilmenin en önemli koşulu ise muhakkak "eski" olanın bir yerlerde var olduğunu kabul etmekten geçmektedir. Eski ile yeni arasına metafiziksel olarak çizilen çizgi, âdeta AKP'nin "demokrat" ya da kendi deyimiyle "muhafazakâr demokrat"[1] yönünü vurgulaması açısından önemlidir. Bu vurguya göre, eski olanın bütün karanlığına ve bütün baskıcı-totaliter yanına karşı, AKP ile beraber başlayan *Yeni Türkiye* dönemi, özgürlüklerin, demokrasinin, insan haklarının olabildiğince önünü açan; ceberut devletin sonunu getiren ve devletin toplumsal hayattan elini eteğini özgürlükler lehine çekeceği bir süreci kapsamaktadır. Peki, özellikle AKP'nin ilk döneminde kurtulmamız gerektiği vazedilen Eski Türkiye neydi? Hangi tarihsel toplumsal dinamiklere gönderme yapıyordu ve dahası "yeni"siyle kıyaslandığında acaba gerçekten bahsedildiği gibi miydi ya da daha öznel soracak olursak "yeni" olanda ne vardı da "eski" olan bu kadar kötüydü?

2019 Türkiye'sinden geriye, yani *Eski Türkiye*'ye bakarken onu idealleştirmek ya da bir şekilde kusursuz olarak tasvir etmek hatalı olacaktır. Elbette *Eski Türkiye*'de de yargı hiçbir zaman yürütmeden tam anlamıyla bağımsız olamamıştı; eğitim istenilen seviyede değildi; devletin kalıcı bir sağlık programı yoktu; yolsuzluklar vardı; ülke 1982 Anayasası'na göre yönetilmekteydi ve dolayısıyla 1982 Anayasası'nın kurumları hâlâ işbaşındaydı. *Eski Türkiye* böyle bir ülkeydi; ancak yine 2019'dan bakacak olursak yargı bağımsızlığının görece mevcut olduğu bir Türkiye'ydi. Cumhurbaşkanının anayasal sınırlar içinde kalmaya hiç değilse biçimsel olarak dikkat ettiği, yolsuzluk operasyonlarının belir-

1 Kavram, AKP iktidarının kuruluş dönemindeki siyasi bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. Yalçın Akdoğan'ın (2004) *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi* adlı kitabında Muhafazakâr Demokrasi, modern demokrasilerle İslam'da mevcut olan demokrasi anlayışının bir araya gelebileceğinin altını çizmektedir.

li bir düzeyde yapılabildiği bir ülkeydi. Dolayısıyla *Eski Türkiye* dediğimizde aslında biçimsel demokrasi kurallarının asgari de olsa, görünürde de olsa geçerli olduğu bir ülkeden bahsedilebiliyordu.

Eski Türkiye; hâkim sınıfları, devlet düzeni, toplumsal-siyasal geleneği, yaşam normları ve medya düzeniyle bir bütün oluşturmaktaydı. Bu bütünlük içerisinde medyanın tamamen bağımsız yayın yaptığını ileri süremeyiz. Medya o dönemde de iş çevreleriyle, siyasetle ve iktidarla sıkıca ilişkiliydi ve bu durum yayın politikalarına yansımaktaydı. Yine de o dönem medyanın siyaset ve toplumsal hayatla ilgili yaptığı yayınlar incelendiğinde kısmen de olsa editöryal bir bağımsızlıktan söz edilebiliyordu.[2]

AKP döneminin *Yeni Türkiye* söylemi, *Eski Türkiye*'nin bütünlüğünün zaman içinde geriletilerek bu yapının yerine yenisini kurmanın ve ülkenin kendisiyle birlikte yeniden inşa edilebileceğinin işaretlerini vermektedir. Nitekim böyle de olmuştur; AKP dönemiyle birlikte Türkiye toplumu siyaset, ekonomi, eğitim, sağlık ve diğer toplumsal parçalarda önemli değişim/dönüşümler yaşamıştır. Medya, bunların dışında kalmamış; toplumsal yapının önemli bir parçası olması nedeniyle *Yeni Türkiye*'nin uygulamalarından en fazla etkilenen uğraklarından biri olmuştur. Medya düzeni bu dönemde kurumsal yapısı ve söylemsel içeriği göz önüne alındığında *Yeni Türkiye*'nin âdeta metamorfoza uğramış bir parçasıdır. İşte bu kitabın konusu, AKP döneminde medyanın nasıl ve hangi biçimlerde metamorfoza uğratıldığıdır.

Anlattıklarımızdan da yola çıkarak bu çalışma bilimsel açıdan bazı zorluklar içermektedir; çünkü medya düzeni AKP iktidarı döneminde Türkiye'nin bütünselliği içinde baştan ayağa değişmiştir. 15 yılı aşan bir süre zarfında Türkiye toplumunun ve medyanın kapsamlı dönüşümü, iktidar-sermaye-medya ara-

2 Bu konudaki çalışmalar için ayrıca bkz. Derya Sazak (2017). *İtirazım Var* İstanbul: İletişim Yayınları; Ertuğrul Mavioğlu (2012). *Cenderedeki Medya-Tenceredeki Gazetecilik* İstanbul: İthaki Yayınları.

sında gelişen karmaşık ilişkiler ve son yıllarda ülkede bilgiye erişimde yaşanan zorluklar, medya konusunda inceleme yapacak araştırmacıların önünde yükselen engellerden bazılarıdır. Son yıllarda medya araştırmalarında ihmal edilen Marksist perspektif, kanımca bu engelleri aşma sürecinde araştırmacıyı biraz yoran ve fakat yolculuğun sonunda hedefine ulaştıran uzun ve kıvrımlı bir patika gibidir. Marksist bakış açısı, siyaset bilimi ve medya incelemelerinde, şeylerin maddi koşullarını ve sınıf ilişkilerini göz önünde tutarak değerlendirmeyi içermektedir ve bizim uzun ve kıvrımlı patikamız da buradan ilerlemektedir. Bu kitap, bu yolu katederek hem AKP'yi hem de AKP ile birlikte dönüşen Türkiye medyasını, sınıf ilişkilerini ve maddi koşulları göz ardı etmeden araştırmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, Savran'ı (2014a) takip ederek AKP'nin iktidara gelmesinin ardındaki temel sebep olarak, gelişimine 1970'lerde başlayan, 1990'larda hız veren ve 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye burjuvazisi içinde önemli bir fraksiyon haline gelen İslamcı burjuvaziyi görmekte; Türkiye medyasının değişiminin de bu sınıf oluşumunun içinde aranması gerektiğini savunmaktadır: Hem medya ortamının mülkiyet ve kontrol ilişkilerinde, hem de medya çıktılarının ideolojik yaklaşımlarında 15 yılı aşan bu süreçte yaşanan kapsamlı değişim, sınıf çelişkilerinden ve Türkiye hâkim sınıflarının iç gerilimlerinden bağımsız düşünülemez.

1990'lı yıllarda finans kapital haline gelen ve 2000'li yıllarda sermaye birikimini artıran İslamcı burjuvazi, Türkiye'de Milli Görüş hareketinin ve daha sonra AKP'nin temsil ettiği siyasal İslam'ın önünü açarken (Tanyılmaz, 2014), siyasal İslam ile birlikte medyayı da dönüştüren önemli bir güçtür. Bu anlamıyla 1990'lı yılların ortalarında iktidara gelen ve Milli Görüş hareketinin temsil ettiği siyasal İslam ile 1990'larda finans kapital seviyesine yükselmiş İslamcı burjuvazi arasında birbirini besleyen diyalektik bir ilişki mevcuttur. Burjuvazi ve siyasal İslam arasında kurduğumuz bu ilişki, 2000'li yıllarla birlikte AKP'yi

de içine alan bir boyuta evrilmiştir. AKP, Türkiye hâkim sınıflarının içindeki çatlakta İslamcı burjuvazinin siyasi temsilcisidir (Savran, 2014a). Dolayısıyla siyaset kurumu olarak AKP'yi, siyasal İslam'ı veya medyayı incelemenin yollarından biri, feneri Türkiye burjuvazisinin son yıllarda gelişen fraksiyonuna tutmaktan geçmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konuya daha kapsamlı bir şekilde değineceğiz; şimdilik *Komünist Manifesto*'ya atıfla şöyle diyebiliriz: Türkiye siyasetinin ve medyasının dönüşümü, sınıf savaşımlarının ürünüdür; ancak bu savaşım işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki mücadelede değil, yerini, hâkim sınıfların arasındaki çelişki ve gerilimlerde bulmuştur. Burjuvazinin Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği'nde (TÜSİAD) temsil olunan Batıcı-laik kanadı ile İslamcı kanadı arasındaki temel çelişkiler, medyayla birlikte genel olarak Türkiye toplumunun son yıllarda geçirdiği dönüşümün temel dinamiğidir. Bu değişimin maddi dünyayla ilişkisi olduğu kadar, siyaset, kültür, ideoloji gibi Türkiye toplumunun tüm alanlarıyla da ilişkili olduğunu belirtmeden geçemeyiz. Medyanın geçirdiği süreci, ancak yukarıdaki alanların her birinin dâhil edildiği bütüncül bir yaklaşımla çözümleyebiliriz. Marksist diyalektik ve Gramsci'nin geliştirdiği "tarihsel blok" yaklaşımı, içlerinde barındırdığı bütünsellik ve esneklikle Türkiye'de 15 yılda yaşanan kapsamlı gelişmeleri medya üzerinden anlamanın anahtarı olacaktır.

AKP'nin medya politikalarının ve özellikle AKP'nin ikinci döneminde oluşan hükümet yanlısı medyanın incelenmesinde/analiz edilmesinde "tarihsel blok" kuramının kullanılmasının birden çok sebebi vardır. Öncelikle bu yaklaşım, toplumsal olanı anlamada ve bunu sorgulamada taşıdığı bütünsellik bakımından kullanışlıdır. Gramsci'nin kuramı, parçalar arası ilişkileri organik bir bütünlük şeklinde görmemizi sağlayacak ve parçaların birbirleriyle olan etkileşimini vurgulaması açısından da çalışmaya katkı verecektir. Organik bütünlüğü ve etkileşimi ön

planda tutabilen "tarihsel blok" kuramı, Türkiye'de AKP ile birlikte daha da karmaşık bir hâl alan iktidar-medya-sermaye ilişkilerini idealizme ve ekonomizme düşmeden bilimsel bir şekilde incelememizi olanaklı kılacaktır. Marksizm içinde uzun yıllardır tartışılan temel-üstyapı metaforunun bütünlüğüne ve etkileşimine vurgu yapan "tarihsel blok" yaklaşımı, temel-üstyapı, ekonomi-politika, rıza-zor, hegemonya-tahakküm ikiliklerini birlikte değerlendirirken aralarındaki diyalektik ilişkiyi de görmemizi sağlayacaktır. Kısaca, temel-üstyapı birlikteliğine vurgu yapan "tarihsel blok" kuramı (Macciocchi, 1977), bu nedenlerle medya çalışmalarında ve dolayısıyla iktidar-medya-sermaye ilişkilerini analiz etme sürecinde işlevseldir.

Belirtmek gerekir ki Gramsci, "tarihsel blok" kavramını, daha çok belirli tarihsel dönemdeki üretim tarzlarını ifade etmek için kullanmıştır. Ona göre, birbirinden farklı üretim tarzları, farklı blokları oluşturmaktadır. Feodalizmden kapitalizme geçiş, belli üretim tarzından diğerine geçiş olduğu için, bu süreç, bir tarihsel bloktan başka bir tarihsel bloka geçişi ifade etmiştir. Görüleceği üzere burada "tarihsel blok" kavramı soyut bir düzlemde kullanılmıştır. Biz ise bu kavramı, somut belirli tarihsel dönemleri belirtmek, aynı üretim tarzı içinde farklı toplumsal formasyonları ifade etmek üzere kullanıyoruz. Bu anlamda ve daha somut bir içerikte kullandığımız "tarihsel blok" kavramıyla, 2002'de AKP'nin iktidara gelmesini yeni bir toplumsal formasyona geçişin ilk adımı olarak okumakta, 2002 öncesi Türkiye'sini ise politik düzlemde "yerleşik tarihsel blok" olarak adlandırmaktayız. *Eski Türkiye*'nin temel yapısında Batıcı-laik burjuvazinin egemen olduğu, üstyapısında yer alan politik ve sivil toplum uğraklarında birbirinden farklı; lâkin Kemalist ideolojiye öyle veya böyle bağlı kişi ve kuruluşların bulunduğunu düşünmekteyiz. Bu, içindeki çelişki ve gerilimlere rağmen temel ve üstyapının hem ekonomik hem de ideolojik/kültürel birlikteliğini gösterir ki, 2002 öncesi Türkiye'yi "yerleşik tarihsel blok" olarak adlan-

dırmamızın sebebi budur. 2002 sonrası oluşmaya başlayan *Yeni Türkiye*'de ise temel yapıda hâlihazırda var olan İslamcı burjuvazi gelişmiş ve buradaki egemenliği artmış, blokun üstyapıdaki alanlarında uygulanan İslamizasyon politikalarıyla hem temel hem de üstyapı AKP'ye uygun biçimde dönüşmeye başlamıştır. İşte AKP ile birlikte gerçekleşen sürece "kurulmakta olan tarihsel blok" dememiz de buradan ileri gelmektedir.

Bu hatırlatmayı yapıp, yaklaşımın ana hatlarına yeniden dönersek, Marx'ın çalışmalarında bulunan yapı-üstyapı metaforunun birlikteliği üzerinden inşa edilen "tarihsel blok"un iki ana çözümleme uğrağı mevcuttur. Temel ve üstyapı bu kuramın iki önemli bileşenidir. Yetiş'in bu iki uğrak ve uğrakların aralarındaki ilişkiye değindiği sözlerine kulak vermekte fayda var; zira aşağıdaki alıntı "tarihsel blok" yaklaşımının meramını ortaya koymaktadır:

> Gramsci'nin "tarihsel blok" kavramı, bir yanda yapısal kertede ekonomik süreçlerin, öbür yandan da üstyapısal kertede siyasal kurumların, ideolojik oluşumların, inanç sistemlerinin ya da kültürel formların çözümlemeye katılmasının zorunluluğunu anlatır. Gramsci, bu kavram aracılığıyla kökeni Marx'ın yapıtlarında bulunan yapı-üstyapı metaforunu mekanik-nedenselci olmayan bir bağlama yerleştirmeyi hedefler (Yetiş, 2009a: 137).

Gramsci'nin ekonomizm eleştirisi ve Croce'nin idealist yaklaşımının aşılması üzerine kurulu politik analiz olarak adlandırabileceğimiz "tarihsel blok" yaklaşımı, yapı ve üst yapının nedensel ilişkisinden ziyade, bu yapıların organik bütünlüğünü vurgular (Martin, 1998: 81-82). Böylece Gramsci, yapıları birbirinden keskin bir şekilde ayıran Croceci yaklaşımın ortaya çıkardığı problemlerin üstesinden "tarihsel blok" kuramı vasıtasıyla gelmiştir. Bu kuram yapıların bütünlüğünün altını çizmesi bakımından önemlidir (Morera, 1990). Nedensellikten ve indirgemeci yaklaşımın bakış açısından farklı bir temelde oluşturulan kuram, temel yapıda yaşanan herhangi bir değişimin

aynıyla üstyapıdaki uğraklarda görüleceği görüşünü temelden sarsmıştır. Gramsci, böylesi mekanik-nedenselci ilişkiyi rasyonel bulmadığını şu sözlerle dile getirmiştir: "Fakat ben, bir yapı değişime uğradıktan sonra ona tekabül eden üstyapıdaki bütün öğelerin de zorunlu olarak çökeceğini ileri sürebilecek insanların bulunduğuna inanmıyorum" (Gramsci, 2012: 242).

Marksizm çalışmaları açısından ufuk açıcı olan bu yaklaşım, yapıların birbirlerinden ayrılamayacağı gerçeğini ifade ederek temel yapının üstyapıya olan etkisini vurgularken, üstyapının ise temelin devindirici gücü olduğunu iddia eder. Bu bakış açısının getirdiği düşünsel pratik, genel olarak sosyal bilimlere, özel olarak da medya çalışmalarına önemli katkılar sunabilir. Medyanın günümüz toplumlarında ekonomik ve ideolojik işlevleri birlikte yürüttüğü ve hem temel yapıyla (ekonomik dinamikler), hem de üstyapının uğrakları olarak kabul edebileceğimiz ideoloji ve kültür alanlarıyla yakın ilişkisinin açığa çıkarılması, "tarihsel blok" yaklaşımının medya incelemelerine sunduğu katkılardan sadece biridir, diyebiliriz. Kapitalist toplumsal formasyonun tam göbeğinde bulunan medyayı salt temel ya da üstyapıdaki işlevleriyle incelemek önemli bir hatadır. Gramsci'yi takip ederek bu çalışma, tarihsel blokun temel ve üstyapısının organik bütünlüğünü savunurken, medyayı da bu bütünlüğün merkezinde konumlandırmaktadır.

Gramsci'nin yaklaşımına dönecek olursak, yukarıda "tarihsel blok" kuramının temel ve üstyapı olmak üzere iki önemli uğrağından bahsettik. Bununla birlikte kuramın üstyapısında yükselen iki önemli momenti de analiz etmekte fayda var. Gramsci'ye göre, üstyapının bu iki momenti sivil toplum ve politik toplumdur. *Hapishane Defterleri*'nde sivil toplum daha çok "özel" alanla; politik toplum ise devlet ve tahakküm ile ilişkilendirilmiştir (Gramsci, 1996). Bu iki alanı tarihsel blok içinde birbirlerinden mekanik şekilde ayrılmış olarak düşünmek kuramın temel tezine aykırıdır; çünkü iki moment birbirlerinden ayrı yapılar değil-

dir, bunlar, birbirleriyle iç içe geçmiş uğraklardır. Texier (1982) de benzer şekilde politik toplum ve sivil toplum arasındaki dikotominin organik olmayan, aksine yöntembilimsel bir ayrım olduğunu ileri sürmüştür. Ayrımın yöntembilimsel olduğunu hatırlarsak, toplumsal olanın analizi daha gerçekçi yapılabilir; çünkü "somut tarihsel hayatta politik toplum ile sivil toplum bir bütündür" (Gramsci, 1996: 182). Bu bütünlük içinde Gramsci, sivil toplumdan yöntembilimsel olarak ayırdığı politik toplumun, üstyapı uğrağında daha çok tahakkümü temsil ettiğini ileri sürmüştür.

Politik toplumun Gramsci'de daha çok zor ve baskıyı temsil ettiğini ileri süren yazarlardan biri Steve Jones'tur (2006). Jones, politik toplum kavramının daha çok toplumun legal güç araçlarına sahip olan devleti işaret ettiğini belirtmektedir. Güç uğrağı, tarihsel blok için "işler yolunda" gittiği dönemde ortaya çıkmamaktadır. Hegemonya sürecinin sekteye uğradığı ve yönetici sınıf için işlerin tersine döndüğü zaman politik toplum, baskı ve güç aygıtlarıyla sahne almaktadır. Bu anlamıyla politik toplum ya da dar anlamıyla devlet, egemen sınıfın ideolojik üstünlüğünü baskı ve zorlama yöntemleriyle güçlendirdiği tahakküm uğrağıdır (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013: 177; Buci-Glucksmann, 1980; Portelli, 1982). *Hapishane Defterleri*'nde devletin tahakkümle ilişkilendirilen yukarıdaki dar anlamının yanında, bütünselci geniş bir anlamı da mevcuttur. Gramsci'nin "entegral" terimini kullanarak açıkladığı bu geniş devlet kavramı, sivil ve politik toplumun, hegemonya ve tahakkümün ve bunlara karşılık gelen işlevlerin birliğine dayanır (Yetiş, 2009b: 134). Dolayısıyla, Gramsci'de devletin güce ve zora dayanan bir anlamı olduğu gibi, zor ve rızayı, tahakkümle hegemonyayı birlikte gören bir anlamının olduğu da ileri sürülmelidir. Yetiş'i takip ederek burada Gramsci'nin sözlerine kulak verelim:

> Daima devletle hükümetin özdeşleştirilmesi üzerinde duruyoruz. Bu özdeşleştirme de aslında korporatif-ekonomik kuruluşun bir

> tasarımından başka bir şey değildir; başka türlü söylersek "*civile*" toplumla, siyasal toplumun birbirine karışmış olmasıdır. Çünkü şuna işaret etmelidir ki, genel devlet tanımının içine "*civile*" toplum tanımına bağlanabilecek olan öğeler girer (şöyle denebilir ki, Devlet, siyasal toplum + "*civile*" toplum, yani zorlayıcı bir güce bürünmüş hegemonya) (Gramsci, 2007: 75).

Yukarıdaki alıntı, üstyapının iki uğrağından biri olan politik toplumun, sivil toplum ile kaynaşık doğasını göstermektedir. Bu, aynı zamanda Gramsci'nin analizindeki ayrımın, kapitalist toplumsal formasyonun üstyapısının çözümlenmesinde gerçekleştirilen soyutlamanın bir örneğidir. Sivil toplum-politik toplum ayrımında olduğu gibi, dar ve geniş (entegral) devlet tanımlamaları da bir yandan analitik-metodolojik düzeydeki ayrışmayı, öbür yandan nesnel-tarihsel gerçeklik düzeyindeki birliği yansıtmaktadır (Yetiş, 2009b: 134).

Politik toplum kavramıyla daha çok zoru vurgulayan Gramsci, sivil toplum kavramıyla da hegemonyanın kazanılıp sürdürüldüğü alanı kastetmektedir (Jones, 2006: 52). İdeolojik işlevleriyle sivil toplum, hegemonyayı da içinde barındırarak tarihsel blokun devindirici gücüdür. Üstyapı uğrağı olarak sivil toplum, içerisinde politik organizasyonları, dinî kurumları (cami, kilise vb.), eğitim sistemini, aileyi, medyayı ve hatta futbol takımlarını barındıran oldukça geniş bir alanı tanımlamaktadır (Jones, 2006: 32). İdeolojik ve kültürel hegemonya araçlarını kapsaması bakımından, ağırlıklı olarak zorlama ve baskı işlevleriyle betimlenen devlet uğrağından farklılaşan sivil toplum, kapitalist toplumsal formasyonda egemenlik ilişkilerini yeniden üretmesi açısından oldukça önemlidir (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013: 178).

Hapishane Defterleri'nin uğraklar arasındaki metodolojik ayrımları, başka tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin Bobbio (1979), sivil toplumu tamamen üstyapısal bir uğrakta görürken; Texier (1982), sivil toplumun sadece biçim olarak üstyapıda, içerik olarak ekonomik ve toplumsal alanda olduğunu ileri

sürmektedir. Gramsci'nin bütüncül yaklaşımı düşünüldüğünde bu çalışma da Texier'i takip ederek ikinci yorumu benimsemiştir. Tarihsel blok içerisinde tüm uğrakların birbirleriyle etkileşim hâlinde olduğunu belirten Texier'in sivil toplum hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

> "Sivil toplum" çerçevesinde yer alan üstyapısal etkinliklerin biçimi, kuşkusuz ideolojiktir, ama içerikleri ekonomik ve toplumsaldır ve hegemonyanın fethi için savaşım da erkliğin fethi için bir savaşımdır. Gerçek gerçeklik içinde sivil toplumla politik toplum, işte bu nedenle özdeştirler (Texier, 1982: 78).

Yukarıdaki açıklama, sivil ve politik toplumu ve maddi temeli birbirleriyle ilişkilendirmesi açısından önemlidir. Gramsci'nin soyutlama yöntemi ile ayırdığı uğrakların gerçek hayatta bu kadar net şekilde birbirinden kopmadığına yukarıda değinmiştik. Politik toplum ve sivil toplumun kapitalist toplumsal formasyondaki karmaşık ilişkiler ağı içindeki bütünselliğine Halifeoğlu ve Yetiş (2013: 181-82) de değinmiştir. Yazarlara göre, Gramsci, *Defterler*'de öncelikle sivil ve politik toplumu birbirinden ayırır, daha sonra bu uğrakları, "Devlet sadece hükümet aygıtı değil, aynı zamanda hegemonyanın ya da sivil toplumun 'özel' aygıtı anlamına da gelmektedir" (Gramsci, 2012: 249), sözleriyle birleştirir. Üçüncü ve son aşamada ise, sivil toplum ve politik toplum arasındaki ilişki, daha da ileri götürülerek Gramsci'nin "sivil toplum ve devletin bir ve aynı şey olduğu" (1971: 160), sözleriyle özdeşleştirilir.

Bu özdeşleştirmeye rağmen Gramsci'nin soyutlamaları, genel hatlarıyla sivil toplumu diyalektik bir ilişkiyle bağlandığı politik toplum ve temel yapıdan, ideolojik ve kültürel işlevleri yerine getirmesiyle ayırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Gramsci için sivil toplum, tarihsel blokta incelenmesi gereken en önemli alanlardan biridir; çünkü sivil toplum, içinde barındırdığı ideolojik işlevle hem üstyapının hem de temel yapının yeniden üretilme-

sini sağlamaktadır. "Tarihsel blok" kuramı sivil toplum-politik toplum gibi yöntembilimsel ayrımları diyalektik ve etkileşim hâlinde görmemizi sağlar. Bu kitap içinse, Türkiye'de iktidar-medya ilişkilerinin ekonomiden ve toplumsal diğer parçalardan bağımsız olmadığını kavramamıza yardım eder. Türkiye'de iktidar-medya ilişkilerinin temel yapı, sivil toplum ve de politik toplumla bağlantılarının olduğu düşünülürse, Gramsci'nin kuramının çalışma için önemi ortaya çıkar.

Tüm bunlardan yola çıkarak diyebiliriz ki bu çalışma, "tarihsel blok" kuramı üzerinden AKP-medya ilişkilerini konu edinmektedir. Dolayısıyla çalışma, "tarihsel blok" kuramının organik ve diyalektik bakış açısının sağlamış olduğu olanaklar çerçevesinde, Türkiye'de AKP-medya ilişkilerini eleştirel bir perspektifle değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, AKP'nin 15 yılı aşan iktidar sürecinde medya ile ilişkileri incelenirken Türkiye'de cumhurbaşkanlığı, yargı ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), politik toplumun unsurları olarak; sivil toplum ve düşünce kuruluşları, üniversiteler ve medya sivil toplum uğrağında değerlendirilecektir. Medyanın yukarıda tarihsel blok içerisinde tüm alanlarla ilişkili olduğunu belirtmiştik. Medyayı burada sivil toplum uğrağında değerlendirmemizin temel nedeni, Gramsci'nin soyutlamalarına bağlı kalma amacı ve *Hapishane Defterleri*'ndeki düşünceleridir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, AKP'nin medya politikaları sivil toplum başlığı altında incelenmiştir. Kitabın böyle bir seyir izlemesi, medyayı, temel yapıdaki ya da politik toplumdaki işlevlerinden/bağlarından koparmamaktadır; bilakis bu yöntem, soyutlama esnasında Türkiye medyasının AKP ile birlikte geçirdiği değişim/dönüşümü daha açık bir şekilde anlama kaygısından ileri gelmiştir. Gramsci'nin orijinal metinlerinde medyayı (basını) ideolojik cepheyi koruyan, savunan ve geliştiren organizasyonun en önemli parçası olarak gördüğü açıktır. Aşağıdaki pasaj, Gramsci'nin medyaya bakışını göstermesi açısından önemlidir:

> ... teorik veya ideolojik "cephe"nin koruduğu, savunduğu, ve geliştirdiği düşünülen somut organizasyon. Bunun en kayda değer ve dinamik kısmı genel olarak basındır: Yayınevleri (örtülü ve açık bir programı olan ve belli bir akımı destekleyen); politik gazeteler; her tür yayın, bilimsel, edebî, filolojik, popüler vs.; dinî yayınlar da dâhil olmak üzere farklı dergiler (Gramsci, 1996: 52-53).

Sivil toplum ve politik toplum uğraklarının Türkiye'deki özgüllüğünün kitapta nasıl kavrandığını belirtmiş olduk. Şimdi de, sendikalar, meslek örgütleri, sermaye grupları ve genel olarak ekonomi dünyasının tarihsel blokun temel yapısında konumlandırıldığını vurguluyoruz. Bu ayrımların da tamamen yöntembilimsel olduğunu, gerçek hayatta kurum ve kuruluşların tarihsel blok içinde birden fazla uğrakla ilişkili olduğunu hatırlatmak faydalıdır.

Mevcut çalışmada, tarihsel blokun tüm uğraklarıyla ilişkili gördüğümüz hegemonya kavramını kültürel ve ideolojik yönetim olarak tanımlıyoruz. Dolayısıyla hegemonya, kabaca içerisinde zor ve baskıyı barındıran tahakkümün karşısında yer almaktadır, diyebiliriz.[3] Soyutlama sürecinde hegemonya, hem mevcut çalışmada hem de Gramsci'nin çalışmalarında daha çok sivil toplum alanının bileşeni olarak kabul edilmiştir. Tahakküm ise zamanla hegemonyasını kaybeden iktidarın politik toplum üzerinden kurduğu güç ve baskıya gönderme yapmaktadır. Kavramların bu anlamlarına göre, 15 yıllık iktidarında AKP'nin, hegemonya-tahakküm arasında salındığını görebilmekteyiz. Buna göre, 2002 yılında iktidara gelen AKP'nin toplum ve daha özel düzeyde medya üzerinde tek ve belirleyici bir toplumsal stratejisi olmadığı düşünülmektedir; zira AKP'nin stratejileri küresel sebepler ve ülke gündeminin yarattığı toplumsal koşullar nedeniyle hegemonya-tahakküm

3 Hegemonya-tahakküm arasında kurulan ikilik tamamen yöntembilimseldir. Gerçekte hegemonyanın içerisinde tahakküm; tahakkümün içerisinde hegemonya bulunmaktadır.

bağlamında değişim göstermiştir. Bu koşulların değişimine uygun olarak ve iktidar olmanın sunduğu olanaklar vesilesiyle AKP, stratejilerinde değişime gidebilmiş ve iktidarını sürdürebilmiştir.

AKP'nin uyguladığı stratejileri dönemsel açıdan üçe ayırabiliriz. Bu dönemlerin ilki, AKP'nin eski tarihsel bloku gerileterek kendi tarihsel blokunu kurmanın koşullarını yarattığı 2002-2008 dönemidir. Bu dönemi, yeni tarihsel blokun kurulma aşamasına geçilen ve eski tarihsel blokun neredeyse tüm kurumsal yapılarının ve kadrolarının büyük ölçüde tasfiye edildiği 2008-2013 dönemi izler. Son olarak da iktidarın kurmakta olduğu tarihsel blokun krize sürüklendiği ve bir iktidar krizinin yaşandığı 2013-2018 dönemi gelmektedir.

Yukarıda değinildiği gibi bu üç dönemde AKP'nin hegemonya-tahakküm stratejileri farklılık sergilemektedir. Türkiye'de çok büyük etki yaratan 2001 krizinin ardından 2002 yılında iktidara gelen AKP'nin ilk dönem stratejisi daha çok rıza sağlama üzerine kurulmuş ve AKP, toplumun tüm kesimlerinin rızasını devşirmeye çalışmıştır. AKP, kurulduğu 2001 yılından itibaren ulusal ve uluslararası desteğe sahip olabilmek için "değiştiğini" ve Milli Görüş hareketinden koptuğunu, Erdoğan'ın deyişiyle "Milli Görüş gömleğini çıkardığını" sürekli olarak yinelemiştir. Yeni gömleğin ise muhafazakâr bir geleneğe yaslanmakla birlikte, liberal-demokrat bir kumaştan imal edildiği vurgulanmıştır. Bu dönemde stratejilerine bağlı olarak iktidarın medya politikası da daha çok rıza devşirme ve oydaşma üzerine kuruludur. AKP ilk döneminde medya kuruluşlarına baskı uygulamamış, aksine onları demokrasi söylemi çerçevesi içinde yanına çekmeye çalışmış ve bünyesinden çıkardığı ya da bünyesine kattığı aydınlar aracılığıyla da bu politikasında başarılı olmuştur. Yani AKP'nin ilk dönemi, diğer iki dönemle kıyaslandığında hegemonyanın sağlanmasına yönelik çalışmaların daha ön planda olduğu bir süreci işaret etmektedir.

İktidarın bu dönem medya üzerindeki ana stratejisi, medyanın patronaj yapısında değişikliğe gitmeden ve zor kullanmadan merkez medya içindeki liberal ve muhafazakâr aydınları kendi bünyesine katarak ya da onları arkasına alarak politikalarına destek sağlamak olmuştur, diyebiliriz. Aydınların temel sınıf ve tarihsel blok için gördüğü ideolojik ve kültürel işlev düşünüldüğünde AKP'nin eski tarihsel blokla girmiş olduğu hegemonya mücadelesinde önemli bir mevzi kazandığını belirtmek yanlış olmaz. Kanımca aydınlarla hegemonya mücadelesinin iç içe geçmişliği, AKP'nin ilk dönem iktidarının liberal aydınlara ilgi göstermesinin ve medya politikalarının baskıdan ziyade rıza devşirmeye yönelik olmasının nedenidir; çünkü hegemonyanın işlevini yerine getirmesinin en önemli aracı aydınlar tabakasıdır (Gramsci, 1992). Eski tarihsel blokun kurum ve kuruluşları karşısında hem içeride hem de dışarıda desteğe ihtiyaç duyan AKP, medya politikasını ve medya üzerindeki stratejilerini hegemonya kurma üzerine konumlandırmıştır.

AKP'nin rızaya dayanan ilk dönem stratejisinin değişmesinde 2007-2008 yıllarının önemi büyüktür. AKP, bu yıllarda yaşanan politik değişimler sonucunda toplumsal stratejilerinde revizyona gitmiştir. 2007 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini tüm engelleme çabalarına rağmen Abdullah Gül kazanmıştır (Eroğul, 2007). Aynı yıl TSK tarafından 27 Nisan e-muhtırası olarak bilinen bildiriye Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) destek vermemiş ve bunun sonucunda AKP'nin eli, ordu karşısında politik olarak güçlenmiştir. 22 Temmuz 2007 seçimlerinin iktidar tarafından yüzde 47'ye yakın bir oranla kazanılması ve 2008'de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın açtığı kapatma davasının AKP lehine sonuçlanması, 2007 ve 2008 yıllarının AKP açısından önemini ortaya koymuştur.

Çalışmanın temel varsayımına göre, AKP iktidarı ancak bu dönemde kendi tarihsel blokunu kurma adımlarını hızlandırabilmiştir; çünkü 2007'den itibaren eski tarihsel blokun merkezî

kurum ve kuruluşlarında hâkimiyet yavaş yavaş AKP lehine kaymış, eski blok karşısında AKP önemli mevziler elde etmiştir. Kurulmakta olan tarihsel blokun kendini tüm toplumsal parçalara hissettirmesinde, Ergenekon ve Balyoz gibi davalar ve 12 Eylül 2010'da gerçekleştirilen anayasa referandumunun kazanılması da belirgin rol oynamıştır.

2008-2013 yılları arasındaki süreci, "yeni tarihsel blok" olarak değil de, "kurulmakta olan tarihsel blok" olarak adlandırmamızın ise sebepleri vardır: Bunlardan en önemlisi hegemonyanın tam anlamıyla sağlanamaması durumunda tarihsel blokun kurulamayacağı gerçeğidir. AKP'nin hiçbir döneminde hegemonya tam anlamıyla sağlanamamıştır; çünkü Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırması üzerinden gittiğimizde, kavramın temel yapıyla da ilişkilendirildiğini görürüz (Portelli, 1982). Herhangi bir dönemde egemen sınıfın, toplumun tüm bileşenleri üzerindeki hegemonyası, onun temel yapıya hâkim olmasından geçmektedir. Gramsci bunu kendi eserinde şöyle tarif etmiştir: "... çünkü hegemonya siyasidir fakat her şeyden önce iktisadidir" (Gramsci, 1996: 183). AKP ise hiçbir zaman Türkiye'nin temelinde tam anlamıyla egemenlik kuramamıştır. Türkiye burjuvazisinin içinde AKP'yi destekleyen ve iktidara getiren bir fraksiyon mevcuttur; fakat ona mesafeli duran ve TÜSİAD'da temsil edilen finans kapitalle AKP'nin ilişkisi zamana yayılan gerilimli bir seyir izlemiştir. Temel yapıya tam olarak hâkim olamayan AKP'nin politik ve sivil toplumda ele geçirdiği mevzilerle tarihsel blokunu kuracağı düşüncesi bütünüyle yanlıştır. Hatta diyebiliriz ki, iktidarın temel yapı üzerindeki sınırlı etkisi, temeldeki mevcut çelişkiler ve gerilimler, sivil toplum ve politik toplum uğraklarında neredeyse iktidarı düşürecek krizlerin doğmasına sebep olmuştur. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümde ayrıntılarıyla ele alınacak krizlerin önemli parçası, Türkiye'deki kapitalist toplumsal formasyonun temel yapısıyla yakından ilişkilidir.

İktidarın ikinci döneminde, yerleşik tarihsel blok karşısında kazandığı mevziler, AKP'nin devlet düzeyinde karşılaştığı dirençleri kırmasının yolunu açmış, bu ise iktidarın ilk dönemle kıyaslandığında toplumsal stratejilerinde değişikliğe gitmesinin koşullarını oluşturmuştur. 2008-2013 yılları arasında iktidar, rıza devşirme stratejisinin yanında zor kullanmaya da başlamış ve ikinci döneminde hegemonya-tahakküm ilişkisi ilk dönemle kıyaslandığında daha dengeli bir görünüm sergilemiştir.

İktidarın toplumsal stratejisinin değişimine paralel olarak medyada uygulanan taktiklerin de değişikliğe uğradığını düşünmekteyiz; çünkü gazetecilerin kovulması, geri plana itilmesi ve ileride hükümet yanlısı medya olarak adlandırılacak medya organlarının kurulması bu döneme denk gelmiştir. Bu dönemde Başbakanlığa bağlı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) etkin bir şekilde kullanılarak medya kuruluşlarının sahiplik yapısı hükümet yanlısı patronlar lehine değiştirilmiştir (Saran, 2014: 369). TMSF, âdeta dönemin Çiçikov'u[4] olmuştur. Hatırlanacağı üzere Çiçikov'un özelliği, ölen canları toplaması ve canlar üzerinden elde ettiği devlet teşviki ile zenginleşmesiydi. TMSF, Çiçikovvari bir yöntemle önce medya kurumlarının ruhlarını çıkarmış, sonra onlara yeni bir ruh üfleyerek kuruluşları hükümete devretmiştir. Yani iktidar, TMSF eliyle önce belirli medya kuruluşlarına el koymuş; sonra bu kuruluşları AKP'ye yandaş sermaye gruplarına devrederek yine iktidar yanlısı bir zemine çekmiştir. Böylece önce ruhları çıkarılan medya kuruluşları hükümet yanlısı sermaye gruplarıyla yeniden diriltilmiştir; fakat Çiçikov'un hükümet lehine işlevleri sınırlı kalmıştır. AKP'nin ilk ve ikinci döneminde yaratmaya koyulduğu iktidar yanlısı medya, temel yapı, sivil ve politik toplum merkezli krizlerin doğmasına engel olamamıştır. Biraz daha ileri gidecek olursak şöyle de diyebiliriz: İktidar yanlısı medya, bu krizlere engel olamadığı

4 N. Vasilyeviç Gogol'un 1842'de tamamladığı, dönemin Rusya'sındaki toplumsal durumun ve bürokrasinin eleştirildiği *Ölü Canlar* adlı eserinin başkahramanı.

gibi, tamamen yitirdiği eleştirel perspektifle iktidarın yönetim tarzıyla alakalı ortaya çıkacak muhtemel problemleri görmezden gelmesinin sebeplerinden biri olmuştur. Meseleye bu açıdan bakıldığında, her üç döneminde aşamalı olarak iktidarına muhalif medya kuruluşlarının, gazetecilerin, yöneticilerin farklı yöntemlerle seslerinin kısılması ve bunların yerine eleştirelliğini yitirmiş iktidar yanlısı medya kuruluşlarının, gazetecilerin ve yöneticilerin doğması, kısa vadede olmasa da uzun vadede AKP'nin gözünü ve kulağını kapatmıştır. Bu anlamıyla sesi kısılan medyanın, aslında gözü ve kulağını kaybetmiş iktidara vesile olduğu söylenebilir.

AKP iktidarının stratejilerinin bütünüyle değişmesi ve iktidarda kalma aracının neredeyse tamamen güç ve baskıya dayanması bu çalışma için AKP'nin kurmakta olduğu tarihsel blokun krizi olarak değerlendirilmektedir. Bu dönem, 2013 yılında Gezi İsyanı ile başlamış, 17-25 Aralık Yolsuzluk Operasyonu ile derinleşmiş, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) şartlarında daha da ağırlaşmıştır. AKP, iktidarını bunalım döneminde handiyse sadece zor kullanarak ayakta tutmaya çalışmıştır. Tahakküm bu dönemin belirleyici kavramı olmuştur.

2013 yılından itibaren iktidarın temel stratejisi toplumsal rızayı sağlamaktan ziyade, kendi tabanını genişletme ve konsolide etme üzerine kurulmuştur. Bu dönemde iktidar, toplumsal muhalefeti rıza yoluyla ikna etmek ve meşruiyetini tüm toplumsal parçalara yaymak yerine, her türlü muhalefete güç ve baskı uygulamış, kendi tabanını bu yolla genişletme amacı gütmüştür. Medyanın, bunalım döneminde, iktidarın tabanının genişletilmesi ve konsolide edilmesi olarak açıkladığımız tahakküm stratejisinin en önemli aracı hâline gelip gelmediği, çalışmanın cevap aradığı bir diğer önemli sorudur. Bu dönemde tüm toplumsal parçalara uygulanan baskı, medya sektöründe gözlemlenebilen bir olgudur. Bunalım döneminde AKP'nin medya ile

kurduğu ilişki tahakküm stratejisine bağlı olarak değişmiştir. Gazetecilerin işlerinden olması veya geri plana itilmesi, medya çalışanlarının haberlerinden dolayı cezaevine gönderilmesi ya da tutuklanması,[5] medya kuruluşlarının bütünüyle kapatılması, kapatılmayan medya kuruluşlarına kayyum yoluyla el koyulması, bu dönemin AKP-medya ilişkilerine örnek olarak gösterilebilecek uygulamalarıdır.

AKP, kurmakta olduğu tarihsel blokun kriz döneminde medya politikasını güç ve zora dayandırırken, sadece kendi yandaşı olanları değil, anaakım medyayı da boyunduruk altına almayı denemiştir. Bu durum, tüm bu süreçler sonunda gazetecilik etiğinin, gazetecilik meslek ilkelerinin, basın ve ifade özgürlüğünün mümkün olan en geri noktaya itildiği izlenimini yaratmıştır. İktidar yanlısı medyanın Türkiye toplumunu yakından ilgilendiren her politik durumda iktidar söylemini birebir tekrarladığı düşünüldüğünde durum, elbette ilginçtir; ancak daha ilginç olan medyanın toplumsal ve siyasal muhalefeti hedef göstermesi, tehdit etmesi durumunun artık alışılagelmiş bir hâl almış olmasıdır.

Bu kapsamda kitapta yanıt aranacak temel soru, AKP'nin özgün hegemonya-tahakküm stratejilerinin iktidarın medya politikalarının oluşumuna nasıl yansıdığı ve medyanın bahsi geçen stratejilere nasıl katkı sağladığıdır. Burada çalışmanın literatüre sağlamayı umduğu en önemli katkı, iktidarın medya politikalarıyla, medyanın bu politikalara ve AKP iktidarının sürdürülmesine verdiği destek arasındaki diyalektik ilişkinin açığa çıkarılmasıdır. Kitap, AKP-medya ilişkilerini bu bakış açısıyla inceleyecektir ve iktidar-medya-sermaye arasındaki etkileşimi ortaya koyacaktır. Bu bağlamda çalışmanın temel sorunsalı, 2002-2018 yılları arasında iktidar-medya-sermaye ilişkilerini ve Türkiye

5 Bu satırların yazıldığı sırada (Mart 2019) Türkiye'de 137 gazeteci ve medya çalışanı hâlâ cezaevinde ya da tutukludur. Tutuklu gazeteci ve medya çalışanları için ayrıca bkz. http://tgs.org.tr/cezaevindeki-gazeteciler/, Erişim tarihi: 13 Mart 2019.

medyasının bu ilişkiler içindeki dönüşümünü Gramsci'nin "tarihsel blok" yaklaşımından hareketle çözümlemektir.

Çalışmanın sorunsalı göz önüne alındığında, kitabın parçalar arası etkileşime odaklanmak durumunda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kitabın AKP-medya ilişkilerinin incelenmesine yapacağı diğer bir katkı, diyalektiği ve Thompson'ın derin-yorumsama yöntemini birbirine entegre ederek iktidar-medya arasında cereyan eden ilişkileri, dönemin bütünlüğü içinde, ilişkilerin öncesi ve sonrasına bakarak araştıracak olmasıdır.

AKP-medya ilişkilerini konu alan literatürdeki tartışmayı temel olarak iki gruba ayırabiliriz. Bunların ilki, AKP döneminde anaakım medyada görev almış ve bir süre sonra yerlerinden edilmiş medya mensuplarının çalıştıkları döneme dair gözlemlerini konu alan eserlerdir. Derya Sazak'ın *Batsın Böyle Gazetecilik* adlı çalışması bu eserlere örnek gösterilebilir. Sazak, burada 2013 sonrası *Milliyet*'in yönetimi ile iktidar arasında yaşananları ve iktidarın gazeteye kurduğu baskıyı ele almaktadır. Sazak'ın genel yayın yönetmenliğinden istifasıyla sonuçlanan süreç, yazarın gözlemleriyle sunulmuştur (Sazak, 2014). Mustafa Hoş'un kaleme aldığı *Abluka*, yine gazetecinin gözlemlerinden oluşan ve AKP-medya ilişkilerini içeriden yansıtan önemli bir eserdir. Hoş, *Kanal 24*'ün kuruluşundan başlayarak iktidarın adım adım medya üzerine uyguladığı baskıyı anlatmaktadır. Kitap, 2007-2013 yılları arasında AKP'nin medya politikalarının temel niteliklerini göstermesi açısından önemlidir; 2007 yılında iktidar destekli ancak liberal bir kanal olma amacıyla kurulan *Kanal 24*'ten Gezi isyanına varan süreçte gazetecilik mesleğinde yaşanan değişimi okura aktarması bakımından da ayrıca dikkate değerdir (Hoş, 2014). *Cenderedeki Medya Tenceredeki Gazeteci* adlı Ertuğrul Mavioğlu'nun kitabı, AKP iktidarının medya politikalarına yoğunlaşmakta, iktidarın medyayı nasıl dönüştürdüğünün cevabını aramaktadır. Kitap, ayrıca, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve Anadolu

Ajansı'nda (AA) AKP ile birlikte gerçekleşen dönüşümü ve ik tidar desteğiyle yeni kurulan medya kuruluşlarını ortaya koyan kapsamlı bir çalışmadır (Mavioğlu, 2012).

Mustafa Alp Dağıstanlı'nın *5 Ne 1 Kim* adlı kitabı, Dağıstanlı'nın çalıştığı medya kuruluşlarında yaşadıklarının anlatısından oluşurken, diğer gazetecilerle yaptığı görüşmelere yer vermesi açısından da önemlidir. Medya kuruluşlarındaki sansür-otosansür hikâyelerini medya-iktidar ilişkileri çerçevesinde inceleyen eser, gazetecilik meslek ilkelerinin gitgide aşındığı Türkiye medyasının resmini ortaya çıkararak son bulmuştur (Dağıstanlı, 2014). AKP-medya ilişkisini iktidarın sadece medya kuruluşları üzerinde değil, gazeteciler üzerinde de kurduğu baskı ve sindirme politikaları üzerinden değerlendiren bir kitap olma özelliği taşıyan Can Dündar'ın *Tutuklandık* adlı çalışması, kamuoyunda MİT Tırları vakası[6] olarak bilinen olayın *Cumhuriyet*'te haberleştirilmesi ve ardından gazete çalışanları Dündar ve Erdem Gül'ün tutuklanması ve hapishane sürecini ele almaktadır. Eser, iktidarın üçüncü döneminde medya ile kurduğu ilişkiyi de gözler önüne sermektedir (Dündar, 2016).

AKP-medya ilişkilerini konu edinen ve ikinci grubu oluşturan çalışmalar, bu ilişkileri akademik bir perspektifle okumaktadır. Bilge Yeşil'in *Media in New Turkey: The Origins of an Authoritarian Neoliberal State* adlı kitabı, 1980 sonrası Türkiye'de uygulamaya koyulan neoliberal politikalarla birlikte dönüşen medya ortamını, devlet ve ordu ile ilişkilendirerek açıklamıştır. İktidarı ele alan siyasal İslam'ın medyayı dönüştürücü gücünü de ortaya koyan Yeşil, çalışmasını ekonomi politik yöntem üzerine kurmuş ve bu alana önemli bir katkı sunmuştur (Yeşil, 2016). Esra Arsan ve Savaş Çoban'ın derlediği *Medya ve İktidar* da Türkiye medyasının dönüşümünü tarihsel bir perspektifle inceleyen çalışmalardan biridir. Kitapta medyanın eko-

6 Bu konuyu, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde kapsamlı bir şekilde ele alacağımız için burada olayın ayrıntılarına yer vermiyoruz.

nomik, kültürel ve siyasi açıdan değerlendiren birçok metin mevcuttur. Eser, bu anlamıyla medya çalışmaları için bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır (Arsan ve Çoban, 2014). *Neoliberal Muhafazakâr Medya* ise Uraz Aydın'ın derlediği ve AKP-medya ilişkilerinin medya ortamına etkisini sergileyen bir başka önemli çalışmadır (Aydın, 2015). Kitap içinde özellikle Aydın Çam ve İlke Şanlıer Yüksel'in "Türkiye'de Medyanın 2002 Sonrası Dönüşümü: Ekonomi Politik Bir Yaklaşım" adlı makalesi, 2002 sonrası iktidar müdahalesiyle birlikte dönüşen Türkiye medyasını ekonomi politik bir perspektifle açıklamanın örneğini oluşturmaktadır (Çam ve Yüksel, 2015).

Gülseren Adaklı'nın kaleme aldığı "2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi" başlıklı makale AKP'nin ilk döneminin medya politikalarını ve bunların sonucunu ekonomi politik yaklaşımla ortaya koymuştur. Makale, iktidarın medya üzerinde güttüğü stratejileri açığa çıkarırken medyada yaşanan sürecin 2008 itibarıyla geldiği noktayı da göstermiştir (Adaklı, 2009). Dilek Kurban ve Ceren Sözeri'nin Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) için hazırladığı, "İktidarın Çarkında Medya: Türkiye'de Medya Bağımsızlığı ve Özgürlüğü Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller" adlı rapor; siyaset, medya ve ekonomi arasındaki ilişkileri ortaya koyan önemli bir çalışmadır. Rapor, medya ve iktidar arasındaki ilişkilerin medya pazarına yansıyan yasal düzenlemelerini konu almış ve ekonomi politik yöntemle çalışılmıştır (Kurban ve Sözeri, 2012).

Bu iki grupta topladığımız çalışmalara verilecek örnekleri çoğaltmak mümkündür. Anılan çalışmaları farklı yönleriyle inceleyen elinizdeki kitap, medyanın ekonomi, siyaset, ideoloji, kültür gibi toplumun tüm yönlerinin dâhil edildiği bir zeminden hareket edilerek araştırılabileceği fikrindedir. Bu anlamıyla çalışma, toplumsal yapının tüm alanlarının ilişkiselliğine odaklanmaktadır.

Çalışmanın parçalar arası etkileşim üzerine kurgulanması ise benimsediği diyalektik yöntemden kaynaklanmaktadır. Diyalektiğin, kitabın bütünselliğine katkı sağlayacak "tarihsel blok" kuramıyla birlikte kullanılması, çalışmaya esneklik kazandıracaktır. Diyalektik yöntemin kullanılmasıyla araştırmanın içeriği, kuramı ve yöntemi arasında bir tutarlılık sağlanacaktır. Diyalektik yöntem, tıpkı "tarihsel blok" kuramı gibi, toplumsal bir araştırmaya, incelenen şeylerin diğer parçalarla olan etkileşimini ve şeylerin değişimini görmemizi sağlayacak yetenek kazandırması bakımından önemlidir. Ollman'a göre (2008: 30) "diyalektik ... hayatımızda ortaya çıkabilecek olası bütün önemli değişim ve etkileşimleri gözümüzün önüne seren bir düşünme biçimidir."

Yöntemin bu özelliği, Türkiye'de iktidar-medya ilişkisini araştıran çalışma için önemli olanaklar sağlamaktadır; çünkü iktidar-medya ilişkisi, birbirleriyle etkileşim hâlinde olan ve bu etkileşim dolayımında belirli bir şekilde değişen/dönüşen toplumsal bütünlüğü temsil etmektedir. Bahsi geçen etkileşim ve değişim, toplumun diğer önemli parçalarının da dâhil olduğu bir bütünlük içinde gerçekleşmektedir. İktidar ve medya, hem bu sürecin bir parçası hem de bu değişimin sağlayıcısıdır. AKP'nin hegemonya stratejilerinin etkileri tüm toplumsal yapıda kendini gösterdiği, medyanın da bundan kendi payına düşeni aldığı düşünüldüğünde diyalektik yöntemin çalışma için neden bu denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yöntemin çalışmaya kazandıracağı en önemli katkılardan biri, soyutlama yolunun araştırmada kullanılacak olmasıdır. Ollman (2008), diyalektik yöntemin araştırma yolunun soyutlama olduğunu ileri sürerek soyutlama sürecinin eşzamanlı tezahür eden üç farklı görünümünün mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu görünümler *kapsam*, *genellik düzeyi* ve *konumlanma noktası*dır. Her soyutlama süreci, incelenen olguyu belirli bir zaman ve uzamla sınırlandırmaktadır. Uzamsal anlamda soyutlama yapı-

lırken sınırlar belirli bir anda ortaya çıkan karşılıklı etkileşim uyarınca oluşturulur. Zamansal anlamda sınırlar belirlenirken bir parçanın önceden ne olduğu ve ileride ne olabileceği uyarınca limitler oluşturulur. *Kapsam soyutlaması* ismi verilen bu süreç, incelenen şeyin hem zamansal hem de uzamsal sınırlarını belirlerken etkileşim ve değişimi sürecin dışsal değil, içsel bir özelliği olarak ele alır. Türkiye'nin kendine özgü tarihsel-toplumsal yapısını dikkate alarak iktidar-medya arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışma, AKP iktidarının stratejilerini ve bu bağlamda değişen medya politikalarını stratejilerdeki değişim ve dönüşümlere paralel olarak inceleyecektir. Böylece iktidarın yürüttüğü medya politikalarını belirli zaman dilimleri açısından ortaya koymaya çalışacaktır ve dolayısıyla iktidar-medya ilişkilerini incelerken kapsam her dönem için soyutlanacaktır.

Çalışma, medyada yaşanan sürecin anahtarını, toplumsal sistemin bütününde arayacaktır. Türkiye medyasının yaşadığı sürecin toplumun diğer parçalarından ayrı düşünülemeyeceğini yukarıda belirtmiştik. AKP sadece medyayı değil, geldiğimiz noktada genel olarak bütün toplumu belli oranda dönüştürmüştür. Soyutlama sürecinin ikinci görünümü olan *genellik düzeyi*, bu kavrayışı yakalamamızı sağlayacaktır; çünkü bu düzey, ele alınan parçanın sadece kendisini değil, parçanın ait olduğu bütün sistemi göz önünde tutarak parçayı açıklama girişimidir. Bu görünüm, parçayı bütünden ayıran en özgül yanından incelemeye başlayıp, onun en genel ve dolayısıyla bütünün diğer parçalarına en fazla benzer özelliklerine doğru gitmektedir.

Soyutlama sürecinin üçüncü ve son görünümü olan *konumlanma noktası* yukarıda anlatılan diğer görünümlerin gerçekleşmesi ve gerekli bakış açısının belirlenmesi için başlangıç noktasını teşkil eder. *Konumlanma noktası* bilimsel çalışmalarda araştırılacak konuya hangi noktadan bakıldığını açıklamaktadır. Türkiye'de iktidar-medya ilişkilerine eleştirel bir perspektiften bakacak çalışmanın konumlanma noktası Gramsci'nin

"tarihsel blok" kuramı olacaktır; ancak konumlanma noktası zaman zaman değişecektir. Örneğin çalışmada bütünden parçaya ilerledikçe medyanın hegemonya sürecindeki işlevi bir başka konumlanma noktası olacak, bu konumlanma noktasında Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırmasından yararlanılacaktır. AKP'nin toplumla kurduğu ilişkiler de yine bu düzey vesilesiyle daha anlaşılır olabilir; çünkü uzun yıllar tek başına iktidar olan AKP'nin politikalarını salt bir noktadan kavramak neredeyse imkânsızdır. Bu düzeyle birlikte AKP'nin temel yapı, sivil ve politik toplumla kurduğu ilişkilere odaklanacağız. Dolayısıyla elinizdeki kitapta AKP-medya ilişkileri açısından konumlanma noktamız sürekli bir değişiklik gösterecektir. Diyalektik yöntemle şeylerin araştırılma sürecinde *konumlanma noktası* ile *genellik düzeyi* ve *kapsam soyutlaması* yeniden kurulmaktadır, böylece birbirleriyle ilişkili bu üç görünüm bir bütünlük sağlayarak soyutlama sürecinin temelini oluşturmaktadır.

* * *

Bu bağlamda kitabın ilk bölümü, AKP iktidarının 2002-2008 arasındaki hegemonya stratejisine ve bu stratejiye bağlı olarak yürüttüğü medya politikalarının analizine ayrılmıştır. Bu bölümde iktidarın ilk dönemdeki hegemonya stratejisi incelenerek medya politikalarının toplumsal ve siyasal koşulları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

AKP'nin bu döneminde toplumsal stratejisinin rıza üretim sürecine dayandığına ve zor politikasının geri planda tutulduğuna yukarıda değinmiştik. İlk dönemde kendini hem dışarıya hem de içeriye kabul ettirmek ve geniş bir seçmen desteği bulmak zorunda kalan AKP, Avrupa Birliği (AB) sürecini de kullanarak dönemin tarihsel bloku üzerinde baskı kurmayı başarabilmiş, demokrasi ve insan hakları söylemiyle toplumun yaygın kesimlerinden destek sağlayabilmiştir. Bu bölümde, dönemin hegemonya stratejisi ve medya politikaları arasındaki bağı kura-

bilmek için öncelikle 2002-2008 yılları arasındaki toplumsal ve siyasal bakımdan önemli olaylar ele alınacak, bu olayların yerleşik tarihsel blok üzerindeki etkisi incelenecektir. Yeni tarihsel blokun kurulmasının koşullarının yaratıldığı süreci kapsayan bölüm, aslında AKP'nin tarihsel blokunun "geliş" dönemi olarak da adlandırılabilir. Bu bölümde AKP'nin tarihselliği, Milli Görüş hareketi ve İslamcı burjuvazi kalkış noktası yapılarak araştırılacaktır. AKP'nin "Muhafazakâr Demokrasi" söylemi bu tarihsel arka plan göz önünde tutularak incelenecektir. 2002-2008 yılları arasında iktidarın yerleşik tarihsel blokun kurumlarından gördüğü direnişlerin ele alınacağı ilk bölüm, iktidar için dönüm noktaları olarak kabul ettiğimiz ve daha çok politik toplum merkezli krizlerin sergilenmesiyle son bulacaktır.

Kitabın ikinci bölümü, AKP'nin tarihsel bloku kurmaya yaklaştığı, yerleşik tarihsel blokun bütün kurumsal yapısını büyük ölçüde gerilettiği bir dönem olarak kabul edilen 2008-2013 yılları arasındaki toplumsal stratejilerine ve bu bağlamda medya politikalarına ayrılmıştır. Bu dönemin kırılma noktalarını 2008 yılında başlayan ve uzun yıllar devam eden Ergenekon ve 2010'da açılan Balyoz davaları; yine Eylül 2010'da gerçekleştirilen Anayasa referandumunun AKP lehine sonuçlanması, Haziran 2011 seçimlerinin AKP tarafından kazanılması olarak sıralayabiliriz. İkinci bölüm, kurulmakta olan tarihsel blokun, yerleşik tarihsel blokun politik toplum, sivil toplum ve temel yapısında nasıl bir dönüşüm gerçekleştirdiğini açıklamaya çalışacaktır. AKP, bu dönemde eski tarihsel blokun önemli kurumları olan cumhurbaşkanlığı, yargı ve ordu üzerindeki etkisini hiç olmadığı kadar artırmıştır. Bu siyasi konjonktür, AKP'nin stratejilerine de yansımış, AKP ilk dönemden farklı olarak toplum üzerinde baskı ve zor uygulamalarını daha çok kullanır olmuştur.

Bu stratejiden medyanın payını alıp almadığı yanıt aranan önemli bir sorudur; zira ikinci dönemde, AKP ile mesafeyi belirli düzeylerde korumaya çalışan gazetecilerin işlerinden olması

gündeme daha çok gelmeye başlamıştır. Medya kuruluşlarına ve gazetecilere uygulanan baskının yanında AKP'nin medya politikaları anlamında işaret edilebilecek en önemli noktalardan biri, iktidarın 2007 yılından itibaren kendi medyasını oluşturma girişimine başlamasıdır. Özellikle TMSF eliyle el koyulan medya şirketleri sonradan iktidar yanlısı sermaye gruplarının eline geçmiştir. Bu durum, iktidarın kendi medyasını oluşturmaya başlamasının ve bir müddet sonra yeni kurulan medya organlarıyla beraber tamamen hükümet yanlısı medya ortamının oluşmasını sağlama sürecinde önemli bir adım olarak görülebilir. Yeni bir tarihsel blok kurma sürecinde katettiği ilerlemeyle birlikte AKP'nin, 2008-2013 yılları arasında özgün medya politikalarını uygulamaya başladığını söyleyebiliriz; çünkü çalışma kapsamında *fethetme*, *zapt etme* ve *teşkil etme* stratejileri olarak gördüğümüz AKP'nin medya politikalarına bir bütün olarak ilk defa bu dönemde rastlanmıştır.

Bu kitap, *Sabah* gazetesi örneğinde görüldüğü gibi, medyanın mülkiyet ve kontrol yapısının iktidarın desteklediği burjuva şirketine geçmesini *fethetme stratejisi* olarak değerlendirmiştir. Mülkiyet ve kontrol yapısının değişmediği; lakin Aydın Doğan dönemi *Hürriyet* örneğinde olduğu gibi gazetenin yazar ve yönetici kadrosunun iktidarla iyi geçinmeye çalışan gazeteci ve yöneticilerle doldurulması *zapt etme stratejisi* olarak adlandırılmıştır. Bu yolla anaakım medyanın kendi açısından kısmi muhalif duruşları geriletilmiş, medya kuruluşları iktidar tarafından tahakküm altına alınmıştır. 2008-2013 yılları arasında AKP'nin desteklediği sermaye yapıları tarafından oluşturulan medya kuruluşlarına sıklıkla rastlanmaktadır. AKP, desteklediği ve destek aldığı sermaye sınıfını medya ortamına yatırım için teşvik etmiş, bu ise *Milat* örneğinde gördüğümüz üzere birçok medya kuruluşunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çalışma, AKP'nin medya ortamında yürüttüğü bu politikayı *teşkil etme stratejisi* olarak tanımlamakta ve incelemesini bu doğrultuda

yapmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü, 2008-2013 yılları arasında Türkiye'de yaşanan siyasi değişimi, medya politikalarını merkeze koyarak okumaya çalışacaktır.

Üçüncü bölümü oluşturacak AKP'nin 2013-2018 dönemi ise kurulmakta olan tarihsel blokun bunalım dönemi olarak adlandırılacaktır. Bu dönemde AKP iktidarının stratejisi bütünüyle değişmiş ve iktidar, stratejisinin temelini, geniş toplumsal kesimlerden rıza almak yerine kendi kitlesini konsolide etmek ve diğer kesimler üzerinde zor kullanmak üzerine kurmuştur. 2013 yılında Gezi İsyanı ile başlayan süreç 2016'da ilan edilen OHAL'le ağırlaşarak devam etmiştir. 2002 yılında başlayan iktidarını öncelikle hegemonya üzerine kuran AKP, gelişmeler neticesinde tahakküm stratejilerine yönelmiştir.

İktidarın üçüncü döneminde AKP'nin gücünü temel olarak baskı ve zordan alması, medyanın zapturapt altına alınmasına yol açmıştır. Bu, çalışmanın öne sürdüğü önemli bir argümandır. Sadece OHAL dönem(ler)inde binlerce gazeteci işinden olmuş, tutuklanmış; onlarca medya kuruluşu Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK) kapatılmıştır.[7] İktidar, kriz döneminde medya politikalarına *berhava etme* ve *tahzîr etme* (korkutma, sindirme) stratejilerini ekleyerek yoluna devam etmiştir. AKP'nin ilk döneminden başlayarak yürüttüğü *fethetme*, *zapt etme*, *teşkil etme*, *berhava etme* ve *tahzîr etme* stratejileri birbirlerinden kopuk değildir; aksine bunlar aynı sürecin içselleşen uğraklarıdır. Herhangi bir stratejinin uygulanması diğer stratejilerin de dolaylı ya da dolaysız uygulanmasına neden olabilmiştir. Bu stratejilerin nasıl ve ne zaman uygulanacağı ise iktidarın ne kadar güçlü olduğu ile yakından ilgilidir.

İktidarın ve iktidar yanlısı medyanın da dâhil olduğu bu baskı döneminde, gazetecilerin darp edilmesinden hedef gös-

7 Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin OHAL'in birinci yıldönümünde hazırlamış olduğu rapora göre, OHAL sürecinde 318 gazeteci gözaltına alınmış, bu gazetecilerin 103'ü tutuklanmıştır. Bu dönemde 1404 gazeteci işinden olurken, 147 medya kuruluşu kapatılmıştır.

terilmesine; medya kuruluşlarına vergi memurlarının gönderilmesinden kuruluşların kapatılması ya da yönetim kurullarına iktidar yanlısı yöneticilerin "atanmasına" kadar birbiriyle ilişkili birçok yöntem kullanılmıştır. Bunalım döneminin bir başka yıkıcı etkisi de gazetecilik mesleğinde yaşanmıştır. Türkiye'de gazetecilik; tehdit, şantaj, hedef gösterme yöntemleriyle iktidar muhaliflerine uygulanan baskının somutlaştığı bir mesleğe dönüşmüştür. Hükümet yanlısı olarak adlandırılan medyanın haberleri gazetecilik meslek ilkeleriyle uyumlu olmadığı gibi, etik değerlerden de yoksun hâle gelmiştir. Bu dönemde hükümetin tahakküm stratejisine uygun habercilik tarzının egemen olduğu, gazetecilerin kendi meslektaşlarını ya da toplumun diğer kesimlerini tehdit edebilen ya da onları hedef gösterebilen bir noktaya geldiği kamuoyu tarafından sıklıkla gözlemlenmiştir. Medyanın ve gazeteciliğin geldiği bu noktayı Türkiye siyasetinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Kurulmakta olan tarihsel blokun bunalım döneminde, iktidarın muhalif siyasal gruplar üzerindeki temel politikası nasıl baskı ve tehditle onları susturma yoluysa, iktidar yanlısı medyanın da kriz döneminde muhalifler üzerindeki temel politikası benzer uygulamalar olmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümü, gazeteciliğin geldiği bu hâli ortaya çıkarmak ve medyanın hükümetin hegemonya stratejisine sunmuş olduğu katkıyı analiz edebilmek amacıyla, 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimini gazete haberleri üzerinden incelemeye ayırmıştır. AKP iktidarının özgün hegemonya-tahakküm stratejilerinin ve bu stratejilerin medya politikalarına yansımasının gazetecilik mesleği açısından oldukça dramatik sonuçları olmuştur. Hükümet yanlısı medya ve zaman içinde uygulanan politikalarla soğurulan merkez medyanın, her türlü meslek etiğini ve gazeteciliğin temel ilkelerini bir kenara koyarak iktidarın ideolojisini yeniden üretmede ve hegemonya-

nın oluşturulmasında ne gibi bir işleve sahip olduğu çalışmanın cevaplamaya çalışacağı bir sorudur.

Bu bölümde Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi örnek olay seçilerek üç gazetenin seçim öncesi ve sonrası haberleri incelenmiştir. AKP döneminde medya politikalarına karşılık gelecek şekilde *Sabah* (fethedilen), *Hürriyet* (zapt edilen) ve *Milat* (teşkil edilen) gazeteleri üzerinden örnek haberler analiz edilmiştir. 24 Haziran seçimleri öncesi olmak kaydıyla bahsi geçen günlük gazetelerin her birinin 67 günlük sayıları araştırılmış,[8] referandum sonrası içinse gazetelerin 10 günlük sayıları incelenmiştir.[9] Böylece çalışmada, her gazetenin 77 nüshası ele alınmıştır ve toplam incelenen gazete sayısı 231 olmuştur. Çalışma kapsamında kullanılan örnek malzemenin analizinde John B. Thompson tarafından geliştirilen derin-yorumsama yöntemi kullanılmıştır. Bu bölümde, Norman Fairclough veya Teun van Dijk tarafından geliştirilen eleştirel söylem çözümlemeleri de kullanılabilirdi. Thompson'ın çözümleme yöntemi kullanılmasının temel nedeni, sunduğu kategorilerin haber incelemeleri için daha elverişli olacağı düşüncesidir. Derin-yorumsama yönteminin *meşrulaştırma*, *gizleme*, *parçalama*, *birleştirme* ve *şeyleştirme* olarak adlandırılan ideoloji kipleri, haberlerin yorumlanması bakımından uygun bir çerçeve sağlamaktadır. Derin-yorumsama ile birlikte, dikkat edileceği üzere, bu çalışmada iki farklı yöntem birbirine entegre edilmiş olacaktır. İdeoloji analizini tarihsel/toplumsal bağlamda açıklama amacını güden derin-yorumsama yöntemi, diyalektik yöntemin sunduğu bütüncül perspektifi tamamlayacaktır.

Thompson'ın geliştirdiği yöntemin ayırt edici özelliği, kitle iletişimini kültürel bir olgu olarak analiz etmesidir. Derin-

8 Seçimlerin ilan edildiği 18 Nisan 2018 tarihinin ertesi günü, 19 Nisan 2018 tarihinden başlayarak inceleme yapılacaktır.

9 Yüksek Seçim Kurulu, 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin kesin sonuçlarını 4 Temmuz 2018 tarihinde açıklamıştır. 24 Haziran-4 Temmuz 2018 tarihleri arasındaki 10 gün boyunca gazeteler incelenmiştir.

yorumsama yöntemi, kitle iletişim çalışmalarına, sembolik ve yapısal biçimlerin üretildiği, dağıtıldığı ve alımlandığı süreçleri tarihsel toplumsal bağlamından koparmaksızın inceleme imkânı sağlamaktadır. Thompson (2008) kitle iletişiminin unsurlarını bu bağlamda üçe ayırmış ve kitle iletişim incelemesini kitle iletişiminin üretim-dağıtımı, mesajların ideolojik inşası ve izleyicinin mesajı yorumlama süreçlerini içerecek şekilde bütünleştirerek kapsamlı bir yöntem geliştirmiştir. Thompson (2013) sembolik biçimlerin analizinde yeterli bir metodolojik çerçeve sunan derin-yorumsama yönteminin ideoloji ve kitle iletişim analizine kolaylıkla uygulanabileceğini ve kitle iletişim analizine önemli katkılar sunabileceğini ifade eder. Ona göre derin-yorumsama yönteminin ideoloji analizlerinde kullanılması anlam ve güç arasındaki ilişkileri vurgulaması açısından önemlidir. Anlam ve güç arasındaki ilişkiyi analiz etmeye yönelmek, yöntemin eleştirel bir karakter edinmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda ideoloji analizinin tarihsel-toplumsal bir bakış açısıyla toplumda yaşanan mevcut güç-tahakküm ve anlam-güç ilişkilerinin açıklanarak yapılması bu analiz yönteminin de eleştirel ve dönüştürücü bir yapıya bürünmesine katkı sunar.

Derin-yorumsamacı yaklaşımın ilk aşaması tarihsel-toplumsal analizdir. Sembolik biçimlerin tarihten ve toplumdan kopuk olmadığını; bilakis sembolik biçimlerin tam olarak belirli tarihsel-toplumsal bağlamlarda üretildiğini düşündüğümüzde tarihsel-toplumsal analizin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu analizin amacı Thompson'ın deyişiyle "sembolik biçimlerin üretilme, dolaşıma girme ve alımlanmasının toplumsal ve tarihsel koşullarını incelemektir" (2013: 323). Derin-yorumsama yönteminin ikinci aşaması ise söylem analizi denilen araştırma safhasından oluşmaktadır. Bu analiz türünün de tarihsel-toplumsal bağlamdan koparılmaması gerekmektedir; çünkü "dolaşım hâlindeki anlamlı nesneler ve ifadeler aynı zamanda eklemli bir yapı sergileyen karmaşık toplumsal inşalardır" (Thompson, 2013: 326).

Medya metinlerinin inşa süreçleriyle iç içe olduğu düşünüldüğünde, haberlerde kullanılan dilin yapısını, sözcük seçimi ve dizimini, hangi fotoğrafın nasıl kullanıldığını, metnin anlatısını vs. incelemek önemlidir; ancak derin-yorumsama yöntemi bahsi geçen incelemeyi metinlerin üretim ve dağıtım sürecinden ve genel olarak tarihsel-toplumsal bağlamından kopuk incelememektedir. Derin-yorumsama yönteminin söylem analizine sunduğu en önemli katkı budur. Çalışmanın dördüncü bölümünde incelenecek gazetelerin analizi ancak bu şartlar yerine getirildiğinde uygun ve anlamlı bir yapıya kavuşabilecektir; çünkü seçilen gazetelerin haber söylemi belirli tarihsel-toplumsal koşullar altında ve toplumsal yapılar aracılığıyla üretilmektedir. Dolayısıyla çalışmada haber metinleri üzerine yapılacak söylem analizi bu yaklaşımdan kopuk olmayacaktır.

Derin-yorumsama yönteminin üçüncü ve son safhası, medya metinlerinin okurlar tarafından nasıl yorumlandığıyla ilgilidir. Bu yöntemin son unsuru, medya mesajlarının okur/izleyici tarafından alınması ve içselleştirmesi üzerinedir. Burada anlamın nasıl yeniden inşa edildiği üzerinde durulmaktadır. Çalışma, yöntemin bu üçüncü unsurunu biraz değiştirerek ve medya metinlerini eleştirel söylem analizi eşliğinde yorumlayarak bu safhayı tamamlama amacındadır. Böylece metinler üzerinden alternatif okumanın gerçekleştirileceği safha, önceki iki aşamayla dolayımlanabilecektir; çünkü bu analiz, belirli bir tarihsel-toplumsal yapıda üretilen-dağıtılan sembolik biçimin, nasıl yorumlanabileceğini görmemizi sağlayacaktır.

İdeolojinin yorumlanması yukarıda anlatılan derin-yorumsamanın çeşitli safhalarından yararlanmaktadır, bu safhalardan yararlanma amacı ise metinler aracılığıyla üretilen anlamların tahakküm ilişkilerini kurmaya ve sürdürmeye nasıl ve ne şekilde hizmet ettiğini ortaya çıkarmaktır (Thompson, 2013). Bu çalışma kapsamında ideolojinin yorumsanması, medya metinlerinin toplumsal tahakkümü kurma ve yeniden üretme süre-

cindeki işlevini açığa çıkarma amacıyla kullanılacaktır; anlam ve güç arasındaki ilişkileri aydınlatma ve sembolik içeriklerin gücün oluşturulmasındaki ve sürdürülmesindeki rolü, ideolojinin yorumlanması yoluyla sağlanacaktır. Çalışmada seçilen metinlerdeki ideolojinin yorumlanması, medya metinlerinin tarihsel-toplumsal analizi, metinlerin söylem analizi ve yorumlama aşamalarıyla birlikte gidecektir.

Thompson (2013) sembolik üretim sürecinin ve ideolojik içeriklerin anlamlarını tahakkümle ilişkilendirirken ideolojik işleyişin bazı şeyleri yok saydığını, görmediğini, dışarıda bıraktığını veya farklı sembolik içerikleri elediğini belirtir. Bu kapsamda ideolojinin bazı genel işleyiş kipleriyle, sembolik inşanın stratejileri arasındaki ilişkileri aşağıdaki tabloda özetlemektedir:

TABLO 1

THOMPSON'IN İDEOLOJİNİN İŞLEYİŞİNE DAİR ŞEMASI

GENEL KİPLER	SEMBOLİK İNŞA STRATEJİLERİ
Meşrulaştırma	Rasyonelleştirme Evrenselleştirme Anlatı oluşturma
Gizleme	Yerine geçirme Örtmece Mecaz
Birleştirme	Standartlaştırma Simgeleştirme
Parçalama	Ayrıştırma Ötekinden arındırma
Şeyleştirme	Doğallaştırma Ebedileştirme Adlandırma-Edilgenleştirme

Kaynak: Thompson, 2013

Tablo 1'de gördüğümüz gibi Thompson, anlam üretimi sürecinde ve tahakkümün yeniden üretilmesinde ideolojinin beş işleyiş tarzından bahsetmektedir. Bu işleyiş tarzları: *meşrulaştırma*, *gizleme*, *birleştirme*, *parçalama* ve *şeyleştirme*dir (Thompson,

2013). Medya, bu işleyiş tarzları vasıtasıyla iktidarın toplumsal tahakkümünü oluşturan, üreten ve sürdüren ideolojik işlevi yerine getirmektedir. AKP döneminin stratejilerini ve bu bağlamda iktidarın yürütmüş olduğu medya politikalarını inceleyecek çalışma, bu süreçte medyanın nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ve bu dönüşümün haberleştirme süreçlerine nasıl yansıdığını araştıracaktır. Bu açıdan bakıldığında Thompson'ın geliştirmiş olduğu derin-yorumsama yöntemi çalışmanın dördüncü bölümüne ve genel olarak da tamamına önemli katkılar sağlayacaktır. Thompson'ın ideoloji yorumlaması anlam ve tahakküm ilişkileri arasındaki bağı aydınlatmamıza imkân vermektedir. Bu kitap da medya metinleriyle iktidarın uygulamış olduğu tahakküm ve gücün oluşturulması, yeniden üretilmesi veya sürdürülmesi arasındaki bağı açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla medya metinlerinin yorumlanması, metinlerin içinde saklı bulunan toplumsal ilişkileri ortaya çıkardığı gibi, metinlerle tahakküm arasında kurulan bağı eleştirerek bu süreci kesintiye uğratma potansiyelini de taşımaktadır.

Çalışma sonlandığında, 2002 yılında iktidara gelen AKP'nin medyayı hangi strateji ve yöntemlerle dönüştürdüğünün, mülkiyet ve kontrol yapısı tedricen değişen medyanın ideolojik perspektifinin bu değişimden nasıl etkilendiğinin cevabının bulunacağı öngörülmektedir. Bu öngörü gerçekleşirse çalışma, medya metinlerinde saklı olan ideolojik tutumun mülkiyet ve kontrol yapısıyla olan sıkı ilişkisini de okura gösterebilecektir. Böylece Gramsci'nin "tarihsel blok" kuramında sunduğu bütünsel ve etkileşime dayanan yaklaşımını, biz de, AKP ve onunla birlikte dönüşen Türkiye medyası üzerinden yakalamış olacağız.

Mevzi Savaşları Başlarken (2002-2008)

Bu bölümde, Türkiye toplumunu ve kurumlarını 2002-2018 yılları arasında temelden dönüştüren AKP'nin ilk dönemi (2002-2008) ele alınacaktır. Bölüm, AKP'nin içinden çıktığı Milli Görüş hareketine değinerek başlayacaktır. İçinden çıktığı siyasal hareketin tarihsel tecrübeleriyle ilişkilendirildiğinde AKP'nin politik toplum, sivil toplum ve temel yapıdaki etkinlikleri daha iyi anlaşılacaktır. AKP'nin medya politikalarını merkeze alan bu bölüm, 2002-2008 yılları arasında AKP ile yerleşik tarihsel blok arasında cereyan eden mevzi savaşlarını, AKP'ye gösterilen direnci ve AKP'nin yükselişindeki dönüm noktalarını inceleyecektir.

Bu bölümde, iktidarla yerleşik tarihsel blok arasındaki mücadeleyi mevzi savaşı olarak değerlendirmemizin Gramsci'nin sağladığı kuramsal perspektiften kaynaklandığını belirtmemiz gerekir. Gramsci'nin manevra ve mevzi savaşı olarak ayırdığı stratejilerden ilki, yani manevra savaşı, iktidarın ele geçirilme sürecinde, siyasal iktidarın doğrudan (cephe saldırısıyla) fethedilmesini ima etmektedir. Bu strateji kapitalizmin yeterince olgunlaşmadığı ve sivil toplumun gelişmediği toplumlarda geçerli olabilir.[1] Mevzi savaşı ise, kapitalizmin geliştiği ve sivil toplumun olgunlaştığı toplumlarda gerekli olan stratejidir. Burada devlet iktidarını fet-

1 Gramsci, *Hapishane Defterleri*'nde 1917'de gerçekleşen devrimi, bu stratejiye örnek olarak göstermiştir. Ona göre sivil toplumun ve kapitalist toplumsal formasyonun gelişmediği Rusya'da böyle bir devrim yapmak mümkün olmuştur. Gramsci, bu stratejinin olduğu gibi Batı'da uygulanmasının başarıyı getirmeyeceğini düşünmektedir.

hetmek isteyen grup, karşı-hegemonya geliştirmek zorundadır; çünkü sivil toplumun geliştiği ülkelerde devlet iktidarı koruyucu mevzilerle donatılmıştır. Bu durumda, mevzileri aşama aşama ele geçirmek ve politik topluma hâkim olmak için uzun soluklu bir mücadele vermek gereklidir (Yetiş, 2009a; Carnoy, 1984). Gramsci iki strateji arasındaki farkı, Batı ve Doğu'nun toplumsal formları ve bu formların sivil toplum-politik toplum arasındaki ilişkilerine gönderme yaparak şöyle özetlemiştir:

> Doğu'da (Rusya) devlet her şeydi, sivil toplum ilkel ve peltemsiydi; Batı'da ise devlet ile sivil toplum arasında uygun bir ilişki vardı, devlet sarsıldığında sivil toplumun sağlam yapısı hemen kendini göstermekteydi. Devlet sadece bir dış hendekti, bu hendeğin berisinde güçlü bir siper sistemi (sivil toplum) bulunuyordu. Her ülkenin mevzi sayısı, kendine göre az ya da çok bir özellik taşımaktadır (Gramsci, 1971: 238).

Gramsci'den yaptığımız alıntı, iktidarı ele geçirme stratejilerinde mevzi ve manevra savaşının ayrımını göstermektedir. Mevcut çalışma, bu ayrımın işaret ettiği yerden AKP'nin ilk dönemini, mevzi savaşlarını kapsayan bir süreç olarak okumaktadır; çünkü AKP, 2002 yılında iktidara geldiğinde karşısında güçlü bir politik ve sivil toplum bulmuştur. Üniversiteler, dernekler, sendikalar, meslek örgütleri, medya, düşünce ve sivil toplum kuruluşları vd. bu uğrağın içindeki önemli mevzilerdir. AKP, manevra savaşı ile değil, karşı-hegemonya oluşturarak ve mevzileri birer birer kazanarak, politik topluma ve sivil topluma egemen olmaya çalışmıştır. İktidarın karşıt-hegemonyası "muhafazakâr demokrasi" söylemiyle çerçevelenmiştir. AKP, bu söylemle içeride ve dışarıda desteğini artırmıştır. Politik toplumdaki gücüyle yürüttüğü karşı-hegemonya mücadelesi AKP'nin sivil toplumda kazandığı mevzileri çoğaltmış, bu da politik toplumun fethi için önemli avantajlar sağlamıştır. Bu kısa hatırlatmanın ardından 2002-2008 yılları arasındaki mevzi savaşlarına daha yakından bakabiliriz.

Reddedilen Miras

AKP devrinde Türkiye toplumunun tüm alanlarında yaşanan İslamcı değişim/dönüşüm medyada da kendini göstermiş, İslamcı çizgiyi temsil eden medya kuruluşları özellikle 2007 yılından itibaren niceliksel bir sıçrama yapmıştır.

Türkiye toplumunu etkisi altına alan İslami değişim/dönüşüm âni bir şekilde yaşanmamış; aksine zamanla gerçekleşen bir seyir izlemiştir. Eski tarihsel blokun bunalım döneminde kurulan AKP, iktidarının ilk dönemlerinde İslamcı çizgiden ve söylemlerden özellikle uzak durmuş ve hatta içinden çıktığı Milli Görüş hareketinden her alanda farklı bir politika izleyeceğini sürekli vurgulamıştır. AKP, daha yola çıkarken "Milli Görüş gömleğini çıkardığını" ilan etmiştir.

AKP'nin çıkardığını iddia ettiği "gömleğin" içinde Milli Görüş'ün medya politikaları da vardır. Bunu dile getirmemizin sebebi, AKP'nin medya politikasının Milli Görüş'ün medya politikalarından daha farklı özellikler göstermesidir. AKP ve onun lideri Erdoğan'ın aksine Milli Görüş hareketi, medyanın toplumsal gücüne merkezî bir önem atfetmemiştir. Milli Görüş, iktidar yolculuğunda olsun, iktidar döneminde olsun, medya desteğinden ziyade, toplumsal alanda kazandığı gücü önemsemiştir. Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan'ın "Sizi gidi kartelci medya sizi" ve "Bir kısım medya" gibi medyayı küçümseyen müstehzi ifadeleri sıkça kullandığını hatırlayalım.

Erbakan'ın, Erdoğan'dan farklı olarak medya düzenine hâkim olmak gibi bir ufka sahip olmamasının bazı nedenleri olduğunu düşünebiliriz: İlkin, yukarıda değindiğimiz gibi Milli Görüş hareketi toplumsal alanda örgütlenmeyi medya desteğinden daha çok önemsemiştir. Erbakan için iktidar olmanın yolu medyanın gücünden değil, toplumun desteğinden geçmektedir. İkinci neden olarak Refah Partisi'nin (RP) iktidar süresini gösterebiliriz; şöyle ki, Erbakan'ın iktidarda kaldığı sürenin AKP ile kıyaslan-

dığında oldukça kısa olması, Erbakan'ın kendine koşulsuz destek verecek medya kuruluşlarını yaratmasının önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Milli Görüş hareketinin geleneksel tarihsel blokun yerleşik kurumları tarafından sürekli baskı altında tutulması ve iktidarının sadece bir yıl sürmesi[2] medya politikasının AKP'ninkinden daha farklı görünmesini sağlamıştır. Erbakan'ın kendine yakın bir medya ortamı yaratmamasının sebeplerinden bir diğeri ise sermaye birikimini 1990'larda artıran İslamcı burjuvazinin, medya alanına bu dönemde yeni yeni girmeye başlamasıdır.[3] Milli Görüş hareketinin yaslandığı sermaye gücünün Türkiye medya düzenine hâkim olabilecek bir büyüklüğe erişemediği koşullarda *Milli Gazete* ve *Yeni Devir* gibi düşük tirajlı gazetelerle yetinerek toplumsal ve siyasal desteği çoğaltma yönündeki yaklaşım, koşulların ve imkânların bir sonucudur da.

Kısaca söyleyecek olursak ne ufku, ne iktidar süresi, ne de sermaye birikimi Erbakan'a Erdoğan gibi kendi kontrolünde bir medya düzeni kurma fırsatı ve imkânı vermemiştir. Milli Görüş tecrübesinden çıkardığı derslerle AKP, medyanın gücünü ciddiyetle kavramış, AKP iktidarının medya politikalarını şekillendiren temel unsur bu tecrübe olmuştur. Marx (2011: 264), "İnsanın anatomisi maymunun anatomisi için bir anahtardır" demiştir. Bunun tersinin doğru olduğu da düşünülebilir; maymunun anatomisinden yola çıkarak insanın anatomisi açıklanabilir. Mevcut çalışma bu yolu izlemekte, Türkiye'nin yaklaşık 20 yılda geçirdiği değişim/dönüşümlerde başat aktör olan siyasi geleneği, geriden (Milli Görüş hareketi) ileriye (AKP) doğru adımlar atarak araştırmaktadır. Bu sebeple AKP siyasetinin ve onun medya

2 Milli Görüş hareketini temsilen Refah Partisi (RP), 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmış; ancak tek başına iktidar olacak çoğunluğa sahip olamamıştır. Bunun üzerine Doğru Yol Partisi (DYP) ile REFAHYOL hükümetini kurmuştur. Bu hükümet, 28 Haziran 1996-30 Haziran 1997 tarihleri arasında görev yapmıştır.

3 Örneğin İhlas Holding'e bağlı olarak çalışan İhlas Haber Ajansı 1993'te kurulmuştur. Yine 1994'te Kanal 7, 1993'te Samanyolu TV kurulmuş ve yayına başlamıştır. Ayıca o dönemde yayın hayatına başlayan birçok gazete ve dergi mevcuttur.

politikalarının araştırılmasının başlangıç noktası, Milli Görüş hareketi olacaktır.

Türkiye siyasi tarihine özellikle 1990'lı yıllarda damgasını vuran Milli Görüş hareketi[4] 1970'lerden başlayıp 2000'li yıllara kadar birçok defa koalisyon hükümetlerinin ortağı olmuş, 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmış ve 1996'da Doğru Yol Partisi'yle (DYP) koalisyona girerek ilk defa koalisyonun büyük ortağı durumuna gelmiştir. Türkiye'de İslami hareketin ilk siyasi partisi olarak kabul edilen ve 1970 yılında Necmettin Erbakan tarafından kurulan Milli Nizam Partisi (MNP), siyasal İslam'ın, siyasi parti olarak çok partili sistemin sahnesine çıkışını temsil etmektedir. Necmettin Erbakan, 1968 yılında Odalar Birliği başkanı seçilmiş; ancak İstanbul ve İzmir burjuvazisinin muhalefeti sonucunda dönemin ekonomi bakanı tarafından görevden alınmıştır. Daha sonraki süreçte Erbakan'ın Adalet Partisi'ne milletvekilliği adaylığı için yaptığı başvuru reddedilmiştir; ancak 1969 yılında yapılan genel seçimlerde Konya'dan bağımsız milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır. Milletvekili olduktan sonra Erbakan, 1970'te MNP'yi kurmuş ve MNP, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) temsil edilir hâle gelmiştir (Çakır, 2014: 229-230).

Siyasal İslam'ın bir partisinin 1970'lerden itibaren TBMM'de neredeyse sürekli olarak temsil edilmesi, onun Türkiye toplumundaki karşılığını göstermesi bakımından önemlidir. Siyasal İslam'ın Türkiye'deki dönüşümünü anlamada iç ve dış yapısal etkenlere odaklanmak gerektiğini savunan Yavuz (2011: 65-66), bu siyasal hareketin dönüşümünde ve yükselişinde üç etmenin mevcut olduğunu ileri sürer. Bu etmenlerden ilki ve hatta en önemlisi Türkiye'nin AB süreci ve örgüte katılma kararlılığıdır. Yazara göre Türkiye'nin AB'ye katılma kararlılığı demokrasi, hu-

4 Milli Görüş hareketi bünyesinde sırasıyla şu partiler kurulmuştur: Milli Nizam Partisi (MNP), Milli Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP) ve Saadet Partisi (SP).

kukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık hakları gibi konuların ülkede tartışılmasını sağlamış ve bu durumdan İslami hareketler de olumlu anlamda etkilenmişlerdir. AB süreci Türkiye'de sadece AKP döneminde değil, AKP öncesi dönemde de İslamcı partilerin önünü açmada böyle bir rol oynayabilmiştir. Bir diğer önemli etmen ise devletin anayasal yetkilerinin sistem dışı partileri veya oluşumları yasaklamasıdır. Bu olgu, İslamcı partileri devletin çizdiği hukuksal sınırlar içine çekmiş, İslamcı partileri radikal eğilimlerden uzak tutabilmiştir. Türkiye'de gelişen pazar, medya ve siyasetteki fırsat alanları ise siyasal İslamcı hareketin gelişmesinin üçüncü etmenini oluşturmaktadır; çünkü yine yazarın deyişiyle, Anadolu'da Müslüman burjuvazinin güçlenmesi ve kamusal alanın genişlemesi İslami hareketlerin geçirdiği dönüşümün ve yükselişin temel nedenidir.

Türkiye'de siyasal İslam'ın dönüşüme uğraması ve gelişmesi her ne kadar uzun bir dönemi kapsasa da ülkede mevcut bulunan bu akımın Erbakan'ın Milli Görüş hareketi ve bu hareket dâhilinde kurduğu siyasi partiler aracılığıyla istikrara kavuştuğu açıktır (Gürel, 2014: 43). Dolayısıyla Türkiye'de siyasal İslam'ın yükselişinden, ivmesinden ve süreç içinde yakaladığı toplumsal ve siyasal istikrardan bahsetmenin temel koşulu Milli Görüş hareketinin anlaşılmasına, onu güçlendiren ve zayıflatan toplumsal koşulların araştırılmasına bağlıdır.

Milli Görüş hareketini doğuran ve onun düşüşe geçmesine neden olan koşulların araştırılması, AKP'yi ortaya çıkaran tarihsel-toplumsal koşulların aydınlatılması bakımından önem arz etmektedir. O hâlde siyasal İslamcı bir anlayışı temsil eden Milli Görüş hareketini ortaya çıkaran koşullar nelerdi ve bu koşulların zaman içinde değişmesi hareketin içinde âdeta mutasyona uğramış bir başka siyasi hareketi nasıl tetikledi?

Milli Görüş hareketinin ilk siyasi partisi olan MNP'nin kurulmasının ardında yatan koşulların en önemlisi Türkiye burjuvazisinin yaşadığı iç çelişkidir. Burada Yavuz'un yukarıda

sıraladığı etmenlere katılmakla birlikte, bu etmenlerin siyasal İslam'ın yükselişindeki temel nedeni ıskaladığını savunuyoruz. Elinizdeki kitabın "Giriş"inde değinildiği gibi, Türkiye'de siyasal İslam'ın ve onun legal partilerinin yükselişinin ardındaki temel neden İslamcı burjuvazinin yükselişidir. Şöyle ki; Türkiye burjuvazisinin içinde yaşanan çelişki ve çatlaklar farklı bir siyasi partinin kurulmasına ve bu partinin Türkiye'nin İstanbul ve İzmir burjuvazisinin aksine Anadolu burjuvazisi tarafından desteklenmesine neden olmuştur (Savran, 2014a: 75). Anadolu'da oluşan burjuvazinin desteklediği Milli Görüş hareketinin Türkiye'deki bazı İslamcı cemaatlerin de desteğini aldığını unutmamak gerekir. Özellikle kuruluş döneminde Nakşibendiliğin İskender Paşa Cemaati ve Türkiye'de irili ufaklı birçok dinî cemaat tarafından desteklenen MNP, bu İslamcı yapıların ittifakıyla birlikte güçlenmiştir (Çakır, 2014: 232). O hâlde MNP'yi ortaya çıkaran tarihsel-toplumsal koşulların altında yatan temel neden özellikle Anadolu'nun küçük ve muhafazakâr burjuvazisinin desteği ve Türkiye'de örgütlü bulunan irili ufaklı dinî cemaatlerin ekonomik ve siyasi çıkarlarının kesişmesidir, diyebiliriz.

1970'li yıllarda Anadolu'nun ve İstanbul'un bir kısım muhafazakâr kesiminin ve yine Anadolu'da mevcut bulunan ve çıkarları dönemin koşulları itibarıyla İstanbul ve İzmir burjuvazisiyle çatışan muhafazakâr burjuvazinin desteğini alarak kurulan Milli Görüş hareketinin siyasi partileri, 1980 sonrasında, 1970'lerle kıyaslandığında daha büyük başarılara yelken açmıştır.

Milli Görüş hareketinin özellikle 1980'den sonra yükselmesinin birden çok nedeni mevcuttur. RP (Milli Görüş hareketinin en uzun süre hayatta kalan siyasi partisidir) 1983'te kurulmuştur. RP, Anayasa Mahkemesi tarafından 1998'de kapatılana dek yerel seçimlerde bazı belediye başkanlıklarını almış, 1991 genel seçimlerinde parlamentoya girmeyi başarmış, 1994 yerel seçimlerinde İstanbul ve Ankara gibi Türkiye'nin en büyük iki şehrinin belediye başkanlığını kazanmıştır. RP, 1995 genel seçimlerinden birinci

parti çıkarak 1996'da DYP ile kurulan hükümette koalisyonun büyük ortağı olarak ülkeyi yönetmeye başlamıştır. Erbakan'ın başbakan olmasıyla beraber Türkiye'de ilk defa İslamcı bir parti Türkiye'de iktidar olmuştur. RP'nin 1983'te kurulması ve yükselişinin de bu dönemde artan bir seyir izlemesi tesadüf sayılmamalıdır. RP'nin Türkiye siyasetinde yükselmeye başlamasının en büyük nedenlerinden biri, 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra Türkiye'de sosyalist solun sistematik bir şekilde ezilmesidir. Türkiye solunun ezilmesi ve bu durumdan faydalanan RP'nin "Adil Düzen" sloganını kullanmaya başlaması büyükşehirlerdeki varoşlara hâkim olmasını sağlamış ve bu durumun sonucu, kendini 1994'teki yerel seçimlerde göstermiştir (Gürel, 2014: 44).[5]

12 Eylül Darbesi sadece Türkiye'de sosyalist solu siyaset sahnesinden silmekle RP'nin önünü açmamış, ayrıca 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar İslamcı sermayenin büyük bir dönüşüm yaşamasına katkı sunmuş ve bazı sermaye grupları bu dönemde büyük sıçramalar yaşamıştır.[6] Anadolu sermayesindeki bu değişim, başından itibaren bu sermaye grupları tarafından desteklenen Milli Görüş hareketini de etkileyerek bu hareketin özellikle 1990 sonrası yükselişine katkı sağlamıştır (Gürel, 2014). 12 Eylül rejiminin ekonomi ve siyasal politikalarından olumlu anlamda etkilenen Milli Görüş hareketinin ardındaki İslamcı burjuvazi, 12 Eylül rejiminin tüm topluma ve işçi sınıfına uyguladığı baskıdan da faydalanarak serpilmiştir. Bu dönemde 1970'lere kıyasla daha fazla güç kazanan Anadolu sermayesi, 1980'li yıllarda Türkiye'ye açılan ve Körfez ülkelerinden gelen, faize haram olarak bakan, şer'i kurallara göre düzenlenmiş finans kurumlarından da yararlanmıştır. Bu finans kurumların-

5 1994 yerel seçimlerinde RP, oyların yüzde 19,13'ünü almıştır. İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri'ni de kazanan RP, Türkiye genelinde 28 ilde belediye seçimlerini kazanmıştır.

6 Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği'nin (MÜSİAD) 5 Mayıs 1990'da kurulması bu açıdan çok önemlidir. Anadolu sermayesinin yükselişinin sonucu olarak kurulan dernek, İslamcı sermayenin katettiği mesafeyi göstermektedir.

dan aldığı kredilerin etkisiyle ve 12 Eylül'ün işçi sınıfı üzerinde yarattığı baskının neticesinde sermaye birikimini artıran İslamcı burjuvazi, RP'nin ardındaki temel güç olmuştur. Yine 12 Eylül rejiminin İslamizasyon politikaları ve devletin tarikatlara ve dinî cemaatlere gösterdiği müsamaha, Milli Görüş hareketini 1990'lara geldiğinde eskiye oranla oldukça güçlü bir pozisyona çekmiştir (Savran, 2014a: 81).

1980 sonrası gelişen dinî ilişki ağları da siyasal İslam'ın toplumsal tabanda örgütlenmesinin önünü açmıştır. Gelişen dinî ilişki ağlarının önemli sonucu, neoliberal politikaların uygulanmasıyla beraber toplumsal alandan kademeli olarak çekilen sosyal devletin boşluğunun RP'li belediyeler tarafından yapılan sosyal yardımlar, okullar, kooperatifler gibi sosyal çalışmalarla doldurulmasıdır. RP'li yerel yönetimlerin düşük gelirli ailelerin barınma ve temel ihtiyaçlarının giderilmesinde yaptığı yardımlar Milli Görüş hareketinin kent yoksullarının rızasını sağlamasında etkili olmuştur (Hoşgör, 2014: 309). Burada dikkati çeken husus, 12 Eylül sonrası sol üzerinde uygulanan baskıların büyük kentlerde yarattığı tahribattır. Kent çevrelerinden çekilmek zorunda bırakılmış sol siyasetin yerini kendi sloganlarını ve argümanlarını kullanarak İslamcı siyaset almıştır. Kent çevrelerinde örgütlenen siyasal İslam, yerel seçimlerde başarılar kazanmaya başlamış ve kazandığı başarıları sosyal yardımlarla kalıcı kılmıştır. Bu anlamıyla yerel seçimleri kazanma ile sosyal yardım ağları arasında birbirini besleyen diyalektik bir ilişki mevcuttur. Siyasal İslam, sosyal yardımlara devam ettikçe örgütlenebilmiş ve örgütlendiği sürece de belediyeleri kazanarak sosyal yardımlarını süreklileştirmiştir. Ayrıca Milli Görüş hareketinin elindeki belediyelerden İslami burjuvaziye çeşitli hizmet ihaleleri yoluyla belirli miktarda kaynak aktarıldığı ve bu kaynaklarla İslami burjuvazinin belli oranda gelişiminin sağlandığı bilinmektedir. Dolayısıyla siyasal İslam'ın hem kendi burjuvazisini yaratma sürecinde hem de örgütlenerek iktidara gelme sürecinde 12 Eylül

rejiminin ve ondan sonra izlenen neoliberal politikaların önemli bir payı vardır.

Milli Görüş hareketinin özellikle 1990'larda yükselişe geçmesinin ardındaki en önemli nedenin İslamcı burjuvazi olduğunu ve bu yükselişin Milli Görüş hareketinin kazandığı ivmeyle arasındaki diyalektik ilişkiyi yukarıda belirtmiştik. Yani Bulaç'ın (2009: 258) RP'nin iktidara gelmesini merkezden ziyade çevre partisi olmasına ve yoksulların taleplerini dile getirmesine dayandıran görüşünün aksine, Milli Görüş hareketinin yükselişini burjuvazinin kendi içindeki çelişkinin bir sonucu şeklinde açıklamak daha doğrudur. Elbette Milli Görüş hareketi çevrenin ve kentli yoksulların desteğini almıştır; ancak bu, Milli Görüş hareketinin yükselmesindeki en büyük neden değildir. Milli Görüş hareketi, kent yoksullarının ve çevrenin desteğini İslamcı burjuvaziden aldığı destekten çok sonra alabilmiştir.

1990'lara gelindiğinde siyasal İslamcı bir hareket olarak Türkiye siyaset tarihine damgasını vuran Milli Görüş hareketi, 1995 genel seçimlerinden RP'nin birinci parti çıkmasıyla yükselişini taçlandırdı, diyebiliriz.[7] RP'nin iktidara gelir gelmez uygulamaya koyduğu dış politika, Milli Görüş hareketinin 1970'lerden beri hem parti programlarında hem de söylemlerinde mevcut olan bakış açısını yansıtmaktadır. Bu hareketin geleneği RP'nin dış politikasını sekter bir Batı düşmanlığıyla kurgulamasına neden olmuştur. Milli Görüş hareketinin temel olarak ABD ve İsrail karşıtı söylemlerle oluşturduğu dış politikası, Türkiye'yi Batı'nın ekseninden ve dolayısıyla Batı'nın uyduluğundan çıkarmayı amaçlamaktadır (Çakır, 1994: 161). RP'nin bu dış politikası, Batı karşısında İslam ülkelerinin desteğiyle güçlü bir blok oluşturmayı içermektedir. Partiye göre, İslam dünyasıyla oluşturulacak siyasi, ekonomik, askerî ve toplumsal ittifak "Yeniden Büyük Türkiye"yi yaratmanın koşullarını oluşturacaktır. Bu minvalde

7 24 Aralık 1995 tarihli genel seçimlerde Refah Partisi'nin yüzde 21,38 olan oy oranı, mecliste 158 sandalye almasını sağlamıştır.

Necmettin Erbakan ilk yurtdışı gezisini İran'dan başlayarak Endonezya'ya kadar uzatmıştır. Bulaç'a göre (2009: 276) Erbakan bu geziyle iki işaret vermiştir: İlk işaret Türkiye'nin tüm çıkarlarının RP ile beraber sadece Batı'ya endekslenmeyeceğidir. İkinci işaret ise İslami yönetimlerin iktidarda olması, baskıcı rejimlere ve Ortadoğu'da mevcut olan askerî diktatörlüklere verilen demokratik bir mesajdır.

Erbakan, dış politikasının gereklerini kısa zamanda yerine getirmek için harekete geçmiştir. 15 Haziran 1997'de Erbakan'ın önderliğinde oluşturulan D-8[8], Erbakan'ın dış politikasının somut hamlelerinden biridir. Erbakan, Müslüman ülkelerin kendi Birleşmiş Milletler'ini, Savunma İşbirliği Teşkilatları'nı, Ortak Pazar ve Ortak Para Birimleri'ni, Kültür İşbirliği Teşkilatları'nı kurmalarını amaçlamaktadır (Erbakan, 1991). Türkiye, Erbakan yönetiminde Müslüman ülkelerle kurduğu diyalog ve örgütler sayesinde Batı'nın yörüngesinden çıkacak ve "uydu ülke" konumundan Ortadoğu'da Müslümanlara liderlik yapabilecek bir seviyeye yükselecektir. Erbakan *Davam* adlı eserinde Milli Görüş hareketinin ve kurulacak bu örgütlerin sadece Müslümanların dünyasını değil, bütün dünyanın düzenini değiştireceğini savunmaktadır. Ona göre, Batı'nın örgütleri gibi tekelci sermayeye hizmet etmeyen bu örgütler, önce Müslüman dünyaya "Adil Düzen"i getirecek, daha sonra bütün dünyaya "Adil Düzen"i getirerek evrensel bir barış ortamı sağlayacaktır. Erbakan'ın aşağıdaki sözleri, dış politikasının temelini ortaya koymaktadır:

> Bugün Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF hep ırkçı emperyalizmin, siyonizmin kuruluşlarıdır. Tekelci sermayeye hizmet etmektedirler. Bu kuruluşları ırkçı emperyalizm yönetmektedir. Bu dünyaya adil bir hizmet yapılamaz. Bu kurumların yerine yeni bir Birleşmiş Milletler kurulacak. Mevcut dünya düzeninin değiştiril-

8 D-8 (Developing Eight), Gelişmekte olan sekiz Müslüman ülkeden oluşan örgüt, 15 Haziran 1997'de kurulmuştur. Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın katılımıyla oluşan örgütün üyeleri aynı zamanda İslam İşbirliği Örgütü'nün de üyeleridir.

> mesi için insanlara yeni bir siyasi irade bilinci verilecek. Teknolojik işbirliği yapılacak ve teknolojide üstün olunacaktır. Yeni bir para birimine geçilecek, insanlar dolarla sömürülmeyecektir (Erbakan, 2014: 218).

Dış politikada vurgulanan "Adil Düzen" Milli Görüş hareketinin siyasi partilerinin hem parti programlarında hem de söylemlerinde üzerinde durulan bir hedeftir. 1985'te Erbakan tarafından biçimlendirilerek parti programı kabul edilen "Adil Düzen", faizsiz, alternatif bir ekonomik sistem projesi olarak değerlendirilmiştir (Çakır, 1994: 132). 12 Eylül rejiminin sol siyasete uyguladığı baskıdan sonra solun çekilmek durumunda kaldığı büyükşehirlerin varoşlarında RP'nin kendine yer açabilmesini olanaklı kılan bir slogan olarak "Adil Düzen", "alabildiğince eklektik, karmaşık ve ütopik bir proje" (Çakır, 2005: 558) olarak değerlendirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, "Adil Düzen" söyleminin tam da Milli Görüş hareketinin ardında duran Anadolu burjuvazisinin o günkü taleplerine uygun olmasıdır; çünkü Türkiye'de "Adil Düzen", devletin ekonomiye müdahalesi ve yine bizzat devlet tarafından küçük ve orta ölçekli işletmelere kredi ve makine yardımı yapılmasıyla gerçekleşecektir. Böylece içeride kalkınmasını sağlayacak ülke, refahı da beraber paylaşacaktır (Erbakan, 2014). Bu açıdan RP'nin parti programının iki hedefi mevcuttur: Devlet tarafından ağır sanayi üretiminin yapılması ve Anadolu'nun gelişmekte olan burjuvazisine kredi ve makine yardımının yapılması. Bu politikanın temel amacı Anadolu sermayesini kalkındırmak ve İstanbul burjuvazisi aracılığıyla Türkiye ekonomisine nüfuz eden Batılı büyük işletmelerin önüne set çekebilmektir (Yavuz, 2011: 69).

Milli Görüş hareketinin "Adil Düzen"le somutlaşan ve hem içeriye hem de dışarıya dönük politikası Savran'ın (2014a: 82-84) ifade ettiği gibi bu dünya görüşünün taşralı ve emperyal olmak üzere iki yönünün bulunduğunu ortaya koymaktadır. Emperyal yön, Batı karşıtlığına dayanan ağır sanayi hamlesinin

ileride Türkiye'ye sağlayacağı "lider" ülke konumudur. Bu dünya görüşünün taşralı yönü ise 1970'li yıllardan 1990'lı yıllara değin iç pazarın ötesinde hiçbir çıkarı olmayan Anadolu sermayesinin kalkınmasına devletin vereceği katkıdır. Bu anlamıyla Erbakan, sanayileşmeyi Türkiye'nin güçlenmesinde ve "Yeniden Büyük Türkiye" olması yolunda gerekli görmektedir; çünkü "sanayileşmek demek, bir ülkenin kendi insanlarının mesai saatini kıymetlendirmesi demektir. Bundan dolayı, ilerlemek isteyen ülkeler, sanayileşmeye büyük ağırlık vermek mecburiyetindedir" (Erbakan, 2014: 193).

Erbakan'ın "Adil Düzen" üzerine yazdıkları bu düzenin sistem içi reformla gerçekleşmekten ziyade toplumsal bir devrimle mümkün olabileceğini akıllara getirmektedir; çünkü bu düzende faiz olmayacak, haksız vergiler kalkacak, karşılıksız para basılmayacak, krediler adil bir şekilde faydalı iş yapan herkese verilecektir. Paranın değerinin artmasıyla birlikte herkes bir ekmek aldığı paraya üç ekmek alabilecektir. İşletmeler bugünkünün üç misli fazla üretim yapabilecek, her şeyin fiyatı üçte birine düşecektir (Erbakan, 2014: 214). "Adil Düzen"le beraber geçilecek "Adil Ekonomik Düzen"de ise kapitalizmin yarattığı ekonomik yıkım giderilecek, herkese çalışmasının hakkı verilerek sömürü düzeni ortadan kalkacaktır.

> Adil Ekonomik Düzen, ekonomik düzenin her noktasında; sömürüye müsaade etmeyen, herkese hakkını veren, herkese karşı eşit davranan ve herkese fırsat eşitliği veren, herkesin faydalı, yapıcı faaliyetlerini destekleyen, ekonomik faaliyetleri teşvik eden, ekonomik gelişmenin önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ortadan kaldıran düzendir (Erbakan, 2014: 221).

Milli Görüş hareketinin kısa süren iktidarı, hedeflerini gerçekleştirememesinin en büyük nedeni gibi gözükse de, yukarıda değinildiği gibi, bu hedeflerin gerçekçilikten ziyade popülizme dayanması ve çelişkili karakteri en büyük engellerden biri olmuştur. Milli Görüş hareketinin yükselişinin ardındaki en bü-

yük gücün, Anadolu'nun 1970'lerden bu yana güçlenen sermayesi olduğunu söylemiştik. İslamcı burjuvazi, özellikle 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar ve Türkiye'nin bu dönemde karşı karşıya kaldığı iç ve dış gelişmeler neticesinde dünya ekonomisiyle ve uluslararası sermayeyle bütünleşmeye başlamış, 1990'ların sonundan itibaren de finans kapitale dönüşmüştür. Sermaye birikimindeki gelişmeler, İslamcı burjuvazinin kendi ihtiyaçlarına doğrudan cevap verebilecek yeni politik aktörleri aramasının başlıca nedeni olarak belirmiştir (Gürel, 2014: 45). İslamcı burjuvazinin yenilikçi, kapitalist dünyayla uyumlu –ancak yine de muhafazakâr– siyasi oluşumlara verdiği destek, Milli Görüş hareketinin akıbetini belirlemiştir. RP'nin ve genel olarak Milli Görüş hareketinin tarih sahnesinden silinmesinin asıl sebebi destek aldığı burjuvaziyle ilişkisinin tarihin bir noktasında çelişkili bir hâl almasıdır. Bu hareketin siyaset sahnesinden silinişinin maddi temellerden ayrı düşünülemeyeceğini belirten Savran'ın çözümlemesi önemlidir:

> Milli Görüş'ü desteklemekte olan burjuva fraksiyonu ekonomik bakımdan karakter değiştirdiği ölçüde taşralı boyut her geçen gün daha da battal hâle gelecekti. Dünya pazarına boylu boyunca bağlanmış İslami holdingin yükselişi artan ölçüde Milli Görüş ile çelişki içine giriyordu. Milli Görüş, İslamcı burjuvazi açısından gelişmesinin bir evresinde yararlı olmuştu. Ama artık bu yararlılığını yitirmişti (Savran, 2014a: 85).

Elbette RP'nin düşüşünün ardında daha değişik nedenler de bulunmaktadır. Ruşen Çakır (2014: 237), RP'nin temel açmazının "katı ideolojik bir parti" görünümünden çıkıp "kitle partisi" hâline gelememek olduğu görüşündedir. RP, yazara göre, Anadolu'nun muhafazakâr kesimleri dışındaki kesimlere ulaşmamaktadır, bu durum da RP'yi sadece belirli bir kesimin partisi olmakla sınırlandırmaktadır. Çakır'a göre bir başka neden ise medyanın RP'yi görmezden gelmesi ya da medyanın haberleştirme sürecinde RP'ye ideolojik bir mesafeden bakmasıdır; ancak

burada üzerinde durulması gereken nokta, RP'nin de medyanın bu tavrını değiştirecek herhangi bir hamle yapmamış olmasıdır.

Milli Görüş'ün yayın organı sayılan *Milli Gazete* ve *Yeni Devir* adlı iki gazeteye sahip olunsa da iktidar olduğu dönem düşünüldüğünde bu gazeteler, İslami hareketin eriştiği kültürel düzeyin altında seyretmiştir (Çakır, 2014: 237). Medyanın Erbakan'ı "görmeyerek" RP'nin kitlelere ulaşamamasında bir etken olduğu dünüşünülebileceği gibi, tersinden, medyanın Erbakan ve Milli Görüş hareketine karşı takındığı ilgisizliğin RP'nin mazlum imajına katkıda bulunduğu da ileri sürülebilir. Medyanın tavrı, Milli Görüş hareketini zayıflatmamış, bir bakıma hareketin mazlum imajının pekişmesine de neden olmuş olabilir. Medyanın ilgisizliği, RP'nin seçim çalışmalarını gözlerden uzak bir şekilde sürdürmesine yaramış, var olan ilgisizlik RP örgütlerinin sıkı çalışmasını koşullandırmıştır (Çakır, 1994: 15).

Erdoğan'ın çıkardığı Milli Görüş "gömleği", sadece medyayla olan ilişkisi bağlamında değil, ülke ve dünya siyaseti ile güttüğü ekonomi politikaları bağlamında da AKP'nin siyasetinden oldukça farklıdır. Erbakan liderliğindeki Milli Görüş hareketi 2000'li yıllara gelirken varoluşunu sarsacak bir krizle karşılaştı. Bu krizin ardındaki neden hareketin yaklaşık 30 yıl boyunca içindeki motor konumundaki sermaye fraksiyonunun yaşadığı değişimdir. Ağır sanayi hamlesi ve "Adil Düzen" gibi günün koşullarına cevap veremeyen hedefleri olan Milli Görüş hareketi, Türkiye'nin yerleşik tarihsel blokunun kurumlarıyla girdiği gerilimin bedelini iktidardan düşerek ödemiştir. AKP ise; Milli Görüş ile eski tarihsel blokun kurumları arasında süren savaştan tecrübe kazanarak, gelişen sermaye fraksiyonunun ihtiyaçlarına bölgesel ve küresel düzeyde cevap verebilecek bir yönelişe girerek, Batı'nın kurumlarına ve emperyalizmine pratik ve teorik olarak bağlı olduğunu ilan ederek, neoliberal politikaları uygulayabilecek bir program ve kararlılık ortaya koyarak filizlenmiştir. AKP'nin ilk döneminde partinin lideri Erdoğan'ın ve yakın ar-

kadaşlarının değişim ve demokrasi söylemi, Türkiye'deki farklı kesimlerin desteğini almasını sağlayacak, bu da ileride yaşanacak gerilimlerin AKP lehine savuşturulmasına katkıda bulunacaktır. Erdoğan'ın sıklıkla vurguladığı gibi, AKP ilk döneminde yerleşik tarihsel blokla ve Batı ile olan ilişkilerinde "dikleşmemiş"; ancak hedefinden de vazgeçmemiştir.

Yeni Tarihsel Blokun Şafağı

Milli Görüş hareketinin ayrışmasının sonucunda ortaya çıkan ve kuruluşundan neredeyse bir yıl sonra -2002 yılında- yapılan seçimlerde yüzde 34,3 gibi bir oranla tek başına iktidar olan AKP'nin döneminde, Türkiye toplumunun siyaset, ekonomi, eğitim, sağlık, kültür, spor vb. tüm parçalarında gerçekleşen değişim ve dönüşümden medya da kendi payına düşeni almıştır. Bu parçalar içinde somut olarak gösterilebilecek değişim/dönüşüm, belki de en çok medya alanında gerçekleşmiştir.

AKP medya politikalarında zamanla değişen farklı stratejiler izlemiştir. Bu stratejilerin belirlenmesinde hem AKP'nin o andaki gücü, hem de Türkiye'de mevcut yerleşik tarihsel blokun konumu etkili olmuştur. Şöyle de söylenebilir: AKP hem kendi gücü hem de Türkiye'de var olan kurumların direnci doğrultusunda medya politikalarını güncellemiş ve kurduğu stratejiyi bu güncelleme doğrultusunda hayata geçirebilmiştir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta ise bu stratejinin hiçbir zaman mekanik ve tek boyutlu olmadığı, aksine karmaşık ve çok boyutlu bir nitelik taşıdığıdır. Çalışma, AKP'nin ilk dönemi olarak belirtilen 2002-2008 yılları arasında iktidarın stratejilerinde sadece rıza devşirme sürecinin etkili olduğunu savunmamakta, bu dönemin gücü ve baskıyı da beraberinde getiren karmaşık bir süreci kapsadığının altını çizmektedir. Burada stratejiler açısından yapılan ayrım, hegemonya-tahakküm politikalarının iktidar tarafından kullanılma oranıyla ilgilidir.

Bu doğrultuda, çalışma, AKP'nin 2002-2008 yıllarını kapsayan ilk dönemini, daha çok rıza devşirme politikalarının uygulandığı, iktidarın söylemleri ve eylemleriyle Türkiye içinde ve dışında kendisine destek sağlayarak yerleşik tarihsel bloku gerilettiği bir süreç olarak okumaktadır. AKP'nin bu dönem medya politikası da genel olarak çizilen bu tabloya uygun yürümüştür. AKP, toplumun diğer parçalarında uyguladığı "yumuşak geçiş" stratejisini bu alanda da hayata geçirmiştir. Bu durum, AKP iktidarının hegemonyasını güçlendirmesinde, toplumun çeşitli kesimlerinin desteğini sağlamasında, içeride ve dışarıda sempatiyle karşılanmasında önemli rol oynamıştır. AKP'nin ilk dönem medya stratejisinin ipuçlarını 58. Hükümet programında bulmak mümkündür. Bu programda AKP, medyanın çoğulcu ve rekabetçi yapısına vurgu yaparken, iktidarın medyayla ilişkisini demokrasi ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde ele alacağının altını çizmektedir:

> Hükümetimiz, çoğulcu demokrasi ve rekabetçi piyasa anlayışının bir gereği olarak, modern toplumlarda doğru bilgi edinme ve denetim görevi yürüten medyanın çoğulcu ve rekabetçi bir yapıda gelişmesini savunur. Kamusal bir hizmetin farklı taraflarını oluşturan siyaset ile medya ilişkisi, demokratik değerlere ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir diyalog içinde yürütülecektir (akp.org.tr, 2019).

Benzer bir yaklaşıma Recep Tayyip Erdoğan'ın ilk dönem meclis konuşmalarında da rastlanmaktadır. Erdoğan'ın çoğulculuk ve eleştiri hakkı konusunda medyayı da içine alarak yaptığı parlamento grup konuşması, AKP'nin ilk dönem hegemonya stratejisinin nasıl şekillendiğini göstermektedir. Erdoğan'ın 21 Ocak 2003 tarihli konuşması[9] toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı olma iddiasından nüveler içermesi bakımından da önemlidir:

9 Recep Tayyip Erdoğan'ın 2002-2003 yılları arasında yaptığı grup konuşmaları (22. Yasama Dönemi), AKP tarafından *Konuşmalar* ismiyle kitaplaştırılmıştır. Bu kitap, hem AKP'nin, hem de partinin liderinin zaman içindeki söylemsel değişimini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

> Biz iktidarıyla, muhalefetiyle ve bütün yönetim kademeleriyle, bütün halkıyla, eleştiri hakkını kullanan, ayrıca herkesin hukukuna riayet eden özgür basınıyla birlikte beraber hiçbir ayrıma tabi tutmadan düşünme kültürünü zenginleştireceğiz, zenginleştirmeye kararlıyız (Erdoğan, 2003).

AKP toplumun tüm kesimlerinden ve özellikle ülke dışından aldığı ekonomik ve siyasal desteği, yerleşik tarihsel bloku geriletme ve kendi tarihsel blokunu kurmanın koşullarını yaratma sürecinde kullanmıştır. AKP'nin kurulmasından hemen önce ortaya atılan ve kurulduktan sonra tartışmaya açılan *muhafazakâr demokrasi* kavramı, AKP'nin ilk dönem stratejisinde önemli bir rol oynamıştır. Yeni oluşan iktidarla toplumun şekillendirilmesi ve iktidarın ihtiyaç duyduğu desteğin bir kısmı bu kavram aracılığıyla sağlanabilmiştir.

Akdoğan (2003: 16), muhafazakâr demokratlığı, "sınırlandırılmış ve tanımlanmış bir siyasal iktidardan yana" olması, "dayatmacı ve baskıcı bir hâl alan otoriter ve totaliter anlayışları kabul etmemesi" biçiminde özetler. Ona göre muhafazakâr demokrasi, değişim anlayışına karşı değildir, muhafazakâr demokrasinin karşı olduğu şey, devrimci değişim ve dönüşümlerdir. Muhafazakâr demokrasi, toplumda yaşanan değişimlerin ancak tedrici ve aşamalı bir şekilde gerçekleşmesini savunmaktadır. Dolayısıyla bu anlayış, toplumda yaşanan değişimin ve ilerlemenin karşısında durmamaktadır; aksine bu değişim ve ilerleme tedrici olduğu sürece desteklenen bir süreçtir. Akdoğan'a göre (2003: 67), Türkiye'de yaşanmakta olan birçok sorunun temelinde demokrasi eksikliği yatmaktadır. Muhafazakâr demokrasi anlayışı, demokrasi kavramının içini doldurarak ülkede yaşanan kutuplaşmaların, siyasi gerginliklerin, toplumsal huzursuzlukların aşılabilmesini sağlayacaktır. Türkiye'de demokrasinin özümsenmesi ve tüm kurum ve kuruluşlarıyla devletin demokratikleşmesi yaşanan sıkıntıların çözümü olacaktır. Demokrasinin devlet ve toplumun tüm katmanlarına yaygınlaştırılması, ancak

devlet ve milletin bütünleşmesinden, yani muhafazakâr demokrasinin uygulanmasından geçmektedir.

AKP iktidarının muhafazakâr demokrasi anlayışı, görüldüğü üzere, ülkenin demokratikleşmesini sağlayacak ve Türkiye'de yaşanan birçok problemin üstesinden gelecektir. Bu söylem, aynı zamanda AKP'nin içinden çıktığı siyasal geleneğin reddedilmesinde de AKP'nin elini güçlendirmiştir. Siyasal İslam'ın geleneksel söylemlerini terk eden AKP iktidarı, muhafazakâr demokrasi söylemiyle hem içerideki yerleşik tarihsel blokun kurumlarına, hem de dışarıya mesaj vermektedir. Akdoğan'dan alıntılayacağımız sözler, kuruluş aşamasında AKP'nin Milli Görüş hareketi ile birlikte siyasal İslam'ı da reddettiğini göstermektedir:

> Refah/Fazilet Partisi geleneğinin ayrışmasından sonra ortaya çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi, bugünkü pozisyonu ve söylemiyle, siyasal İslam kategorisinde değerlendirilemez. Kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan, Refah çizgisinin Milli Görüş ve Adil Düzen kavramlarıyla güttüğü örtülü İslamcılıktan uzak duran, bu geleneğin temel konulardaki tercihlerinden tamamen farklılaşan AK Parti, henüz evrimi tamamlanmayan ve neticesi de sadece kendi iradesiyle şekillenmeyecek olan bir dönüşüm yaşamaktadır (Akdoğan, 2004: 148).

Bu söylem, içeriye ve devletin kurumlarına, yerleşik sistemle barışık, geleneksel siyasal İslamcı partilerden farklı, demokratik anlayışa sahip bir oluşum mesajı verirken, dışarısı içinse kapitalist sistemle uyum içinde çalışan liberal muhafazakâr bir parti imajı yaratmaktadır. Nitekim Akdoğan (2003), aynı eserinde muhafazakâr demokrasi anlayışının dış politikasının Milli Görüş hareketinden daha farklı olduğu tezini işlemekte ve bu anlayışın Türkiye'nin AB sürecini desteklediğini belirtmektedir. Akdoğan'a göre AB süreci, Türkiye'nin kalkınması ve demokratikleşmesi açısından cumhuriyetin temel paradigmasıyla örtüşmektedir. AKP, Türkiye'nin demokratik ve özgürlükçü bir düzene geçmesi açısından AB sürecini desteklemektedir.

Kuruluşu sırasındaki temel sorunun meşruiyet olduğunu belirten Yavuz (2011: 110), AKP'nin varlığını korumak ve ülkeyi yönetebilmek için muhafazakâr demokrasi kavramına ihtiyaç duyduğunu ileri sürer. Yazara göre AKP, hem kendi İslami kökenlerinden doğan şüphe hem de 28 Şubat sürecinin gölgesi nedeniyle muhafazakâr demokrasi söylemine sığınmış ve AB sürecini siyasetine pusula seçmiştir. Muhafazakâr demokrasi söylemi ve kimliği AKP'yi İslamcılık suçlamaları karşısında korurken, onun hem İslam hem de demokrasi ile özdeşleşmesine imkân tanımaktadır:

> AKP'nin muhafazakâr bir parti olmak istemesinin ardında yatan başlıca sebep, kültürel, Müslüman kökenlerini ve kimliğini siyasete tercüme etmekte yaşadığı zorluktur. AKP, meşruiyet ve güvensizlik sorunlarını aşabilmek için "muhafazakâr demokrasi" kavramını ve idealini benimsemiştir (Yavuz, 2011: 113).

AKP'nin kuruluşunda ve ilk döneminde verdiği güvensizlik yukarıda açıklandığı gibi onun hegemonya stratejisine bağlı olarak siyasal söylemlerini de belirlemiştir. AKP'nin, ilk dönem, üzerindeki güvensizliği ve meşruiyet sorunu aşmasında AB sürecini desteklemesi ve ABD ile kurduğu yakın ilişkiler önemli rol oynamıştır. AKP'nin AB ile kurduğu olumlu ilişki, Türkiye'de değişik kesimlerin onu desteklemesini sağlar. İslamcı entelektüel kesimin yanı sıra liberal kesimin de AKP'yi desteklemesinin en büyük sebebi, AKP'nin demokrasi söylemidir. Bu söylem sayesinde AKP, Türkiye'nin yerleşik tarihsel blokunun karşısına İslamcıların, liberallerin ve toplumun çeşitli kesimlerinin desteğiyle çıkabilmiştir. Tanıl Bora'ya göre (2017: 564-565), özellikle liberal aydınların AKP'ye desteğini AB ile 2005'te üyelik müzakerelerinin başlaması sağlamıştır. İktidarının ilk yıllarında Kıbrıs ve Kürt meselesinde atılan adımlar da liberal aydınların AKP karşısındaki iyimserliğini artırmıştır. Bu politikaların etkisiyle iyice sertleşen ordu ve Kemalist elit karşısında liberal aydınlar, iyiden iyiye AKP'ye destek vermeye başlamışlardır.

AKP'nin demokrasi söylemi ve bu söylem çerçevesinde AB'ye üyelik sürecinin AKP tarafından kararlı şekilde savunulması,[10] AKP'nin yerleşik tarihsel blokun kurumlarıyla olan hegemonya mücadelesinde önemli bir mevzi kazanmasını sağlamıştır. AKP'nin ilk dönem söylemleri İslamcı entelektüellerin yanında liberal entelektüelleri de AKP safına çekmiştir. AKP'nin aydın tabakasını iki farklı yöntemle gerçekleştirdiği söylenebilir: İlk olarak AKP, kısa vadede değişik sınıflara ait olan aydın tabakasını soğurmaya yönelmiştir. Liberal aydınların ve ılımlı İslamcı kanadın bu dönemde AKP'ye verdiği destek buna örnek gösterilebilir. Aydın tabakası yaratmak için uzun vade isteyen diğer yöntemse AKP'nin kendi aydın tabakasını yine kendi bünyesinde oluşturmasıdır. Bu durum, Gramsci'nin "organik aydın" dediği katmanın oluşmasını ve bu katmanın AKP'ye destek vererek hegemonya mücadelesinde AKP'nin avantajlı konuma geçmesini sağlamıştır. Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırmasında, temel sınıfın hegemonya mücadelesi aşamasında, üst yapıda "işlerin çekip çevrilmesi" aydın sınıfa düşer (Portelli, 1982). Hegemonya mücadelesi açısından en önemli faktör, aydın tabakasının oluşumu ve faal desteğidir; çünkü Gramsci'ye göre aydınlar tabakası, hegemonyanın ideolojik-kültürel işlevini yerine getirmesi bakımından önemlidir (Gramsci, 2011). AKP'nin ilk iktidar dönemi, yerleşik tarihsel blokun geriletilmesinde ve yeni tarihsel blokun imkânlarının oluşturulmasında hegemonya mücadelesinin en sert şekilde verildiği dönemdir. 28 Şubat sürecinde Milli Görüş hareketinin devrilmesine neden olan hege-

10 Yukarıda bahsedilen *Konuşmalar* adlı kitaba göre Erdoğan, 29 Nisan 2003 tarihli grup konuşmasında AB süreci ile ilgili şunları söyler: "En önemlisi AB üyeliği gerçekleştirilmelidir diyoruz. Biz hükümet olarak bu yolu yürümeye ve bu hedefleri yakalamaya azimliyiz, Türkiye AB üyeliğini yakalamak için çalışacaktır. Bunun için Kopenhag Kriterleri'ni hem yasal düzenleme olarak hem uygulama olarak eksiksiz yerine getirecektir. Türk halkı hiçbir Avrupa ülkesinden daha az demokrasiye, insan haklarına, hukuk üstünlüğüne ve sivil inisiyatifin gelişmesine layık değildir. Demokrasinin de, insan haklarının da, hukuka uygunluğun da eksiksiz uygulandığı bir ülke olacaktır Türkiye."

monya mücadelesinden önemli dersler çıkaran AKP, yerleşik tarihsel blok kurumlarıyla arasındaki mücadeleyi Milli Görüş'ün stratejilerinden faklılaştırmıştır.

Sungur Savran'a göre (2014a: 90-101), 2002'de iktidara gelen AKP, bir anlamda Türkiye'de İslamcı siyasetin geldiği noktaya cevap verirken, bir yandan da 28 Şubat sürecinde devrilen Erbakan hükümetinin geçirdiği süreçten ders almıştır. Bu ders, AKP'nin, Erbakan karşısında oluşmuş ve onu devirmiş ittifakı (ABD, TÜSİAD, TSK vd.) parçalamak için yeni bir stratejik yönelim benimsemesi gerektiğidir. Yazara göre, bu ittifakın AKP'nin politikaları sayesinde parçalanması, AKP'yi iktidarda tutan en önemli nedendir, şayet bu ittifak parçalanmamış olsaydı sadece seçim başarıları AKP'nin iktidarda kalmasına yeterli olmayabilirdi.

AKP'nin, karşısında oluşacak muhtemel ittifakı geriletmek için ülke içinde ve dışında ciddi bir desteğe ihtiyacı olmuştur. İçeriden ve dışarıdan gelecek siyasal ve ekonomik destek AKP'nin karşısında oluşacak ittifakı zayıflatan temel unsurdur, bu desteği kazanmasının altında yatan temel neden ise AKP'nin muhafazakâr demokrat söylemidir. Kaynar'a göre (2013: 39), AKP'nin geleneksel İslamcı söylemleri terk ederek muhafazakâr demokrasi söylemiyle kendini merkez sağa yerleştirmesi ve merkez sağda mevcut boşluğu doldurması, Milli Görüş hareketinden farklı olarak dış politikasını Batı yanlısı bir forma büründürmesi AKP'nin ülke içinde ve dışında popüler bir destek kazanmasının nedenidir. Benzer bir görüşü Taner Timur da dile getirmiştir:

> Milli Görüş yerine "Muhafazakâr Demokrat" kimliğinin ilan edilmesi özellikle dış desteklerin sağlanmasında önemli rol oynamıştı. AKP artık Fazilet Partisi (ve selefleri) gibi Batı düşmanı bir parti olamayacak, AB'yi de bir *Hıristiyan Kulübü* olarak görmeyecekti. Yeni kurulan parti, Avrupa'daki Hıristiyan Demokrat partilere benzer bir statüde, AB saflarında yerini almaya çalışacaktı. Öyle anlaşılıyor ki bu konuda AKP, AB'ye dışarıdan bir şekil verme

çabası içinde olan ABD'den de özel bir destek görmüştür (Timur, 2015: 22-23).

Gözden kaçırılmaması gereken noktalardan biri de AKP'nin muhafazakâr demokrasi söyleminin neoliberalizmle olan bağıdır. AKP, neoliberal politikaların uygulanması açısından Türkiye'nin belki de gelmiş geçmiş en kararlı iktidarıdır. Toplumsal parçalardaki ve dolayısıyla medyadaki dönüşüm de bu neoliberal politikalardan ayrı düşünülemeyecek bir gerçekliktir. Yaşlı (2004), muhafazakâr demokrasi söylemini, küresel kapitalizme Türkiye'nin eklemlenmesinin ve AKP'nin merkeze hicret edişinin manifestosu olarak değerlendirmiştir. Bu görüşü destekleyecek birçok argüman Yalçın Akdoğan'ın *Muhafazakâr Demokrasi* eserinde mevcuttur. Akdoğan, AKP'nin Batı yanlısı bir parti olarak özel sermayeyi desteklediğini vurgulamış ve liberal politikaların AKP iktidarında da hızlanarak devam edeceği üzerinde durmuştur. Muhafazakâr demokrasi söylemiyle beraber 28 Şubat sürecinin tedirginliğini ve meşruiyet problemini çözmeye odaklanan AKP, bu "söylemin etkisiyle bir karşı-hegemonya tesis etmeye girişecek ve bunu da başaracaktır" (Bora, 2017: 478).

AKP iktidarının yerleşik tarihsel blokla girdiği hegemonya mücadelesinde mevzi kazanması zaman almıştır. Muhafazakâr demokrasi söyleminin AKP iktidarına kazandırdığı çok katmanlı destek ona toplumu dönüştürecek zamanı verirken, yerleşik tarihsel blokun kimi mevzilerini de geriletebilmesinin önünü açmıştır. AKP'nin mevzi savaşı verdiği toplumsal parçalardan biri de medyadır. İktidarın uyguladığı politikalardan toplumun tüm parçaları gibi medyanın da etkilendiğini belirtmiştik. Neoliberal politikalar ise AKP hükümetleri döneminde belirleyici bir etkiye sahiptir. Adaklı (2009) da medya ortamının değişimini AKP'nin güttüğü ekonomi politikaları çerçevesinde değerlendirmektedir:

> 1980'li yıllardan itibaren hayata geçirilen neoliberal politikaların uygulayıcısı olmak bakımından haleflerinden ayrı düşmeyen bu partinin politikalarındaki dikkat çekici unsurlardan biri, kendisini etkin bir biçimde destekleyen ve mevcut medya manzarasını büyük ölçüde değiştiren bir medyanın ortaya çıkması olmuştur (Adaklı, 2009: 559).

Yine de AKP-medya politikalarının ilk dönemde tamamen benzer stratejilere dayandığını söylemek yanlış olur. 2002-2008 yılları arasında iktidar medyayı dönüştürmek için değişik yöntemler uygulamıştır. Birbirinden farklı, ancak birbiriyle yakından ilişkili bu uygulamaları şöyle açıklayabiliriz:

- AKP, medyanın mülkiyet ve kontrol ilişkilerini değiştirip kendine yakın medya ortamı yaratmak için 2001 ekonomik krizi esnasında devletin sıkça kullandığı TMSF yöntemini benimsedi. Bu yöntemle değişik medya kurumlarına önce TMSF tarafından el koyuldu, daha sonra bu kurumlar AKP yanlısı sermaye ve iş insanları tarafından satın alındı. Böylece AKP, Milli Görüş hareketinin hiçbir zaman sahip olmadığı medya desteğini arkasına almış oldu.
- İkinci olarak AKP döneminde, 1990'lı yıllarda gelişimine devam eden fakat AKP iktidarıyla ciddi bir yükseliş yaşayan İslamcı burjuvazi kendi gazete ve televizyonlarını kurdu. Böylelikle yeni medya kuruluşları teşkil edildi. TMSF'nin el koyduğu medya kuruluşlarının yanına yeni kurulan medya şirketlerini de kattığımızda AKP'nin medyanın mülkiyet ve kontrol ilişkilerini ne ölçüde değiştirdiğini görmekteyiz.
- AKP iktidarının ilk dönem üçüncü stratejisi de merkez medyanın AKP'nin organik aydınları tarafından zapt edilmesini sağlamak olmuştur. İzlenen bu yolun sonucunda merkez medyanın AKP söylemlerinde ciddi değişiklikler yaşanmış, AKP hem kendi medyasındaki hem de merkez medyadaki organik aydınların desteğiyle, yerleşik tarihsel blokla girdiği hegemonya mücadelesinde avantajlı bir konum elde etmiştir.
- AKP iktidarı kendini destekleyen cemaat medyasını da iktidar olanakları çerçevesinde büyütmüştür. Örneğin iktidarının ilk ve ikinci

döneminde ittifak kurduğu Gülen Cemaati medyası, AKP döneminde hem dikey hem de yatay bir büyüme gerçekleştirmiştir.

AKP döneminde medya şirketleri birer birer el değiştirirken medya endüstrisinde yeni aktörler ortaya çıkmıştır (Demir, 2013: 43). Akın İpek, Ahmet Çalık, Ethem Sancak gibi adı daha önce duyulmamış, ancak AKP döneminde öne çıkan iş insanlarının medya sektörüne girdiği sıklıkla gözlemlenmiştir. Hem iş dünyasında, hem de medyada Türkiye toplumu daha önce tanımadığı iş insanlarıyla AKP döneminde tanışır olmuştur. Genel olarak ülkenin, özel olarak da medya ortamının geldiği bu yeni durum, bize, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde betimlediği hâli anımsatmaktadır: "Her devrin ve yaşayışın kendisine göre bir insan tasarrufu vardır ki, bütün bir zihniyeti ve inkârı güç realiteleri ifade eder" (Tanpınar, 2017: 134). AKP döneminde de benzer bir olguyla karşılaşırız. Yukarıda sayılan isimler, AKP devrinin ve yaşayışının tasarruflarıdır, tabii burada sadece medya patronları değil, bu dönemde gazete ve televizyon ekranlarında görmeye başladığımız birçok sima da AKP devrini somutlaştıran kişilerdir. Bütün bunların yanında kendi zengin sınıfını ve aydınlarını yaratan iktidarın, bu sınıf ve aydınlar sayesinde hegemonya mücadelesinde önemli mevziler elde ettiğini de eklemeden geçemeyiz.

AKP döneminde medya sadece mülkiyet ve kontrol ilişkileri bağlamında değişmemiş, yukarıda belirtildiği gibi merkez medyada yer alan entelektüel çevre de değişime uğramıştır. Merkez medyanın yazarlarının değişimini mülkiyet ve kontrol ilişkisinin dışında düşünmek hatalı olacaktır; çünkü medya sermayesi el değiştirdikçe, AKP yanlısı aydınların merkez medyada görünümü artmıştır. Adaklı (2009), bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır:

> 2000'lerin başlarına kadar Türk basınında öne çıkan "seçkin" yazarlar daha ziyade Doğan Grubu'na aitken, bu durum AKP iktidarından sonra bir ölçüde değişmiş ve açık ya da örtük biçimde AKP politikalarına destek veren medya sahipleri arttıkça Fehmi

Koru, Ali Bulaç, Ali Bayramoğlu, Etyen Mahçupyan, Ahmet Hakan Coşkun, Ömer Lütfi Mete, İbrahim Karagül, Ahmet Kekeç, Mustafa Karaalioğlu vd. gibi isimler hızla öne çıkmıştır (Adaklı, 2009: 600).

Buraya kadar, AKP iktidarının ilk döneminin medya politikalarını genel bir çerçevede sunmaya çalıştık, şimdi iktidarın medya politikasına ve bu politikanın taktiklerine daha yakından bakabiliriz.

TMSF: İktidarın Çiçikov'u

Kitabın girişinde TMSF ile Çiçikov arasında kurduğumuz benzerliğin nedenine değinmiştik. Burada kamu kurumu TMSF'nin *Ölü Canlar*'dan ödünç aldığımız Çiçikov karakterine hangi yönleriyle benzediğini, kurumun icraatlarına bakarak detaylandıracağız. 2001 krizinin Türkiye'de yarattığı sarsıcı etki, sadece finans sektörünü değil medya sektörünü de büyük ölçüde etkisi altına almıştır; çünkü Türkiye'de finans sektörü ile medya sektörü, özellikle 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar sonucunda, iç içe geçmiştir. 2001 krizinin ardından bazı medya grupları sektörden silinirken, bazıları TMSF'ye devrolmuştur. TMSF de 2002 yılından itibaren elindeki medya gruplarını satışa çıkarmaya başlamıştır (Sözeri ve Güney, 2011: 15).

2002'den itibaren satışa çıkarılan medya kurumları, aynı yıl iktidara gelen AKP hükümetinin ilgisini çekmiştir. TMSF'nin, AKP hükümetinin henüz ilk yıllarında, Uzan Grubu'nun bankacılık ve medya sektöründeki işletmelerine el koyması, AKP'nin iktidara geldikten sonraki medya politikasının ilk örneği sayılabilir.

Uzan Grubu'na ait İmar Bankası'na 2003 yılında el koyulmasıyla Uzan Grubu'nun tasfiye süreci başlamıştır.[11] 2004 yı-

11 Uzan Grubu'nun tasfiyesindeki en önemli neden olarak, Cem Uzan'ın Genç Parti'yi kurup 2002 seçimlerinde yüzde 7,26 oy alması gösterilir. Genç Parti, Erdoğan da dâhil pek çok kişi ve çevre tarafından o tarihlerde AKP'nin en büyük rakibi olarak

lında ise TMSF, Uzan Grubu'nun tüm varlıklarına el koymuştur. TMSF, Uzan Grubu'na ait Star Medya Grubu'nu 2004 yılında devraldıktan sonra, Mart 2006'da *Star* gazetesi ve Kanal 24'ü, 8 milyon dolara Ali Özmen Safa'ya satmıştır. Bu iki kanal daha sonra Ethem Sancak tarafından Safa'dan satın alınmıştır. Sancak, 2010'da bu iki kanalın hisselerinin yüzde 51'ini elinden çıkarmak durumunda kalmıştır. Sancak, hisselerini, eski AKP milletvekili Tevhid Karakaya'ya devretmiştir. 1995 yılında Refah Partisi'nden, 1999'da da Fazilet Partisi'nden milletvekili seçilen Karakaya, 2002 yılında AKP Erzincan milletvekili olmuştur (Mavioğlu, 2012: 36-37). Uzan Grubu'nun iki önemli medya organının mülkiyet seyri izlendiğinde, AKP'nin TMSF eliyle kendi medyasını yaratma yolundaki stratejisinin nasıl işlediği ortaya çıkmaktadır. AKP öncesinde basın alanında önemli bir yeri olan *Star* gazetesi, AKP'nin ilk döneminde el değiştirerek mülkiyet ve kontrol yapısı hükümet yanlısı bir grubun elinde geçmiştir. *Star*, el değiştirdikten sonra iktidarın temel politikalarını destekleyen bir noktaya savrulmuştur.

TMSF'nin el koyduğu Star Medya Grubu'nun bileşenlerinden Star TV ise 2005'te Doğan Grubu'na bağlı Işıl TV tarafından satın alınmıştır; ancak Doğan Grubu, 2011'de Star TV'yi Doğuş Grubu'na devretmiştir. Bu satışın ardında yatan neden, RTÜK'ün ilgili yasasındaki reklam pazar payını, birden fazla kanala sahip her grup için yüzde 30 olarak belirlemesidir. Doğan Grubu'nun elindeki Star TV ve Kanal D'nin reklam pazar payı yüzde 38'e ulaştığı için grup, Star TV'yi satmak zorunda kalmıştır. Star Medya Grubu'nun müzik kanalı ve radyosu Kral TV ve Kral FM ise 2008'de TMSF tarafından 95 milyon dolara yine Ferit Şahenk'e ait Doğuş Grubu'na satılmıştır.

Uzan Grubu'nun medya sektöründeki malvarlıklarının TMSF yoluyla satılması kısa vadede olmasa bile uzun vadede

gösterilmekteydi. *Sabah*, "Şu anda tek rakibimiz Genç Parti" Erişim tarihi: 29 Eylül 2017, http://arsiv.sabah.com.tr/2003/06/04/p01.html

AKP medyasının oluşumuna katkı sağlamıştır. TMSF, AKP medyasının yaratılma sürecince etkin bir rol oynamış, bir yandan AKP medyasını yaratırken bir yandan da AKP'ye olası muhalefetin sesinin kısılmasının yolunu açmıştır. Böylece AKP, medya alanında potansiyel bir muhalefet odağını saf dışı bırakırken, diğer yandan önemli bir siyasi rakibini de ortadan kaldırmıştır. Zira, Genç Parti lideri Cem Uzan'ın 2002'de yapılan genel seçimlere ilk defa girmesine rağmen yüzde 7,26 gibi bir oy oranı yakalaması, Uzan Grubu'nun önemini ortaya koymuştur.

TMSF'nin Uzan Grubu'ndan sonra ikinci büyük medya operasyonu, ATV-*Sabah*'ın satışı esnasında yaşanmıştır. TMSF'nin Dinç Bilgin'in elindeki ATV'ye ve *Sabah* gazetesine el koymasından sonra, Turgay Ciner, 12 Haziran 2002 günü Dinç Bilgin'le yaptığı bir anlaşmayla ATV ve *Sabah*'ı kiracı olarak işletmeye başlamıştır. Bu kiralama anlaşmasından sonra, Turgay Ciner ve TMSF arasındaki görüşmelerin ardından ATV-*Sabah*, Ciner'e 30 Mart 2005'te 435 milyon dolara satılmıştır. Daha sonra Dinç Bilgin kendisiyle Ciner arasında gizli bir anlaşma olduğunu ileri sürerek TMSF'ye başvurmuştur (Aykol, 2008: 36). Bunun üzerine TMSF, 1 Nisan 2007 tarihinde ATV-*Sabah*'a el koymuştur. Turgay Ciner, Dinç Bilgin ile arasındaki sözleşmenin ortadan kalktığını mahkeme kararıyla ispat etmesine rağmen TMSF, ATV-*Sabah*'ı Ciner'e iade etmemiştir (Adaklı, 2009: 580). Dinç Bilgin ve Turgay Ciner'in tamamen sürecin dışına atılmasından sonra ATV-*Sabah*'ın kime satılacağı gündeme gelmiştir (Mavioğlu, 2012: 27).

TMSF tarafından ATV-*Sabah* için 5 Aralık 2007 tarihinde gerçekleştirilen ihaleyi, tek başına katılan Çalık Grubu kazanmıştır. AKP iktidarı öncesinde sadece inşaat ve tekstil alanlarında faaliyet gösteren bu grup, ATV-*Sabah*'ın satış sürecinde Türkiye'nin gündemini meşgul eder. ATV-*Sabah*'ın 1,1 milyar dolara Çalık Grubu'na satılması ve iki kamu bankasının bu devir işlemi esnasında Çalık Grubu'na 750 milyon dolar kredi

sağlaması, muhalif medya tarafından eleştirilmiştir (evrensel.net, 2008). Çalık Grubu'nun ihaleyi almasının en dikkat çekici yönü, Çalık Holding'in genel müdürünün, dönemin başbakanı Erdoğan'ın damadı Berat Albayrak olmasıdır.

ATV-*Sabah*'ın el değiştirmesi, Türkiye medyasının mülkiyet ve kontrol ilişkileri bakımında dönüm noktasıdır. ATV-*Sabah* gibi önemli bir yayın grubunun AKP yandaşı sermaye tarafından alınması, AKP'nin medya politikasının geleceğine dair önemli ipuçları sağlamaktadır. Sönmez'e göre (2012), AKP'nin asıl medya hamlesi, ATV-*Sabah*'ın satışı esnasında gelmiştir.

Medya sektöründe TMSF'nin rolü ve katkısıyla yaşanan bu gelişmeler, 2007 yılına gelindiğinde AKP medyasının oluşmasının koşullarını yaratmıştır. AKP, Türkiye tarihinde hiçbir İslamcı partinin ulaşamadığı medya desteğini yukarıda bahsedilen ihaleler yoluyla sağlamıştır. TMSF, ATV-*Sabah*'ın Turgay Ciner'in elinden alınmasında gördüğümüz gibi hukuku açıkça çiğneyerek ATV-*Sabah*'ı AKP yanlısı holdinge devretmiştir.

Hem Uzanlar'ın sahip olduğu medya kuruluşlarının el değiştirmesi, hem de ATV-*Sabah*'ın Turgay Ciner'den hukuksuz bir şekilde alınarak AKP yanlısı Çalık Grubu'na devredilmesi, 2002-2008 yılları arasında iktidar-medya ilişkisine dair önemli veriler sunmaktadır. Bu dönemde TMSF, iktidarın, medyanın mülkiyet ve kontrol ilişkilerini kendi lehine çevirebilmesinin önemli bir aracı hâline gelmiştir. Yine de AKP'nin TMSF dışında medyanın mülkiyetini değiştirmek için kullandığı başka araçları da mevcuttur.

Teşkil Edilen Medya Örneği

AKP'nin Türkiye medya ortamının mülkiyet ve kontrol yapısını kendi lehine değiştirmesinin birden çok yöntemi bulunduğuna yukarıda değindik. Bu yöntemlerden önemli biri de, gelişen İslamcı burjuvaziye dayanan yeni medya kuruluşlarının oluşu-

munu sağlamaktır. İslamcı burjuvazi, AKP iktidarı ile beraber 2000'li yıllarda gelişim kaydetmiştir. AKP iktidarı döneminde temel yapıda yeni bir burjuvazi oluşmuş, devlet imkânları yeni burjuvazi lehine kullanılmış, devlet-sermaye ilişkileri bambaşka bir boyut kazanmıştır. AKP; ihaleler, yasa değişiklikleri, özelleştirmeler ve vergi uygulamaları yoluyla kendi burjuva sınıfını oluşturmuştur.

AKP'nin yukarıda belirtilen yöntemlerle sermaye akışı sağladığı burjuvazinin partikülarist bir eğilime sahip olması gayet doğaldır (Buğra ve Savaşkan, 2015). 2002 yılından itibaren Türkiye medyasında ortaya çıkan yeni kurumlar, işte bu burjuva sınıfına dayanmaktadır. AKP, TMSF ile ele geçirdiği medya kuruluşlarını iktidarına yakın holdinglere devrederken, bir yandan da İslami burjuvaziye medya endüstrisinde yatırım yapma olanakları sunmuştur. İslamcı burjuvaziye yaslanan medya kuruluşları ise dayandıkları sermaye yapısı itibarıyla iktidar yanlısı bir eğilime sahiptir.

AKP, 2005'ten itibaren, kendine yakın sermaye gruplarını iktidarına yakın televizyon kanalları kurmaya teşvik etmiştir. Bu televizyon kanallarına ilk örnek, Nisan 2005'te kurulan, 2006 yılında ART ismiyle test yayınına başlayan ve 2007 yılında adını değiştiren TVNET'tir. Kanal, Albayrak Holding tarafından kurulmuştur ve iktidara yakın haber politikasını devam ettirmektedir.[12] 2006 yılında bir başka haber kanalı Ülke TV kurul-

12 Bu kanallarda yayımlanan tartışma programları, güncel meseleler de dâhil, ekseriyetle Eski Türkiye-Yeni Türkiye ikiliği üzerine kuruludur. Eski Türkiye eleştirisinin temel noktası ise genel olarak Kemalizmdir; ancak bu eleştiri, Kemalizmin bilimsellikten uzak bir eleştirisidir. Programlar, Kemalizmi daha çok Mustafa Kemal'in ve İsmet İnönü'nün kişilikleri üzerinden değerlendirmektedir. Örneğin 2017 yılında kanalda yayımlanan "Derin Tarih" adlı program, Mustafa Kemal ile Afet İnan arasındaki ilişkiyi konu edinmiş ve kamuoyundan tepki almıştır. Program konuğu Mustafa Yeşilyurt, Mustafa Kemal ile Afet İnan arasındaki ilişkiyi şöyle tanımlamıştır: "Mustafa Kemal, İzmir'de bir müsamerede Afet İnan'ı görür. Afetin İnan'ın alımlı çalımlı hâlini görünce babası Ziraat Müdürü İsmail Hakkı Bey'i çağırtır, der ki 'Ben kızınızı manevi evlat almak istiyorum'. Şimdi burada doğruları konuşmak lazım. Manevi evlat kimdir? Bakıma muhtaç, tahsile muhtaç

muştur. Haber 7'nin adını değiştirerek Ülke TV adını alan kanal, iktidar yanlısı bir haber kanalı olarak bilinmektedir ve TiviBu, Digiturk, D-Smart, Kablo TV ve Türksat 4A uydusundan seyredilebilmektedir.

Ethem Sancak'ın, Ali Özmen Safa ve Kaya Ailesi'ne ait Star Medya Grubu'na ortak olmasıyla 27 Ocak 2007 tarihinde 24 TV kurulmuştur.[13] Kuruluşundan itibaren AKP yanlısı bir çizgi izlese de zaman zaman liberal-özgürlükçü programların da gözlemlendiği 24 TV, 2010'lu yıllarda AKP'nin en önemli haber kanallarından biridir; zira kanalın yayın politikası AKP'nin politikalarıyla yakından ilişkilidir. Özellikle 2013 ve 2015'ten itibaren iç ve dış politikada AKP'nin sertleşmesine paralel 24 TV'nin haber dili de bir o kadar sertleşmiştir. Bu, medyanın siyasal iktidarla ekonomik ve ideolojik anlamda ne denli ilişkili olduğunu göstermesi bakımından da önemli bir durumdur.

Televizyon mecrası açısından bir diğer önemli gelişme 2008'de yaşanmıştır. Tuncay Özkan'ın başında bulunduğu Kanaltürk TV, Fethullah Gülen Cemaati'ne yakın İpek-Koza Grubu'na geçmiştir (Adaklı, 2010: 588). Bu gelişmeyle birlikte medyada "muhalif" bir televizyon kanalının sesi kısılırken, kanal o dönem AKP iktidarıyla iyi ilişkiler içinde olan Fethullah Gülen Cemaati'ne yakın bir gruba geçmiştir.

Böylece 2002-2008 yılları arasında AKP iktidarını destekleyen kanalların sayısı artmıştır: TVNET, Ülke TV, 24 TV, Kanaltürk TV'yi ve zaten 2002 yılından itibaren iktidar yanlısı yayınlar yaptığı gözlemlenen TRT'ye ait televizyon kanallarını[14]

---

ama bu bir ziraat müdürünün kızı, bir dönem de milletvekilliği yapmış. Hem ziraat müdürünün hem milletvekilinin kızını almak, el vicdana koyacağız. Afet İnan, Latife Uşşakizade'den sonra Çankaya'nın çağlayanıdır. Afet İnan hiçbir zaman manevi evlat değildir, Çankaya'nın nikâhsız *first lady*'sidir."

13 Kanalın kuruluşu ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Mustafa Hoş (2014) *Abluka*. Destek Yayınları.

14 TRT'ye ait televizyon kanalları: TRT 1, TRT 3, TRT Haber, TRT Türk, TRT Müzik, TRT Çocuk, TRT Avaz, TRT El Arabia, TRT Spor, TRT Kurdî, TRT Diyanet, Euronews Türkçe, TRT Belgesel ve TRT Okul.

hesaba kattığımızda, Türkiye'deki televizyon kanallarının manzarasının nasıl değiştiğini görebiliriz.

2002-2008 yılları arasında benzer bir süreç basın alanında da yaşanmıştır. Ciner Grubu'na ait *Bugün*'ün 2005'te İpek-Koza Grubu tarafından satın alınması, AKP ve Gülen Cemaati'nin basın alanındaki elini güçlendirmiştir. 2009 yılında Bugün TV'nin de kurulmasıyla etki alanını genişleten *Bugün*, Nazlı Ilıcak, Orhan Kemal Cengiz, Yavuz Baydar gibi yazarları bünyesine katmış ve AKP'nin o dönem politikalarına aktif destek sunmuştur.

Türkiye medya tarihinde önemli bir yere sahip, bir dönem AKP'ye TSK karşısında en önemli desteği vermiş, TSK hakkında yaptığı haberlerde sansasyonel başlıklarıyla gündeme gelmiş olan *Taraf*'a ayrı bir yer açmak gerekir. AKP'nin yerleşik tarihsel blokla girdiği hegemonya mücadelesinde *Taraf* gazetesinin önemli bir yeri vardır. 15 Kasım 2007'de kurulan ve kurucu yayın yönetmenliğini Ahmet Altan'ın üstlendiği *Taraf*, "Darbe Günlükleri" kapağı nedeniyle kapatılan *Nokta* dergisinin genel yayın yönetmeni Alper Görmüş'ü de kadrosuna katmıştır (Adaklı, 2010: 589). *Taraf* gazetesinin yazar kadrosunda polis kökenli kişiler de yer almıştır. Bunun amacını Mavioğlu (2012), AKP'nin karşısındaki ittifakın en güçlü yapısı TSK'ya operasyon şeklinde açıklar. Yazara göre gazete, başından beri, AKP'nin Türkiye'deki demokratik reformları gerçekleştireceğini, bunun için askerî vesayet sisteminin çökmesi gerektiği konusunu sürekli olarak işlemiştir. Gerçekten de Ergenekon operasyonları esnasında gazetenin yaptığı yayınlar, bu operasyonlara kamuoyu desteği oluşmasını sağlamıştır:

> Ergenekon operasyonlarına açık destek veren gazete, edindiği bilgi ve belgeleri savcılarla paylaşarak yeni davaların açılmasına önayak oldu. Örneğin, *Taraf* gazetesine gelen bir bavul dolusu belgenin sonucunda Balyoz davası açıldı. *Taraf*'ın, Ergenekon operasyonlarıyla ilgili bilgi ve belgeleri herkesten önce sayfalarında yayımlaması, salt bir gazetecilik başarısı olarak değerlendirilemez. Gazete yöne-

> ticilerine göre bu belgeler, yayımlama cesareti olduğu için *Taraf*'a geliyordu. Lakin söz konusu belge ve bilgilerin tamamının savcılık ve polis kaynaklı olduğu düşünüldüğünde, ortada "cesaret"ten daha fazla bir şey vardı (Mavioğlu, 2012: 42).

Yaptığı haberlerle AKP'nin yerleşik tarihsel blokla girdiği mücadelede karşısındaki ittifakı zayıflatan veya ittifakın parçalanmasını sağlayan gazetenin iktidarla arası, Ergenekon, Balyoz vb. davaların genişlemesi ve PKK'nin Aktütün saldırısı[15] sonrası dönemin başbakanı Erdoğan'ın TSK'dan yana tavır alması sonucu açılmıştır. *Taraf* gazetesinin bunun üzerine "Paşasının Başbakanı" manşetiyle çıkması sonucu, gazete AKP'nin ekonomik yaptırımlarına uğramıştır (Adaklı, 2010).

Taraf gazetesi tüm bunlara rağmen satışa çıktığı günden itibaren AKP'nin hegemonya mücadelesine destek vermiştir. *Taraf*, hem haberleriyle hem de kadrosuna kattığı Ahmet Altan, Murat Belge, Halil Berktay, Markar Esayan, Alper Görmüş, Emre Uslu, Melih Altınok, Kurtuluş Tayiz, Ferhat Kentel, Sivilay Genç, Erol Katırcıoğlu gibi pek çok yazarla, AKP'nin entelijansiyasının oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu destek, iktidarın daha sonra "kumpas" olarak nitelediği tüm davalarda artarak sürmüştür. AKP, bu destek sayesinde yerleşik tarihsel blokun en güçlü kurumu olan TSK'yı zayıflatmayı başarmıştır.

2002-2008 yılları arasında medya endüstrisindeki mülkiyet ve kontrol ilişkileri AKP lehine değişmiş, bu dönemde artık herkesin "AKP medyası" olarak tanımladığı bir medya ortamı oluşmuştur. AKP'nin ilk dönem medya politikaları incelendiğinde, toplumun diğer alanlarındaki gibi medya alanında da ciddi değişim/dönüşümler yaşandığı görülür. Burada hemen eklenmesi

15 3 Ekim 2008'de Hakkari'nin Şemdinli ilçesi Aktütün Karakolu'na yapılan saldırıda 17 asker hayatını kaybetmiştir. *Taraf*, 14 Ekim 2008'de, "Aktütün'ü İtiraf Edin Demiştik... Biz Açıklıyoruz" manşetiyle çıkmış ve saldırının 16 gün önce ihbar edildiğini, ancak TSK'nın önlem almadığını iddia etmiştir. Dönemin başbakanı Erdoğan, Aktütün saldırısıyla ilgili ihmal tartışmalarını terör propagandası olarak değerlendirmiştir.

gereken şey, AKP'nin medyayı değiştirme/dönüştürme stratejilerinin ilk dönem içinde farklılaştığıdır. Muhafazakâr demokrasi söylemiyle iktidara gelen ve iktidarını yine bu söylemle güçlendiren AKP, kendi organik aydın tabakasını da yaratabilmiştir. El değiştiren ve yeni oluşturulan medya kurumlarında AKP'nin organik aydınları daha çok görünür olmuştur. Hegemonya ve aydınlar arasında diyalektik ilişki, AKP'nin ilk dönemden başlayarak yerleşik tarihsel blok üzerinde hâkimiyet kurmasının yolunu açmıştır. AKP'nin değişik stratejiler uygulayarak yarattığı yeni medya ortamı giderek teksesli bir hâle gelmiştir. İktidara geldiği 2002 yılında, *Zaman*, *Yeni Şafak*, *Yeni Akit*, Kanal 7, Samanyolu TV vd. gibi zaten kendine destek veren az çok bir medya ortamı bulan AKP, merkez medyayı TMSF eliyle dönüştürerek ve İslamcı sermayeye dayanarak, ATV-*Sabah*, TVNET, Ülke TV, 24 TV, *Taraf*, vb. yeni medya kuruluşlarının ortaya çıkmasını sağlamış ve bu sayede çok büyük bir medya desteğini arkasına almıştır. Muhafazakâr demokrasi, bu anlamıyla Türkiye'deki medya ortamını demokratikleştiremediği gibi, var olan çeşitliliği de ortadan kaldırarak onu toplumun diğer alanlarının geçirdiği antidemokratik paydada eşitlemiştir.

Direnç Noktaları

AKP'nin ilk döneminde medyada mülkiyet ve kontrol yapısının hangi strateji ve taktiklerle değişime uğratıldığını açıklamış bulunmaktayız. Belirtmek gerekir ki genel olarak Türkiye toplumunda, özel olarak da medyada yaşanan değişim/dönüşüm, iktidarının ilk döneminde gayet sancılı geçmiştir. AKP iktidarı, özellikle 2002-2008 yılları arasını kapsayan ilk döneminde zaman zaman kolay atlatabildiği, zaman zaman kendisini iktidardan edebilecek çeşitli problemlerle karşılaşmıştır. İktidarın bu dönemde karşılaştığı problemlerin neredeyse tamamını Türkiye'nin yerleşik tarihsel blokundan gelen tehditler oluşturmuştur.

AKP iktidarının yerleşik tarihsel blokun yönelttiği tehditlerle mücadele edebilmesinin veya bu tehditleri savuşturmasının ardında, medyadan ve organik aydınlardan aldığı desteğin önemi büyüktür. Medya, iktidarın ilk dönem hegemonya mücadelesinde ikili bir rol oynaması bakımından önemlidir. Şöyle ki: Medya, hegemonya mücadelesinin hem savaş alanını, hem de bu mücadele için tarafların ideoloji ve söylem desteği aldığı art alanı oluşturmaktadır. Dolayısıyla medya, iktidar için kazanılması gereken bir mevzi olduğu kadar, mücadele sürecinde diğer mevzilerin kazanılması için iktidara destek sağlayan bir alanı da oluşturmaktadır. Bu anlamıyla AKP'nin yerleşik tarihsel bloku geriletmek için girdiği mücadelede medya, önemli bir mevziyi temsil eder. Medyanın modern toplumlardaki gücünü kavrayan AKP, sivil ve siyasal toplumun kurumlarıyla mücadelesinde medyadan fazlasıyla yararlanmıştır. Bunun için iktidara geldiği ilk yıllardan itibaren medya üzerinde önemle durmuştur. Medyanın öneminin kavranması, AKP'nin yerleşik tarihsel bloku geriletmesinin önünü açmıştır. Hatırlanacağı üzere, AKP'den önce iktidar olan Milli Görüş, bunu farklı nedenlerle başaramamıştı.

Peki, bu başlık altında üzerinde duracağımız ve AKP'nin ilk döneminde mücadele ettiğini savunduğumuz, bir başka deyişle AKP'yi kendini savunmaya zorlayan kurumlar hangileridir? AKP'nin Türkiye siyasal hayatında oynadığı önemli rolü anlayabilmemiz için, yerleşik tarihsel blokun kurumlarına yakından bakmamız gerekmektedir. Savran'ın (2014a) RP'yi deviren "ittifak" içinde saydığı kurumları biz de burada dikkate alacağız. Savran; ABD, TÜSİAD ve TSK'yı, RP'yi iktidardan uzaklaştıran esas güçler olarak sıraladıktan sonra, bu sürece etkili destek vermiş "silahsız kuvvetler"i de açıklar. Yazara göre "silahsız kuvvetler" üç parçadan oluşmaktadır. Bunlar; merkez medya, yargı ve üniversiteler, son olarak da "beşli çete" olarak adlandırılan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Esnaf ve

Sanatkârlar Konfederasyonu (TESK), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'dur (DİSK). RP'yi 28 Şubat süreciyle iktidardan eden ittifak bu güçlerden oluşmaktadır. Savran, AKP'nin başarısının ardında yatan temel nedenin, iktidarın, bu ittifakı çeşitli yöntemlerle parçalayabilmiş olmasında aranması gerektiğini ileri sürer. Savran'ın ittifak bileşenleri olarak adlandırdığı kurumlar, mevcut çalışma için de kullanılacaktır. Yerleşik tarihsel blokun 2002-2008 yılları arasındaki kurumları şunlardır: TÜSİAD, TSK, merkez medya, yargı, üniversiteler (dolayısıyla YÖK ve Üniversitelerarası Kurul), sendikalar ve meslek kuruluşları.

Gramsci'nin "tarihsel blok" kuramından hareketle AKP-medya ilişkisini inceleyen bu çalışma, AKP iktidarının hegemonya mücadelesini açıklayabilmek için, medya da dâhil bu kurumların "tarihsel blok" içindeki yerlerini saptayacaktır. Çalışmanın giriş kısmında belirtildiği gibi, kurumlar üzerinden yapılacak tasnif, kurumların "tarihsel blok" içindeki işlevlerini yöntembilimsel olarak ayırmaktadır. İlişkilerin iç içe geçtiği ve gayet karmaşık bir hâl aldığı gündelik hayatta, tasniflerin ancak yöntembilimsel bir amaçla yapıldığı unutulmamalıdır. Şu hâlde, yukarıda yerleşik tarihsel blok içinde sayılan kurumları "tarihsel blok" kuramı içinde tasnif edebiliriz. Gramsci'nin yapı ve üstyapıyı organik bir bütünlük olarak değerlendirdiği "tarihsel blok" kuramında, üstyapının "sivil toplum" ve "politik toplum" olmak üzere iki ayrı momente sahip olduğunu belirtmiştik. Gramsci'nin çalışmasında daha çok ekonomik alana gönderme yapan temel yapının yanında, devletle özdeşleştirilen politik toplum ve "özel alanı" işaret eden sivil toplum "tarihsel blok"un bileşenleridir.

Bu başlık altında inceleyeceğimiz cumhurbaşkanlığı, yargı ve TSK, tarihsel blokun "politik toplumu"nda yer alırken, medya, üniversiteler, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) ve meslek kuruluşları "sivil toplum" alanında yer almaktadırlar. TÜSİAD ve sendikalar

ise tarihsel bloktaki işlevleri bakımından temel yapıda konumlandırılmaktadır. TÜSİAD ve sendikalar, çalışma açısından her ne kadar temel yapı alanında gösterilmişse de bu kurumlar sivil toplumun da önemli bir unsurudur. Benzer şekilde, çalışma, TSK'yı Gramsci'de daha çok kapitalist devlet aygıtını ifade eden "politik toplum" alanında göstermiştir, oysa yakından bakıldığında Türkiye toplumu içinde oynadığı ideolojik rol nedeniyle TSK'nın sivil toplum içinde de etkisini görebiliriz. Çalışma, temel yapı, sivil toplum ve politik toplum arasındaki "örgütsel ve birleşik işlevleri" göz önünde tutarak kurumların tarihsel bloktaki işlevlerini görece ağırlıklarına göre incelemiş ve buna göre tasnif etmiştir.

AKP, ilk dönem hegemonya mücadelesini bahsi geçen kurumlar üzerinden mevzi savaşı vererek sürdürmüştür. Bu kurumlar içinde medyanın yeri yukarıda açıklandığı üzere ayrı bir öneme sahiptir. AKP'nin farklı dönemlerde karşılaştığı direnişlerin üstesinden gelebilmesinde yürüttüğü medya politikası etkilidir. Medya politikası, yerleşik tarihsel blokun durumunu etkilediği ölçüde yeni tarihsel blokun oluşumunun koşullarını da hazırlamıştır.

Bu doğrultuda şöyle bir iddia ile yola çıkıyoruz; iktidarın 2002-2008 yıllarında yerleşik tarihsel bloku geriletip kendi tarihsel blokunu kurma aşamasında medya politikaları belirleyicidir. Bunun tersi de doğrudur; iktidarın yerleşik tarihsel bloku geriletme mücadelesi medya politikalarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Çalışma, medyayı, merkezî konumunu göz ardı etmeden, tarihsel blokun sivil toplum alanına yerleştirmektedir; çünkü Portelli'nin (1982: 22) de belirttiği üzere medya, sivil toplumun en dinamik ve ideolojik işlevini yerine getirmekten geri kalmayan kurumudur.

2002-2008 arasında, iktidarın toplumu ilgilendiren tüm politikalarına karşı hem anaakım medyadan hem de anaakım özelliği taşımayan bazı medya organlarından AKP'ye yönelik

ciddi bir direniş sergilenmiştir. AKP'nin ilk yıllarında Uzan Grubu'na ait Star Medya Grubu, AKP'ye muhalefet etmesi bakımından en sert yayın politikası izleyen medya organlarına sahiptir. Burada Uzan Grubu'nun lideri Cem Uzan'ın politikaya atılması ve kurduğu Genç Parti'nin AKP'nin ciddi bir rakibi olması, medya yayınları yoluyla yapılan muhalefetin temel motivasyondur. AKP'nin iç ve dış politikasını sürekli olarak eleştiren Star Medya Grubu'na bağlı medya organları, Cem Uzan'ın mitinglerde Erdoğan aleyhine sarf ettiği konuşmaları manşetten vermiştir.[16] Uzan Grubu'nun tüm varlıklarına 2004 yılında TMSF tarafından el koyulmasından sonra AKP iktidarının önündeki ilk engel kaldırılmıştır.[17] AKP, Uzan Grubu'nun tasfiye edilmesiyle birlikte hem önemli bir siyasi rakibi saf dışı etmiş, hem de medyada kendisine muhalif bir gücü etkisiz hâle getirmiştir. Uzan Grubu'nun tasfiyesi, aynı zamanda burjuvazinin içindeki farklı fraksiyonların mücadelesini de temsil etmektedir. Burjuvazinin İslamcı ve laik kanadında yaşanan çatışma, Star Medya Grubu'nun ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Geleneksel aydınların yerleşik tarihsel bloka itirazını simgeleyen ve medyada AKP iktidarına direnç gösteren bir başka örnek 1924'te Yunus Nadi tarafından İstanbul'da kurulan *Cumhuriyet* gazetesidir. *Cumhuriyet*, AKP'nin kurulduğu ve iktidara geldiği andan itibaren AKP'ye muhalif bir çizgi izlemiştir.

AKP iktidarının sadece iç politikasını değil, özellikle Türkiye ile AB arasındaki üyelik sürecini ve Kıbrıs sorununun aşılması-

16 Cem Uzan'ın 13 Haziran 2003'teki Bursa mitinginde yaptığı konuşmanın üzerinde durulması gerekir; çünkü bu konuşmadan sonra AKP ile Uzan Grubu arasındaki mücadelenin şiddeti artmıştır. Uzan Grubu'nun ve dolayısıyla Genç Parti'nin tasfiye süreci bu mitingden sonra hızlanmıştır. Bahsi geçen konuşmanın ilgili kısmı şöyledir: "Dokunulmazlığı kaldıramadılar. Kaldırsalar, kabinenin yarısı devleti soymaktan hapse girecek. Hükümetiz ama iktidar değiliz, diyorlar. Yani bunlar iktidarsız iktidar. Genel başkanları kendi ağzıyla 'Bizim tek rakibimiz Cem Uzan ve Genç Parti'dir' diyor. Bu lafın üzerinden iki gün geçmeden, ÇEAŞ ve KEPEZ'i işgal ettiriyor. Senin bu yaptığına eşkıyalık denir" (hürriyet.com.tr, 2004).

17 Bir önceki başlıkta, Star Medya Grubu'na TMSF tarafından el koyulması süreci anlatıldığı için bu konuya tekrar dönülmeyecektir.

na yönelik dış politika yönelişlerini de eleştiren *Cumhuriyet*, bu konularda Türkiye'nin geleneksel politikasını savunan yayın çizgisi izlemiştir. 2004 yılında AB üyeliği için müzakere tarihi alınmasıyla eleştirilerini artıran *Cumhuriyet*, AB-Türkiye müzakere sürecini daha çok Kürt sorunu ve Kıbrıs meselesi üzerinden değerlendirmiştir (Özkan, 2009). AB sürecine ilişkin eleştirilerini TSK'nın perspektifine yakın bir şekilde işleyen *Cumhuriyet*, bu konuları TSK'nın üst düzey komutanlarının görüşlerini aktararak haberleştirmiştir.

AKP'nin izlediği dış politikayı, yerleşik tarihsel blokun kurumlarına paralel bir bakış açısıyla değerlendiren *Cumhuriyet*, iç politikada da benzer bir yönelime sahiptir. İlhan Selçuk, Attilâ İlhan, Cüneyt Arcayürek, Mustafa Balbay, Emre Kongar, Hikmet Çetinkaya, Erol Manisalı, Ataol Behramoğlu, Şükran Soner, Bedri Baykam, Ali Sirmen, Mümtaz Soysal ve Orhan Bursalı gibi isimlerden oluşan yazar kadrosu, *Cumhuriyet* gazetesini, AKP'ye muhalefetin medyadaki odağı hâline getirmiştir.

Cumhuriyet, AKP'ye muhalefet eden yayınlarına 2002'den itibaren başlamış ve zamanla bu çizgisini daha da sertleştirmiştir. 2003 yılında atılan "Genç subaylar tedirgin" manşeti,[18] gazetenin AKP-TSK arasında yaşanan gerilimi haberleştirmesinden ziyade, AKP üzerinde var olan baskıyı artırması bakımından önemlidir.

18 *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 2003.

Cumhuriyet

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Özkök, Başbakan Erdoğan'ı uyardı: Bazı AKP milletvekilleri, ordunun yapmamak istediklerini cesaretlendiriyor. Hiçbir zaman rahatsız

'Genç subaylar tedirgin'

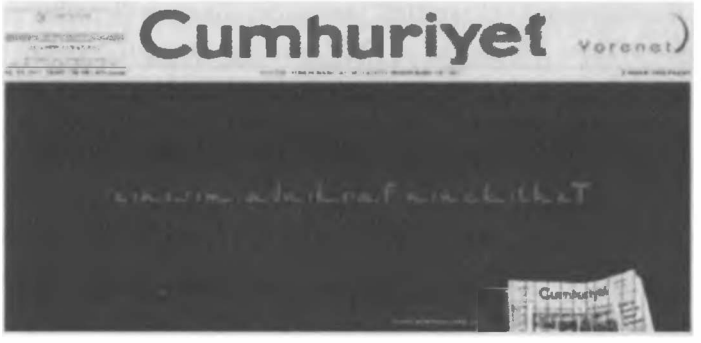
Sorun içimizde...

Apartmanda mescit olmaz

Cumhuriyet'in 23 Mayıs 2003 tarihli manşeti

2006 ise hem gazete hem de Türkiye için sancılı geçmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinin İstanbul Şişli'deki merkez binasının bahçesine 5 Mayıs, 10 Mayıs ve 11 Mayıs tarihlerinde bomba atılmıştır (birgun.net, 2006). Bu olaydan sadece bir hafta sonra, Danıştay 2. Daire'ye Alparslan Arslan tarafından saldırı düzenlenmiş, saldırı sonucu Danıştay üyesi Mustafa Yücel Özbilgin yaşamını yitirmiştir. Sonraki süreçte *Cumhuriyet* gazetesine bomba atan şahsın da Arslan olduğu belirlenmiştir (Kaya, 2010: 169).

Yaşanan tüm bu olaylar, 2006 ve 2007 yıllarının AKP için kolay geçmeyeceğini göstermektedir. 2006-2007 yılları, *Cumhuriyet* gazetesinin iktidara en sert muhalefeti sergilediği dönem olmuştur. Hem olayları haberleştirme süreci ve şekli, hem de yazarlarının iktidar karşısındaki tutumu, gazeteyi AKP karşıtlığında ön plana çıkarır. Medyada ve kamuoyunda çok tartışılan "Tehlikenin farkında mısınız?" kampanyası, 2 Nisan 2006 tarihli *Cumhuriyet*'te, sürmanşette yer alır. Siyah zemin üzerine yeşil renkle tersten yazılmış "Tehlikenin farkında mısınız?" sloganı, AKP'ye muhalif kesimler tarafından ilgiyle karşılanmıştır.

Cumhuriyet'in 2 Nisan 2006 tarihli sürmanşeti

Yukarıdaki manşet, Arapçayı hatırlatması bakımından önemlidir. Dönemin şartları düşünüldüğünde, AKP, özellikle ilk yıllarında, yerleşik tarihsel blok kurumları tarafından zaman zaman "irticacı" bir parti olmakla suçlanmaktaydı. Gazetenin yukarıdaki manşeti, bu görüşe destek vermesi ve bu düşünceyi yeniden üretmesi bakımından ilgi çekicidir. 2007'de 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolması ve yeni cumhurbaşkanlığı için en güçlü adayın Abdullah Gül olması, *Cumhuriyet* gazetesini 2006 yılından başlayarak cumhurbaşkanlığı seçimi için kampanya yapmaya itmiştir. Özellikle televizyon kanallarında dolaşıma sokulan *Cumhuriyet*'in reklamları, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı kamuoyu yaratma amacındadır (Kaya, 2010). Ahmet Necdet Sezer'in 16 Mayıs 2007'de görev süresinin dolacağına atıfla, televizyon ekranlarında sıkça dönen ve Rutkay Aziz'in seslendirdiği "16 Mayıs'ta saatler 100 yıl geriye alınıyor, tehlikenin farkında mısınız? Cumhuriyetinize sahip çıkın" gibi ifadeler içeren reklamlar, gazetenin cumhurbaşkanlığı seçimindeki tarafını göstermektedir. *Cumhuriyet*'in mesajı, Cumhurbaşkanlığı makamının da AKP'ye geçmesinin, Atatürk ilkeleri ve Kemalist cumhuriyet temelleri üzerine kurulu müesses nizamın onulmaz bir yara alacağı mesajını vermiştir.

Cumhuriyet, 13 Nisan 2007 tarihinde, dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın 12 Nisan 2007'de yaptığı ve kuvvet komutanlarının da hazır bulunduğu basın toplantısında yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimleri için sarf ettiği "Biz cumhuriyetin temel değerlerine sözde değil özde sahip birinin cumhurbaşkanı olmasını istiyoruz" şeklindeki konuşmasını manşetten vermiştir. "Sözde değil özde" manşetiyle verilen haberin üst başlığı ise "Cumhurbaşkanının nasıl olması gerektiği konusunda TSK'nın görüşlerini açıklayan Büyükanıt, Köşk'e çıkacak kişinin cumhuriyetin temel değerlerine, laik ve üniter yapıya bağlı olması gerektiğini vurguladı" biçimindedir.[19] Gazete, 29 Nisan 2007'de sürmanşette kırmızı zemin üstüne beyaz renkle yazılmış ve Abdullah Gül'e ait olduğu vurgulanan "Türkiye'de Cumhuriyet'in sonu geldi... Kesinlikle değiştirmek istiyoruz / Abdullah Gül" başlığıyla çıkmıştır.[20]

Cumhuriyet, 2007'de çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet Mitingleri"ne büyük destek vermiştir. Bu mitingleri, çalışmanın bir sonraki başlığında ayrıca değerlendireceğimiz için burada sadece *Cumhuriyet* gazetesinin mitingleri nasıl gördüğü irdelenecektir. 14 Nisan 2007'de Ankara'da yapılan ilk mitingin ertesinde, 15 Nisan 2007 tarihli *Cumhuriyet*, mitingi "Ulusal Uyanış" başlığıyla haberleştirmiştir. Haberin üst başlığı ise "Cumhuriyet tarihinin en büyük mitingi Ankara'da yapıldı" şeklinde verilmiştir. "Ulusal Uyanış" başlığının "Cumhuriyet Mitingleri" için seçilmesi gazetenin AKP karşıtı mitinglerdeki konumunu ortaya koymaktadır. 29 Nisan 2007'de yapılan ikinci mitingin ardından "En Büyük Uyarı" manşetiyle çıkan gazete,[21] 13 Mayıs'ta İzmir'de yapılan miting için manşette "Halk Başaracak" başlığını kullanmış, üst başlıkta ise "Tehlikenin farkında olan milyonlar İzmir'in meydanla-

19 *Cumhuriyet*, 13 Nisan 2007.

20 *Cumhuriyet*, 29 Nisan 2007.

21 *Cumhuriyet*, 30 Nisan 2007.

rına sığmadı. Tam bağımsız Türkiye için kenetlenen kitleler Cumhuriyete sahip çıktı"[22] ifadesini kullanmıştır. "Cumhuriyet Mitingleri" süresince bu gösterilere destek veren gazete, AKP iktidarına direnç gösteren medya organları içinde önemli bir yere sahiptir. AKP iktidarının iç ve dış politikasını Türkiye'nin temel değerlerinden, laik ve üniter yapısından sapma olarak gören *Cumhuriyet*, toplumu ilgilendiren birçok konuya Türkiye'nin yerleşik tarihsel blokunun kurumlarıyla örtüşen bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu hâliyle AKP iktidarına karşı önemli bir direnç noktası olan gazete, kriz dönemlerinde ise tirajını artırmıştır (Kaya, 2010).

2002-2008 yılları arasında *Cumhuriyet*'in dışında medyada AKP karşıtı başka gazeteler de kurulmaya başlanmıştır. Örneğin Haziran 2007'de kurulan *Sözcü* gazetesi, AKP iktidarını Kemalist tavırla eleştiren bir anlayışa sahiptir. Gazete, yazar kadrosunu ileriki yıllarda Doğan Grubu'ndan ayrılacak olan Emin Çölaşan, Yılmaz Özdil, Bekir Coşkun gibi isimlerle zenginleştirmiştir. 20 Mart 2019 itibarıyla *Sözcü*, Türkiye genelinde *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin ardından en çok tiraja sahip üçüncü gazetedir. Aydınlık Hareketi'nin çizgisinde yayın yapan *Aydınlık* gazetesi de yine AKP'nin ilk döneminde iktidara muhalefet eden bir politika izlemiştir. Doğu Perinçek'in lideri olduğu Vatan Partisi'nin yayın organı olarak da görülen bu gazete, aynı grubun televizyon kanalı Ulusal TV ile beraber AKP'nin iç ve dış politikalarını sistematik olarak eleştirmiştir.

Tuncay Özkan tarafından 10 Haziran 2004 tarihinde kurulan Kanaltürk TV, bu dönemde AKP muhaliflerinin kendilerine yer bulabildiği bir mecra hâline gelmiştir. 2008'de Koza-İpek Grubu tarafından satın alınana dek muhalif bir yayın politikası izleyen kanal, "Cumhuriyet Mitingleri"ne aktif destek vermiştir. Tuncay Özkan, Cüneyt Arcayürek, Hulki Cevizoğlu gibi isimlerin programlarının yayımlandığı Kanaltürk TV'de, Recep

22 *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 2007.

Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ü hicveden "Ulusa Serzeniş" adlı animasyon filmleri gösterilmiştir. Kanalda emekli askerler, hukukçular, bürokratlar, kanaat önderleri sıkça konuşturulmuş ve AKP iktidarına yönelik eleştiriler aktarılmıştır.

AKP iktidarının medyadaki direniş odağı, anaakım olarak bilinen yayın organlarında çalışan bazı yazar ve gazetecileri de kapsamaktadır. Örneğin, Doğan Grubu gazetelerinde görev yapan Bekir Coşkun, Emin Çölaşan, Oktay Ekşi, Cüneyt Ülsever, Haluk Şahin, Türker Alkan, Melih Aşık, Mehmet Y. Yılmaz ve Uğur Dündar gibi gazeteci/yazarlar AKP'yi eleştirebilmişlerdir. *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Radikal* gazetelerinde görev alan yazarlar, ilk dönem AKP politikalarına karşı durabilmişlerdir. Doğuş Grubu'nun televizyon kanalı olan NTV'de programları olan Can Dündar, Banu Güven, Emre Kongar, Ruşen Çakır, Mirgün Cabas, Çiğdem Anad gibi isimler de AKP politikalarına eleştirel yaklaşan gazeteci/yazarlardır.[23]

Çalışma, Türkiye'deki üniversiteleri ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nı (YÖK) da yerleşik tarihsel blokun sivil toplum momentinde görmektedir. Üniversitelerin ve YÖK'ün eğitim alanındaki rolü ve toplum üzerindeki ideolojik etkisi düşünüldüğünde bu kurumları sivil toplum alanına yerleştirmek daha uygundur. 2002-2008 yılları arasında AKP iktidarına karşı yüksek öğretim kurumlarından gelen direnci, yerleşik tarihsel blokun diğer kurumlarından ayrı düşünmemek gerekir. Sivil toplum ve politik toplum alanında yer alan kurumlar, AKP'ye karşı zaman zaman birlikte de hareket etmişlerdir. Örneğin 2003 yılında, dönemin YÖK başkanı Kemal Gürüz, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman ile görüşmüş, AKP'nin hazırladığı yükseköğretim yasa taslağı bu görüşmede ele alınmıştır (Avan, 2013: 125). İktidarın ilk döneminde hazırlanan yükseköğretim

23 Bahsedilen yazarların birçoğunun yerlerinden edilmesi, çalışmanın ilerleyen sayfalarında değerlendirilecektir. Burada AKP'nin ilk döneminde anaakım medyada AKP'ye muhalefet eden yazarlardan bahsedilmiştir.

yasa tasarıları, iktidar ile yerleşik tarihsel blok kurumları arasında sürekli olarak gerilim yaşanmasına neden olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) 2004 yılında hazırladığı yükseköğretim yasa tasarısının 13 Mayıs 2004'te TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmesi, kurumlar arasında gerilimi yükseltmiştir. Yasa tasarısının kabulünün ardından 14 Mayıs 2004'te Türkiye'deki tüm üniversite rektörleri Anıtkabir'e yürümüştür (hurriyet.com.tr, 2004). TBMM tarafından Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e gönderilen yasanın YÖK üye seçimi ve üniversiteye girişle ilgili maddeleri Sezer tarafından 24 Mayıs 2004'te yeniden görüşülmek üzere TBMM'ye iade edilmiştir. Sezer'in iade gerekçesinde laiklik vurgusu yapılmış ve yasanın, Sezer'e geldiği hâliyle, imam hatip liselerini özendirdiği vurgulanmıştır (Avan, 2013: 128). İktidar ile YÖK arasında yaşanan bir başka gerilime, 2006 yılında yeni üniversitelerin kurulması ve yeni üniversitelerin kurucu rektörlerinin atanma şekli neden olmuştur. AKP'nin, iktidarının ilk döneminde, bilhassa da 2006 yılına kadar YÖK'le yaşadığı gerilim, Cumhurbaşkanlığına Abdullah Gül'ün seçilmesi ve 2007 yılında YÖK başkanlığına Yusuf Ziya Özcan'ı atamasıyla kademeli olarak azalmıştır. Yerleşik tarihsel blokun içinde AKP iktidarına direnç göstermiş ve iktidarla her alanda mücadele edebilmiş YÖK, 2007 yılından itibaren iktidar karşısında geri çekilmeye başlamıştır. AKP, Gül döneminde atanan rektörlerle beraber, yükseköğretim alanında hâkimiyetini pekiştirmiş ve böylece sivil toplumun direnç gösteren bir alanını daha etkisiz hâle getirmiştir.

AKP iktidarına 2002-2008 yılları arasında direnç gösteren ADD ve ÇYDD gibi örgütler, sivil toplum alanının önemli kurumlarıdır. Bu örgütlerin 2007'de düzenlenen Cumhuriyet Mitinglerinde aktif olarak görev aldığı bilinmektedir (Kabakcı, 2011: 99). 2004 yılında Jandarma Genel Komutanlığı görevinden emekli olan Şener Eruygur'un mitinglerin ardındaki en büyük sivil toplum örgütlerinden ADD'nin genel başkanı olması,

Cumhuriyet Mitinglerini daha da önemli hâle getirmiştir. Bu durum, AKP iktidarı karşısında sivil toplum kuruluşlarınca düzenlenen mitinglerin, politik toplumla ilişkisini göstermektedir. Kabakcı (2011), Cumhuriyet Mitinglerini, Kemalizmin hegemonya mücadelesinde nefer olarak değerlendirmiştir. Elinizdeki çalışma ise bu mitingleri, AKP iktidarına karşı yerleşik tarihsel blokun sivil toplum momentinden yükselen bir direnç olarak kavramaktadır. Medya, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından yükselen AKP karşıtı direnç, iktidarın yönetmek zorunda kaldığı krizlere neden olmuştur. İktidar, ilk dönem hegemonya stratejisine bağlı olarak bu krizleri ancak itidal göstererek aşabilmiştir.

2002-2008 yıllarında tarihsel blokun sivil toplum momenti içinden AKP iktidarına karşı yükselen direnç odaklarına değindik; ancak AKP'nin önünde kendi tarihsel blokunu kurması için tek engel, sivil toplum alanındaki muhalefet odakları değildi. Yerleşik tarihsel blok farklı bileşenleri ve yöntemleriyle AKP'nin ilk döneminde iktidarı sarsmayı başarabilmiştir. Bu bileşenler içinde AKP ile mücadeleyi uzun süre devam ettiren ve zaman zaman iktidarla tartışmalarını medya önünde de gerçekleştirebilen TSK'nın önemli bir yeri vardır.

TSK'nın yerleşik tarihsel blok içindeki konumu, onu, politika üretme süreçlerinde –iktidar olsun ya da olmasın– siyasi partiler için her zaman dikkatle izlenmesi gereken bir kurum hâline getirmiştir. Türkiye siyasetinde ordunun ağırlığının birbirinden farklı, fakat birbiriyle yakından ilişkili nedenleri vardır. İnsel (2004: 42-43), TSK'nın Türkiye'deki mevcut ağırlığını üç etmenle açıklamıştır. İnsel'e göre, Türkiye'de 1960'tan bu yana yaşanan darbeler veya müdahaleler, TSK'nın sivil siyaset içindeki etkisini artıran önemli etmenlerden ilkidir. İnsel, ikinci etmen olarak, Türkiye'de egemen olan ve TSK'yı merkeze alan resmî ideolojiyi görmektedir. Yazara göre resmî ideolojinin orduyu merkezleştirmesi, TSK'nın Türkiye'deki hâkim konumunu pekiştirmektedir.

Ordunun, Türkiye'de egemen olan ataerkil toplumsal normlarla uyum içinde olması ve ataerkil toplumsal yapıyla ordunun birbirlerini karşılıklı olarak beslemesi ise üçüncü etmeni oluşturmaktadır. Demirel ise (2004: 346), TSK'nın hâkim pozisyonunu Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda oynadığı role, toplumsal yapının çeşitli özelliklerine ve demokratik siyaset ve sivil kurumların zafiyetine bağlamaktadır.

TSK'nın Türkiye siyasetindeki egemen konumunu farklı bir açıdan değerlendiren Akça (2004), TSK'nın siyasetteki egemenliğini, ordunun, Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Güçlendirme Vakfı (TSKGV) gibi örgütlerle büyük sermaye sınıfının bir parçası olduğu gerçeğini de hesaba katarak açıklar. TSK'nın OYAK ve TSKGV gibi örgütlerle beraber sermayedar bir gruba dönüştüğünü belirten Akça, Türkiye'de ordunun ana müttefikinin "askerî sermayenin kendisinin de bir parçası olduğu büyük sermaye" olduğunu dile getirir (2004: 266). TSK'nın bu yapısı, onu politik toplum, sivil toplum ve temel yapıyla ilişkilendiren ana etmendir. Yine de bu çalışmada TSK'yı, yukarıda belirtildiği gibi, görece ağırlığını koyduğu politik toplum alanında inceleyeceğiz.

2002'de TSK'nın yerleşik tarihsel bloktaki mevcut konumu, yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü hayli güçlüdür. Belki de bu nedenlerden ötürü, ordu, Savran'ın (2014a) işaret ettiği gibi AKP iktidarına ilk yıllarında direniş gösteren en önemli kurumlardan biridir. Refah Partisi hükümetini 28 Şubat süreciyle beraber iktidardan uzaklaştıran ittifak içinde ABD, TSK ve TÜSİAD'ı gösteren Savran, özellikle 1 Mart tezkeresinin[24] reddedilmesinin

24 25 Şubat 2003'te TBMM'ye sunulan "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi". Tezkere, ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlanmasını ve TSK'nın Irak'ın kuzeyine yerleşip tampon bölge oluşturmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla, ABD-Irak savaşında Irak'ın kuzeyinden açılacak cephenin Türkiye ile birlikte yönetilmesini içermektedir. Tezkere, Meclis'te 267 olan salt çoğunluğa ulaşamamış, 250 ret, 264 kabul ve 19 çekimser oyla reddedilmiştir.

ardından ABD'nin desteğini TSK'ya değil AKP'ye verdiğini ileri sürmektedir. TSK, ABD'nin AKP'ye verdiği aktif desteğe rağmen, AKP iktidarına karşı çıkışlarını sürdürmüştür. Örneğin, AKP'nin 2004 yılında hazırladığı YÖK Yasa Tasarısı'nın[25] gündeme gelmesi üzerine TSK, 7 Mayıs 2004'te açıklama yapmıştır. TSK'nın açıklamasında devletin temel niteliklerine yaptığı vurgu, iktidarın yasa tasarısına nasıl yaklaştığını göstermektedir:

> Elbette yükseköğretim sisteminin düzeltilmesi gereken pek çok yönü bulunmaktadır. Burada esas olan, "çağdaş uygarlık düzeyini" hedefleyen bir toplum için öğretimin kalitesini artırmak, öğretim ve istihdam arasındaki dengeyi sağlamaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Cumhuriyetin demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti nitelikleriyle ilgili düşünceleri ve tavrı dün ne ise bugün de aynıdır ve yarın da aynı olacaktır. Hiç kimsenin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu düşünce ve tavrı üzerinde şüphe ve yanılgı içinde olması düşünülemez. Türkiye'nin son derece hassas meselelerinin olduğu bir ortamda, gereksiz yere ilave ciddi sorunları beraberinde getireceği açık olan bu değişiklik tasarısına ilgili kurum ve kuruluşların dikkatle ve sağduyu içinde yaklaşacaklarına ve Yüce Milletimizin bu konuya gerekli hassasiyeti göstereceğine inanılmaktadır (sabah.com.tr, 2004).

TSK'nın iktidarın ilk yıllarında AKP ile yaşadığı problemlerin temel nedenlerinden biri AB sürecinde gerçekleştirilen reformlardır. Bu dönemde AB üyeliği için gerekli reformların yapılması sivil-asker ilişkilerini etkilemiştir (Yıldız, 2010: 66). Öyle ki, Temmuz 2003'te TBMM'den geçen 7. Uyum Paketi, asker-sivil ilişkilerini siviller lehine değiştiren en önemli adımlardan biridir; çünkü bu paketle beraber MGK'nın ve sekreterinin yetkileri sınırlandırılmış, askerî harcamalara denetim kapısını açan adımlar atılmıştır. MGK'nın yapısı kapsamında yapılan değişiklikler,

25 13 Mayıs 2004'te Meclis'te kabul edilen tasarının en dikkat çeken yönü, imam hatip liseleri mezunlarının üniversiteye girişte karşılaştığı katsayı problemini ortadan kaldırmasıdır. Tasarının 5. maddesi imam hatip lisesi mezunlarını, genel ortaöğretim mezunlarıyla eşit statüde değerlendirmiştir.

MGK Genel Sekreterinin seçimini Genelkurmay Başkanlığından alıp Başbakana devrederken, MGK Genel Sekreterinin siviller arasından seçimini de sağlamıştır. 7. Uyum Paketi sonucunda, Kurulun ayda bir yapılan toplantılarının iki ayda bir yapılması sağlanarak, MGK'nın gündem belirlemedeki ağırlığı hafifletilmiştir (Bayramoğlu, 2004: 108). Yapılan yasal düzenlemelerle MGK'nın müdahaleci yapısı kısmen sekteye uğratılmıştır.

MGK'nın yapısında henüz 2003'te yapılan bu değişiklikler, AKP iktidarının AB uyum sürecini Türkiye'nin yerleşik tarihsel blok kurumlarını geriletmede nasıl kullandığını ortaya koymaktadır. AKP, bu değişikliklerle Batı'yı yanına ve arkasına alırken, içeride de liberal ve İslamcı aydınları etrafında toplayabilmiştir. MGK'nın yapısında ve yetkilerinde yapılan yasal düzenlemeler, yerleşik tarihsel blokun en önemli kurumlarından TSK'nın iktidar karşısındaki mevcut durumunu geriletmesi bakımından önemlidir. Yine de, değişikliklere rağmen, TSK ile AKP arasında yaşanan mücadele bir dönem daha devam etmiştir.

AKP-TSK ilişkileri, 2007 yılında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi hiç olmadığı kadar gerilmiştir. 27 Nisan 2007 tarihinde Türkiye siyasi tarihine "e-muhtıra" olarak geçecek açıklama, AKP'nin ve dolayısıyla Erdoğan'ın ilk kez darbe tehdidi ile karşılaması bakımından önemlidir (Savran, 2014a: 101). Söz konusu açıklama, TSK'nın cumhurbaşkanlığı seçimine dair tavrını ortaya koymuştur. 27 Nisan muhtırasının AKP ve TSK açısından ortaya çıkan sonuçlarına bir sonraki başlıkta değinilecektir. Yine de burada vurgulanması gereken nokta, AKP-TSK gerginliğinin zirvesi sayılan 27 Nisan muhtırasının AKP tarafından yenilgiye uğratılmasının ardından, iplerin yavaş yavaş AKP'ye geçtiği gerçeğidir. TSK'nın 27 Nisan muhtırasına rağmen 2007'de cumhurbaşkanlığına Abdullah Gül'ün seçilmesi, ordu-iktidar ilişkilerinde iktidar lehine ciddi bir kırılma yaratmıştır.

Politik toplumun bir başka uğrağı olan yargı da, bu dönemde AKP iktidarına karşı mücadele etmiştir. Bu bağlamda, özellikle

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya'nın 2008'de AKP'ye karşı açtığı kapatma davasına değinmek gerekir. 27 Nisan muhtırasının ardından, tam da TSK'nın direnci düşmüşken açılan bu dava, politik toplumdan AKP'ye gelen en sert hamledir. Abdurrahman Yalçınkaya'nın, AKP'nin "laikliğe aykırı eylemlerin odağı hâline geldiği" gerekçeli iddianameyi 14 Mart 2008'de Anayasa Mahkemesi'ne sunmasıyla AKP'nin kapatılma davası süreci başlamıştır (Baykal, 2009: 2). İktidar açısından oldukça sancılı ve belirsiz geçen bu süreç sonunda, Anayasa Mahkemesi, 30 Temmuz 2008'de AKP'nin kapatılması, Erdoğan ve Gül de dâhil 71 AKP üyesine beş yıl süreyle siyaset yasağı getirilmesi talebini reddetmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, savcının AKP'nin "laiklik karşıtı eylemlerin odağı olmak" suçlamasını kabul etmiş ve AKP'nin hazine yardımlarından elde ettiği gelirin yarısını kesmiştir (Yavuz, 2011: 307-308). Politik toplumun en etkili kurumlarından olan yargının AKP iktidarını neredeyse devirecek bir noktaya gelmesi, yerleşik tarihsel blokla AKP arasındaki mücadelenin niteliğini de ortaya koymaktadır.

2007'deki cumhurbaşkanlığı seçimi, yargının AKP'ye karşı giriştiği mücadelenin bir başka örneğidir. Kamuoyunda "367 Krizi" olarak da bilinen ve AKP'nin kendi cumhurbaşkanı adayını seçmesinin önünü kapatan yaklaşım, AKP ile yargı arasında yaşanan derin bir gerilimdir. Anayasa'nın 102. maddesine göre, bir kişinin cumhurbaşkanı seçilebilmesi için, ilk iki turda nitelikli çoğunluk (367 oy), bu oran sağlanamadığı takdirde sonraki iki turda salt çoğunluk (267) aranmaktadır. Eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, Aralık 2006'da *Cumhuriyet*[26] gazetesinde yayımlanan yazısında, Anayasa'da ilk iki tur için verilen sayının (367) sadece karar yeter sayısı değil, aynı zamanda toplantı yeter sayısı da olduğunu ortaya atmıştır. Bu durum, o dönem TBMM'de 354 olan milletvekili sayısıyla AKP'nin cum-

26 *Cumhuriyet*, 26 Aralık 2006.

hurbaşkanı seçemeyeceği anlamına gelmektedir. 27 Nisan 2007 tarihinde ilk tur oylaması yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde, AKP'nin adayı Abdullah Gül 357 oy almış, oylamada toplamda 361 oy kullanılmış ve CHP oylamayı, iptal istemiyle, Anayasa Mahkemesi'ne taşımıştır.[27] Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs 2007'de CHP'nin itirazını kabul etmiş, bunun üzerine 6 Mayıs'ta yapılan ikinci turda da 367'nin bulunmaması nedeniyle cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşememiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin 367 kararını "siyasi zorlama" olarak değerlendiren Eroğul (2007: 179), tanınmış hukukçuların zorlama yorumlarının ve bu süreçte gerilen siyasi ortamın Anayasa Mahkemesi üzerinde baskı kurduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bu karar, politik toplumun AKP karşısındaki ısrarlı direncini göstermektedir; ancak AKP, politik toplumda kendisine karşı oluşan bu direncin üstesinden seçimlerin yenilenmesini sağlayarak gelebilmiştir.

Genel seçimleri erkene alarak 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılmasını sağlayan ve böylece üzerindeki baskıyı bertaraf eden AKP, anayasada bazı değişikliklere gitmiştir. Genel seçimlerin beş yılda bir yapılmasını dört yıla indiren, meclis toplantı yeter sayısını 267 olarak değiştiren, cumhurbaşkanı seçiminin halk tarafından ve beş yılda bir yapılmasını sağlayan anayasa paketi (Eroğul, 2007), 21 Ekim 2007 tarihinde referanduma sunulmuş ve yüzde 68 gibi bir oranla kabul edilmiştir. AKP ve yerleşik tarihsel blok arasında 2007-2008 yıllarında artarak devam eden gerilim, AKP'nin avantajlı konuma geçmesiyle sonuçlanmıştır. Politik toplumun kurumlarını 2007-2008 yıllarında yaşanan krizlerin ardından geriletmeyi başarabilen iktidar, kendi tarihsel blokunu kurma yolunda büyük bir adım atmıştır. Politik toplumda yaşanan gerileme, AKP tarafından ilerleyen yıllarda yeni hamleler için değerlendirilecek ve bu değişim yerleşik tarihsel blokun tüm parçalarında hissedilecektir.

27 *Cumhuriyet*, 28 Nisan 2007.

Yerleşik tarihsel blokun temel yapısının önemli kurumlarından biri olan TÜSİAD'ın AKP ile olan ilişkileri daha farklı bir seyir izlemiştir. TÜSİAD, Eylül 2002'de "3 Kasım 2002 Genel Seçimleri Sonrasında Kurulacak Hükümetin Öncelikli Gündemini Oluşturması Gereken Konular Hakkında TÜSİAD Görüşleri" başlıklı bir rapor yayımlamıştır.[28] Raporda, seçimlerden sonra kurulacak hükümete belirli konular hakkında yol haritası çizilmektedir. Ekonominin rekabet gücünün yükseltilmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi, Avrupa Birliği süreci, dış ilişkiler, siyasi reformlar, hukuk devleti, kamu reformu, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik reformları konularını ele alan raporda TÜSİAD, gelecek hükümetlerden taleplerde bulunmaktadır. 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra oluşacak hükümetin, IMF politikalarına uygun bir ekonomi anlayışı geliştirmesi gerektiğini savunan TÜSİAD, ekonomik istikrarın IMF politikalarıyla olan doğrudan ilişkisine atıf yapmaktadır:

> Ekonomik yapıyı güçlendirmek ve istikrarı sağlamak için devreye sokulan IMF programının para ve bütçe politikası hedefleriyle, yapısal reform süreci yaşamsal önemdedir. Siyasi tercihler nedeniyle bu alanda yaşanacak gecikmeler ve program dışı uygulamalar, önümüzdeki dönemde kamu maliyesini olumsuz etkileyecek, durgunluktan çıkışı geciktirecek ve ülkenin önümüzdeki yıllarda yüksek bir büyüme trendi yakalamasını önleyecektir. Bu nedenle IMF programına bağlı kalınmaya devam edilmesi ve buna ek olarak AB ile "Katılım Öncesi Ekonomik Program"ın da IMF programıyla tutarlı bir şekilde devreye sokulması gerekir. Büyümenin tekrar canlandırılması ve ekonominin istihdam ve üretim artışı sağlar bir yapıya kavuşturulması için reel sektör ve finans sektörü üzerindeki vergi yükü de azaltılmalıdır (TÜSİAD, 2002: 4).

AKP'nin iktidarının ilk dönemlerinden başlayarak IMF programları karşısındaki tutumu göz önünde bulundurulduğunda TÜSİAD'ın ekonomi alanındaki beklentilerinin karşı-

28 Rapor, http://tusiad.org/tr/ adresinden incelenebilir.

landığını söylemek abartı olmayacaktır. 20 Ocak 2003 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen AKP-TÜSİAD zirvesi, iktidarla TÜSİAD arasında kurulan diyaloğun önemli bir göstergesidir (*Hürriyet*, 21 Ocak 2003). 2002-2007 yıllarında AKP-TÜSİAD ilişkisini "uyum evresi" olarak değerlendiren Yılmaz'a göre (2013), AKP-TÜSİAD ilişkisi 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimi nedeniyle gerilmeye başlamıştır.

> 2007 yılında TÜSİAD'ın ilk kadın başkanı olarak seçilen Arzuhan Doğan Yalçındağ, cumhurbaşkanlığı seçimi başta olmak üzere, istikrar ve rejim kaygısı ile ilgili düşüncelerini sık sık dile getirmeye başlamıştır. Toplumsal gerginliklerin arttığı bir ortamda TÜSİAD'ın kaygılarını sürekli olarak ifade etmesi, hükümet ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2013: 72).

Türkiye'de yerleşik tarihsel blokun önemli kurumlarından biriyle ilişkilerini iktidarının ilk yıllarında diyalog üzerine inşa eden AKP, AB süreci, ekonomik ve siyasal istikrar, Kürt meselesi, dış politika gibi konularda güttüğü politikalarla TÜSİAD'ın zımni desteğini alabilmiştir. 28 Şubat sürecinde RP'yi deviren ittifakta kayda değer bir yeri olan TÜSİAD'ı yanına çekebilmek, TSK ile mücadele ettiği bir dönemde AKP'nin elini oldukça güçlendirmiştir. Yeni tarihsel blokun kuruluşunun koşullarını yaratmada TÜSİAD ile yapılan barışın payı büyüktür.

TÜSİAD ile ilk dönemde yaşanan kısmi barış, AKP'nin kendi burjuvazisini palazlandırmasının da önünü açmıştır. İktidarın ilk dönemi, İslami burjuvaziye dayanan MÜSİAD, TUSKON ve ASKON gibi örgütlerin hem ulusal hem uluslararası alanda faaliyetlerinin ve sermaye birikimlerinin artmasını sağlamıştır. AKP'nin ilk döneminde temel yapıda ciddi değişim/dönüşümler meydana gelmiş, burada yeni bir burjuvazi oluşmuştur. 2002-2008 yılları arasında devlet imkânları yeni burjuvazi lehine kullanılmış, devlet-sermaye ilişkileri bambaşka bir boyut kazanmıştır.

AKP, ihaleler, yasa değişiklikleri, özelleştirmeler ve vergi uygulamaları yoluyla kendi burjuva sınıfını oluşturmuştur.

AKP'nin bu yöntemlerle sermaye akışı sağladığı burjuvazinin partikülarist bir eğilime sahip olması gayet doğaldır (Buğra ve Savaşkan, 2015). Bu dönemde sermaye aktarımının daha çok kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi yoluyla yapıldığı bilinmektedir. AKP, Türkiye'de özellikle özelleştirme süreciyle birlikte kendi burjuvazisine kaynak aktarmıştır. AKP'nin izlediği özelleştirme politikalarının iki yönüne vurgu yapan Ertuğrul (2009: 531), özelleştirme politikasının ilk yönü olan liberal icraatların AKP'nin dışarıda ve içeride kabul sağlamasına dönük olduğunu belirtir. Ertuğrul, özelleştirme politikasının ikinci yönünün ise özelleştirmelerle ve diğer politikalarla yandaş bir sermaye birikimini sağlama amacını güttüğünü ileri sürer.

Bu dönemde özellikle yasama yoluyla ekonomiye hükümet müdahalesi iktidarın ekonomi politikasının ayırt edici özelliği haline gelmiştir. Kamu İhale Kanunu'nun 2002-2013 yılları arasında 113 maddeyi kapsayacak şekilde 30 kez değiştirilmesi, izlenen politikanın somut örneğidir (Buğra ve Savaşkan, 2015). Yerleşik tarihsel blokun temelinde yavaş yavaş yaşanan yapısal değişim, bütün tarihsel bloku etkilemiştir. Temel yapıda oluşum koşulları itibarıyla partikülarist özellikler taşıyan burjuva sınıfı, iktidarın en büyük dayanaklarından biri hâline gelmiştir.

Temel yapının uğraklarından saydığımız sendikalar ise AKP döneminde daha farklı stratejilerle değişime uğratılmıştır. Bu dönemde sendikalar da dâhil olmak üzere temel ve üstyapıdaki birçok direnç noktasının üst düzey yönetimleri değiştirilerek AKP yörüngesine çekilmiştir. Örneğin 2007'de cumhurbaşkanlığına Abdullah Gül'ün seçilmesi, YÖK başkanlığına Yusuf Ziya Özcan'ın (2007), Türk-İş genel başkanlığına Mustafa Kumlu'nun atanması (2007), iktidarı destekleyen Rıfat Hisarcıklıoğlu'nun TOBB başkanı olarak devam eden görevi, bu kurumları iktidar tarafına çekmiştir (Savran, 2014a). Temel ve üstyapıda yaşanan bu değişimler, hegemonya mücadelesinde iktidarın elini bir hayli güçlendirmiştir.

AKP, yerleşik tarihsel blokun direnç noktalarını uzun vadeli politikalarıyla massetmeyi başarmış ve 2002-2008 yılları arasında kendi tarihsel blokunu kurmanın koşullarını yaratmıştır. AKP döneminde; Milli Görüş hareketini deviren TÜSİAD, TSK, YÖK, yargı, medya, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları, büyük bir değişim/dönüşüm geçirmiştir. AKP, içerideki direnç noktalarını, AB sürecinin iktidarına, özellikle dışarıdan (ABD, AB) sağladığı destek sayesinde "törpülemeyi" başarmıştır. İzlediği neoliberal politikalar vesilesiyle de içeride, en azından ilk döneminde, TÜSİAD'dan gelecek muhalefeti yumuşatabilmiştir. Bu açıdan bakıldığında 2002-2008 yıllarını, iktidarın, Türkiye'deki yerleşik tarihsel blokla girdiği mücadelenin ve bu mücadele sonucunda kazandığı mevzilerin tarihi olarak tanımlayabiliriz. Tarihsel blokun sivil toplum, politik toplum ve temel yapısından gelen dirençleri dönemin stratejisine bağlı kalarak çözen AKP, yerleşik tarihsel bloku her alanda geriletebilmiştir.

Dönüm Noktaları

AKP, ilk döneminde Türkiye'nin yerleşik tarihsel bloku tarafından zamana yayılan bir baskıyla karşılaşmıştır. İktidar, bu süreçte birbirinden farklı krizleri atlatabilmiş ve her krizin ardından konumunu daha da güçlendirebilmiştir. Yukarıda Türkiye'nin yerleşik tarihsel blok kurumlarını ve bu kurumların iktidarla giriştiği mücadeleyi özetledik. Bu başlık altında, AKP'nin bahsi geçen mücadelesindeki dönüm noktalarının üzerinde duracağız. Bize göre, AKP'nin kendi tarihsel blokunu kurmasında ve iktidar mücadelesini kazanmasında, dönüm noktalarında verdiği sınavların payı büyüktür.

2002-2008 yıllarını kapsayan dönemde özellikle yerleşik tarihsel blokun politik alanından gelen sert müdahaleler AKP'nin toplumsal stratejilerinde belirleyicidir. AKP, stratejisini her kriz döneminden sonra güncelleyebilmiş, böylelikle kitle desteğini artırıp güçlenebilmiş, dolayısıyla her krizin ardından güçlenerek

çıktıkça politikalarında biraz daha sertleşmiştir. Kriz süreçleri beklenildiği gibi AKP iktidarının ortadan kalkmasına neden olmamış; bilakis her kriz, bir kere aşıldıktan sonra, AKP iktidarını tahkim etmiştir.

Bu başlık altında incelenecek dönüm noktaları; 2005'te AB-Türkiye arasında başlayan katılım müzakereleri, 2007'de sırasıyla gerçekleşen genel seçimler ve cumhurbaşkanlığı seçimi, Ekim 2007'de gerçekleşen ve anayasa değişiklikleri hakkında yapılan referandum ve son olarak 2008'deki kapatma davasıdır. Dönüm noktası olarak aldığımız bu süreçlerin sonunda AKP'nin toplumsal stratejilerini değiştirdiğine değindik. Türkiye toplumunun tamamını ilgilendiren bu değişim, kendini medya alanında da göstermiştir.

Genel seçimlerin (22 Temmuz 2007), cumhurbaşkanlığı seçimlerinin (28 Ağustos 2007) ve anayasa değişikliği referandumunun (21 Ekim 2007) AKP iktidarının zaferiyle sonuçlanması, ardından 2008'de kapatma davasının savuşturulması, iktidarın ilk dönemki uzlaşma tarzını yavaş yavaş bir kenara koymasına neden olmuştur. İktidarın atlattığı krizler, AKP'nin politik ve sivil toplum alanındaki etkisini artırmıştır. Bunun sonucunda AKP, Temmuz 2007'den itibaren medya alanında yürüttüğü stratejiyi de revize etmiştir. Ağustos 2007'de Emin Çölaşan'ın *Hürriyet* gazetesiyle ilişiği kesilmiş; 2008'de Nihat Genç, SKY TV ekranlarına veda etmek zorunda kalmıştır. 2005 yılından itibaren NTV'de yayımlanan, Emre Kongar ve Mehmet Barlas'ın yer aldığı "Yorum Farkı" adlı program 2008'de sona ermiştir. Bu tasfiyelerin, özellikle iktidar siyasal alandaki pozisyonunu güçlendirdikten sonra gerçekleşmesi, bunların iktidarın isteği ve baskısıyla gerçekleştiğine dair güçlü kanaatlerin doğmasına neden olmuştur. Bahsedilen gazeteci/yazarların konumlarından edilmesinin ardındaki en büyük neden, bu isimlerin medyada eski tarihsel blokun değerlerini ve kurumsal yapısını savunmalarının yanı sıra, AKP'yi eleştiren bir tutuma sahip olmalarıdır.

Medya ve gazeteciler 2007'den itibaren adım adım baskıyla karşılaşacakları bir sürecin içine girmiştir. Bu durum, 2007'nin AKP ve Türkiye için dönüm noktaları barındırdığını göstermekle beraber, yerleşik tarihsel blokun sivil toplum alanındaki hâkimiyetinin gerilemesini de gösteren gelişmelerin yaşandığını da ortaya koyar. Bu anlamıyla, AB üyelik müzakerelerinin başlaması ve AKP'nin kapatılmasının Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmesi arasında Türkiye'de yaşanan siyasi süreç, yeni tarihsel blokun oluşum koşullarının yaratıldığı bir dönemin de adıdır.

AKP'nin 2002-2008 yılları arasında hem içeriden hem de dışarıdan aldığı destekte, AB sürecinin önemli bir yeri vardır. AKP, ilk döneminde AB süreciyle Türkiye'nin yerleşik tarihsel bloku karşısında toplumun değişik kesimlerinin ve özellikle İstanbul sermayesi olarak bilinen TÜSİAD'ın zımni desteğini almış, içeride yürüttüğü hegemonya mücadelesinde bu süreç sayesinde liberal ve İslamcı aydınları da yanında bulmuştur. Türkiye-AB ilişkileri bakımından mihenk noktası sayılabilecek gelişmelerin AKP'nin ilk döneminde gerçekleşmesi, yerleşik tarihsel blok karşısında elini güçlendirmiştir. Örneğin 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilmiş Kopenhag Zirvesi'nin siyasi kriterlerinin, Ankara tarafından yerine getirildiği görüşünün Aralık 2004'te toplanan Brüksel Zirvesi'nde kabulü, hem Türkiye-AB ilişkileri bakımından, hem de AKP'nin iktidarı açısından oldukça önemlidir. Brüksel'de gerçekleştirilen toplantının ardından Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği vurgulanmış, bu doğrultuda da katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlaması kararlaştırılmıştır (Özkan, 2009: 35). Türkiye'nin 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Ankara Antlaşması'nı imzalamasıyla başlayan ve 1987'de tam üyeliğe başvurmasıyla devam eden süreç, 2005'te tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla önemli bir eşik atlamıştır.

AB katılım müzakerelerinin 2005'te başlaması, AKP üzerinde yerleşik tarihsel blokun kurduğu baskıyı bir ölçüde hafifletmiştir. İktidarın ilk döneminde, üzerindeki baskıyı hafifletmesinde kendisine destek veren, siyasi eğilim ve hayat tarzı bakımından birbirinden farklı aydınların sağladığı ideolojik destek önemlidir. Savran'a göre (2014a) AKP'nin ilk döneminde, Gülen Cemaati'nden sonra iktidarı destekleyen ikinci önemli cenah olarak gösterilen liberal entelijansiyanın dönemin iktidarını desteklemesinin temel nedeni, AKP'nin yürüttüğü AB sürecidir:

> Soldan gelsin, burjuvazinin organik aydını olsun, liberaller, 1980 Darbesi'nden sonra Türkiye'nin kendi iç dinamikleriyle demokrasiye kavuşmasının mümkün olmadığına, bu yüzden Avrupa Birliği'ne üyeliğin (ve daha genel olarak küreselleşmenin) ülkeyi demokrasiye taşımada belirleyici bir önem taşıdığına karar vermişlerdi. Öyleyse, Türkiye'nin politika sahnesinde yüzünü AB'ye dönen her güç desteklenmeliydi (Savran, 2014a: 105).

Savran'ın işaret ettiği bu bakış açısını o dönem AKP iktidarına aktif destek veren Baskın Oran'ın ve Hasan Cemal'in yazdıklarından çıkarabiliriz. Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlayacak olmasını ve IMF ile yine 2005'te imzalanan üç yıllık yeni ekonomik programı Türkiye ekonomisi ve siyaseti için oldukça faydalı gören Hasan Cemal, Türkiye'de iktidarın statükonun üstesinden gelmesinin AB ve IMF politikalarına bağlılıkla gerçekleşebileceğini belirtmiştir:

> Hükümet eğer önümüzdeki üç yıl bu kararlılığını sürdürürse, Türkiye ekonomisi tepeden tırnağa değişir. Borç sorunu çözülür, işsizlik çözüm yoluna sokulur. Ekonomi rayına oturur, Avrupa ekonomileriyle bütünleşme yönünde köklü bir yapısal değişim hayata geçer. Bir başka deyişle: Geri dönülmezlik asıl o zaman, önümüzdeki üç yıllık bu sürecin sonunda gerçekleşir. Statüko asıl o zaman kaybeder, değişim kazanır (Cemal, 2005).

Baskın Oran ise AKP'nin AB politikalarına verdiği desteğin bir nedenini, AKP'nin ülkede azınlık olmasına ve AB üyeliğinin Türkiye'deki azınlıklara sağlayacağı faydaların AKP tarafından fark edilmiş olmasına bağlamaktadır. Ayrıca, AKP'nin AB sürecindeki ısrarını, partinin milliyetçi ideolojisiyle arasına koyduğu mesafede arayan Oran (2004), AB ile beraber, Türkiye'de "zorunlu vatandaştan gönüllü vatandaşa geçiş"in koşullarının oluşacağını düşünmektedir. Görüldüğü üzere, AKP'nin AB ile yürüttüğü süreç, iktidara medyadan ve aydınlardan verilen desteği artırmıştır. Tanıl Bora da AB sürecinin AKP'nin içerideki ve dışarıdaki meşruiyet sorununa çözüm getirdiğini belirtmiştir:

> AB müktesebatını uyarlayan reformlar, Türkiye'nin jeopolitik kendine mahsusluğuna ve kırılganlığına dair mitin sarsılmasını sağladı. Bu politika, hem Türkiye'deki modernist liberal orta sınıfların hem de bizzat Batı'nın itimadını kazanarak AKP'nin meşruiyetini güçlendirdi (Bora, 2017: 479).

Mevcut çalışmanın bakış açısına benzer şekilde, AKP iktidarının ilk dönemini kendi tarihsel blokunun oluşma süreci olarak değerlendiren Yıldızoğlu (2015), AB sürecinin, Türkiye'de AKP ile beraber iktidara gelen siyasal İslam'ın güçlenmesinin ve yayılmasının önündeki engelleri kaldırdığını belirtmiştir:

> Bu dönemde karşımızda, Avrupa Birliği'ne yakın duran, Avrupa Birliği'nin "Kopenhag Kriterleri" olarak tanımlanan koşullarını, devletten Kemalist entelijensiyayı tasfiye etmenin olanağı olarak değerlendiren, demokratikleşme söylemini, Siyasal İslam'ın serbestçe, laiklik ilkesini yok sayarak faaliyet göstermesinin, güçlenmesinin ve yayılmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmanın amacı olarak kullanan bir AKP Hükümeti vardı (Yıldızoğlu, 2015: 50).

AB ve ABD'nin dışarıdan, ve İslamcı, liberal aydınlarla toplumun farklı kesimlerinin içeriden desteğini almada Kopenhag Kriterleri, AKP için siyasi bir "fırsat" olmuştur. Örneğin, üyelik

müzakerelerinin başlayacağı tarihin alındığı 16-17 Aralık 2004 tarihinin hemen ertesinde, 18 Aralık'ta Ankara'da büyük bir miting düzenlenmiştir. 1959 yılından beri aşındırılan AB kapısını ilk kez İslamcı bir parti aralamış, bu parti Avrupa kapısının aralanmasını bir bayram havasında kutlanmış ve bu aralıktan içeriye herkesten önce liberal aydınlar girmiştir. AKP'nin medya politikaları da bu dönemde AB'ye üyelik reformlarının ülkede yarattığı iklimden etkilenmiş, AKP, medya üzerindeki stratejisini dönemin şartlarına göre belirlemiştir. Bu dönemde medya üzerinde baskı oluşturmayan iktidar, söylemini daha çok medyada çoğulculuk ve demokrasi üzerinden kurmuştur.

AKP iktidarının ve genel olarak da Türkiye siyasetinin 2002-2008 yılları arasında yaşadığı diğer dönüm noktaları ise, bir önceki başlıkta değinildiği gibi, 2007 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi, genel seçimler ve 21 Ekim 2007'de yapılan anayasa değişikliği referandumudur. AKP iktidarının sonraki yıllarda stratejilerinde yapacağı köklü değişimin tohumları, bu dönemde yaşanan gelişmelerle atılmıştır.

2007'de ülke siyasetinin geçirdiği krizi, sadece AKP adayının cumhurbaşkanı seçilmesi ya da seçilememesi şeklinde okumak hatalıdır. 2007 krizinin ardındaki temel neden, önceki başlıklarda değindiğimiz gibi, Türkiye'de birbirinden farklı iki burjuva sınıfının mevcut olmasıdır. Cumhurbaşkanlığı seçimi, Batıcı-laik burjuva sınıfıyla İslamcı burjuvazinin arasındaki mücadelenin görünümüdür. İslamcı burjuvaziyi bu savaşta AKP temsil ederken, Batıcı-laik burjuvaziyi ise TSK, CHP ve TÜSİAD temsil etmiştir (*İşçi Mücadelesi*, 24 Temmuz 2007). Bu mücadele, bir önceki başlıkta açıklanan yerleşik tarihsel blokun sivil toplum, politik toplum ve temel yapıdaki kurumlarıyla AKP'nin 2007'de artık kurulma aşamasına gelen yeni tarihsel blokunun savaşıdır.

Nisan 2007'de Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolacak olmasıyla başlayan kriz, Türkiye siyasetinin ve toplumunun geleceğini şekillendiren bir öneme sahiptir.

Cumhurbaşkanlığı makamının AKP ve Kemalistler açısından anlamına ve önemine değinen Yavuz (2011: 283), Kemalistlerin bu makamı devletin İslamileşmesinin önündeki engel olarak gördüğünü, AKP'ninse cumhurbaşkanlığını kilit konumdaki bürokratları atayan, yaşanan demokratikleşme ve liberalleşmenin önündeki engel bir konum olarak gördüğünü ileri sürmüştür. Abdullah Gül'ün adaylığına muhalefet edenlerin siyasi eğiliminde AKP'nin politik geçmişinin etkisi olduğunu belirten Şenyapar ise (2013: 157), AKP muhaliflerinin cumhurbaşkanlığı makamını zapt edilmemesi gereken "son kale" olarak değerlendirdiğini öne sürmektedir.

Tüm bunların ardında elbette cumhurbaşkanlığının sembolik anlamının yanı sıra, 1982 Anayasası'nın bu makama yasama, yürütme ve yargı alanında verdiği geniş yetkiler vardır. 1982 Anayasası'nın cumhurbaşkanına verdiği yetkiler, bu makamın politik toplumdaki gücünü artırmış, dolayısıyla da tarihsel blokta kapladığı yer de hayli önemli hâle gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı; eğitim alanından yargı alanına, kültür ve tarih alanından MGK'ya kadar, politik ve sivil toplumun birbirinden farklı fakat önemli kurumları üzerinde yetkiye sahiptir. Böyle bakılırsa, 2007'de yaşanan cumhurbaşkanlığı krizi daha anlamlı olacaktır.

İktidar tarafından aday gösterilen Abdullah Gül'ün Mayıs 2007'de bir önceki başlıkta belirtilen nedenlerden ötürü seçilememesinin ardından AKP, 22 Temmuz 2007 tarihinde genel seçimlere gitme kararı almış ve bu seçimlerden yüzde 46,58'lik bir oy alarak çıkmıştır. Bu durum, AKP iktidarını bir önceki döneme göre daha da güçlendirmiştir. 2007 seçimleriyle meclise giren Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) grubunun da cumhurbaşkanlığı seçimine katılmasıyla 367 krizi tekrar yaşanmamış ve 28 Ağustos 2007'de Abdullah Gül, 339 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı olmuştur. Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığına gelmesi, tarihsel blokun üstyapı momen-

tinde önemli bir mevzinin iktidar tarafından kazanılmasını sağlamış ve bu, tarihsel blokun politik toplum alanında önemli bir değişim yaratmıştır.

Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı olmasının hemen ardından 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan anayasa değişikliği referandumunda yüzde 68,95 oranıyla evet çıkması ve bu sayede AKP'nin anayasada değişiklik önerilerinin kabul edilmesi, Türkiye siyasetini ve AKP'nin hegemonya politikalarını ilerleyen yıllarda oldukça etkileyecektir. 21 Ekim 2007'de kabul edilen değişiklikler içinde Türkiye siyasetinin geleceğini etkileyen en önemli madde, cumhurbaşkanının halk tarafından beş yıllığına seçilmesidir. Anayasada yapılan bu değişikliğin Türkiye'nin parlamenter demokrasi geleneğini aşındırması bir yana, otokratik bir yönetimin de önünü açabilecek potansiyeli vardır. Parlamenter sistemin demokratik özelliklerini geliştirmek ve seçim sisteminin antidemokratik yanlarını ortadan kaldırmak yerine, cumhurbaşkanını halka seçtirmenin demokrasiye savaş açmak demek olacağını belirten Eroğul (2007: 175), anayasada yapılacak değişikliklerin aksine, cumhurbaşkanının parlamenter sistemle bağdaştırılması güç olan yetkilerinin kısılması gerektiğini vurgulamıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, ancak tarafsız bir cumhurbaşkanının görevleri olabilecek yetkilerin de açıkça siyasal eğilime sahip bir cumhurbaşkanı tarafından kullanılmasının önünü açacaktır ki bu durum, Türkiye'de az da olsa var olan kuvvetler ayrılığının tamamen ortadan kalkmasına neden olacaktır. 2019 yılına geldiğimizde Eroğul'un öngörülerinin haklı çıktığı ortadadır, biz yine de Eroğul'un 2007'de yazdıklarına kulak verelim:

> Cumhurbaşkanına ... Anayasa Mahkemesi dâhil yüksek mahkeme üyelerinin seçiminde başrolü vermek, bu kişinin ulusun birliğini temsil etmesini, devlet örgenlerinin uyumlu çalışmasını sağlamasını istemek, bir siyasal akımın taraftarı olacak bir kişiye genel seçimlerin yenilenmesine karar verme, siyasal içerikli suçlardan da

> hüküm giymiş olabilecek hükümlüleri bağışlama, YÖK üyelerini ve rektörleri atama yetkisini tanımak demokratik tüze devleti ilkesiyle hiçbir biçimde bağdaşmaz (Eroğul, 2007: 174-175).

Anayasada yapılan bu değişikliklerle AKP'nin politik toplum üzerindeki etkisi daha da artmıştır. Politik toplum üzerinden mevzi savaşı vererek ilerleyen AKP iktidarı, tarihsel blokunu oluşturma yolunda değişikliklerle büyük bir adım atmıştır. Her ne kadar referandumda kabul edilen maddeler, Eroğul'un belirttiği gibi, Türkiye'de biçimsel de olsa bulunan kuvvetler ayrılığını kaldıracak olsa da, AKP, 2007 yılında gerçekleşen "367 krizi"ni kendi siyasi menfaati doğrultusunda kullanmıştır.

2008'de AKP'ye açılan kapatma davası Türkiye toplumunun ve siyasetinin gündemini değiştirmiştir. 2008 yılına gelindiğinde yerleşik tarihsel blokun politik toplumundan gelen müdahaleler, bu dava nezdinde somutlaşmıştır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya'nın 14 Mart 2008'de Anayasa Mahkemesi'ne sunduğu iddianamenin Mahkeme tarafından 31 Mart 2008'de kabulüyle başlayan dava süreci, 30 Temmuz 2008 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nin AKP'nin kapatılmasının reddi yönünde verdiği kararla son bulmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin AKP hakkında verdiği kararın arkasında, AKP'nin ilk döneminde AB ile yürütülen sürecin etkili olduğunu belirten Gürcan (2008), iktidarın AB ve insan hakları alanında attığı adımların Anayasa Mahkemesi tarafından gözetildiğini ve AKP'nin bu sayede kapatılmaktan kurtulduğunu ileri sürmüştür.

2002-2008 yılları arasında AKP iktidarının üstesinden geldiği krizlerin ve bu krizlerin çözümünün birbiriyle olan ilişkisi fark edilmiştir. AB süreci, AKP'nin kapatılmasını engelleyen bir süreç olurken, sürecin içeride tarihsel blokun önemli kurumlarını değiştirip dönüştürmede de önemli bir rolü olmuştur. Cumhurbaşkanlığına Abdullah Gül'ün getirilmesi, politik toplumda AKP açısından önemli bir mevzidir.

Cumhurbaşkanlığının sembolik anlamı ve anayasal yetkileri hesaba katıldığında bu durum sivil toplumu da yakından ilgilendirmiştir. İster politik toplum, ister sivil toplum isterse de temel yapı olsun yerleşik tarihsel blokun herhangi bir alanındaki ilerleyiş diğer alandaki ilerleyişleri kolaylaştırırken, bu alanlarda kaybedilen bir mevzi diğer alanlardaki mevzilerin kaybedilmesini koşullandırmıştır. AKP, ilk dönemdeki krizlerden kendini ve mevzilerini güçlendirerek çıkmış, bunun sonucunda medya üzerinde iktidar tarafından uygulanan baskı da artmıştır. 2002-2008 yıllarında iktidarın uyguladığı strateji, yaşadığı krizler ve bu krizleri atlatmasının ardından zamanla değişmiş, Türkiye toplumunun tüm parçaları bu değişimden etkilenmiştir. Kitabın sonraki kısımlarında bu strateji değişikliğinin medya üzerindeki etkisini daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

Yeni Bir Tarihsel Blok Kurulurken (2008-2013)

AKP iktidarının ikinci dönemine odaklanan bu bölümde, 2008-2013 yılları arası iktidar-medya ilişkilerini değerlendireceğiz. AKP, birinci bölümde ele aldığımız ilk döneminde, temel yapıda, sivil ve politik toplumda kendi lehine çevirdiği dönüşümlerle 2008'den itibaren tarihsel blokunu kurmaya girişmiştir. İlk dönemindeki gibi, ikinci döneminde de AKP, tarihsel blokun farklı uğraklarında olduğu gibi medya uğrağında da kendini açıkça gösteren değişim/dönüşümleri sağlamıştır. Sivil toplum uğrağının en önemli kurumlarından medyada yaşanan süreç, ilk dönemle karşılaştırıldığında daha köklü bir şekilde yaşanmıştır.

Türkiye bu dönemde "havuz medyası" gerçeğiyle tanışmış, havuz medyasına ait yayın organları iktidar yanlısı yayın politikaları izlemiştir. AKP'nin medya politikaları, ikinci dönemde, güç ve baskıyı daha öne çıkaran bir değişim göstermiş; iktidarın kendi tarihsel blokunu inşa etmeye başlayacak kadar güçlenmesi, medya politikalarında onu daha da agresifleştirmiştir. İktidar, medyayı, hem hâkimiyetindeki sivil ve politik toplum kurumlarına, hem de temel yapıda kendi döneminde iyice serpilen İslamcı burjuvaziye dayanarak dönüştürmüştür. Tutuklama, işten çıkarma, kurum içi görev yeri veya konum değiştirme ve daha başka yöntemlerle gazetecilerin ve genel olarak medya ortamının tehdit edilmesi bu dönemin ayırt edici özelliğidir. Bu açıdan bakıldığında, AKP'nin kendi tarihsel blokunu inşa etme süreci, Türkiye medyasının kapsamlı değişiminin koşullarını

oluşturmuş, diğer yandan medyadaki dönüşümler de tarihsel blokun inşasına katkıda bulunmuştur.

Elinizdeki kitap, kurulmakta olan tarihsel blokla medyanın geçirdiği süreci ilişkilendirirken, bu dönemde AKP'nin temel yapıda, sivil ve politik toplumda gerçekleştirdiği dönüşümü farklı başlıklar altında inceleyecektir. Bununla, iktidar-medya ilişkisinin daha bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Diyalektik yöntemin bu çalışmaya kattığı düşünsel zenginlikle iktidar-medya ilişkisini, diyalektiğin "...bütünden parçaya, sistemden içeriye ilerleyen" (Ollman, 2008: 34) anlayışından hareketle ele alacağız. Medyanın sadece sivil toplumla değil, temel yapı ve politik toplumla bağı da düşünüldüğünde, bütünden parçaya yönelerek medyanın değerlendirilmesi, medyanın sistem açısından önemini de ortaya koyacaktır. Bu yolu kat ettiğimizde, medyayı toplumun bütünlüğü içinde, toplumun bütünlüğünü de medya içinde görme imkânımız doğabilecektir.

Bu kapsamda öncelikle 2008-2013 arası temel yapıda yaşanan gelişmeleri inceleyeceğiz, ardından politik toplumun iktidarın kontrolüne geçme sürecine bakacağız. Medyayı sivil toplum uğrağı içinde değerlendireceğimiz çalışmada, medyaya odaklanarak yerleşik tarihsel bloktaki değişimi de sergileyeceğiz. Medyanın iktidar tarafından hangi strateji ve taktiklerle (fethetme, zapt etme, teşkil etme) dönüştürüldüğünü yine ayrı başlıklarla açıklayacağız. Son olarak bu bölümde bütün bu sürecin bilançosunu çıkaracak ve iktidarın kurmakta olduğu tarihsel blokun *yeni medya*sını eleştirel bakış açısıyla değerlendireceğiz.

Temel Yapıda

AKP'nin tüm dönemlerinde medyayı ve genel olarak da Türkiye toplumunu değiştiren/dönüştüren gücü, esas olarak temel yapıdan aldığı destekte aranmalıdır. Önceki bölümlerde İslamcı burjuvazinin niceliksel ve niteliksel sıçramalarının RP'yi böldüğüne ve AKP'nin siyaset sahnesine çıkmasına vesile oldu-

ğuna değindik. Bir anlamda İslamcı burjuvazinin gelişim seyri AKP'yi yaratmış, bu ise AKP'yi Türkiye siyasetinde genel olarak burjuvazinin, özel olarak da İslamcı burjuvazinin sözcüsü/temsilcisi hâline getirmiştir.

Gücünü İslamcı burjuvaziden alan AKP, iktidarı döneminde yürüttüğü politikalarla İslamcı burjuvaziye güç kazandırmıştır. Bu anlamıyla AKP ve İslamcı burjuvazi arasında birbirlerini etkileyen, besleyen ve güçlendiren diyalektik bir ilişki vardır. 2002'ye dek Türkiye ekonomisinde aşamalı bir ilerleyiş göstererek temel yapıda söz sahibi bir konuma erişen İslamcı burjuvazi,[1] AKP ile gelişimini ivmelendirmiştir. Burjuvazinin bu kanadı, AKP'nin üzerinde durduğu zemindir. Diğer taraftan AKP de, ilk döneminden başlayarak tüm dönemlerde İslamcı burjuvaziye değişik yöntemlerle alan açmış ve bu burjuvazinin güçlenmesini olanaklı hâle getirmiştir.

2002'den itibaren sermaye birikimini artıran İslamcı burjuvazinin medya sektörüne köklü bir biçimde adım atmasının bir nedeni ekonomik gelişmişliği ise, bir nedeni de AKP'nin bu burjuvaziyi kendi siyasi hedefleri için medya sektörüne adım atmaya teşvik etmesidir. Belirtmek gerekir ki, iktidarın izlediği ekonomi politikaları, neoliberal politikaların önünü açtığı oranda İslamcı burjuvazinin lehine işlemiştir. Savran'ın da işaret ettiği gibi, AKP, bu anlamıyla ekonomi alanında ikili bir politika izlemiştir:

> AKP ikili bir projenin temsilcisidir. Bir yandan Türkiye sermayesinin dünya pazarlarındaki çıkarlarını geliştirmek amacıyla neoliberalizmi sonuna kadar uygulama, işçi sınıfının son yarım yüzyılda elde etmiş olduğu hakları ve mevzileri söküp alma programını benimsemiştir; bir yandan da yeni bir burjuvazinin, İslamcı burjuvazinin çıkarlarını aynı sınıfın geleneksel, Batıcı-laik kanadının yerleşik çıkarları aleyhine geliştirme amacıyla mücadele eden bir partidir. Yani AKP bir yandan bir sınıf mücadelesinin partisidir,

1 İslamcı burjuvazinin Türkiye'deki gelişim seyri için ayrıca bkz. Özlem, Ş. (2013). *Reluctant Capitalists: The Rise of Neo-İslamic Bourgeoisie in Turkey.*

> bir yandan da hâkim sınıflar içi bir mücadelenin; burjuvazinin iç savaşının... (Savran, 2016: 38)

Savran'ın yukarıdaki açıklamaları AKP'nin ekonomi politikasına gönderme yapar, buradan devamla şu da söylenebilir: AKP'nin ekonomi politikalarının medya ortamında yarattığı etkiler düşünüldüğünde bu iki alan birbirleriyle yakından ilişkilidir. Bu dönemin ayırt edici bir başka özelliği ise devlet-sermaye ilişkilerinin bambaşka bir boyut kazanmasıdır. AKP, ihaleler, yasa değişiklikleri, özelleştirmeler ve vergi uygulamaları yoluyla kendi burjuva sınıfını hem oluşturmuştur, hem de hâlihazırda var olan İslamcı burjuvazinin önünü açmıştır. Bu gelişen sermaye fraksiyonu, Türkiye toplumunun her alanında gözlemlenebilir bir hâl almıştır. Örneğin Yankaya, AKP sayesinde 2000'li yıllardan beri hızla yükselmeye başlayan İslamcı burjuvazinin kamusal alanda da değişimler yarattığını belirtmektedir:

> Türkiye'de, bir yandan siyaset ve medya, diğer yandan piyasalar ve eğlence mekânları, yeni bir toplumsal grubun hızla yükselişine, ekonomik ve siyasal iktidar yapılarının içine kök salışına tanıklık ediyor. Bu gruba genel olarak AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) burjuvazisi adı veriliyor çünkü AKP iktidarı sayesinde 2000'li yıllardan beri, büyüyen şirketleriyle piyasada, siyasi yönelimleri ve estetik beğenileriyle de kamusal alanda hâkim konuma yükselmiş durumda. Bu yeni burjuvazinin siyasal aygıtı olan AKP de, 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde oyların %49,8'ini alarak kazandığı seçim zaferinin ardından üçüncü kez iktidarını pekiştirerek söz konusu hareketin azminin bir kanıtı âdeta (Yankaya, 2014: 16).

Yükselen yeni sermaye grupları temel yapıyı dönüştürdüğü gibi siyaseti, kamusal alanı, medyayı da dönüştürmüştür. Örneğin medya sektörüne ismi daha önce duyulmamış, ancak AKP döneminde öne çıkan Ahmet Çalık, Ethem Sancak, Akın İpek ve Fettah Tamince gibi iş insanları girmeye başlamıştır. Bu da temel yapının değişmesine ve oluşan yeni burjuvazinin ayakları üzerinde sağlam şekilde durmasına imkân vermiştir. Dölek

(2011: 48), İslamcı burjuvazinin yükselişinde, tabanla doğrudan bağ kurabilmesinin etkili olduğunu belirtmektedir. Yazara göre, İslamcı burjuvazinin artan ekonomik gücü, "iş bulma, sosyal yardımlaşma, hayır vb. yollarla kitleye damlalar hâlinde de olsa akmakta ve İslamcı burjuvazinin ideolojik hegemonyasına sağlam bir temel oluşturmaktadır." Bu açıdan bakıldığında burjuvazinin İslamcı kanadı, iktidardan beslendiği kadar, özellikle 1980'den sonra muhafazakârlaşan toplumsal durumdan da faydalanmaktadır.

AKP'nin temel yapıyı hangi yöntemlerle dönüştürdüğüne geçmeden önce, İslamcı burjuvaziden ne kastettiğimizi açmamız gerekir. Sönmez'e göre (2009: 188) İslamcı burjuvazinin bir kısmı, Fethullah Gülen Cemaati'ne bağlı ve TUSKON[2] adlı konfederal bir yapı içinde örgütlenen iş çevreleriyken, diğer kısım MÜSİAD'da örgütlü bulunan iş dünyasıdır. Yazara göre, iki grubun ortak noktası, sermaye birikimini ve yayılmayı, İslamlaşma projesine hizmet edecek bir araç olarak görmeleridir. Ayrıca hem TUSKON hem de MÜSİAD, neoliberal politikalara, özelleştirmelere, küreselleşmeye ve piyasaya verdikleri destek bakımından ortaklaşmaktadır. Yine de AKP, temel yapıda, sadece TUSKON ve MÜSİAD'a dayanmamaktadır; zira AKP, iktidarının nimetlerinden yararlanmaya çalışan sermaye gruplarını da arkasına katmayı denemektedir. Elinde; belediye ihaleleri, TOKİ inşaatları, enerji lisansları, özelleştirme projeleri gibi birçok teşvik aracı bulunan AKP, organik bağ kurduğu sermaye sınıfının yanına bu araçlardan fayda sağlamak isteyen sermayedarları da katmaktadır (Sönmez, 2009).

2000'li yılların başından itibaren birbirinden çok farklı sektörlere yönelen İslamcı burjuvazi, TÜSİAD'da örgütlenen Batıcı-

2 2005 yılında kurulan ve Gülen Cemaati'ne bağlı şirketleri bir çatı altında toplayan konfederasyon; Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON). AKP'nin TUSKON ile ilişkisi ilk yıllarda mesafelidir, bu anlamıyla AKP-MÜSİAD ilişkisine benzememektedir. Mesafeli seyreden ilişki, AKP'nin Cemaat'le ipleri koparmasının ardından TUSKON'un da düşman saflarına itilmesiyle son bulmuştur.

laik sermaye gruplarıyla da rekabet edebilen seviyeye gelmiştir. İç pazarda rekabet içinde oldukları sektörlerin başında; giyim-tekstil (Tema-Taha, Aydınlı, Kiğılı, Eroğlu, Çalık), perakende-gıda (Adese, BİM, Kiler), medya (ATV-*Sabah*, *Bugün*, *Star*, Kanal 24, TGRT), enerji (Çalık, Aksa, Sanko) ve gıda (Marsam, Ülker) gelmektedir (Tanyılmaz, 2013: 174). Türkiye burjuvazisinin içinden, onun iç çelişkilerinden doğan ve AKP iktidarıyla niteliksel bir sıçrama yapan İslamcı burjuvazinin, finans kapitale dönüştüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz (Tanyılmaz, 2013).

AKP iktidarının hâkimiyetindeki politik toplum uğrağı İslamcı burjuvaziye nasıl alan açmıştır? Tanyılmaz (2014: 160), günümüz kapitalist toplumunda devletin ekonomide artan rolünü vurgulayarak, devletin özel sektöre kaynak aktarma ya da kamu kaynaklarını özel sektöre devretme işlevinin temel unsurlarını sıralamıştır. Yazara göre bunlar: 1) Ulusal düzeyde açılan büyük çaplı kamu ihaleleri, 2) yerel yönetimler düzeyinde yapılan (belediye hizmetleri, altyapı yatırımları, TOKİ vb.) ihaleler, 3) kamu bankalarıyla açılan krediler, 4) özelleştirmeler ve 5) özel sektör tarafından işletilmek üzere devredilen kamu tesisleridir. Dikkatle bakıldığında, 2002'de iktidara gelen AKP'nin, yukarıda sıralan yöntemlerin neredeyse hepsini eksiksiz bir şekilde uyguladığını görmekteyiz. 2002'den sonra, Kamu İhale Yasası'nın sürekli değiştirilmesi, özelleştirmelerin hızlanması (diken.com.tr, 2017a), kamu bankalarının özel sektöre verdiği krediler ve diğer yöntemler, İslamcı burjuvazi lehine sıklıkla kullanılmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen yasama faaliyetleri de ekonomik ilişkileri etkilemiş ve bunlar, iktidarın ekonomiye keyfî müdahalesinin önünü açmıştır. Buğra ve Savaşkan'ın bu konudaki sözlerine kulak verdiğimizde, AKP-sermaye ilişkisini daha açık bir şekilde kavrayabiliriz:

> 2003-2013 arasında AKP hükümetleri ihale yasasını 29 kez değiştirdi, yasanın kapsamında ve çeşitli maddelerinde 100'den fazla değişiklik yapıldı, istisnaları belirleyen maddelerin içeriği birçok defa

> revize edildi. 2003'te yapılan ilk değişikliklerle beraber, kamu ihalelerinin tamamını kapsayan yasal çerçeve oluşturma hedefinden ciddi olarak sapıldı. Bu değişiklikle KİT'ler ve belediyelerin Ticaret Kanunu'na göre kurduğu belediye şirketleri, yasanın kapsamından büyük ölçüde çıkarıldı. Daha sonra yasanın kapsamı tekrar değiştirilerek enerji, su, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda kamu hizmeti sunan sektörler, mevcut hukuki sınırlamalardan muaf tutuldu. Buna ilaveten, özelleştirme sürecindeki kamu bankaları da Kamu İhale Yasası'nın kapsamı dışına çıkarıldı. Bir dizi başka kamu kurumu da, iç düzenleme kuralları değiştirilerek ya da Kamu İhale Yasası dışındaki yasalarda yapılan değişikliklerle, yasanın kapsamından çıkarıldı (Buğra ve Savaşkan, 2015: 126).

Gerçekten de Kamu İhale Yasası'nın AKP'nin iktidara geldiği ilk zamanlardan başlayarak sürekli gündemde olması, iktidarın bu yasayı ne kadar önemsediğini göstermektedir. Örneğin, AKP'nin iktidara gelmesinden sadece iki ay sonra, Erdoğan'ın 7 Ocak 2003 tarihli grup toplantısında sarf ettiği sözler, hem Kamu İhale Yasası'nın hem de inşaat sektörünün iktidar ve İslamcı burjuvazi için önemini göstermektedir:

> Şu günlerde tartışma konusu yapılmak istenen ve AK Parti iktidarına haksız ithamlarda bulunmak isteyenlerin kendilerince bir ipucu yakaladıklarını zannettikleri bir konu var. O da, yeni Kamu İhale Yasasıdır. ... ancak yasanın özü itibarıyla düzeltilmesi gereken hususları da mevcuttur. En önemlisi yasa bu haliyle rekabeti engelleyen tekelci bir yapıya sahiptir. Örneğin yeni yasaya göre Türkiye'de 11 Trilyon TL'den daha büyük ihalelere girebilecek 50 ya da 60 müteahhitten başka kimse bulunmamaktadır. Bu demektir ki bundan sonra sadece bu müteahhitler devlet ihalelerine katılabilecek. Bunun dışındakiler ne yapacak? ... Biz kararlıyız. Biz, verdiğimiz sözleri tutarak, ülkemizdeki değişimi gerçekleştireceğiz. Her tarafı inşa edecek, ülkeyi bir şantiyeye döndüreceğiz (Erdoğan, 2003: 47-49).

2019 Türkiyesi'ne baktığımızda, Erdoğan'ın yukarıdaki konuşmalarının birer birer gerçekleştiğini görmekteyiz. Toplumun

geçirdiği 16 yıllık süreç, hakikaten ülkeyi kocaman bir şantiyeye çevirmiştir. Bu dönemde şehir meydanlarına yapılan ihtişamlı camiler ve bunların etrafına büyük kaynaklar aktarılarak inşa edilen imam hatip kompleksleri, otel görünümlü şehir hastaneleri, yükselen dev futbol stadyumları, köprüler ve havalimanları hem Erdoğan'ın yukarıdaki açıklamalarının, hem de Türkiye toplumunun geçirdiği sürecin ete kemiğe bürünmüş hâlidir. Tüm bu inşaatları ve müteahhit merkezli yaklaşımı, sermaye birikimiyle doğrudan ilişkilendiriyoruz.

AKP'nin tarihsel eğiliminin, sermaye egemenliğini İslami değerlerle bütünleştirerek kalıcı kılma çabasının, önceki muhafazakâr partilerle arasındaki farkı oluşturduğunu dile getiren Ekzen (2009: 474), AKP'nin merkezî ve yerel yönetimdeki kamu kaynaklarını, İslamcı burjuvaziyi ekonomi alanında bir güç hâline getirmek için kullandığını ileri sürmüştür. AKP döneminde çıkarılan yasalarla birlikte belediyelerin, daha önce merkezî hükümetin tek başına yetkili kimi alanlarında önemli aktörler hâline geldiğinin altını çizen Buğra ve Savaşkan'a göre (2015: 141), 2004'te çıkan Büyükşehir Belediye Yasası bu yönde atılmış önemli adımlardan biridir. Bu alanda, 2004 ve 2005 yıllarında çıkarılan yasalarla birlikte, tüm belediyelerin altyapı yatırımlarındaki sorumluluk ve ayrıcalıkları artırılmıştır. Yerel yönetimlere altyapı alanında sağlanan özerkliklerin, büyükşehir olsun ya da olmasın, AKP belediyelerince İslamcı girişimcilere yeni kaynaklar sağlanması amacıyla kullanıldığı sıkça haberlere konu olmuş ve kamuoyu bu gibi haberlerle sürekli karşılaşmıştır.

Kamu İhale Yasası ve belediyelerin değişen yasal statülerinin yanı sıra özelleştirmeler ve kentsel dönüşüm projeleri de AKP yanlısı İslamcı burjuvazinin sermaye birikimine katkı sunmuştur. Özellikle enerji sektörünün özelleştirilmesi ve enerji dağıtımının bölgelere ayrılarak özel şirketlere devredilmesi, bu burjuvazinin lehine bir durum ortaya çıkarmıştır. AKP döneminde yükselen sermayedarların birçoğunun enerji sektörüne

yönelmiş olması bu durumu açıklamaktadır (Buğra ve Savaşkan, 2015). Tanyılmaz'a göre (2017) bu süreç, AKP döneminde İslamcı burjuvazinin kayrıldığını ortaya koymaktadır. AKP, Türkiye'de hem neoliberal politikaları bütün hızıyla uygulaması bakımından, hem de burjuvazi içindeki İslamcı kanadı kayırması bakımından politikalar üretmiştir:

> Bunların hızla büyümelerinde; devlete mal ve hizmet satan tedarikçiler olarak, özelleştirme projelerinde, çeşitli kamu varlıklarının satışında, sağlığın ve eğitimin ticarileşmesi sürecinde kamu-özel işbirliklerinde (KÖİ), TOKİ gibi devasa inşaat aygıtının ihalelerinde, İstanbul, Ankara ve Anadolu'daki büyük belediyelerin kentsel yatırımlarında öncelik verilmesi, önemli rol oynadı. Bu uygulamaların her birinde İslamcı burjuva kanadın ve Erdoğan/AKP ile işbirliğine hazır tekil sermaye gruplarının kayrıldığına, neoliberal politikaları uygularken AKP'nin açıkça taraflı davrandığına dair güçlü kanıtlar mevcuttur (Tanyılmaz, 2017: 100).

Tanyılmaz'ın anlattığı süreci doğrulayan bir başka veri, AKP'nin iktidarı zarfında MÜSİAD, TUSKON, ASKON gibi İslamcı burjuvazinin örgütlenmelerindeki niceliksel büyümedir.

TABLO 2

2017 İTİBARIYLA İŞVEREN ÖRGÜTLERİNİN ÜYE VE ŞİRKET SAYILARI VE YARATTIKLARI İSTİHDAM

	TÜSİAD	MÜSİAD	TÜMSİAD	ASKON	TUSKON
Üye sayısı	597	11 bin	15 bin	3 bin	55 bin
Şirket sayısı	4 bin	50 bin		15 bin	140 bin
İstihdam	9 milyon	1,6 milyon		350 bin	

Kaynak: Tanyılmaz, 2017

Tablo 2, 2017 yılı itibarıyla İslamcı burjuvazinin Türkiye hâkim sınıfları içinde etkili bir konuma yükseldiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Şimdi, bahsi geçen ve AKP döneminde yıldızı parlayan bu sermaye fraksiyonuna daha yakından bakalım.

Temel Yapının Yükselen Sermayedarları

Temel yapıdaki kuruluşa değindiğimiz bu bölümde, birbirinden farklı sektörlerde faaliyet gösteren ve AKP döneminde ciddi yükseliş gösteren sermaye gruplarına yakından bakacağız. Enerji, inşaat, medya, ticaret, bankacılık, turizm ve sağlık alanlarında, özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren yatırımları artarak devam eden bu gruplar, "yandaş medya" olarak da adlandırılan "havuz medyası"nın oluşumunda derece derece rol sahibidir. Biz burada Çalık Holding, Sancak Grubu, Kalyon Grubu, Cengiz Holding, İÇ Holding, Kiler Grubu ve Kuzu Grubu'na değineceğiz. Adı geçen grupları iki bölüme ayırıyoruz: Bunların ilki, doğrudan medya sektörüne yatırım yapan Çalık, Sancak ve Kalyon grupları; ikincisi, medya sektöründe doğrudan yatırımı olmayan, ancak "havuz medyası"nın oluşumunda "havuz"a para aktararak medya ortamının dönüşümüne neden olan Cengiz, İÇ, Kiler ve Kuzu gruplarıdır.

Yukarıda sıralanan holdinglerin/grupların içinde, AKP iktidarıyla beraber belki de adı en fazla duyulan Çalık Grubu'dur. Bu grup, kökeni tekstile dayanan, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren inşaat sektörüne giren ve zaman içerisinde tekstil ve inşaat sektörlerinde yurtiçinde ve yurtdışında hızla gelişen holdinglerden biridir. Recep Tayyip Erdoğan'ın damadı Berat Albayrak'ın, 2007 yılında, henüz 29 yaşındayken Çalık Holding'in CEO'su olması (Öztürk, 2010: 418), bu grubun iktidarla organik ilişkisinin göstergelerinden biridir. 2000'li yılların başından itibaren birçok sektörde faaliyeti bulunan Çalık Holding, özellikle AKP döneminde ivme kazanmıştır. Holdingin 2017 itibarıyla enerji, inşaat ve gayrimenkul, madencilik, tekstil, finans ve telekomünikasyon alanlarında yatırımları bulunmaktadır.

Çalık Holding enerji sektöründe Çalık Enerji, elektrik dağıtım alanında YEDAŞ, Limak Holding ortaklığıyla Kosova Elektrik Dağıtım Şirketi (KEDS), Kiler ortaklığıyla ARAS EDAŞ; madencilik sektöründe Lidya Madencilik; inşaat sektöründe

GAP inşaat, Çalık Gayrimenkul; finans sektöründe Aktif Bank ve Banka Kombetare Tregtare (BKT); tekstil sektöründe Çalık Denim ve Gap Pazarlama; Telekom sektöründe Albtelekom şirketleriyle faaliyet göstermektedir. Çalık Holding, çalışmanın önceki bölümünde değinilen ATV-*Sabah*'ın TMSF'den gruba devredilmesi sürecinde kamuoyunun gündemine gelmiştir. Grubun iktidarla bağını sorgulatan bir başka ihale süreci, Çalık Holding'in Ceyhan'da İndian Oil ile birlikte büyük bir rafineri kurmak için izin çıkarması ve rafineri ihalesinin Aydın Doğan'a ait Petrol Ofisi (PO) yerine Çalık Grubu'na verilmesidir. Aydın Doğan, ihale sürecinde Erdoğan'ın kendisine rafineri ihalesi için "İhale için bizim Çalık'a söz verdim, bu işin içinde Berlusconi var, Putin var, seni sokamayız oraya" dediğini söylemiştir (Doğan'dan akt. Zaman, 2012). Doğan'ın bu açıklaması, Çalık Grubu ve AKP arasındaki bağı gösteren bir veri olarak kabul edileceği gibi, AKP'nin Batıcı-laik burjuvaziyi dışlayarak İslamcı burjuvaziye alan açması şeklinde de okunabilir.

1987'de küçük bir ecza deposuyla iş hayatına atılan Ethem Sancak, AKP hükümetleri döneminde parlayan iş insanlarına örnek gösterilebilir. Hedef Ecza Deposu'nu 1987'de kuran Sancak, zamanla ilaç dağıtım sektöründe pazar lideri hâline gelen bu şirketin yüzde 50'sini 2001 yılında Alliance Boots'a satmıştır. Medical Park Hastaneleri'nin ortağı Sancak, Denizli Acıpayam'da toplam 50 milyon dolara süt ve besi çiftliği kurmuştur (Demir, 2013: 52). 2011'de Alliance Boots'taki ortaklıklarını devrederek, kardeşleriyle birlikte Sancak Grup'u kurmuştur.

Sağlık (Medical Park, Liv Hospital, İstinye Üniversite Hastanesi), eğitim (Mektebim Okulları), enerji, inşaat (Sanport Gayrimenkul), gayrimenkul geliştirme, lojistik (MNG Kargo), tarım ve hayvancılık alanlarında yatırımları bulunan grup, medya sektörüne de girmiştir. Ethem Sancak'ın medya sektörüne (Star Medya Grup ve Kanal 24) girişini önceki bölümde işlediğimiz için bu bölümde bu konuya değinmeyeceğiz. Ancak

Sancak'ın medya sektörüne neden ve nasıl girdiği, bu durumun medya ortamını nasıl dönüştürdüğü sonraki bölümlerde üzerinde duracağımız konular arasındadır.

2013'te Çalık Grubu'na ait ATV-*Sabah*'ın Zirve Holding'e satılması, adı daha önce hiç duyulmamış Zirve Holding'in gündeme gelmesine neden olmuştur. 2013 yılında İstanbul Ticaret Odası'na kaydettirilmiş holdingin sadece ATV-*Sabah*'ı almak için kurulduğu medyaya konu olmuştur (diken.com.tr, 2014). Zirve Holding'in arkasındaki gücün ise Kalyon Grubu'nun sahibi Orhan Kemal Kalyoncu olduğu, daha sonra ortaya çıkmıştır (star.com.tr, 2013). Erdoğan'a yakınlığıyla bilinen ve AKP döneminde birçok projenin ihalesini alan Kalyon İnşaat, bu satışla medya sektörüne de girmiştir.[3] Böylece Çalık Grubu'nun bıraktığı boşluğu, yine AKP'ye yakın Kalyon Grup doldurmuştur. Medya ortamında yaşanan bu değişimin sermaye fraksiyonlarıyla ilişkisini yine çalışmanın üçüncü bölümünde göstereceğiz. Ayrıca siyaset-sermaye-medya arasındaki bu ilişkisellik, Türkiye toplumunun son yıllarda geçirdiği sürecin karmaşık yapısını da göstermektedir.

1974'te Gaziantep'te kurulan Kalyon, sadece Türkiye'de değil, Katar, Rusya, Libya, Suudi Arabistan ve Irak gibi birçok ülkede faaliyet yürütmektedir (star.com.tr, 2013). İstanbul 3. Havaalanı inşaatının ihalesini alan ve dört şirketten oluşan (Cengiz-Mapa-Kalyon-Kolin) ortak girişim grubundan biri olan Kalyon, enerji alanında (Kalen Enerji), elektrik üretim-dağıtım ve doğalgaz dağıtım (İNGAZ) sektörlerinde faaliyet yürütmektedir. Ayrıca grup, Giresun, Ordu ve Erzurum'da HES projeleri de yürütmektedir.

Buradan sonra ele alacağımız grupların medya sektöründe doğrudan yatırımı bulunmamaktadır; ancak bunlar, yukarıda

3 ATV-*Sabah*'ın satışı ile birlikte Kalyon İnşaat, şu medya organlarına da sahip olmuştur: *Sabah, Takvim, Yeni Asır, Fotomaç* (gazete); *Cosmopolitan, CosmoGirl, Harper's Bazaar, Esquire, Auto Motor & Sport, Sinema, Türkiye Forbes, Sofra, Bebeğim ve Biz, House Beautiful, Home Art, Global Enerji, Transport, Touch İstanbul* (dergi); ATV, ATV Avrupa, A Haber, Yeni Asır TV, İzmir TV, Minika TV, Minika Çocuk, A2, APara, A Spor, Minika GO (televizyon kanalı).

belirttiğimiz gibi, medyanın dönüşümüne, kazandıkları kamu ihalelerinden belli bir payı "havuz"a akıtarak katkı sunmuştur. Örneğin Mehmet Cengiz'e ait Cengiz Holding de iktidarla kurduğu ilişkilerle gündeme gelmiştir. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesindeki Merkezî Uzlaşma Komisyonu'nun Cengiz İnşaat'ın 2005-2009 yılları arasındaki 424,4 milyon liralık vergi cezasını silmesi[4] dikkat çekmiştir (diken.com.tr, 2016). Cengiz Holding, kamuoyunda uzun dönem tartışmalara konu olan ve Artvin Cerattepe'ye yapılması planlanan madencilik faaliyetlerini de yürütmektedir.

1987'de Cengiz İnşaat'ın kurulmasıyla altyapı projeleri yapımında da faaliyet göstermeye başlayan kuruluş, enerji ve maden sektörlerindeki girişimleriyle yıllık cirosu 5 milyar doları aşan, 35 şirket ve iştiraki barındıran konuma ulaşmıştır. Karayolları, köprüler, tüneller, barajlar, limanlar, demiryolları, metro, havalimanları, boru hatları, enerji santralleri, maden ve sanayi tesislerinin yapımını içeren inşaat-altyapı çalışmalarında yoğun olarak faaliyet gösteren Cengiz Holding, bu alandaki çalışmalarını Cengiz İnşaat bünyesinde gerçekleştirmektedir. İnşaat alanında önemli ihaleler alan Cengiz İnşaat'ın hâlihazırda aldığı projeler şunlardır: İstanbul Yeni Havalimanı (Cengiz-Mapa-Kalyon-Kolin), Ordu-Giresun Havalimanı, 2014'te tamamlanan Ankara-İstanbul hızlı tren demiryolu (125 km.), Yozgat-Sivas demiryolu (143 km.), Ilgaz Tüneli (2016), Zigana Tüneli (2019), Akkuyu Nükleer Santral Limanı (2023), Giresun Limanı (2005), Ereğli Limanı (2004), Ankara Hızlı Tren Garı (2016).

Cengiz Holding'in ihalelerini aldığı bu projeler düşünüldüğünde, 1987 yılında kurulan holdingin yükselişinin ardındaki neden de ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin en önemli inşaat ihalelerini alan grubun iktidarla kurduğu bağ, 17-25 Aralık Yolsuzluk Operasyonlarında da gündeme gelmiştir. Hatırlanacağı üzere, o

4 Aynı kapsamda iktidar yanlısı *Yeni Şafak* ve Kanal A'nın da vergi borçları silinmiştir.

dönem ortaya çıkan birçok ses kaydında, holdingin AKP ile kurduğu ilişkiyi gösteren diyaloglar mevcuttu.

İşletmesi 1990'larda büyümeye başlayan ve bugünkü seviyesine 2000'lerde ulaşan İbrahim Çeçen'in başında bulunduğu İÇ Holding, AKP döneminde yükselen başka bir gruptur (Buğra ve Savaşkan, 2015). Bu kuruluş da AKP döneminde yıldızı parlayan diğer gruplar gibi inşaat, enerji üretimi-dağıtımı, turizm, sanayi ve altyapı sektörlerinde faaliyet yürütmektedir. İÇ Holding; İstanbul 3. Boğaz Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu, Ankara-İstanbul Hızlı Tren 2. Etap 1-2. Kesim, Kütahya-Afyon-Uşak Bölgesel Havalimanı, Antalya Havalimanı, Karasu Limanı İnşaatı, Ahlat Ovakışla Sulama Projesi, Bomonti Uluslararası Kongre Merkezi, Niksar HES Projesi, Üçharmanlar HES projesi gibi birçok alanda ihaleler almıştır.

1984'te İstanbul'a gelen Bitlisli Kiler Ailesi, AKP döneminde sermaye birikimini hızlandırarak sürdürmüş ve AKP ile birlikte iş hayatının önde gelen üyeleri arasına girmiştir (Buğra ve Savaşkan, 2015). Kiler Holding'in temelleri, Hikmet Kiler ve oğulları tarafından atılmıştır. Ailenin Bakırköy'de açılan ilk perakende marketini her yıl onlarca yeni market izlemiş, daha sonra "Kiler" ve "Kilerim" adlı ürünlerin üretim işine de girilmesiyle grup, gıda sektörünün farklı alanlarında faaliyet yürütmüştür. Perakendecilik ve gıda yatırımlarının ardından inşaat sektörüne de (Kiler GYO, BİSKON Yapı) yönelen aile, daha sonra turizm (Turex), enerji (Ekol Enerji, Gülkar Enerji, Nur-tek Enerji, Özbey Enerji) sağlık, savunma sistemleri (KLR Savunma) ve hizmet sektörlerinde yatırımlarını artırmıştır.

Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın memleketi Siirt'ten gelen Kuzu Ailesi de, AKP döneminin ihalelerinden pay alarak güçlenmiştir. 1990'larda inşaat sektörüne giren ve 2000'lerde özellikle TOKİ ve belediye ihaleleriyle büyüyen Kuzu Ailesi, AKP iktidarının arasının iyi olduğu birçok sermaye grubuyla ortak faaliyetler yürütmektedir (Buğra ve Savaşkan, 2015: 144).

İnşaat ve arıtma-altyapı sektöründe yatırımları olan Kuzu Grup, 2017'de açıklanan "Dünyanın En Büyük 250 Uluslararası Müteahhidi" listesine girmiştir (sozcu.com.tr, 2017). Mardin ve Siirt Devlet Hastaneleri, Milli Eğitim Bakanlığı Paket Projeleri, İSKİ'nin açtığı arıtma tesisi projeleri gibi ihaleleri alan Kuzu Grubu, gelişimini kamu ihaleleriyle sürdürmektedir.

2000'li yılların başından bu yana yükselen İslamcı burjuvazi, Türkiye burjuvazisinin içinde derin bir çatlak oluşturmuştur. Tanyılmaz'ın (2017) belirttiği gibi, Türkiye'de sermaye birikimi sürecinde burjuvazinin İslamcı ve Batıcı-laik kanatları arasındaki rekabet, şiddetini artırarak devam etmekte ve paylaşım savaşı hızlanarak sürmektedir. AKP, ikinci döneminde medya alanında uyguladığı agresif tavrı, temel yapıda da uygulamaya koymuştur. İktidar, politik toplum uğrağından aldığı güçle kimi sermaye gruplarını tehdit etmiş, vergi cezaları veya denetimleri yöntemiyle kendine mesafeli gruplar üzerinde baskı kurabilmiştir. Örneğin 2013'te, Koç Grubu'na ait üç şirketin (TÜPRAŞ, OPET, AYGAZ) Maliye Bakanlığı'na bağlı ve sayısı 200'ü bulan vergi müfettişleriyle denetlenmesi, AKP iktidarının politik toplumda saklı tuttuğu gücü, yeri ve zamanı geldiğinde sermaye sınıfının bir kanadına karşı kullanabildiğini göstermektedir (sozcu.com.tr, 2013). Yine 2009'da Doğan Yayın Holding'e Maliye Bakanlığı tarafından kesilen 3 milyar 775 milyon liralık vergi cezası (radikal.com.tr, 2009), bu uygulamalara örnek gösterilebilir.

AKP'nin kurmakta olduğu tarihsel blokun geleceğinde, sivil ve politik toplumda yaşanan gelişmeler kadar, temel yapıda gerçekleşen değişimler de belirleyicidir. İktidar, tarihsel blokun tüm uğraklarını eşgüdümlü olarak kullanmış, hem temel yapıdaki hem de diğer uğraklardaki dönüşüm birbirleriyle etkileşim hâlinde ilerlemiştir. İkinci dönemin analizi için bir adım daha atalım ve tarihsel blokun üstyapısında yükselen iki önemli uğraktan biri olan politik toplumda, 2008-2013 yıllarında neler yaşandığına yakından bakalım.

Politik Toplumda

Tarihsel blokun politik toplum uğrağında iktidar lehine yaşanan gelişmeler, hem kendisinin hem de Türkiye'nin siyasal yazgısını şekillendirmiştir. Bu kitabın temel iddiası, yazgının şekillenmesinde ve politik toplumun kuruluşunda, 2008'den itibaren kendini görünür kılan iktidar yanlısı medyanın önemli rolü olduğudur. Medya bu süreçte, politik toplumun kuruluşunu koşullandıran faktörlerden biri olma görevini yüklenmiştir. Politik toplumun kuruluşunda oldukça önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilen "Balyoz Davası", o dönemde AKP hükümetini destekleyen bir gazetenin haberi ve ardından aynı gazetenin yazarının elindeki belgeleri bavul içinde İstanbul Adliyesine teslim etmesiyle başlamıştır. Aynı medya, Ergenekon Davalarında bilgi kirliliği yaratarak, kamuoyunun bu davalardan doğru bilgi almasının önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. İktidar ve dönemin iktidar koalisyonunun parçası olan Gülen Cemaati tarafından politik toplumdaki her gelişmenin odağı hâline getirilen medya, bütün bu dava süreçlerinde kamuoyunun yönlendirilmesinde de kullanılmıştır.

Politik toplumda iktidarın kazandığı her mevzi ya da politik toplumun AKP lehine dönüştürüldüğü her gelişme, dördüncü bölümdeki örnek olay analizinde gösterileceği üzere, hükümet yanlısı medya tarafından propagandaya varacak şekilde desteklenmiştir. Burada, Türkiye medyası ile politik toplumun birbirlerini dönüştürdüklerini ileri sürebiliriz. 2008-2013 yıllarında politik toplumun kuruluşundaki işleviyle iktidar yanlısı medya, AKP için anlam ve önemini ortaya koymuştur. Politik toplumda sağlanan üstünlükle ülke dönüşüme uğratılmış, iktidar kendi medyasını yaratmakla kalmayıp, medya düzenini ve eğilimlerini de kendine göre yeniden biçimlendirmiştir.

Bu başlık altında, 2008'de kurulmaya başlanan yeni tarihsel blokun politik toplum uğrağındaki dönüşüm, çalışma açısın-

dan önemli görünen siyasal gelişmeler üzerinden değerlendirilecektir. 2007'de başlayan, ancak 2008'de kapsamı genişleyerek devam eden Ergenekon operasyonları ile 2010'da başlayan Balyoz Davası politik toplumda yaşanan değişim/dönüşümleri ana hatlarıyla gösterecektir. Bunların yanı sıra 2010 Anayasa değişikliği referandumu, 2011 genel seçimleri ve Ağustos 2011'de Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının istifası, politik toplumun kuruluşu açısından önemli gelişmelerdir. Şubat 2012'de Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarının Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ifadeye çağırılması, bu bölümde üzerinde duracağımız bir başka gelişmedir.

Önceki bölümlerde, AKP'nin karşısındaki yerleşik tarihsel blokun en önemli unsurunun TSK olduğunu ve TSK'nın birbirinden farklı yöntemlerle AKP iktidarını zaman zaman sarsmayı başarabildiğini belirtmiştik. Ergenekon Davaları, politik toplumda o ana kadar iktidar karşısındaki en temel gücü pasifize eden sürecin başlangıcıdır. İstanbul'da bir gecekondunun bahçesinde, emekli bir astsubaya ait olduğu iddia edilen 27 adet el bombasının bulunmasıyla 12 Temmuz 2007'de başlayan Ergenekon soruşturması (bbc.com, 2013), 2008'e gelindiğinde Türkiye tarihinin en önemli siyasi davalarından biri hâline gelmiştir.

Davalar esnasında özellikle iktidar koalisyonunu destekleyen medya aracılığıyla savunma makamının zedelenen hakları ve dijital delillere yönelik kamuoyunda oluşan güvensizlik, dava süreçlerinin ciddiyetini bozan gelişmelerdir. Danıştay saldırısı, *Cumhuriyet* gazetesine molotof kokteyli atılması, İrticayla Mücadele Eylem Planı, İnternet Andıcı, İlker Başbuğ Davası başta olmak üzere çeşitli davalarla birleştirilen Ergenekon Davaları kapsamında emekli Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ, Emekli Jandarma Genel Komutanı Şener Eruygur, Emekli 1. Ordu Komutanı Hurşit Tolon, Emekli Tuğgeneral Veli Küçük[5], Kemal

5 Dava kapsamında gözaltına alınan ya da tutuklanan diğer önemli TSK personelleri: Emekli 1. Ordu Komutanı Hasan Iğsız, Emekli Orgeneral Kemal Yavuz, Emekli

Kerinçsiz,[6] Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün; gazeteciler Mustafa Balbay, Tuncay Özkan, Merdan Yanardağ, İlhan Selçuk gibi isimler gözaltına alınmış ve bu isimlerden bazıları tutuklanarak yargılanmıştır. Bu gelişmeler, davanın görülme şekline dair tüm eleştirilere rağmen AKP'nin liberal aydınlardan aldığı medya desteğiyle de hatırlanmaktadır. Örneğin Hasan Cemal, Ergenekon Davasını hukuk ve demokrasi sınavı olarak görmüştür:

> Herkesin ille de Türkiye'nin ABD ile ittifakını, AB yolunu ya da NATO üyeliğini savunması gerekmiyor. Farklı görüşleri savunabilirsin. Ama demokrasi içinde kalarak... Darbe tertipleri yaparak değil. Askeri, darbeye kışkırtarak değil. Darbe ortamları yaratmak için sağa sola bomba atarak, (*Cumhuriyet* gazetesi örneği) ya da kanlı baskınlar düzenleyerek (Danıştay örneği), siyasal cinayetler planlayarak (Orhan Pamuk örneği) değil. Oturup partini kurarsın, programını açıklarsın ve de milletten oy istersin. Demokrasi oyununun kuralı budur. Ama bunu yapmayıp da, demokrasiyi sollayan "kestirme yolları" denemeye kalkışırsan, o zaman da bunun hesabını verirsin. Ergenekon'la davasının özü budur (Cemal, 2008).

Dikkat edilirse, liberal görüşü savunan ve Türkiye'nin en tecrübeli gazetecilerinden Hasan Cemal, bu alıntıda, Ergenekon Davasıyla ortaya atılan iddiaları peşinen kabul edip hakikat olarak görmekte ve buna göre yorum kurmaktadır. Ergenekon Davalarına ilişkin bu tavır, AKP iktidarının ilk döneminde, AB sürecindeki gibi liberal entelektüellerin iktidar koalisyonunu desteklemekteki aceleciliğini göstermesi bakımından çarpıcıdır.

Medyanın bir kısmının, liberal aydınların ise neredeyse tümünün desteğini alan Ergenekon Davaları, politik toplumda

---

Orgeneral Nusret Taşdeler, eski MGK Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç, Emekli Korgeneral Mehmet Eröz, Emekli Korgeneral İsmail Hakkı Pekin, Emekli Tuğgeneral Levent Ersöz.

6 Avukat Kemal Kerinçsiz, Hrant Dink ve Orhan Pamuk gibi yazarlar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi uyarınca açtığı davalarla bilinmektedir.

TSK'nın gücünü geriletirken, AKP'nin hem politik toplumdaki hem de sivil toplumdaki üstünlüğünün önünü açmıştır. Yerleşik tarihsel blokun en önemli güçlerinden TSK'da davalar nedeniyle yaşanan tasfiyeler, kendi tarihsel blokunu kurma yolunda epey mesafe kateden AKP'ye politik toplum uğrağında alan açmıştır. Bahsi geçen davalar, politik toplumda ve genel olarak Türkiye siyasetinde ve toplumunda kırılma noktalarıdır. Örneğin Korkut Boratav (2015), Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesini AKP'nin faşizme geçişinin ilk aşaması olarak değerlendirmiş, ikinci aşamaya ise Ergenekon Davalarında yaşanan tasfiyelerle birlikte geçildiğini kaydetmiştir:

> "Ergenekon" yaftası ile 2008'de başlatılan düzmece davalar zinciri, saldırının ikinci aşamasını oluşturdu. Emniyette daha eski tarihlere giden, yargıda ise anayasa değişikliğinin mümkün kıldığı kadrolaşma, istenen sonuçları sağladı. AKP saldırısının bu aşaması, hukuk devletinin ana normlarını sistematik olarak çiğnediği için faşizme gidişi de başlatmış oldu (Boratav, 2015: 58).

Kurulmakta olan yeni tarihsel blok karşısında TSK'yı sarsacak ikinci dava ise 2010'da açılmıştır. Balyoz Davası olarak adlandırılan bu dava, 2003'te dönemin 1. Ordu Komutanı Çetin Doğan'ın liderliğinde yapılan seminerlere dayandırılmaktadır (bianet.org, 2012a). *Taraf* gazetesi muhabiri Mehmet Baransu'nun darbe planları olarak nitelediği belgeleri İstanbul Adliyesine teslim etmesiyle başlayan dava (Akın, 2012a), Anadolu 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 2015'te beraat kararı vermesiyle sonuçlanmıştır.[7]

---

7 Anadolu 4. Ağır Ceza Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi'nin Balyoz Davası hakkında 2014'te "hak ihlali" kararı vermesine istinaden böyle bir karar vermiştir. Balyoz Davası'nın 2014'te sanıklar lehine, Ergenekon Davası'nın ise 2016 yılında yine sanıklar lehine sonuçlanmasının ardında 17-25 Aralık Rüşvet ve Yolsuzluk Operasyonlarının etkisi olmuştur. AKP-Cemaat koalisyonu döneminde açılan davaların, birlikteliği bozan 17-25 Aralık'tan sonra sanıklar lehine sonuçlanması bu ihtimali akla getirmektedir. Bahsi geçen operasyonların hem iktidara hem de medyaya etkisi, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecektir.

Taraf'ın 20 Ocak 2010 tarihli manşeti

Taraf'ın yukarıdaki manşeti, özellikle 2000'lerin sonunda medyanın siyasi davalarda aldığı tutumu göstermektedir. O dönem *Taraf*'ın muhabir ve yazar kadrosundaki polis kökenli çalışanların, bilgi ve belgeleri politik toplumun başka bir uğrağı olan emniyet teşkilatından aldığı sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu süreç, medyanın ve gazeteciliğin kamuoyunda sorgulandığı bir dönemi kapsaması bakımından da kayda değerdir. Dolayısıyla bu davalar, yerleşik tarihsel blok ve TSK'nın yanı sıra, Türkiye medyasının geldiği noktayı da göstermektedir. Bu dönemde medya, AKP ve yerleşik tarihsel blokun mücadelesinde aktif rol üstlenmiştir. Özellikle hükümet yanlısı medyada, haber metinlerinin davalar süresince neredeyse iddia makamının basın bildirisi hâline gelmesi, gazetecilik mesleğinin ciddi bir krizle karşı karşıya geldiğini göstermiştir. Dönemin hükümet yanlısı medya organları olarak sıralanan *Sabah, Yeni Şafak, Star, Zaman, Taraf, Güneş* gibi gazetelerin dava sürecindeki konumunu eleştiren Mavioğlu ve Şık (2010: 409), davalarda yaşanan hak ihlallerinin bile "demokrasinin kurtarılması mücadelesi" bakımından bu medya organları tarafından hoş görüldüğünü belirtmektedir. Yazarlara göre, dava süreçlerinde yaşanan sızdırma haberler de gazetecilik mesleği açısından oldukça sorunlu bir tutum hâline gelmiştir:

> Belge sızdıranlarla gazeteciler arasında hiçbir mesafenin kalmadığı bu süreçte, birçok yayın organının giderek şiddetlenen iktidar çatışmasında taraflardan birinin basın sözcüsüne dönüştüğü aşikârdı. Siyasi, askerî, ekonomik güç odaklarının, girdikleri iktidar savaşında "kendi haklılıklarını" öne çıkarmak amacıyla medya organlarını kullandıkları gerçeği ortadayken, bu habercilik anlayışının giderek daha fazla prim yapması da gazeteciliğin en temel ilkelerini iyiden iyiye dejenere etti (Mavioğlu ve Şık, 2010: 411).

Biz de yazarlara katılarak, Türkiye medyasının 2002'de iktidara gelen AKP döneminde hızla dönüştüğünü söyleyebiliriz. Medyanın her kritik dönemde AKP iktidarına verdiği ideolojik destek, 2008-2013 yılları arasında açıkça ortaya konmuştur. Bu açıdan bakıldığında bahsi geçen davalar, hem politik toplum üzerinden tarihsel bloku şekillendirmesi, hem de medya üzerinden sivil toplumun dönüştürülmesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda sivil toplum uğrağında yer alan medyanın, politik toplumdaki dönüşümde oynadığı rol de dikkatten kaçmamalıdır.

2010'daki anayasa değişikliği referandumu, politik toplumda dengeleri değiştirmesi açısından önemlidir. Buraya geçmeden önce referandumun politik toplum uğrağı açısından öneminin nereden kaynaklandığına kısaca göz atmak faydalı olacaktır. AKP'nin ilk dönemini ele alan çalışmanın birinci bölümünde, yargının yerleşik tarihsel blok için ne denli önemli bir "silah" olduğunu, iktidar için ne gibi tehditler içerdiğini belirtmeye çalıştık. 12 Eylül 2010 anayasa değişikliği referandumu da yerleşik tarihsel blokun politik toplum uğrağında yaşanan mevzi savaşının dönüm noktalarından biridir. Referandumun AKP lehine sonuçlanmasıyla, iktidar hem Anayasa Mahkemesi'nde (AYM) hem de Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu'nda (HSYK)[8] önemli mevziler kazanmıştır.

8 HSYK'nın tarihsel blok için önemini gösteren verilerden biri, 2005'te Hakkari'nin Şemdinli ilçesindeki Umut Kitabevi'nin bombalanması sonrasındaki gelişmelerdir. Şemdinli'de yaşananları soruşturan Van Cumhuriyet Savcısı Ferhat Sarıkaya, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Yaşar Büyükanıt'ı yargıyı etkilemeye teşebbüs, görevi kötüye kullanmak ve suç örgütü kurmakla suçlamıştır. HSYK ise bu iddialara karşılık Sarıkaya'yı Nisan 2006'da meslekten ihraç etmiştir. Bu karar

Anayasada değişiklik öngören paketi, Akça'ya (2010: 2) referansla sınıflandırmak mümkündür. Akça, paketteki değişiklikleri temel hak ve özgürlükler, militarist yapı ve yüksek yargı başlıklarıyla ele almıştır. Gerçekten de pakette çocuk haklarından sendikal haklara, kişisel verilerin korunmasından TBMM Başkanlık Divanı'nın görev süresine kadar birçok alanda düzenleme mevcuttur (Selçuk, 2010). Anayasa değişikliği paketi farklı alanlara dair hükümler içerse de, burada, çalışmanın çerçevesi düşünülerek, paketin yüksek yargı ve TSK'yı ilgilendiren kısımları üzerinde duracağız.

İktidar ve toplum açısından referandumun en önemli sonuçlarından biri, AYM'nin oluşum ve yapısına ilişkin değişikliklerdir. Düzenlemeden önce AYM 11 üyeden oluşmakta ve üyelerinin üçünü cumhurbaşkanı doğrudan kendi atarken, diğer sekiz üyeyi kurumların önerdiği üç aday arasından seçmekteydi. Yapılan değişiklikle birlikte AYM'nin hem üye sayısı artırılmış hem de üye seçim usulleri değiştirilmiştir. Mahkeme, yeni düzenlemeyle beraber 17 üyeden oluşmuş, bu üyelerin üçünü TBMM,[9] dördünü doğrudan cumhurbaşkanı, 10 üyeyi ise yine cumhurbaşkanı, kurumların kendine önerdiği isimler arasından atayacaktır (Selçuk, 2010: 21-22).

AYM'de gerçekleştirilen bu yapısal dönüşüm, yüksek mahkemeyi mevcut iktidarın şekillendirebileceği bir noktaya taşı-

o dönem TSK ve yargı arasındaki yakın ilişkiyi ve HSYK'nın politik toplumdaki yerini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. 2010'da gerçekleşen anayasa referandumunun ardından 2011'de mesleğe iade edilen Sarıkaya, AKP-Cemaat ilişkilerinin kopmasının ardından 2019'da Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) üyeliğinden yargılanıp 10 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Sadece Sarıkaya'nın hayat hikâyesinin takibi bile, Türkiye'de iktidar koalisyonlarının değişimini ve bunun etkilerini gösteren bir resim sunabilir.

9 Üyelerden 3'ünün TBMM tarafından seçilmesi ilk bakışta olumlu görülebilir; ancak üye seçiminde ilk turda 2/3'lük nitelikli çoğunluk aranmakta, bu sağlanamadığı takdirde ikici turda yarıdan bir fazla çoğunluk aranmaktadır. Salt çoğunluk sağlanamadığı hâlde üçüncü tur gerçekleşecektir, burada en çok oy alan aday AYM'ye atanacaktır. Türkiye'de 1980'den bu yana yürürlükte olan yüzde 10 seçim barajının iktidar partisine TBMM sandalye sayısı bakımından sağladığı avantajlar düşünüldüğünde, 3 üyenin seçimi sadece bir gösteriye dönüşmektedir.

mıştır. Dikkat edilirse, mahkeme üye seçiminde, meclisle beraber cumhurbaşkanı, AYM'nin neredeyse yarı üyesini doğrudan seçmektedir. Kurumların (Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, YÖK) belirlediği adayların da yine Cumhurbaşkanına sunulması, yürütmenin yargı üzerinde geçmişte kurduğu hâkimiyeti artırmıştır.[10]

Yargının önemli kurumlarından HSYK'da yapılan değişiklikler de politik toplum uğrağındaki dönüşümün başka bir yüzüdür. Değişiklik öncesi Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarının da üyesi bulunduğu HSYK, toplam yedi üyeden oluşmaktaydı. Referandumda AYM ile birlikte bu kurumun da üye sayısı artmıştır. Değişiklikle, idari ve mali yönden bağımsız bir kurul olarak yapılandırılan HSYK, 22 üyeden oluşmuştur (sozcu.com.tr, 2014). Bu üyelerin ikisi Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarıdır. Kurulun dört üyesini cumhurbaşkanı doğrudan atarken, kalan 16 üye de Yargıtay, Danıştay, Türkiye Adalet Akademisi birinci sınıf adli ve idari yargı hâkim ve savcılarının arasından seçilecektir (Selçuk, 2010: 28).

HSYK'da üye sayısının değişimine ve seçimine dair yapılan değişikliklerin yanında, kurulun meslekten çıkarma kararlarının yargı denetimine açılmasının ayrı bir öneme sahip olduğu savunulmuştur. Ancak Akça'nın (2010) işaret ettiği üzere, kurul kararlarının tamamının yargı denetimine açılması durumunda bu değişiklik demokratik bir anlam kazanacaktır; hâliyle yapılan kısmi düzenleme demokratik bir anlayıştan uzak kalmıştır.

Yargının iki önemli kanadındaki değişikliklerin ardından, AKP'nin politik toplum uğrağının önemli veçhesinde hâkimiyeti artırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mahkeme üyelerinin sayısındaki değişim, iktidarın ve o dönem gayri resmî iktidar

10 AYM'nin yetki ve görevlerine dair yenilikler de değişiklik paketinin içinde yer almıştır: AYM'ye bireysel başvuru hakkının tanınması, üyelerin görev süresinin 12 yılla sınırlanması, genelkurmay başkanının ve kuvvet komutanlarının Yüce Divan'da yargılanmasının önünün açılması gibi değişiklikler bu yeniliklere örnek gösterilebilir.

ortağı olan Gülen Cemaati'nin yüksek yargıya nüfuzunu önemli derecede güçlendirmiştir. AKP döneminde yargıdaki Cemaat kadrolaşması düşünülürse, durum daha net bir hâl alacaktır. AKP'nin referandumda iki önemli hedefinin bulunduğunu belirten Akça (2010: 8), hedeflerden birini, iktidarın yavaş yavaş sarsılmaya başlayan hegemonyasını referandum aracılığıyla yeniden tesis etmek olarak açıklamıştır. Yazara göre AKP'nin referandumdaki bir diğer hedefi ise:

> Türkiye'de özellikle 12 Eylül'den sonra demokratik hukuk devleti kriterlerini asgari olarak bile karşılamayacak şekilde dizayn edilen ve içe kapalı yapısı büyük oranda cumhuriyetçi otoriter Kemalist elitlerce kontrol edilmesi öngörülen yüksek yargı kurumlarının denetim ve gözetiminden kurtulmak ve bu yapılara daha fazla nüfuz etmek. AKP bu paket ile ne 12 Eylül'le ne de yargının anti-demokratik yapısıyla hesaplaşmaktadır. Yaptığı şey 12 Eylül'ün kurduğu anti-demokratik yapıya bir "balans ayarı" yapmaktır. Yapıyı demokratik yönde değiştirmek değil, yapıya elinden geldiğince nüfuz etme siyaseti gütmektedir. AKP'nin bugüne kadarki YÖK ve Cumhurbaşkanlığı politikaları bu konuda pek de fazla tartışmaya mahal bile bırakmayacak denli fahiş örneklerdir. Hukuk ile ilişkisinde de yargı reformunda da AKP'nin yol gösterici ilkesinin manipülatif politik müdahalelere karşı korunaklı bir hukuk devleti olmadığı aşikârdır (Akça, 2010: 8).

2010 referandumu vesilesiyle politik toplum uğrağındaki mevzi savaşı, iktidar blokunun zaferiyle sonuçlanmıştır. Savran'a (2011) göre, referandumun en belirgin sonucu, İslamcı burjuvazinin siyasi temsilcisi AKP'nin Batıcı-laik burjuvaziye sağladığı üstünlüktür. Temel yapıda giderek kuvvetli hâle gelen İslamcı burjuvazi, siyasi temsilcisi AKP'yle birlikte politik toplumun mevzilerini hızla kazanmaya başlamıştır. Burjuvazinin iki kanadı arasında gerçekleşen ve referandumla yeniden gün yüzüne çıkan bu mücadele, dönemin başbakanı Erdoğan ile TÜSİAD arasındaki gerilimden de okunabilir. Erdoğan'ın referandum öncesi, "TÜSİAD kendisini çek etsin. Bu Anayasa'yı beğenmi-

yorsa 'hayır' desin, gerekçelerini de söylesin. Diyemiyorsan da çık açıkça bu değişikliği destekliyorum de. Senin paran olduğu kadar benim de arkamda milletim var" (radikal.com.tr, 2010a) sözleri, AKP ile TÜSİAD arasındaki tartışmanın gösterenidir. Referandumdan hemen önce yine TÜSİAD'a yüklenen Erdoğan, İstanbul sermayesiyle siyaseten anlaşamadığını, fakat bunu da önemsemediğini belirterek sermayenin el değiştirmesinin kendilerine güven verdiğini belirtmiştir:

> Sermaye ciddi anlamda el değiştirmeye başladı. Anadolu sermayesinin yaptığı ihracat çok büyük. Bir Konya'da, Kayseri'de dünyaca ünlü markaların parçaları üretilmeye başlandı. Belki bundan rahatsız oluyorlar. Sermayenin yayılmasından rahatsız olmamak lazım. Türkiye kazansın, Türk milleti kazansın. İstihdamda da sıkıntımız kalmayacak. Fakat isteseler de istemeseler de Türkiye'de artık sermaye ciddi manada el değiştirmeye başladı. Bu bizim için çok önemli bir güven kaynağı (hurriyet.com.tr, 2010).

Erdoğan'ın açıklamaları, temel yapının iki sermaye kanadının politik toplumdaki değişiklikler üzerinden çekişmesini göstermektedir. 2010 referandumunun, yargıyla birlikte TSK'yı da yakından ilgilendirdiğini yukarıda ele almıştık. Yüksek Askerî Şûra (YAŞ) kararlarının bir kısmının yargı denetimine açılması, askerî yargının görev alanının daraltılması ve askerlerin devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlarına ait davalara sivil mahkemelerin bakacak olması TSK'yı ilgilendiren ve dahası onu politik toplumda gerileten önemli maddelerdir. Savran'ın bu konudaki görüşlerine kulak verelim:

> Referandumda onaylanan paket, yargının iki kalesinde (Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu) AKP hükümetine yönelen tehditlerin gerilemesine yol açabilecek gedikler açtı. Paket aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) bazı mevzilerinin (darbecilerin sivil mahkemelerde yargılanması, sivillerin askerî mahkemelerde yargılanmaması vb.) elinden alınması sonucunu doğurdu (Savran, 2011: 12-13).

Yukarıdaki açıklamalara ek olarak referandumun bir diğer sonucu, medyanın geldiği vahim durumdur. Bu dönemde medya, toplum ve sermayedeki kutuplaşmanın yansıdığı alan olurken, hükümet yanlısı olarak nitelendirdiğimiz ve Cemaat'in yayın organlarını da dâhil edeceğimiz medya, iktidarın basın sözcüsü niteliğinde yayınlar yapmıştır. Medya alanında Ergenekon ve Balyoz davalarının açıkça gösterdiği kutuplaşma ve dördüncü bölümde üzerinde duracağımız gazetecilik ilkelerinin aşınması, referandum sürecinde de gözlemlenebilir. Referandumdan bir gün sonra, 13 Eylül 2010'da *Taraf* ve *Star* gazetelerinin "Halk yönetime el koydu" başlıklarıyla çıkması, Fethullah Gülen Cemaati'ne yakın *Bugün* gazetesinin 12 Eylül 1980'in rövanşının alındığını ima eden "Milletin Darbesi" manşetini kullanması medyanın iktidarla girdiği ilişkiyi ortaya koymaktadır. Özellikle hükümet yanlısı medyanın referandum öncesi ve sonrası yayınlarını düşündüğümüzde, politik toplumun kurumları arasındaki çelişki ve mücadelenin, hem temel yapıda hem politik ve sivil toplum uğraklarında hissedildiğini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda, medyanın, tarihsel blokun tüm uğraklarını yatay kestiğini de gözler önüne sermektedir.

Referandumda alınan yüzde 57,8'lik oran, politik toplumu dönüştürdüğü kadar, AKP'nin 2011 genel seçimlerine giderken güven tazelemesine de neden olmuştur. AKP, 12 Haziran 2011'deki genel seçimlerin sonucunda yüzde 49,95 gibi bir oranla tek başına üçüncü kez iktidar olmuştur. Bu durum, AKP'nin kendi tarihsel blokunu kurmasını hızlandıran bir etki yaratmıştır. 2011 seçimlerinin ardından her alandaki politikalarında agresifleşen AKP, bunun en somut örneğini medyayla ilişkisinde göstermiştir. Bir sonraki bölümde üzerinde detaylıca duracağımız medya politikaları, çok sayıda gazeteciyi işsiz bırakacak, birçoğunun da görev yerlerini veya konumlarını değiştirerek medya çalışanlarını pasifize edecektir.

2011 yılının politik toplum ve tarihsel blok açısından bir başka önemli vakası, dönemin Genelkurmay Başkanı Işık Koşaner'in ve kuvvet komutanlarının emekliliklerini istemeleridir. Devam eden Balyoz davalarına tepki gösteren Koşaner, 29 Temmuz 2011 tarihinde görevi bırakmıştır. Koşaner, veda mesajında bahsi geçen davalara atıfla, evrensel hukuk ilkelerinin göz ardı edildiğini, tutuklamaların âdeta cezalandırmaya döndüğünü söylemiştir (haberturk.com, 2011a). Koşaner'in bu mesajı, Ergenekon ve Balyoz davalarının politik toplumda yarattığı sarsıcı etkiyi göstermiştir.

2008-2013 yılları arasında, her kritik durumdan sonra medyanın olayları haberleştirmesi, haberleri verirken kullandığı başlık ve manşetler, Koşaner'in istifasından sonra da dikkat çekmiştir. 30 Temmuz 2011 tarihli *Taraf* gazetesi, gazetecilik ilkelerinin ne hâle geldiğini "Daha Karpuz Kesecektik" manşetiyle göstermiştir:

Taraf

Ordunun zirvesi bırakıp gitti

DAHA KARPUZ KESECEKTİK

Kritik Yüksek Askeri Şûra öncesi Çankaya Köşkü'nde yapılan zirvenin ardından Genelkurmay Başkanı Işık Koşaner ve kuvvet komutanları emekliliklerini istedi

Yakalayın generalleri

Taraf'ın 30 Temmuz 2011 tarihli manşeti

TSK'ya yönelik tarihte eşi görülmemiş operasyonlarda rol oynayan gazete, bu kurumun en üst düzeydeki yöneticilerinin protesto mahiyetindeki eylemlerini müstehzi ifadelerle manşetleştirmiştir. 2008-2013 yılları arasında, politik toplum açısından

ileride gerçekleşecek krizlerin habercisi niteliğinde bir gelişme daha yaşanmıştır. Bu gelişme de bir bakıma politik toplum içinde çatışma olarak değerlendirilebilir; ancak bunu diğerlerinden ayıran nokta, 2012'ye kadar iktidar koalisyonunu oluşturan iki yapının mücadelesidir.

Kamuoyunda "MİT krizi" olarak bilenen, AKP ile Gülen Cemaati arasındaki mücadele, MİT Müsteşarı Hakan Fidan, eski Müsteşar Emre Taner ve eski Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş'in, 7 Şubat 2012'de Özel Yetkili İstanbul Cumhuriyet Başsavcı Vekilliği tarafından telefonla ifadeye çağrılmasıyla başlamıştır. Krizin önemli ilkler içerdiğini belirten Akın (2012b), AKP'nin bu süreçte kendi yarattığı hukuka isyan ettiğini ileri sürmektedir. Akın, bu hukukun belirleyici özneleri olarak, Ergenekon davalarıyla zirve noktasına çıkan, AKP-Cemaat koalisyonunun yarattığı Özel Yetkili Mahkemeler'i (ÖYM) ve bu mahkemelerin savcılarını işaret etmektedir.

MİT üzerinden iktidar içinde yaşanan krizin sebebi, AKP iktidarının bilgisi dâhilinde Oslo'da[11] PKK yöneticileriyle yapılan görüşmelerdir. Savcı Sadrettin Sarıkaya'nın Hakan Fidan, Afet Güneş ve Emre Taner'i ifadeye çağırması, politik toplumdaki fay hatlarını ve bu fay hatlarının içerisindeki gerilimi göstermiştir. Yaşlı (2014: 218-219), AKP ve Gülen Cemaati'nin 2008'den beri yürüttüğü operasyonların sonucunda yeni bir rejimin doğduğunu, çatışmanın da yeni rejimin sahipliğine dair yönünün bulunduğunu vurgulamaktadır. Ahmet Şık, *Paralel Yürüdük Biz Bu Yollarda* adlı eserinde, konuya ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

> ... Türkiye'nin son 10 yılına damga vurmuş iki iktidar ortağı, kendilerinden önceki tüm iktidarları düşürmüş olan Kürt meselesinin odağına yerleştiği bir savaşla çatıştıklarını duyurmuş oldular. Bir yanda taparcasına sevilen bir başbakan, öte tarafta kitleleri iyilik

11 İsveç'in başkenti Oslo'da 2009 yılında gerçekleştirildiği düşünülen, dönemin MİT Müsteşar Yardımcısı Hakan Fidan ve Afet Güneş'in PKK yöneticileriyle Kürt meselesinin çözümüne dair yaptığı toplantıdır. Toplantının ses kayıtlarının sızması kamuoyunda ve iktidar çevrelerinde tartışılmıştır.

> hareketi olduğuna inandırmış bir İslami cemaatin olduğu bu çatışma, herkes elindeki kartları açık oynadığında kazananı olmayacak bir savaştı aslında. Özellikle 2007'den itibaren başlatılan Ergenekon sürecinin içinde yer alan siyasal davalardaki suç ortaklığındaki günahlarını bilmeleri nedeniyle sadece birbirlerinin gücünü tırpanlamakla yetinecekleri bir savaştı yaşananlar (Şık, 2017: 208).

Kriz her ne kadar atlatılmışsa da, iki taraf arasında yaşanacak sorunların da habercisidir. Politik toplumdaki çelişkilerin derinleşmesi, gelecekte AKP'yi tarihsel blok içinde başka güçlerle ittifak yapmaya zorlayacak, Cemaat'in ise hem politik ve sivil toplumdan hem de temel yapıdan tasfiye edilmesine neden olacaktır.

2008-2013 yılları arasında politik toplumun kuruluşu, özetlediğimiz gelişmeler çerçevesinde ilerlemiştir. Dikkat edilirse politik toplumun kuruluşu, kendiyle sınırlı kalmamış, diğer uğrakları dönüştürerek ve kendi de diğer uğrakların dönüşümünden etkilenerek gerçekleşmiştir.

Sivil Toplumda

Sivil toplum uğrağı, AKP'nin yerleşik tarihsel blokla girdiği mücadelede, özellikle önem verdiği ve 2002'den 2013 yılına dek fethetmek için dikkatle yürüttüğü mevzi savaşının âdeta meydanıdır. Sivil toplumun tarihsel blok açısından önemi, Bobbio'nun (1982) izinden gidersek, yapı ile politik toplumu hegemonya vasıtasıyla birleştirme özelliğinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla sivil toplumun, tarihsel blokun tüm uğraklarını birbirine bağlayan, onu tarihsel blokun harcı hâline getiren bir yanı vardır.

Gramsci'nin (1971) düşüncesinde temel yapı-üstyapı, sivil toplum-politik toplum bütünlüğü, Texier'e (1982) göre üstyapının temeli de dönüştürme sonucunu üretir ki, sivil toplumun bir diğer önemli özelliği de buradan gelir. Çalışmanın önceki bölümlerinde sıklıkla vurguladığımız gibi, uğraklar arasındaki ayrımları çözümleme aşamasında metodolojik olarak yaptığımızı aklımızda tutarak ilerlediğimizde, temel yapı-politik toplum-

sivil toplum birlikteliği ortaya çıkmaktadır. Kitabın girişinde Texier'in bir kısmını aktardığımız sözlerinin şimdi tamamını verebiliriz, aşağıdaki satırları dikkatle okuduğumuzda söylemek istediğimiz şey daha net anlaşılacaktır:

> ... sivil toplum kavramını bir yandan politik toplum kavramından ve öte yandan da altyapı kavramından ayırmak, savunmuş bulunduğumuz gibi, iyice olanaksızdır. "Sivil toplum" çerçevesinde yer alan üstyapısal etkinliklerin biçimi, kuşkusuz ideolojiktir, ama içerikleri ekonomik ve toplumsaldır ve hegemonyanın fethi için savaşım da erkliğin fethi için bir savaşımdır. Gerçek gerçeklik içinde sivil toplumla politik toplum, işte bu nedenle özdeştirler (Texier, 1982: 78).

Bu bakış açısıyla AKP'nin sivil toplumdaki kuruluşunu değerlendirdiğimizde, iktidarın yerleşik tarihsel blok karşısında yürüttüğü mevzi savaşında herhangi bir uğrakta elde ettiği zaferin etkisinin diğer uğraklarda rahatlıkla görülebileceği sonucu çıkmaktadır. Temel yapıda ve politik toplumdaki kuruluş, sivil toplumdaki kuruluşu koşullandırmış, buradaki kuruluş ise diğer uğraklarda gerçekleştirilen mevzi savaşı için iktidara "cephane" sağlamıştır. Guguklu saatlerde guguk kuşunun ötmesi için gerekli olan şey, nasıl saat kadranı üzerinde bulunan akrep, yelkovan ve saniyenin birbirlerinden yavaş veya hızlı hareket ederek –ve birbirlerinin hareketlerini de koşullandırarak– bir noktada buluşmaları ise, tarihsel blokun oluşumu için de yapı, sivil ve politik toplumun birbirlerini ilerletmesi ve bir noktada örtüşmeleri gerekmektedir.

Türkiye medyasındaki değişimi kalkış noktası alarak sivil toplum alanındaki kuruluşu inceleyen bu başlık altında, Türkiye'nin ilk ve ortaöğretim kurumlarını, üniversiteleri, çeşitli düşünce kuruluşlarını, vakıfları, yardımlaşma derneklerini, sendikaları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı (DİB), medya ve organik aydınları, sivil toplum alanının bileşenleri olarak görüyoruz. Dikkat edilirse, daha önceki bölümlerde, sendikaları temel yapının unsuru saymıştık; burada bunları sivil toplum alanında

inceleyeceğiz. Aynı şekilde DİB'i, önceki başlıkta politik toplum uğrağında değerlendirmiştik; ancak burada, diyaneti, iktidar açısından sivil toplum uğrağında kazanılan veya kazanılması gereken bir mevzi olarak görmekteyiz. Bu yaklaşımımız ilk bakışta çelişkili görülebilir; fakat dikkatle bakıldığında bu durum, bize, tarihsel blok içindeki kurumların ve alanların birden fazla uğrakla ilişkilendiğini göstermektedir.

AKP'nin ikinci dönemindeki gelişmelerden sendikalar da etkilenmiştir. Önceki bölümlerde 2007'de Mustafa Kumlu'nun Türk-İş Genel Başkanı olmasının bu konfederasyonu iktidar karşısında gerilettiğini belirtmiştik. Ancak sendika yönetimine müdahale ederek sendikaların mukavemet gücünün geriletilmesi, AKP'nin sendikalarla münasebetinin yalnızca bir boyutudur. İktidarın sendikal kurumlarla mücadelesinin bir diğer yönü, kendi politikalarına güdümlü sendikaları teşvik etmek ve güçlendirmektir. Burada iktidarın bu politikalarını İslamcı burjuvaziyle ilişkisine benzetmek mümkündür. AKP, İslamcı burjuvazinin önünü kendi döneminde nasıl ve hangi yöntemlerle açmış ve bu burjuvazinin yükselmesine nasıl vesile olmuşsa, benzer şekilde İslamcı sendikaların da önünü açarak yükselmelerine ve sendikal alanda hâkim konuma erişmelerine olanak sağlamıştır.

Bu açıdan bakıldığında 1976 yılında MSP'nin organik bileşeni olarak kurulan Hak İşçi Sendikalar Konfederasyonu (Hak-İş), AKP döneminde altın çağını yaşamıştır. Bu minvalde AKP döneminde Hak-İş'in "muteber" bir seviyeye yükseldiğinin altını çizen Çelik (2015), Türkiye'de İslamcı sendika anlayışının gelişim serüvenini ve bu sendikalara yön veren dünya görüşünü şöyle açıklar:

> Türkiye'de İslamcılığın sendikacılığa nüfuz etme çabasının görece geç olduğu biliniyor. 1976 yılında Hak-İş'in kuruluşu bu çabanın ilk somut adımıdır. Ancak Hak-İş'in 1990'ların ortalarına kadar kayda değer bir etkisinin olduğunu söylemek zor. Türkiye'de "İslami" sendikacılık kendi özgün deneyimi üzerinden değil, daha çok 1990'ların ortalarından sonra oluşan uygun siyasal konjonktür

ile birlikte etkisini artırmaya başladı. 1990'lı yıllarda bir sendikal meşruiyet yaratma çabası içinde varlık kazanmaya çalışan Hak-İş, 2000'li yıllarda "muteber" konfederasyon haline geldi. 1976'da Milli Selamet Partisi'ne paralel olarak kurulan Hak-İş, İslamcı bir sendikacılık hareketi yaratmayı amaçlıyordu. Batı ve Yahudi düşmanlığı ile demokrasi ve komünizm karşıtlığı, Hak-İş'e temel rengini veren öğelerdir (Çelik, 2015: 168).

Hak-İş'in AKP'nin ikinci döneminde iktidar tarafından uygulanan farklı yöntemler ve teşviklerle geliştirilmesi, onu Türkiye'de ikinci büyük işçi sendikası hâline getirmiştir (hakis.org.tr. 2017). AKP, devletin imkânlarını ve kaynaklarını kullanarak ve hukuku araçsallaştırarak sendikal alana dolaylı ya da doğrudan müdahale etmiş, bu ise sendikaların toplumsal hareketlerdeki ve emek hareketlerindeki etkisini zayıflatmıştır (Erdinç, 2014: 157).

Hak-İş'in işçi sendikası olarak yükselmesine Memur Sendikaları Konfederasyonu'nun (Memur-Sen) kamu alanında yükselmesi eşlik etmiştir. İslamcı sendikacılığın bir başka örneği olan Memur-Sen, tıpkı Hak-İş gibi, AKP döneminde serpilmiştir. Öyle ki AKP'nin 2002'de iktidara gelmesinin ardından, 2013'e kadar Memur-Sen'in üye sayısı 17 kat artmış ve konfederasyon 2013'te kamu alanında ilk sırayı almıştır.

TABLO 3

2002-2013 YILLARI ARASI BAŞLICA KAMU SENDİKALARININ ÜYE SAYILARI

	KAMU-SEN	KESK	MEMUR-SEN
2002	329.065	262.348	41.871
2013	444.935	237.180	707.552
	(+) 115.870	(-) 25.168	(+) 665.681

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017

Tablo 3'te görüldüğü üzere Memur-Sen'in üye sayısında ciddi bir artış yaşanırken, muhalif perspektife sahip KESK'in üye sayısında ciddi bir azalma meydana gelmiştir. AKP'nin sendikal

alana müdahaleleri, bu alan içinde kutuplaşmanın artmasına neden olurken, sendikaları da asli görevlerinden uzaklaştırmıştır. Zamanla iktidarın güdümüne giren sendikalar, sivil toplum alanında AKP söyleminin yaygınlaşmasını sağlarken, kutuplaşmanın etkisiyle ortak hareket zeminini de kaybetmişlerdir. Çelik, AKP müdahalelerinin sendikal alana verdiği zararların bu yönüne şöyle değinmektedir:

> Sendikal hareketin yapı ve özellikleri açısından vurgulanması gereken bir diğer nokta, 1990'larda başlayan ortak hareket etme eğiliminin AKP iktidarının gücünü pekiştirmesiyle ciddi bir biçimde zayıflamasıdır. 1990 ve 2000'li yıllarda *Demokrasi Platformu* ve *Emek Platformu* çatısı altında bir araya gelen üç işçi konfederasyonu ve diğer emek örgütleri, önemli ortak eylemlere imza atmışlardı. Ancak AKP'nin sendikal alanda etkisini artırmasına paralel olarak 2010 sonrasında bu ortak zeminler ortadan kalktı. *Emek Platformu* dağıldı ve emek hareketinin ortak eylem zemini zayıfladı. Hükümet politikalarına karşı alınacak tutum önemli bir ayrıştırıcı olmaya başladı. Özellikle Tekel Direnişi (2010) sırasında ve sonrasında sendikal hareket içindeki ortak tutum zayıfladı. Hükümete yönelik protesto eylemlerinden uzak durmaya başlayan Hak-İş ve Memur-Sen, hükümet yanlısı diğer örgütlerle (önemli bir bölümü işveren örgütü olan) birlikte Sivil Dayanışma Platformu gibi zeminlerde yer almaya başladı (Çelik, 2015: 168-169).

Sendikaların iktidar ve işveren örgütleriyle işbirliğine gitmesinin bir başka örneği, Anadolu Ajansı'nda (AA) 2012'de yaşanan krizdir. 2011 yılında, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın basın danışmanıyken aynı yıl buradaki görevinden alınıp AA Genel Müdürlüğü'ne atanan Kemal Öztürk'ün kurumdaki ilk icraatı, basın emekçilerine sendikalarından istifa etmeleri için baskı yapmak olmuştur. Mavioğlu (2012: 142), Öztürk'ün AA'da göreve başladıktan sonra personelin önemli bir kısmını emekli ettiğini belirtmiş ve yeni açılan kadrolara alınan personelin, o döneme kadar AA'da en etkin sendika olan Türkiye Gazeteciler Sendikası'na

(TGS) mesafeli yaklaştıklarına değinmiştir. Yazara göre çalışanların TGS'ye mesafesinin ardında yönetimin baskısı vardır.

TGS'nin tasfiye edilmesi amacıyla, AA bünyesinde 9 Mart 2012'de Medya İşçileri Sendikası (Medya-İş) kurulmuştur (medyais.org, 2017). Hak-İş'e bağlı olarak kurulan Medya-İş, kuruluşundan kısa süre sonra 500'ün üzerinde çalışanı olan AA'da 400'den fazla üye kazanmıştır (Mavioğlu, 2012: 143). 2017'ye gelindiğinde hükümet desteğiyle bu sendika, 2 bin 328 üyeyle basın yayın ve gazetecilik iş kolunda liderdir (aa.com.tr, 2017).

Medya-İş Sendikası ile hükümetin yakın ilişkisini ortaya koyan gelişme, 2012 yılında Medya-İş yöneticilerinin döneminin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ı ziyareti esnasında yaşanmıştır. Arınç, konuşmasında, hükümetin toplu iş sözleşmesini Medya-İş ile yapmaktan memnun olacağını açıkça belirtmiştir: "Biz inşallah yeni toplu sözleşmemizi daha ileri haklar noktasında Medya-İş Sendikası'yla yaparsak bu bizi çok memnun edecektir. İdeolojik sendika olmamak lazım" (haberler.com, 2012). Sendikalar üzerinden yaşanan bu mücadele, AKP döneminde iktidar-sendika ilişkisinin tipik bir örneğidir. Erdinç'in (2014: 170-171) vurguladığı gibi, bu dönemde AKP, sendikal alanı ekonomi politikaları ve hukuk yoluyla yeniden yapılandırmış ve söylem düzeyinde de kendisi açısından ideal bir sendikacılık modeli inşa etmiştir. Yazara göre Hak-İş ve Memur-Sen'de açıkça görülen bu özellikler, sınıf mücadelesi yürüten diğer sendikaların marjinalize edilmesinin nedenidir. Sendikal alanda söylem ve mücadele üstünlüğü, AKP'nin müdahaleleriyle, İslamcı sendikalar lehine işlemiş, bu da tarihsel blokun sivil toplum uğrağında iktidara ideolojik bir kazanım sağlamıştır.

AKP'nin ikinci döneminde sivil toplum uğrağında yarattığı ayırt edici bir başka değişim, düşünce kuruluşlarının yaygınlaşmasında aranabilir. Özellikle 2010'dan itibaren medya, kamuoyunu yakından ilgilendiren önemli konular hakkında, bahsi geçen düşünce kuruluşlarının yöneticilerine yahut temsilcileri-

ne ekranları açar olmuştur. Yakından bakıldığında, medyanın düşünce kuruluşlarına ilgisinin beyhude olmadığı, bu ilginin ardında kuruluşların AKP söyleminin yaygınlaşmasında oynadığı rolün büyük etkisinin yattığı görülmektedir. Çınar (2015: 210), özellikle taraftar düşünce topluluklarının günümüzde "lobi" faaliyeti yürüttüğünün ve medyanın bu alandaki gelişmelerle ilişkisinin üzerinde durmuştur:

> Taraftar düşünce kuruluşları belli fikirlerin ve argümantasyonların lobisidir. Akademik veya yarı-akademik dilleri, uzmanlıkları, siyasa yapıcılarla ayrıcalıklı ilişkileri ve siyaseti kapalı kapılar ardında etkilemeye çalışmıyor olmaları, onları herhangi bir çıkar lobisinden farklı kılar. Taraftar düşünce kuruluşları, fikirlerini güçlü argümanlar haline getirip saldırgan bir şekilde pazarlamaya çalışırlar. Tam da bu nedenle, esas faaliyet alanları savunma, ikna ve ajitasyondur, zengin ve detaylı araştırma yapmak değil. Hedef kitleleri ise siyasa yapıcı seçkinlerden çok kamuoyudur. Kararlaştırılmış politikalar lehine kamuoyu oluşturmayı amaçlarlar. Bu aynı zamanda, düşünce kuruluşları için medyaya erişimin elzem hâle geldiğini gösterir ki, bazı değerlendirmelerde medya ve sosyal medya görünürlüğünün düşünce kuruluşların etkisinin/başarısının temel ölçütü hâline gelmiş olması bu nedenledir (Çınar, 2015: 210-211).

Düşünce kuruluşlarının temel misyonlarına ve onların medyayla ilişkilerine kısaca değindikten sonra Türkiye'de mevcut düşünce kuruluşlarına ve bu kuruluşların AKP iktidarındaki serüvenlerine bakmakta fayda var; çünkü bu alanda AKP öncesinde var olan düşünce kuruluşlarının bazıları, iktidar tarafına çekilmiştir. Umur Bedir'in 2017 yılında tamamlanan "Türkiye'de Muhafazakâr Düşünce Kuruluşlarının Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri" adlı doktora tezi, Türkiye'de bu alanda yaşanan değişimi ortaya koymaktadır.

Bedir (2017), Türkiye'de ilk düşünce kuruluşunun tarihini 1947'de kurulan Hür Fikirler Cemiyeti'ne kadar götürmektir.

Yazara göre, 1960'lı ve 1970'li yıllarda bu kuruluşların sayısı artarken, bu dönemde faaliyete geçen kuruluşlar daha çok ekonomi alanıyla ilgilidir. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti (1961), İktisadi Araştırmalar Vakfı (1962), İktisadi Kalkınma Vakfı (1965) bu kuruluşlara örnek gösterilebilir.

1970'li yıllarda, İslamcı burjuvazinin ve İslamcı siyasetin yükselişine paralel, Milli Görüş hareketine yakın Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) kurulmuştur. Yine aynı dönemde; Topbaş, Kiğılı ve Ülker aileleri, Korkut Özal, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Sabahattin Zaim gibi isimlerin kurduğu İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) faaliyete geçmiştir (Bedir, 2017: 56). Düşünce kuruluşlarındaki bu İslamcı hat, 1980'ler ve 1990'larda derinleşerek ilerlemiştir. Türk Diyanet Vakfı tarafından 1988 yılında kurulan İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) düşünce kuruluşları alanındaki İslamcı çizgiyi göstermesi bakımından önemlidir.

Özellikle AKP'nin iktidara geldiği 2002'den itibaren muhafazakâr düşünce kuruluşlarının niceliksel bir sıçrama yaptığı açıktır. AKP, sivil toplum uğrağında bu kuruluşlara yer açarak kendi ideolojisini ve söylemini, dolayısıyla hegemonyasını sağlama amacındadır. AKP'nin kuruluşuna paralellik gösteren ilk muhafazakâr düşünce kuruluşu, 2002 yılında faaliyete geçen İlmi Etütler Derneği'dir (İLEM). İLEM, akademik eğitimleri, yayınları ve etkinlikleriyle İslami düşünce kuruluşlarının tipik bir örneğidir. İLEM'i 2006'da kurulan Siyasi, Ekonomik ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) izlemiştir. Çınar'a göre (2015), kuruluşundan itibaren AKP yanlısı olan SETA; siyaset, dış politika, medya ve iletişim, güvenlik ve ekonomi alanında yayınlar vermektedir. Yayınları incelendiğinde AKP'nin iç ve dış politikasına açık destek veren SETA, iktidarı destekleyen en önemli düşünce kuruluşlarından biridir.

2006'da kurulan Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi (ADAM), 2008'de faaliyete geçen Ortadoğu ve Afrika

Araştırmaları Derneği (ORDAF), 2009 yılında kurulan İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı (İSAR) ve AKP iktidarına yakınlığı bakımından SETA ile benzer konumda bulunan Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) de AKP'nin politikalarına destek sunmaktadır. Örneğin SDE'nin tanıtımının ve amaçlarının ayrıntılı bir şekilde verildiği internet sayfasında, kendilerine "Yeni Türkiye'nin düşünce kuruluşu" misyonu yüklemeleri, iktidarla bu kuruluş arasındaki düşünsel yakınlığı ortaya koymaktadır. Hatırlanacağı üzere *Yeni Türkiye*, AKP ile özdeşleşmiş bir söylemdir.

Menderes Çınar, bahsi geçen düşünce kuruluşlarının işlevlerine değindiği çalışmasında, bu kuruluşların beş noktada iktidara hizmet edebileceğini belirtir: İlk olarak düşünce kuruluşları, "aday kuruluşlar" olarak hizmet görebilir. AKP'nin ideolojisine yakın, nitelikli insanların toplandığı, örgütlendiği yerler olarak geleceğin "uzman"larını yetiştirebilir. İkincisi, bunlar, AKP'nin "resmî ideolojisi" doğrultusunda insanları eğiten kurumlar olarak da işleyebilir. Üçüncüsü ve belki de en ilginci, bu kuruluşlar, AKP'nin yerleşik devlet bürokrasisini *by-pass* etmesine yarayan kurumlar olabilirler. Özellikle dış siyaset alanında politika üretme süreci, Dışişleri Bakanlığı'nın bürokratlarından ziyade, düşünce kuruluşları vesilesiyle geliştirilebilir. Böylece dış siyasetin üretimi politik toplum alanından kaydırılarak, daha çok iktidarın kendi egemenliğindeki düşünce kuruluşları aracılığıyla yapılabilir. Parti içi disiplini yüksek olan AKP'nin, kendi milletvekillerine yaratıcı düşünceyle inisiyatif alan eleştirel bir ortam yaratmadığı söylenebilir; işte düşünce kuruluşlarının iktidara diğer bir hizmeti, AKP için "yaratıcılık, yenilik ve yenilenme" kaynağı olmasında aranabilir. Bu işlevlere ek olarak, düşünce kuruluşları "AKP'nin kamusal tartışmaya hâkim olarak ideolojik zemini ele geçirme, kendi siyaset paradigmasını kurma projesinde bir enstrüman olarak da değerlendirilebilir" (Çınar, 2015: 219-222).

Gerçekten de, hem iç politika hem de dış politika göz önünde bulundurulduğunda, bu kuruluşların iktidarın yürüttüğü siya-

sete paralel bir söylem ürettiği görülmektedir. Örneğin 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı konusunda SETA, yaptığı yayınlarla ve hazırladığı raporlarla iktidarın bu alandaki söylemini yeniden üretmiştir.[12] Benzer örnekleri iç politika için de çoğaltmak mümkündür. 2010 Anayasa referandumuna ve 2011 genel seçimlerine dair bahsi geçen kuruluşların raporları, yayınları, gerçekleştirdikleri konferans ve paneller, iç politika konusunda da iktidarın gayri resmî ideologları görünümü kazanmalarına neden olmuştur. Sivil toplum alanında özellikle 2000'li yıllardan sonra çoğalan bu kuruluşlar, iktidarın hegemonya üretim süreçlerine katkıda bulunmaktadır.

Kitabın önceki bölümünde, AKP ile beraber İslamcı burjuvazinin niteliksel bir sıçrama yaşadığını, bu sıçramaya İslamcı siyaset ve İslamcı sendikaların da eşlik ettiğini belirtmiştik. Temel yapıda, politik toplumda ve sivil toplumda gerçekleşen İslamizasyonun önemli bir aygıtı da Diyanet İşleri Başkanlığı olmuştur. Bir önceki başlıkta, kamusal alanda Diyanet'in toplumsal hayatta söz sahibi konuma yükseldiğine, AKP ile beraber Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri koruduğu gücü daha da artırdığına değindik. Tarihsel blokun İslami bir görünüme bürünmesinde, her yıl devlet bütçesinden aldığı payı artıran Diyanet'in ve buraya bağlı vakıf, dernek ve medyanın önemi vardır. Tayfun Atay, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın AKP ile beraber yükselen etkisini şöyle açıklar: "Başlangıçta Cumhuriyet'in bir Diyanet'i vardı. Şimdi Diyanet'in bir Cumhuriyet'i olma noktasına ilerliyoruz" (Atay, 2017b). Erdi Öztürk ise kendisiyle yapılan

12 SETA Vakfı'nın Suriye İç Savaşı ile ilgili 2015'e ait raporuna göz gezdirmek bile bu kuruluşun, iktidarın Suriye politikalarına yakınlığını gösterebilir. Suriye İç Savaşı'nda özellikle 2013 yılından itibaren, selefi bir hâl alan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), yaptığı her türlü katliama rağmen AKP'nin söylemine paralel şekilde, bu raporda halen direniş örgütü olarak gösterilmektedir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. http://file.setav.org/Files/Pdf/20150402160617_sinirlari-asan-kriz-suriye-pdf.pdf Taha Özhan'ın 2015 tarihli "Suriyesiz Suriye analizleri" yazısı, SETA'nın Suriye İç Savaşı'na bakışını gösteren başka bir örnektir. https://www.setav.org/suriyesiz-suriye-analizleri/ Erişim tarihi: 18.2.2018.

röportajda Diyanet'in, özellikle 2000'li yıllarda artan etkisine değinirken, bu kurumun kendi ilgi ve görev alanlarının dışına çıktığının altını çizmiştir:

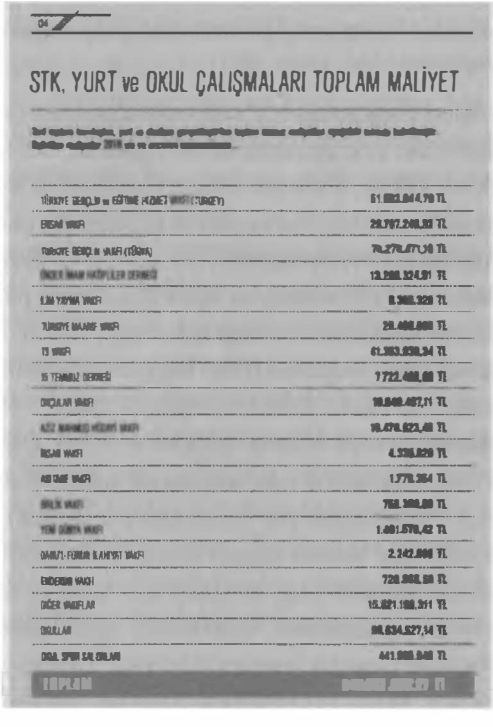
> 2000'lere baktığımızda ise Türkiye'nin ekonomik büyümesi Diyanet'e de tesir ediyor ve Diyanet, kocaman bir kuruluş olarak artık her yerde olmaya başlıyor. Böylece Diyanet, Milli Eğitim'deki bazı uygulamaların kendine devredilmesi gibi, yetkisinin dışında, hatta alakası olmayan meselelere dâhil oluyor. Kendi bulunduğu havuzdan çıkıp, ıslak ıslak başka bir havuza atlamak gibi şeyler yapıyor. Süryani kilisesinin Diyanet'e devredilmesi gibi yetki aşımı gerçekleştiriyor (Akt. Zorlu, 2017).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kamusal alanda artan görünürlüğünü, yukarıdaki yaklaşımlara benzer şekilde, AKP iktidarına bağlayan Aksoy (2014), Mehmet Görmez'in 2010'da bu kurumun başkanlığına atanmasının, burayı devletin etkin bir ideolojik aygıtı hâline getirdiğini ileri sürmüştür. Bu açıdan Diyanet, AKP'nin hegemonyasını oluşturmasında ve tesis etmesinde pay sahibidir. Tarihsel blokun oluşmasında hegemonyanın işlevi düşünüldüğünde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesinde bulunan Kadın Aile ve Gençlik Merkezi, Türkiye Diyanet Vakfı,[13] Diyanet Evi, süreli yayınlarından olan *Diyanet* dergisi ve ekleri, *Diyanet Çocuk* dergisi AKP'nin hegemonya mücadelesinde çok önemlidir.

Diyanet'in uygulamalarını tamamlayan ve AKP'nin hegemonya mücadelesine destek sunan vakıf ve dernekler de mevcuttur. İktidarla organik bağı bulunan bu vakıf ve derneklerin, merkezî ve yerel yönetimler tarafından desteklendiğini görmekteyiz. Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA), Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı (TÜRGEV), Türkiye Teknoloji Takımı

13 Türkiye Diyanet Vakfı, ortaya attığı projelerle kamuoyunun gündemine gelmektedir. Bu projelere dikkatle bakıldığında, Türkiye'deki İslamizasyonun neden bu kadar hızlı ilerlediği ortaya çıkmaktadır. Vakıf'ın örnek projeleri şunlardır: "Hediyem Kur'an Olsun", "Farkındayım Yanıbaşındayım", "Hafızlığa Yönelik 100 Kur'an Kursu", "Haydi Çocuklar Camiye"dir. Bu projelerin Diyanet'in sivil toplum uğrağındaki işlevlerine açıklık getirdiği açıktır.

Vakfı (T3), Türkiye Maarif Vakfı, Okçular Vakfı, Ensar Vakfı, Önder İmam Hatipliler Derneği (ÖNDER), 15 Temmuz Derneği gibi adlarını çoğaltabileceğimiz vakıf ve derneklerin, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı (İBB) tarafından yayımlanan "STK, Okul, Yurt Faaliyet Raporu 2018"de[14] kamu kaynaklarından faydalandığını öğrenmekteyiz. Rapordan aldığımız aşağıdaki görsel, bahsi geçen vakıf ve derneklerin, sadece İBB'den aldığı kaynakları göstermesi bakımından önemlidir.

04

STK, YURT ve OKUL ÇALIŞMALARI TOPLAM MALİYET

TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME HİZMET VAKFI (TÜGVA)	81.883.844,79 TL
ENSAR VAKFI	29.797.240,33 TL
TÜRKİYE GENÇLİK VAKFI (TÜGVA)	19.279.477,10 TL
ÖNDER İMAM HATİPLİLER DERNEĞİ	13.208.324,91 TL
İLİM YAYMA VAKFI	8.368.329 TL
TÜRKİYE MAARİF VAKFI	28.488.888 TL
T3 VAKFI	61.383.838,34 TL
15 TEMMUZ DERNEĞİ	7.722.488,88 TL
OKÇULAR VAKFI	18.848.487,11 TL
AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI	18.478.823,48 TL
İKSAD VAKFI	4.538.828 TL
AB UMUT VAKFI	1.778.364 TL
SAĞLIK VAKFI	788.388,88 TL
YENİ ŞAFAK VAKFI	1.481.878,42 TL
DAMLA - FEDAKÂR İLKAFİYET VAKFI	2.342.888 TL
ENDEMİK VAKFI	728.888,88 TL
DİĞER VAKIFLAR	15.821.188,311 TL
OKULLAR	88.634.527,14 TL
DİĞER SPOR SALONLARI	441.888.848 TL
TOPLAM	[redacted] TL

Yukarıdaki görselden görüleceği üzere, bu kuruluşların içinde en fazla pay 74 milyon ile TÜGVA'ya aittir. "Gençliğin geleceği, geleceğin gençliği" sloganıyla 2014'te kurulan vakıf, AKP'nin

14 Rapor için ayrıca bkz. https://www.dw.com/downloads/48397760/ibbfaaliyet-raporu.pdf Erişim tarihi: 2.5.2018.

"dindar nesil yetiştirme" projesinin parçasıdır. Vakıf'ın Yüksek İstişare Kurulu'nda Bilal Erdoğan'ın yer alması, kuruluşun iktidarla kurduğu organik ilişkiyi gösterir. Yine, Vakıf'ın partnerleri arasında Türk Hava Yolları, Halkbank, Ziraat Katılım, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kamu kurumlarının olması, siyasal iktidarla ilişkisinin boyutu hakkında fikir verebilir. Afişinde Necip Fazıl Kısakürek ve Mehmet Akif Ersoy gibi İslamcı yazarların bulunduğu "Fikir Akademisi" ve "Çizimlerle 40 Hadis" gibi projeleriyle "dindar nesil yetiştirme" kapsamında işlev gören TÜGVA, AKP'nin İslamizasyon politikalarının parçasıdır.

1996'da Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde kurulan TÜRGEV de bu alanda faaliyet gösteren ve iktidarla kurduğu ilişkiler vesilesiyle merkezî ve yerel yönetimlerden destek alan bir vakıftır. İBB'den 2018 ve öncesinde 51 milyon liranın üzerinde pay alması bunu doğrulamaktadır. Mütevelli Heyeti'nde Bilal Erdoğan'ın bulunduğu Okçular Vakfı, iktidarın *Yeni Osmanlıcı* söylemini sporda ve kültürel alanda yeniden üretmesi bakımından önemlidir. Vakıf, "Fetih Kupası", "Malazgirt 1071 Anma Töreni", "Fetihleri Anlamak, Fatihleri Anmak" gibi proje ve faaliyetlerle iktidarın 1923 öncesiyle kurduğu ideolojik ve söylemsel bağa gönderme yapmaktadır. Okçular Vakfı bünyesinde Kur'an, Osmanlıca ve hüsn-i hat kursları verilmektedir. Adlarını yukarıda saydığımız ve burada açıklanan vakıflarla benzer özellikler gösteren Türkiye Maarif Vakfı, Ensar Vakfı ve ÖNDER gibi kuruluşların faaliyetlerine, tekrara düşmemek için, ayrıntılı olarak yer veremeyeceğiz; ancak bunların içinde teknoloji geliştirme iddiası bulunan ve bununla dikkatimizi çeken T3'e eğilmekte fayda var.

"Türkiye'nin daha iyi bir dünya adına savunduğu tezleri daha gür seslendirebilmek" amacıyla kurulduğunu belirten T3'ün Mütevelli Heyeti Başkanlığı'nı Erdoğan'ın damadı Selçuk Bayraktar yapmakta, bu ise bize, vakfın iktidarla ilişkisini sorgulatmaktadır. Bu, vakfın iktidarla sadece akrabalık ilişkisi üzerinden bağı olduğu anlamına gelmemeli; zira T3'ün, AKP'nin

söylemlerinde sıkça yer bulan teknolojide "yerli ve milli" olma ve "Dünya beşten büyüktür" sloganlarından hareketle, iktidarla bağını siyasal olarak da kurabiliriz. Siyasal olana, 2018 ve öncesi için İBB'den vakfa ayrılan 41 milyon liranın üzerindeki payı ve Türk Hava Yolları, İBB, Milli Eğitim Bakanlığı, Borsa İstanbul gibi kurumlarla yürüttüğü işbirliğini de eklediğimizde, AKP ile kurulan ekonomik ilişkiler de ortaya çıkmaktadır. Burada Bayraktar'ın geliştirdiği "Bayraktar TB2 İHA/SİHA"nın TSK'ya satılmasını da hatırlatırsak, vakıf-iktidar bağının düşünülenden daha kuvvetli olduğu sonucu çıkar. Savaş sanayine dönük "Roket Yarışması", "Savaşan İHA Yarışı", "Drone Yarışı", "İstanbul Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali" gibi etkinlikler gerçekleştiren vakfın projeleri, İBB ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından da desteklenmektedir.

Yukarıda değindiğimiz vakıf ve derneklerin, kanaatimizce, hem kültürel/siyasal hem de emperyal/yayılmacı diyebileceğimiz iki boyutu vardır. Kültürel /siyasal boyut, "dindar nesil yetiştirme" ve İslamizasyonla ilişkili olup, siyasal hegemonyanın sağlanmasıyla ilgilidir. Emperyal/yayılmacı boyut ise, T3'te gördüğümüz gibi "yerli ve milli" teknolojinin geliştirilerek silah sanayinin kuvvetlendirilmesiyle Türkiye'yi dünya ve Ortadoğu siyasetinde söz sahibi yapma amacıyla ilgilidir ki bu, Osmanlı'nın üç kıtaya yayılan ihtişamına dönük özlemin ifadesidir. Burada şunu eklemekte fayda var; bu iki boyut birbiriyle iç içedir, zira kültürel/siyasal alanda derneklerin kurduğu *Yeni Osmanlıcı* söylemin emperyal/yayılmacı bir yönü olduğu gibi, teknoloji ve savunma sanayinin gelişmesinin AKP'nin hegemonik söylemine katkı sunduğu da açıktır.

YÖK ve üniversiteler, sivil toplum alanında AKP'nin ikinci döneminde destek aldığı önemli aygıtlar arasındadır. İktidara geldiği ilk döneminde 12 Eylül'ün ürünü olan YÖK'ü kaldıracağını ve üniversite özerkliğini güçlendireceğini ileri süren AKP, zamanla YÖK'ü ele geçirmiş ve bu vesileyle üniversitelere ege-

men olmuştur. Savran'ın (2014a) belirttiği üzere, AKP'nin YÖK üzerindeki hâkimiyeti, özellikle taşra üniversitelerini AKP'nin kalesi hâline getirmiştir.

2002'den itibaren Türkiye üniversitelerinde niceliksel bir artış yaşandığı bilinmektedir; bu artışa niteliksel bir sıçramanın eşlik ettiğini ise söylemek zordur (Başaran, 2017). 2003-2010 yılları arasında 78 üniversitenin açılmış olması bu durumu açıkça göstermektedir (haber.sol.org.tr, 2010) Özellikle 2008'de Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'nda yapılan değişiklik, yeni üniversitelerin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Yapılan değişikliğe göre, daha önce bir üniversitenin açılması için şart olan Fen-Edebiyat Fakültesi kurma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bu durum taşra üniversitelerinin sayısını artırırken, üniversitelerin YÖK'le ve dolayısıyla iktidarla organik bağını da güçlendirmiştir; çünkü iktidara yakın akademisyenlerin bu üniversitelere atandığı kamuoyuna çok kez yansımıştır (evrensel.net, 2010). AKP ile Gülen Cemaati'nin bir nevi koalisyonda bulunduğu 2002-2014 yılları arasında, özellikle Gülen Cemaati'nin Türkiye'nin birçok bölgesinde açtığı özel üniversitelerle[15] Cemaat, bu alanda AKP ile birlikte hâkim konuma yükselmiştir. Üniversitelerin 28 Şubat döneminde mevcut iktidara karşı çok aktif olduğu, ilk yıllarında AKP'ye karşı sivil toplum örgütü gibi çalıştığı düşünüldüğünde, bu konunun önemi ortaya çıkmaktadır. Üniversiteler, YÖK'ün kurumsal yapısında gerçekleşen değişiklikler ve Ergenekon davalarından yararlanılarak susturulmuştur. Bu kırılma noktaları, üniversiteleri, iktidarı destekleyen kurumlar hâline getirmiştir.

Üniversite kurumlarının iktidara verdiği ideolojik destek, yine bu dönemde sayıları artan düşünce kuruluşları da düşünül-

15 Altın Koza (İpek) Üniversitesi, Melikşah Üniversitesi, Fatih Üniversitesi, Mevlana Üniversitesi, Süleyman Şah Üniversitesi bu kurumlara verilen birkaç örnektir. Bu üniversiteler, 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminin ardından hükümet tarafından kapatılmış veya mevcutlarıyla birlikte başka üniversitelere devredilmişlerdir.

düğünde anlam kazanmaktadır. Temel yapıda yükselen İslamcı burjuvazi, AKP ile birlikte yerleşik tarihsel bloku neredeyse bütünüyle dönüştürmüştür. İslamcı burjuvazi, İslamcı siyaset, İslamcı sendikalar, AKP ile beraber değişen ve muhafazakârlaşan üniversiteler ve kamusal alan, düşünce kuruluşları, vakıf ve dernekler, yine iktidarla dönüşen politik toplum ve kurumları, yeni tarihsel blokun yoluna döşenen ve birbirini tamamlayan kilit taşlarını andırmaktadır. Bu başlığın bundan sonraki bölümünde, sivil toplum alanının en önemli kurumlarından biri olan medyada yaşanan süreci ele alacağız. Medyadaki gelişmeleri irdeleyerek sivil toplum alanında 2008-2013 yılları arasında gerçekleşen mevzi savaşlarını bütünsel perspektifle anlamış olacağız.

* * *

Yerleşik tarihsel blokun tedricen geriletilmesiyle oluşmaya başlayan yeni tarihsel blok, iktidarı medya politikalarında daha da saldırganlaştırmıştır. Temel yapı, politik ve sivil toplum alanında ardı ardına kazanılan mevzi savaşları, AKP'nin kendi medyasını yaratmasına olanak sağladığı gibi, var olan medyanın kısmen yok edilmesine, yok edilmeyenlerinse farklı yöntemlerle iktidarın yanına geçirilmesine neden olmuştur.

Elinizdeki kitabın iddiası şudur: AKP, bu dönemde eskiye dair ne varsa ağır bir saldırı altına almıştır. Agresif politikalar, iktidarın düzenine ayak uyduramayanları –ya da muhalefet bilinciyle uydurmayanları– dışarı süpürmüş, onların yerini ise bu politikalara uyumlu yeni karakterler almıştır. Kısmen de olsa birbirinden farklı karakterleri bünyesinde taşıyan aile fotoğrafından; oturuşları, giyimleri, hayat tarzları ve görüşleri iktidardan farklı olanlar çerçevenin dışına itilmiş, bunların yerine fotoğraftaki babaya benzediği ölçüde ve ona itaat ettiği düzeyde yeni simalar çerçevenin içine girmiştir. Ethem Sancak, Akın İpek ve Ömer Faruk Kalyoncu gibi karakterler çerçeveye girenler arasındadır. Ancak yeni kişilerin kareye girmesi fotoğrafa bir zenginlik katmamış,

bilakis babaya benzer figürlerin artması fotoğrafı ıssızlaştırmış, teksesli, tek boyutlu sıradan bir hâle çevirmiştir. İşte AKP döneminde medyanın hâl-i pürmelâli bu karedir.

İktidarın ikinci döneminin ayırt edici başka bir özelliği, AKP'nin politik toplumda kazandığı mevzilerden, medya alanının dönüşümü için sağladığı destektir. Politik toplumun yargısı, Maliye Bakanlığı ve TMSF'si bu dönemde iktidarın medya üzerinde kurduğu baskının araçları hâline gelmiştir. İkinci dönemde, bir nevi devlet gücü kullanılarak medya alanında yeni oluşumlara ve tasfiyelere kapı açılmıştır.

Politik toplumda elde ettiği güçle tasfiyeleri hızlandıran AKP, temel yapıda gelişen İslamcı burjuvaziye dayanarak kendi medya kurumlarının kurulmasını sağlamıştır. İslamcı burjuvaziye bağlı birçok medya kuruluşu, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde gösterileceği üzere, iktidarın söylem ve ideolojisini yayma işlevini eksiksiz yerine getirmiştir. Ayrıca sivil toplum alanında oluşan birçok düşünce kuruluşu ve STK yöneticisi ve üyesi de bu kanallarda söz almaya başlamış, ekranlar bunlara sonuna kadar açılır olmuştur. Diyanet'in yeni kanalları ve radyoları yine bu dönemde faaliyete girmiş, zaten toplumda etkisi iyiden iyiye artan bu kurum, medya ile buluşarak daha da önemli hâle gelmiştir. İktidarın ikinci dönemi, AKP'ye yakın olsun olmasın İslamcı "heyula"nın medya üzerinde etkili şekilde dolaştığı dönemi ifade etmektedir. Bu heyulanın bu dönemde, cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar etkin bir görünüm kazandığını söyleyebiliriz.

Bunların yanında AKP'nin medya alanını dönüştürmesinin bazı stratejilerinden bahsetmek mümkündür. Bunları bu dönem için kabaca üçe ayırmak gerekirse; İslamcı burjuvaziye dayanan medyanın inşa edilmesinin gösterdiği *teşkil etme stratejisi*, medya kuruluşlarının kurumsal olarak el değiştirmesinde görüldüğü üzere *fethetme stratejisi* ve son olarak anaakım medyanın içine doldurulan AKP yanlısı gazeteci ve yöneticiler örneğinin gösterdiği *zapt etme stratejisi*'dir. Bu bölümde 2008-2013 yılla-

rı arasında yaşanan medyadaki dönüşümü, bu stratejilerin yol göstericiliği eşliğinde inceleyeceğiz. Yine de okura hatırlatmakta fayda var; bu stratejileri kabaca ayırmış bulunmaktayız, gerçek hayatta bunlar birlikte işleyen süreçleri kapsamaktadır. Bu anlamıyla bahsi geçen stratejiler âdeta iktidarın birleşik kaplarıdır ve birbirleriyle sürekli etkileşim hâlinde medya ortamını dönüştürmüşlerdir. Bu hatırlatmanın hemen ardından, medyanın *zapt edilmesi* başlığıyla stratejilere daha yakından bakalım.

Zapt

AKP'nin medya ortamını zapt etmesinin ikili bir ayağı vardır (Kurban ve Sözeri, 2012: 54). Bunlardan ilki, medya şirketlerine kesilen vergi cezalarıdır. İktidar, burada, politik toplumdan aldığı gücü kullanarak, sivil toplumun en önemli kurumu olan medyaya müdahalede bulunmaktadır. 2009'da Doğan Grubu'na verilen vergi cezası ve bu cezanın ertesinde grubun yaşadığı maddi sıkıntılara paralel medya ortamında gerçekleşen değişim, iktidarın medyayı dönüştürmesinin önemli bir örneğidir. İkinci ve daha derinden yürütülen yöntem ise, iktidara muhalif medya çalışanlarının peyderpey tasfiyesi ve bunlardan boşalan yerlere AKP yandaşı isimlerin doldurulmasıdır.

2009'da Doğan Grubu'na, ilki Şubat 2009'da 826 milyon, ikincisi aynı yılın Eylül ayında üç milyar 755 milyon olmak üzere iki kez, toplamda beş milyar liralık vergi cezası kesilmesi, o döneme kadar medya sektöründe aşama aşama genişlemiş olan grubu durdurmuştur (Demir, 2013: 59). Bu cezaların ardından Doğan Grubu, 20 Nisan 2011'de *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini 74 milyon dolara Yıldırım Demirören-Ali Karacan ortaklığında kurulan DK Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş.'ye satmış ve medyada küçülme yolunda ilk adımını atmıştır (haber7.com, 2011).

17 Ekim 2011 tarihinde ise Doğan Grubu küçülmeye devam ederek, bünyesinde bulunan Star TV'yi Ferit Şahenk'e ait Doğuş

Grubu'na 327 milyon dolara satmıştır (haberturk.com, 2011b). Doğan Grubu'nun hem gazetelerini hem de televizyonunu satarak küçülmeye gitmesinin nedeni, bu gruba Maliye Bakanlığı aracılığıyla kesilen cezalarda aranmalıdır. *Milliyet* gazetesi yazarı Fikret Bila, benzer bakış açısıyla vergi cezalarını değerlendirmiş ve kesilen cezaların Doğan Grubu'nun medyadan tasfiyesini amaçladığını ileri sürmüştür:

> Kesilen iki ceza Aydın Doğan'a karşı bir "vergi terörü" uygulamasından başka bir şey değildir. Böyle bir işlemde vergi toplama amacının dışında bir amaç güdüldüğü açıktır. Bu uygulamayla Hazine'ye gelir sağlamanın değil, Aydın Doğan'ın şirketlerine el koymanın amaçlandığını söylemek daha doğru olur. İki ceza işlemi de açıkça göstermiştir ki, hedef Doğan Grubu'nu batırmaktır. Üzücü olan, vergi denetim elemanlarının inceleme yetkisini kötüye kullanmaktan çekinmemiş olmalarıdır. Maalesef, bu tür amaçlara hizmet eden elemanlar bu saygın mesleğe de gölge düşürmektedirler. Denetim elemanlarının kendi kafalarına göre yaptıkları bir yorumla kestikleri bu astronomik cezalar nedeniyle Doğan Grubu'nun bütün varlığını devlete teslim etmeleri istenecektir. Bunun bir vergilendirme değil, el koyma gayreti olduğu açıktır (Bila, 2009).

Gerçekten de, aradan geçen zaman Bila'yı haklı çıkarmış ve bu cezalar neticesinde Doğan Grubu önemli medya organlarını satmak zorunda kalmıştır. Burada, Doğan Grubu'nun küçülmesinin dışında dikkat çeken başka bir nokta daha vardır; bu, Doğan Grubu'nun medya organlarının kimlere gittiğidir. *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerinin önce DK Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş.'ye geçmesi, Şubat 2012'de ise gazetelerin tamamen Erdoğan Demirören'in şirketler grubu başkanlığını yaptığı Demirören Holding'e geçmesi, iki önemli gazeteyi iktidarın güdümüne sokmuştur. Nitekim her iki gazetede de, devredilmelerinden sonra, yazar ve yönetici kadrolarında önemli değişiklikler yaşanmıştır.

Gazetelerin değişen yazar kadrosu, burada gerçekleşen dönüşümü göstermektedir. Birçok yazar, bu satış işleminin ardından işlerinden olmuş, kimisi de görev değişimi bahaneleriyle geri plana itilmiştir. Bu minvalde, *Milliyet* gazetesinden ilk kopan yazar, yazılarında AKP hükümetini ve onun Kürt meselesindeki politikalarını eleştiren Nuray Mert olmuştur. Şubat 2012'de görevine son verilen Mert'in gazeteyle ilişiğinin kesilmesinin nedeni olarak, Fırat Haber Ajansı'na verdiği röportaj gösterilmiştir. Röportajda, Mert, AKP hükümetinin karayolları politikalarını eleştirmiş ve bunun 1935'teki devlet politikalarını anımsattığını belirtmiştir: "Benzetmek gibi olmasın, bunun ardından katliam gelecek mânâsında söylemiyorum. 1935'te ilk raporlarda hep yol inşa edilmesinden bahsedilir, çünkü buraya yapılacak askerî harekât için yol lazım. 1935'teki gibi bir katliamı andıracak olmasından değil, ama şu anda o bölgedeki şiddet politikalarının da altyapısı oluyor, o paralelliği hatırlatmak için..." Bunun üzerine AKP lideri Erdoğan, Haziran 2011'de Konya'da düzenlediği seçim mitinginde Mert'i hedef almıştır:

> Bir bayan gazeteci, köşe yazıları yazıyor. Son yıllarda kendini kaybetmiş şekilde kin kusuyor. PKK'nın yayın organına açıklama yapıyor, 'yol ve zor politikaları hep beraber gidiyor' böyle diyor. Neymiş 1935 yılında Dersim Katliamı öncesinde buraya yapılacak harekât için yol inşa edilmiş. AK Parti'nin duble yollarını da işte bu şekilde yorumluyor. Söylemek istediği şu, güya biz duble yolları, Dersim'de olduğu gibi kolay harekât yapılsın diye inşa ediyormuşuz. Bu mertlik değil namertliktir (milliyet.com.tr, 2011).

Dönemin başbakanı Erdoğan'ın bu açıklamaları, hedef gösterdiği gazetecinin kovulmasına neden olmuştur. Nitekim Nuray Mert, üzerinden pek zaman geçmeden, *Milliyet*'ten ayrılmak zorunda kalmıştır. Erdoğan'ın gazetecileri hedef alması/göstermesi baskının tek yolu değildir. Erdoğan'ın medya üzerinden kurduğu baskının asıl yolu, doğrudan gazete patronlarına telkin ettiği yayın politikalarıdır. Bu doğrultuda biraz geriye giderek,

Erdoğan'ın Şubat 2010'da AKP il başkanları toplantısında yaptığı konuşmaya odaklanabiliriz. Burada Erdoğan, gazete patronlarına seslenerek: "Köşe yazarları her istediğini yazamaz. Patron gerekirse kusura bakma burada sana yer yok demelidir" (medyaradar.com, 2011) demiş ve gelecek dönemde iktidarın patronlar üzerinden gazetecilere ve gazeteciliğe kuracağı baskının işaretlerini vermiştir.

Milliyet gazetesinde yaşanan önemli bir kırılma noktası, gazetenin 28 Şubat 2013 tarihli manşetinden sonra yaşanmıştır. İmralı görüşmelerini gündeme alan *Milliyet*, bu dönemde iktidardan yoğun bir baskı görmüştür. Hatta bu baskı öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, gazetenin patronu Demirören, Erdoğan ile yaptığı telefon görüşmesinde ağlamak durumunda kalmıştır.[16] İmralı zabıtları haberi, AKP Hükümeti ve Abdullah Öcalan tarafından yürütülen görüşmelerin tutanaklarının kamuoyu ile paylaşılmasını içermekte ve ortada sadece gazetecilik faaliyeti bulunmaktadır. Buna rağmen iktidarın bu habere tepkisi, önce gazete patronunu köşeye sıkıştırmış, ardından gazetecilere kadar uzanmış ve yıllarını bu gazeteye veren Hasan Cemal, *Milliyet*'ten ayrılmak durumunda kalmıştır. Derya Sazak, 2014'te yayımlanan *Batsın Böyle Gazetecilik*[17] adlı kitabında, bu manşet

16 2014'te yayımlanan bir ses kaydında, Erdoğan ile Demirören arasında gazetenin "İmralı zabıtları" manşeti üzerine bir konuşma gerçekleşmiştir. Bu konuşmada Erdoğan'a "patron" diye seslenen Demirören, Erdoğan'ın gazete haberi için "rezillik, alçaklık, kepazelik, adilik" gibi sözcükleri kullanması üzerine "Nasıl girdim bu işe" diyerek ve ağlayarak telefonu kapatmıştır. Erdoğan'ın konuşma esnasında artık *Milliyet* gazetesinden hiç kimsenin Başbakanlık uçağına alınmayacağını belirtmesi de ayrı bir tartışma konusudur. Bahsi geçen haber ve yorumlar için ayrıca bkz. t24.com.tr, "Başbakan 'rezillik, namussuzluk' dedi, *Milliyet*'in patronu telefonda ağladı" Erişim tarihi: 13.2.2018. http://t24.com.tr/haber/basbakan-rezillik-namussuzluk-dedi-milliyetin-patronu-telefonda-agladi,252758

17 Sazak'ın kitabının adı, Erdoğan'ın "İmralı zabıtları" manşetine verdiği "batsın böyle gazetecilik" tepkisine göndermedir. Mart 2013'te yaptığı bir konuşmada Erdoğan, *Milliyet*'in manşetine değinerek: "Attıkları başlıklarla gazetecilik yapıyorlarmış, böyle gazetecilik yapacaksan batsın böyle gazetecilik. Medya, yine, başbakan bize saldırdı diyecek. Bu Çözüm Süreci'nde kim bu Çözüm Süreci'ni baltalamak istiyorsa o benim de milletimin de karşısındadır. Önümüze konulan taş engeldir,

sonrası gazetede yaşanan tasfiye sürecine değinmiş ve genel olarak medyanın bu dönemde nasıl değişip dönüştüğünün de altını çizmiştir:

> Hükümetten ihale alan müteahhitlerin bir sabah uyandıklarında gazete ve televizyon sahibi oldukları "Yeni Medya" düzeninin nasıl kurulduğu da gözler önüne serildi. Bizlere "Batsın sizin gazeteciliğiniz" diyen Başbakan bir kısım medyayı bastırmaya çalışırken *Sabah*-ATV'yi zorla satın aldırıyor, işadamlarına salma çıkararak 630 milyon dolar toplatıyor, bu paralar gazeteye minibüslerle taşıtılıyordu. Operasyonun merkezinde ise Binali Yıldırım vardı. Show TV'nin Ciner Grubu'na geçmesinin ardından iktidarın Habertürk yönetimine de el koyduğu, Erdoğan'ın Fas'tan Fatih Saraç'a yağdırdığı talimatlarla belli olacaktı (Sazak, 2014: 17).

Sazak'ın sözleri, Türkiye medyasının hem ekonomik hem de söylemsel anlamda kıskaca alındığını göstermektedir. Kitapta anlatılan dönemi, bizatihi medyanın içinden gelen bir sesin betimlemesi ayrıca önemlidir. Medya ortamının geçirdiği bütün bu süreç, bütünden parçaya, yani bütün bir medya ortamından gazetecilere kadar sirayet eden bir hâl almıştır. Örneğin *Milliyet* gazetesinden 2012 yılında benzer sebeplerle ayrılan Metin Münir, Hazal Özvarış'a 12 Kasım 2012 tarihinde verdiği röportajda *Milliyet*'te yaşananların gazeteciler üzerindeki etkisine değinmiştir:

> *Milliyet*, yazarlarının hemen hemen hepsi ortanın solunda, liberal, laik, "Atatürkçü" bir gazete idi. Okurları da öyle. Gazeteyi satın alan Erdoğan Demirören tutucu, AKP yandaşı bir işadamıdır. Onun esas amacı Başbakanı memnun etmek, medya dışındaki şirketleri için yönetimi dost edinmekti. *Milliyet*'i Başbakan'ın oluru ile aldı. Onun seveceği bir gazete yapılmasını istiyor. Bu hem gazetenin yazar kadrosu hem de okurları ile çelişkili bir durumdur. Beni bu çelişki ve bu çelişki yüzünden kapasitemin çok altında çalışmak zorunda kalmak tedirgin ediyordu. Patron gitmeyeceğine göre ben

söker atarız, kim olursa olsun dinlemeyiz" demiştir.

> ve benim gibi düşünen yazarlar gidecekti. Atıldığıma şaşırmadım. Atılmamın bu kadar gecikmesine şaşırdım (Akt. Özvarış, 2012).

Münir'in sözleri, Aydın Doğan'dan Demirören'e geçen yayın kuruluşlarının geçirdiği dönüşümü anlatmaktadır; bu kuruluşların neden başka bir iş insanı değil de Demirören'e geçtiğinin de yanıtını okura bırakıp devam edelim. Hasan Cemal ve Metin Münir gibi gazetecilik mesleğinde uzun yıllar çalışmış gazetecilerden boşalan köşeleri, yıldızı AKP ile parlamış ve iktidarın tüm politikalarını desteklemekte beis görmeyen Nagehan Alçı gibi isimler doldurmuştur. Yine Sazak'ın kitabından, bu dönemde bir başka iktidar yanlısı gazeteci Akif Beki'nin *Milliyet*'in başına geçmesi için Erdoğan'ın Demirören'e telkinde bulunduğunu, fakat gazete yönetiminin buna karşı çıkarak bu atamayı engellediğini öğrenmekteyiz.

Milliyet gazetesinin DK Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş.'ye satılmasından sonra yaşanan gelişmeler, medya mülkiyetinin gazetecilik mesleğiyle olan bağını ortaya koymaktadır. Doğan Grubu'ndan satın alınan *Milliyet* ve *Vatan*'ın mülkiyet ve kontrolünün el değiştirmesinin ardından gazeteler, iktidar baskısına daha fazla maruz kalmıştır.

Bu dönemde iktidarın agresif politikalarından Doğan Grubu'na ait medya organları da nasibini almış ve bu grupta birçok tasfiye yaşanmıştır. 2009'da Bekir Coşkun'un 17 yıl yazdığı *Hürriyet*'ten ayrılması, Doğan Grubu'nda yaşanan tasfiyelere ilk örnektir. Coşkun, gazetesinden ayrıldıktan sonra *Akşam* gazetesi yazarı Deniz Güçer'in sorularını yanıtlamış ve istifasının ardında, iktidarın Doğan Grubu'na yaptığı baskının bulunduğunu belirtmiştir. Hatta hükümetin Aydın Doğan'a liste gönderdiğini belirten Coşkun, bunun üzerine gazetesinden ayrıldığını söylemiştir:

> Gerçek tasfiye listesi geçtiğimiz günlerde yapıldı ve iktidar tarafından Aydın Doğan'a gönderildi. 'Bunlar bizi haksız yere eleştiri-

> yorlar' diye. Bir siyasi iktidar patrona niye liste gönderir? Bu bilgi kesinlikle doğru. Baştan 'Böyle rezillik olamaz' dedim ama birinci ağızdan doğrulattım. Bu kadarını açıklayabilirim. Liste bütün Doğan Grubu'nu kapsıyor. Muhalif yazarların listesi yapılmış. İşte biri yüzde 85 eleştiriyor, diğeri yüzde 60 gibi (Akt. Güçer, 2009).

Medya ortamına müdahalenin merkezileştiğini gösteren yukarıdaki sözler, mevcut kitabın iddialarını da doğrular niteliktedir. İktidarın *Hürriyet* üzerindeki baskısı, gelen istifalara rağmen artarak devam etmiştir. Yine 2009'da Ertuğrul Özkök, yaklaşık 20 yıldır oturduğu Hürriyet Genel Yayın Yönetmenliği koltuğundan ayrılarak, yerini, gazetenin Ankara temsilcisi Enis Berberoğlu'na bırakmıştır (sabah.com.tr, 2009). AKP iktidarına muhalif iki önemli gazeteci; Oktay Ekşi 2010 yılında, Cüneyt Ülsever ise 2011'de görevlerinden ayrılmışlardır. Bu yazarları, 2012 yılında gazeteden ayrılan Rahmi Turan ve Özdemir İnce izlemiştir.

Doğan Grubu'nda tasfiyeler sadece *Hürriyet* gazetesi ile sınırlı değildir. *Radikal*, tasfiyelerin devam ettiği başka bir yayın organıdır. *Radikal* gazetesinin Genel Yayın Yönetmenliğine, İsmet Berkan'ın yerine, 2010'da Eyüp Can Sağlık'ın geçmesi, bu gazetede yaşanacak tasfiyelerin ilk adımıdır. Sağlık'ın *Radikal*'de "yeniden yapılanma" sürecini başlatmasının ardından, muhalif tutumlarıyla bilinen yazarlar Haluk Şahin, Türker Alkan ve Mehmet Ali Kışlalı ile yollar ayrılmıştır (Demir, 2013: 67). 2009'da gazeteye transfer edilen ve bir dönem Başbakan'ın basın danışmanlığını yürüten Akif Beki'nin "yeniden yapılanma" sürecinde gazetede kalması, yeniden yapılanmanın daha çok muhaliflerin tasfiyesi hâline geldiğini göstermiştir. 2012'de muhalif yazılarıyla bilinen Yıldırım Türker'in de ayrılması, Eyüp Can Sağlık'ın neden gazeteye atandığını ortaya çıkarmıştır; zira Türker'in Erdoğan'ı eleştiren yazısının Sağlık tarafından kabul edilmemesi, yazarın *Radikal*'den ayrılmasının nedenidir (bianet.org, 2012b).

CNN Türk de tasfiye sürecinden etkilenen medya kuruluşlarından biridir. *Milliyet* yazarı Hasan Cemal ile *Radikal*'de ya-

zan Cengiz Çandar'ın "Tecrübe Konuşuyor" adlı programı bu dönemde yayından kaldırılırken, Ayşenur Arslan'ın hazırlayıp sunduğu "Medya Mahallesi" programı, CNN Türk yönetiminin Arslan'ın yanına Akif Beki'yi alması ve programı iki kişilik hâle getirmesi nedeniyle son bulmuştur. Arslan, bu gelişmeler üzerine istifasını vermiştir.

Bu süre zarfında Doğuş Grubu'nda gerçekleşen tasfiyeler, Doğan Grubu'nu aratmayan bir boyut kazanmıştır. 12 Haziran 2011 genel seçimlerinden hemen önce Çiğdem Anad, Mirgün Cabas, Banu Güven, Ruşen Çakır ve Can Dündar'dan oluşan kadroyu "tatile" gönderen NTV yönetimi, seçimlerin ertesinde, Temmuz 2011'de isimleri geçen yazar, gazeteci ve programcıların bir kısmıyla yolları ayırmış, bir kısmını geri plana itmiştir. Aynı süreçte Nuray Mert'in yer aldığı "Basın Odası" programı yayından kaldırılırken, Banu Güven'in Temmuz 2011'de işine son verilmesiyle "Banu Güven'le Artı" programı da yayından kaldırılmıştır. 2006'dan 2011'e kadar "Neden", "Can'lı Gaste" ve son olarak "Can'lı Ana Haber" programlarını yapan Can Dündar ise Temmuz 2011'de görevden ayrıldığını duyurmuştur (Demir, 2013: 70-72). Bu ayrılık sonrası kendi internet sitesinde bir açıklama yapan Dündar'a göre, yazarın kurumdan ayrılığı, Doğan Grubu'nu da içine alan tasfiye sürecinin sonucudur; tasfiyelerin önüne geçmenin tek yoluysa mücadeleyi yükseltmektir:

> ... kanalın yeni çizgi arayışının ardında, bizlerin mesleki zaaflarından duyulan bıkkınlık değil, genel basıncın yarattığı yılgınlık yatıyor diye düşünüyorum. Dolayısıyla "NTV bizlerden değil, kendinden vazgeçti" diyebiliyorum. Aslında uzunca bir süredir medyada geniş bir tasfiye yaşanacağı, "yeni dönem"de bazı gruplara, kanallara, gazetelere, kadrolara, isimlere yer olmayacağı yazılıyor, söyleniyordu. Birçok medya organı da bu tasfiyeyi zamana yayarak yaşamış, yeni döneme sessizce uyum sağlamıştı. Ama NTV öyle prestijliydi ki, en çok tartışılanı o oldu. Şair'in dizelerini uyarlayarak söylersek,

> "Bütün kanallar aynı hızla değişiyordu; birinciliği NTV'ye verdiler". Bu kararı verenleri suçlamak en kolayı olur. Aydın Doğan'a yaşatılanları gördükten sonra kimseden kahramanlık bekleyemeyiz. Bize düşen, patronlardan kahramanlık beklemek değil, patronların kahramanlık göstermesini gerektirmeyecek bir medya düzeni için mücadele etmektir (Dündar'dan akt. haberturk.com, 2011c).

NTV'deki programları kaldırılarak Star TV'de editörlüğe çekilen Çiğdem Anad ve yine NTV'deki görevlerinden el çektirilip Doğuş Yayın Grubu'nun çıkardığı *GQ Türkiye* dergisinin Genel Yayın Yönetmenliğine getirilen Mirgün Cabas'ın gruptan ayrılmaları Temmuz 2013'ü bulmuştur. Bu iki ismin istifalarında, Nermin Yurteri'nin 2013'te NTV Genel Yayın Yönetmeni olarak atanması etkilidir; çünkü Yurteri, kamuoyu tarafından AKP'ye yakınlaşmasıyla bilinen bir isimdir ve o dönem Erdoğan'ın danışmanlığını yürüten Yalçın Akdoğan ile yakın iletişim hâlindedir. Bu özellikler Yurteri'nin, AKP'nin medyaya yönelik düzenlemelerinde aktif bir rol oynamasının nedenidir.

NTV'de yaşanan tasfiyeleri 2011 öncesine götürmek mümkündür. Örneğin 2010'da, Ergenekon Davası sürecinde, Erzincan Cumhuriyet Başsavcısı İlhan Cihaner'in Erzincan'da İsmail Ağa Cemaati'ne yönelik 2007'de başlattığı soruşturmayı Erzurum Özel Yetkili Cumhuriyet Savcılığı'nın devralması, Erzurum'dan Erzincan'a giden Özel Yetkili Cumhuriyet Savcısının Cihaner'i makamında gözaltına almasıyla sonuçlanmıştır (radikal.com.tr, 2010b). Bu olayın NTV tarafından "Başsavcıya abluka" şeklinde haberleştirilmesi, faturanın, Mustafa Hoş'un başında bulunduğu NTV Haber Koordinatörlüğü'ne kesilmesine sebep olmuş ve Hoş görevden uzaklaştırılmıştır. İktidar partisinin önemli simalarından Bülent Arınç'ın Hoş ve NTV'ye hakaretamiz tepkisi ise kamuoyunda tartışılmıştır. Arınç'ın, 21 Şubat 2010 tarihinde yaptığı konuşmasını, Hoş'un 2014'te yayımlanan *Abluka* adlı kitabından aktaralım:

> Türkiye'de en önemli televizyon kanallarından birisi bunu (Ergenekon davalarını) istismar ediyor. Adliye basıldı diyor. Başsavcılık basıldı diyor. Tuh sana! Bastırma olmaz. Onun yapması gereken şudur. Başsavcının evinde ve işyerinde arama kararıyla arama yapıldı denilir. Hukuk dili budur. Arama yapmaktır. Ama berduş dili ne der? Basmaktır. Bunlar hep basmaya alışmışlar. Darbe geleneğinden geliyor bunlar. Ama kafaları basmıyor hâlâ. Türkiye'de çok şeyler değişti (Akt. Hoş, 2014: 127).

Arınç'ın gazeteciye had bildiren ve ayar veren üslubu, iktidarın tüm bileşenlerinin medya karşısında aldığı baskıcı pozisyona örnektir. NTV, Doğan Grubu ile beraber bu baskıdan en fazla nasiplenen kurumlardan biridir. Öyle ki, Hoş'un ayrılmasını izleyen günlerde Arınç, NTV haber merkezini ziyaret etmiştir. Hoş, aynı eserinde bu ziyareti ironik bir biçimde "fetih gezisi" olarak nitelemektedir:

> Bülent Arınç, yanında Cem Aydın ve Erman Yerdelen'le birlikte NTV haber merkezini teftişe gitmişti. Arınç, her iki yanında Doğuş Grubu'nun önemli iki ismiyle "fethedilmiş" haber merkezindeydi demek! Haber merkezleri mabet gibidir. Siyasetin besmelesiz, destursuz girebildiği bir alan değildir. Oysa onlar "Tuh sana!" diyen adama Mustafa Hoş'suz haber merkezini gururla gezdiriyorlardı. Sonsuz biat böyle başladı. Haber merkezinde bulunan editör ve birkaç muhabir Bülent Arınç geldiğinde ayağa kalkmadığı için azarlanmıştı da... (Hoş, 2014: 131).

2010'da yaşanan bu ayrıntılar değerlendirildiğinde, 2011 ve ilerleyen dönemde NTV'de yaşanan tasfiyelerin ardındaki neden açığa çıkmaktadır. Bu dönemde kanal üzerindeki baskı o derece artırılmıştır ki, AKP'nin 2011'de kazandığı seçimin ardından NTV, muhalif çalışanları ayrılmaya zorlamıştır. Örneğin, Star TV haber bülteni sunucusu ve Star Haber Genel Yayın Yönetmeni Uğur Dündar, Ekim 2011'de kanalın Doğan Grubu'ndan Doğuş Grubu'na satılmasının ardından istifa etmiştir (Demir, 2013: 73). Doğuş Grubu'nda Mustafa Hoş ile

başlayan tasfiye süreci, Mirgün Cabas ile devam etmiş ve çalışmanın ilerleyen bölümünde gösterileceği üzere, Gezi Parkı Direnişi'yle derinleşmiştir.

Aynı dönemde *Habertürk* gazetesinden Ece Temelkuran'ın yazılarına son verilmiş, *Vatan*'da Necati Doğru ile yollar ayrılmıştır. Benzer uygulamalar Anadolu Ajansı'nda da yaşanmıştır. Yukarıda, Kemal Öztürk'ün AA genel müdürlüğüne atanmasının ardından çalışanları emekliliğe sevk etmek için uğraştığını ve boşalan kadrolara iktidar yanlısı gazetecileri aldığını belirtmiştik. Öztürk ile beraber AA'ya personel alım şekli değişmiş[18] ve değişen sistem, iktidar yanlısı personelin kurumda kadrolaşmasına neden olmuştur.

TRT'de de benzer bir durum yaşandığını Dağıstanlı'dan (2014) öğrenmekteyiz. Yazar, İbrahim Şahin'in 2007'de genel müdür olmasından sonra, TRT'ye kadrolu ve sözleşmeli olarak 1860 kişinin alındığını belirmekte ve bu personelin genelinin AKP iktidarına yakın olduğunu ileri sürmektedir. Yeni alınan gazetecilerin daha çok İslami medyadan transfer edildiğini açıklayan Dağıstanlı, TRT'nin yeni haber ekibinin Samanyolu TV, Cihan Haber Ajansı, *Zaman* gazetesi ve *Aksiyon* dergisinden gelenlerle oluştuğunu söylemektedir. Örneğin TRT Haber Genel Yayın Yönetmeni Ahmet Böken, TRT Haber Kanal Koordinatör Yardımcısı Hakan Aksel, Ahmet Torun, Cavit Atasever, Mehmet Çığın, Meryem Özkurt, Samanyolu TV'den; Bertan Golal ve Özcan Keser, Cihan Haber Ajansı'ndan kuruma atanan personellerdir.

2008-2013 dönemi, aynı zamanda iktidara yakın kalemlerin medyada görünürlüğünün arttığı bir süreçtir. Gülen Cemaati'ne

18 Geçmiş uygulama şöyleydi: Aday öncelikle yazılı sınava alınır, burada başarılı olursa işveren ve sendika temsilcisinin hazır bulunduğu mülakata girerdi. Aday, bu iki sınavdan başarılı olmak kaydıyla AA personeli olurdu. Kemal Öztürk ile beraber yeni bir uygulamaya geçilmiş, Haber Akademisi kurulmuş ve bu akademiye, yazılı sınav olmaksızın, sadece AA yönetiminin katıldığı mülakatla girilir olmuştur. Bu yöntem, daha çok iktidara yakın adayların AA'ya geçmesinin önünü açmıştır (Dağıstanlı, 2014: 70).

yakın Eyüp Can Sağlık, Başbakan'ın basın danışmanlığını yapan Akif Beki, 2009'da *Habertürk*'te yazmaya başlayan ve Habertürk TV'de program yapıp kanalın genel yayın yönetmenliğine yükselen Yiğit Bulut, bu sürecin aktörleridir (Demir, 2013). 2012'de Başbakan Erdoğan'a yakınlığıyla bilinen Mehmet Fatih Saraç'ın[19] hem Ciner Medya Grubu'nun hem de Ciner Holding'in yönetim kuruluna girmesi (Adaklı, 2014: 21); *Yeni Şafak*'ın kuruluşunda yer alan ve geçmişte *Zaman*'da çalışan Mustafa Karaalioğlu'nun 2007'de *Star* gazetesi genel yayın yönetmenliği koltuğuna oturması ve çeşitli televizyon programlarına sürekli çağrılır olması, iktidarın kendine yakın kalemlerle medyayı nasıl kuşattığını göstermektedir.

AKP'nin burada ikili bir strateji izlediğini yukarıda belirtmiştik. Medya organları hem AKP yanlısı iş çevrelerine geçmiş ve bu sayede AKP'ye muhalif gazetecilerin tasfiyesi kolaylaşmış, hem de bu gazetecilerin ayrılmasının yarattığı boşluğa iktidar yanlısı yazarlar yerleştirilerek anaakım medya iktidara daha fazla yaklaştırılmıştır. Bu politikalar, medyanın zapt edilmesinin önünü açmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Medyayı, mülkiyet ve kontrol yapısını değiştirerek, AKP yanlısı şirketlere teslim etmek medyanın zaptını kolaylaştırırken, aynı zamanda fethedilmesini de sağlamaktadır. Bu politikaların pratikte nasıl iç içe geçtiğini, aşağıdaki bölümlerde daha net göreceğiz.

Fetih

AKP, ikinci döneminde, gelişen İslamcı burjuvazinin medya sektörüne yatırımlarını teşvik etmiş, burjuvazinin bu kanadını medya patronluğu yapar hâle getirmiştir. AKP ile beraber enerji,

19 Mehmet Fatih Saraç, Yasin el-Kadı ile kurduğu ekonomik ilişkilerin kamuoyuna yansımasıyla tanınmıştır. Saraç, ayrıca, 2014'te YÖK Başkanlığı'na atanan Yekta Saraç'ın da kardeşidir. Bu ilişki ağı, AKP'nin sivil ve politik toplumda sistematik adımlar attığını gösterir.

inşaat, güvenlik, sağlık gibi birbirinden farklı alanlarda yatırımlarını hızlandıran ve bu yolla sermaye birikimini artıran İslamcı burjuvazi, medya alanına da girerek çapraz bütünleşmelerini genişletmiştir. Neoliberal politikaların uygulamaya koyulduğu 1980'lerden itibaren değişen medya yapısı, Adaklı'ya göre (2014) AKP döneminde üst düzeye çıkmış ve medya, artan ultra-çapraz bütünleşmelerle iktidarın aracı hâline gelmiştir:

> 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonraki uzun iktidar döneminde ANAP hükümetleri, hem medyanın büyük sermayeye açılmasına, hem de bankacılık-finans sektörüyle bütünleşmesine ortam hazırlamıştı. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde ise medyanın imalat ve hizmet sektörlerinin tamamıyla bütünleştiğini, siyasal iktidarın kendisine organik olarak bağlı bir medya kompleksi yarattığını, medyanın tarihte belki de hiç olmadığı ölçüde araçsallaştırıldığını görüyoruz. Söz konusu medya kompleksinin temel özelliği, siyasi paralelliği de içeren, ama belki ondan da önemlisi, siyasi görüşü ya da yayın politikası ne olursa olsun, AKP iktidarının hedeflerinden sapmamaktır (Adaklı, 2014: 19).

Adaklı'nın yukarıdaki düşünceleri, medya ortamındaki dönüşümün tarihselliğine vurgu açısından dikkate değerdir. İslami sermayenin 1980 sonrası ivme kazandığını biz de yukarıda belirtmiştik. Bu başlık altında buraya eklemek isteğimiz, AKP'nin medyayı dönüştürme sürecinde gelişen İslami sermayenin etkisidir. Dolayısıyla AKP, kendisini iktidara taşıyan en önemli gücü –İslamcı burjuvaziyi– ne kadar araçsallaştırdıysa, medyayı da o kadar araçsallaştırmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, ATV-*Sabah*'ın Çalık Grubu'na nasıl devredildiğini ve kamu kurumu TMSF'nin bu devirdeki işlevini açıklamıştık. Ancak ATV-*Sabah* için hikâye burada tamamlanmamış, aksine bu hikâye AKP'nin ikinci döneminde de devam etmiştir. Şöyle ki; 2007-2008'de Çalık Grubu'na devredilen ATV-*Sabah*, 2013-2014'te Zirve Holding'e bağlı Kalyon İnşaat'a satılmıştır. Bu satışla beraber, ATV-*Sabah*'ın yüzde 75'ine sahip Turkuvaz

Şirketi'nin hisseleri Zirve Holding'e geçmiş, böylece bu medya kuruluşunun sahibi de Ömer Faruk Kalyoncu olmuştur (gazetevatan.com, 2014). AKP döneminde inşaat ve enerji alanlarında faaliyet gösteren ve sermaye birikimini artıran grubun ATV-*Sabah*'ı Çalık Grubu'ndan alması, bu medya kuruluşunun başka bir şirkete devredilse bile iktidar güdümünde kalmasını sağlamıştır. Medya şirketlerinin el değiştirmesinin hükümetin isteği ya da baskısıyla gerçekleştiğini iddia eden Sözeri, ATV-*Sabah*'ın Kalyon'a geçmesini, hükümetin kendini destekleyen medya kuruluşları oluşturmak için güttüğü politikaya örnek gösterileceğini belirtmektedir. Yazar, ayrıca Kalyon İnşaat'ın son dönemde aldığı ihalelere de değinerek, şirketin iktidarla girdiği ekonomik ilişkilere de gönderme yapmaktadır:

> Geçtiğimiz yıllarda pazara yeni girişlerin artması ise bu pazarda faaliyet gösterme isteğinden çok, geçmiş yıllarda olduğu gibi siyasilerin ricası ve/veya baskısıyla, hükümeti destekleyen bir medya oluşturulması amacıyla gerçekleştiği izlenimi yaratmıştır. Geçtiğimiz yıl internete yayılan "tape"lerde pek çok yatırımcının iştirakiyle *Sabah*-ATV Grubu'nun 630 milyon dolara satıldığı iddia edilmiştir. Satış için iddia edilen rakam alınan bedelin çok altında olup, eğer doğruysa söz konusu medya şirketinin çok kârlı olmadığını hatta zarar ettiğini göstermektedir. Ancak medya grubunu alan Zirve Holding'e bağlı Kalyon İnşaat başta üçüncü havalimanı olmak üzere, Çanakkale-Ezine-Ayvacık Yolu gibi büyük ihalelerinin yanı sıra ülkenin büyük kısmının altyapı, otoyol ihalelerini almış durumdadır. Diğer medya patronları gibi enerji alanında da yatırım yapan holdingin üç adet hidroelektrik santrali bulunmaktadır (Sözeri, 2015: 15).

Aktardığımız alıntı, Türkiye medya sektöründe yaşanan ultra-çapraz bütünleşmelerin örneklerinden sadece biridir. 2013-2014 yılları, sadece *Sabah*-ATV'deki el değiştirmeyi kapsamaz; zira aynı yıllarda Çukurova Grubu'nun medya şirketleri de AKP yanlısı burjuvaziye geçmiştir. Mehmet Emin Karamehmet'in

elindeki Show TV, SKY Türk ve *Akşam* gazetesinin içinde bulunduğu medya organları, zaman içinde sürekli zarar etmiş ve neredeyse çalışanlarının ücretini ödeyemez duruma düşürülmüştür. Bunun üzerine TMSF, 2013'te tekrar devreye girerek bu şirketlere el koymuştur (Adaklı, 2014: 20). El koyulan medya organlarının en büyüğü olan Show TV, TMSF tarafından Turgay Ciner'in başında bulunduğu Ciner Grubu'na, 402 milyon dolara satılmıştır (Sözeri, 2015: 13).

Çukurova Grubu'na ait *Akşam* ve SKY 360 ise, Ethem Sancak'a devredilmiştir (Eres ve Yüksel, 2017: 7). Böylece *Akşam* ve SKY 360'ı, Erdoğan için "... dürüstlüğünü, yiğitliğini gördüm, gördükçe de âşık oldum. Doğrusu solculuk dönemimde Mevlana ile Şems'in arasındaki aşka anlam veremiyordum. Tanıdıktan sonra gördüm ki, böyle bir ilahi aşk iki erkek arasında olabiliyor" diyebilen bir patron satın almıştır (cumhuriyet.com.tr, 2015). Bu satış, medyada oluşan partikülarist yapının artarak devam ettiğini göstermektedir.

Ethem Sancak, Çukurova Grubu'ndan TMSF aracılığıyla sadece medya şirketlerini almamış, aynı dönemde kamyon, otobüs ve benzer inşaat araçları üreten BMC'yi de devralmıştır. BMC, ilerleyen dönemde, savunma sanayinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere sözleşmeler imzalamıştır. TSK'ya zırhlı araçlar (BMC Kirpi, BMC çok amaçlı zırhlı araç), taktik tekerlekli araçlar ve lojistik destek araçları üreten BMC, Ethem Sancak döneminde savunma ve savaş sanayinde önemli yatırımlar yapmıştır. Medya patronlarının aynı zamanda savunma sanayine yatırım yapabilmesi, medya açısından oldukça yadırgatıcı bir durumdur. Türkiye gibi 30 yılını "düşük yoğunluklu" bir savaşa ayırmış bir coğrafyada, bir kişinin hem medya kuruluşlarına sahip olması hem de ülkenin ordusuna silah satması, sahibi olduğu medyanın çatışmalara bakışını ve yayınlarını da yönlendirebilecek bir etkiye sahiptir. Kanaatimizce bu durum, Türkiye'de özellikle son yıllarda gazeteciliğin evrensel ilkelerini ihlal eden tutumların

kapısını açmıştır; çünkü Sancak'ın medyadan sağlık alanına, oradan savunma sanayine uzanan eli, aslında iktidarın elidir. Siyaset kurumuyla girilen bu organik ilişkiler neticesinde medya, iktidarın sesi hâline gelmiştir.

AKP'nin ikinci döneminde medya sektöründe gelişme kaydeden bir diğer aktör, Gülen Cemaati'ne bağlı kuruluşlardır. Medya yapılanması çok geniş fakat parçalı olan Cemaat'in sektördeki temeli; Feza Gazetecilik, Samanyolu Grubu ve özellikle 2000'li yılların ikinci yarısında bu alanda ciddi girişimleri olan Koza-İpek Grubu'ndan oluşmuştur (Eres ve Yüksel, 2017: 7).

Zaman gazetesine sahip olan Feza Gazetecilik'in bünyesinde; Cihan Haber Ajansı, *Aksiyon*, *Turkish Review*, *Yeni Bahar*, *Today's Zaman* gibi medya organları bulunmaktadır. Yine Gülen Cemaati'ne yakın Samanyolu Grubu'nun Samanyolu TV, Samanyolu Haber Radyo, Dünya Radyo, Mehtap TV, Yumurcak TV ve ABD'de yayın yapan Ebru TV gibi radyo ve televizyon kanalları vardır (Çam ve Şanlıer-Yüksel; 2015: 76-78).

Mayıs 2008'de Tuncay Özkan'a ait Kanaltürk TV'yi satın alan Koza-İpek Grubu da bu dönemde medya sektöründe genişleyen ve Gülen Cemaati'ni destekleyen gruplardandır. Mayıs 2009'da Bugün TV'yi kuran Koza-İpek, ayrıca *Bugün* gazetesine de sahiptir (Çam ve Şanlıer-Yüksel; 2015: 78-79). Bu dönemde Gülen Cemaati'ne bağlı sermayenin güçlenmesiyle medya alanında söz sahibi olan Koza-İpek Grubu yayınları, AKP ve Cemaat arasındaki ilişkiler uygun bir dengede sürdüğü müddetçe AKP iktidarını, 2013'ten itibaren AKP ile Cemaat arasında başlayan çatışma sürecinde ise Cemaat'in bakış açısını desteklemiştir. Cemaat sermayesinin temsilcisi TUSKON'un güçlenmesiyle medyada etkili olan bu gruplar, ilerleyen yıllarda, arkalarındaki sermayenin AKP ile giriştiği mücadeleyi kaybetmesiyle medya alanından silinmiştir. Yükselişi ve düşüşü oldukça trajik olan medya gruplarına çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde değinileceği için, sözü şimdilik burada bırakıyoruz.

Teşkil

AKP'nin yukarıda açıklamaya çalıştığımız medya stratejilerine paralel yürüttüğü bir başka yöntem, kendi sermayesine dayanan gazete ve kanalları olabildiğince çoğaltmaktır. Her ne kadar 2008-2013 yılları arasında bu hedefinden uzak kalsa da, 2013 sonrası dönemde bunu bütün hızıyla gerçekleştirmiştir. 2002-2008 döneminde kendi sermayesine dayanan medyayı oluşturma konusunda daha aktif olan iktidar, bu dönemde diğer stratejilere ağırlık vermiştir. Yine de 2009 yılında Bugün TV'nin, Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanı Melih Gökçek'in oğlu Osman Gökçek tarafından da 2010 yılında Ses TV'nin[20] kurulması (Çam ve Şanlıer-Yüksel; 2015: 78), bu alanda iktidarın atılımlarını göstermektedir. Ayrıca, Ekim 2011'de *Milat* gazetesinin yayın hayatına başlaması, yazılı ve görsel medyada iktidarı destekleyen mecraların oluştuğuna işaret etmektedir. Böylece, İslamcı burjuvaziye dayanan medyanın yavaş da olsa kurulmasıyla, AKP'nin 2008-2013 yılları arasındaki medya politikaları belirli bir bütünlüğe kavuşmuştur.

Medyada Yeni Düzen

Yukarıdaki başlıklarda AKP'nin medya politikalarının içsel uğraklarını ayrıntılı bir biçimde ortaya sermeye çalıştık. Bu politikalar bir bütünlük içinde, devinim hâlinde ilerlemiş, bu da bize Arapçadaki, doğadaki her şeyin özelliğine hitap edebilen *halita* sözcüğünü hatırlatmıştır. Sözcüğün anlamı, birkaç şeyin birlikte oluşturduğu bütünlüktür. Dolayısıyla *halita*, AKP'nin medya politikalarına da karşılık gelebilecek derinliği içinde barındırmaktadır. Şöyle ki; *halita* sözcüğünün incelikle işaret ettiği gibi, AKP'nin medya politikaları da, tıpkı doğadaki nesneler, olgular veya şeyler gibi karmaşık strateji, taktik, çelişki ve gerilimlerden oluşan bir bütündür.

20 Kanal, daha sonra adını Beyaz TV olarak değiştirmiştir.

Çalışma, bu karmaşık bütünlüğü sadece metodolojik olarak ayırırken, gerçek hayatta medyayı *fethetme stratejisinin zapt etme stratejisinden*, bu ikisinin ise *teşkil etme stratejisinden* ayrı olmadığının altını çizmektedir. Bize göre tüm bu stratejiler, bir bütünün birbirlerini etkileyen parçalarıdır. İkinci dönemde İslamcı burjuvazinin itkisi ve karşısındaki yerleşik tarihsel blokun gerilemesiyle, medya politikalarında da diğer alanlardaki gibi tahakküme öncelik veren AKP, medya ortamının hem mülkiyet ve kontrol ilişkilerini, hem de bu ortamın iktidarla olan ilişkilerini bambaşka bir boyuta taşımıştır.

Bu alanda; yeni yazarlar, yeni aydınlar, yeni patronlar görüldüğü gibi, İslamcı konfederasyonlara bağlı yeni sendikalar, yeni televizyon kanalları, yeni gazeteler ve 2010'da kurulan Medya Derneği gibi AKP yanlısı sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri de medya ortamının kadrajına girer olmuştur.

2000'li yılların başında Uzan Grubu'nun tasfiyesiyle başlayan süreç, ATV-*Sabah*'ın Çalık Grubu'na devredilmesiyle devam etmiş, Çukurova Grubu'nun elindeki medya organlarının iktidar yanlısı Ethem Sancak'a ve iktidarla ilişkilerinde oldukça "itidalli" davranan Ciner Grubu'na geçmesiyle derinleşmiştir. 2013 sonuna gelindiğinde, Doğan Grubu ve Çukurova Grubu zayıflatılmış, gittikçe iktidar güdümüne giren Doğuş Grubu ve Ciner Grubu genişleme olanağı yakalamıştır.

Bu dönemin sonunda AKP yanlısı medya organlarını sıralayacak olursak: AKP-Gülen Cemaati'nin iyi giden ilişkilerine bağlı olarak Cemaat medyasında; *Zaman*, *Today's Zaman* ve *Bugün*, Samanyolu TV, Mehtap TV, Yumurcak TV, Bugün TV, Kanaltürk, Cihan Haber Ajansı, *Aksiyon*, *Turkish Review* gibi iktidarı destekleyen yayın organları bulunmaktadır.

Hayat Görsel Yayıncılık'a bağlı Kanal 7, Radyo 7, Haber7.com ve 2008'de kurulan Ülke TV, yine İslamcı medya kuruluşlarındandır. Albayraklar Grubu'nun elindeki *Yeni Şafak* gazetesi, 2005'te kurulan TVNET (Çam ve Şanlıer-Yüksel; 2015: 78) düşü-

nüldüğünde ve bunlara *Akit* gazetesi ve Akit TV eklendiğinde, bu alandaki İslamileşme ve iktidar yandaşlığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de bulunan anaakım medyanın iktidarın değişik stratejileriyle parçalanmasının ardından önce Çalık Grubu'na devredilen, daha sonra Zirve Holding'e satılan *Sabah*-ATV, *Takvim*, *Yeni Asır*, Yeni Asır TV, A Haber; Ethem Sancak'a devredilen *Akşam*, *Star* ve *Güneş* gazeteleri, Kanal 24 ve SKY Türk; Demirören'e ait *Milliyet* ve *Vatan* gazeteleri her kritik siyasi süreçte iktidara destek veren yayınlar yapmışlardır. Bu organların yanına, kamu kurumu olan, ancak yayınlarıyla iktidarın politik çizgisinde yer alan TRT ve AA'yı da eklediğimizde, iktidarın sivil toplumun medya alanında kurduğu hâkimiyet ortaya çıkmaktadır.

Doğan Grubu'na verilen vergi cezası ise hem bu grubun elindeki medya organlarına yansımış, hem de Doğuş Grubu'na ait NTV, CNBC-E, Star TV'nin yayınlarını etkilemiştir. Ciner Medya Grubu'nun yönetimine 2012'de Mehmet Fatih Saraç'ın girmesi ise, gruba ait *Habertürk* gazetesi, Habertürk TV ve Bloomberg HT TV'nin nasıl bir yayın politikası izleyeceğine dair fikir vermektedir.

Görüldüğü gibi AKP'nin ikinci döneminde, yeni tarihsel blokun kurulma aşamasında, sivil toplumda bu tarihsel bloka uygun bir medya ortamı, iktidarın izlediği politikalarla mümkün hâle gelmiştir. Medya bu dönemde farklılıklarını yitirmiş, gazetecilik ise tüm bu gelişmelerin sonucunda mesleki açıdan erozyona uğramıştır. Bu erozyonun boyutlarını mevcut çalışmanın dördüncü bölümünde göstermeye çalışacağız.

Sarsıntılar Ortasında Salvolar (2013-2018)

Bu bölüm, AKP'nin tarihsel blok inşa etme sürecinin kriz uğrağı olarak ele alınacaktır. Hegemonya krizi olarak da değerlendireceğimiz bu süreç, AKP'nin hegemonyadan tahakküm politikalarına geçişi olarak okunabilir. Gramsci'nin analizlerinde başlıca iki tür hegemonya krizi kavramsallaştırması bulunmaktadır: Birinci kriz türü, temel yapıyla ilişkilendirilen hegemonyanın organik krizidir. Bu tür kriz, yapı krizini yansıtır ve bunun evrimini izler. Hegemonyanın organik krizi on yıllarca süren bir özellik taşır (Portelli, 1982; Yetiş, 2009a; Macciocchi, 1977). Gramsci, kalıcı olan ve temel yapı ve sınıfları yakından ilgilendiren bu krizi, *Defterler*'de şöyle özetlemiştir:

> Bazen on yıllarca süren bir kriz vardır. Yani yapı dâhilinde onarılamaz çelişkiler açığa çıkar ve bizzat yapıyı korumak için olumlu yönde çalışan siyasi güçler, bu çelişkileri belli sınırlar içerisinde gidermeye çalışmaktadırlar (Gramsci, 1996: 177).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, hegemonyanın organik krizi temel yapıyla ilişkilidir ve bu kriz tarihsel blokun sona ermesine neden olabilecek denli ciddi sonuçlar üretebilir. Gramsci'de organik kriz, daha çok kapitalist toplumsal formasyonun krizi ve onun aşılmasıyla ilgilidir. Yani, daha soyut anlamda üretim ilişkilerinin ve biçiminin krizine işaret eder. Gramsci'nin analiz ettiği ikinci kriz türü ise, hegemonyanın konjonktürel krizidir. Bu kriz türünün de elbette temel yapıyla ilgisi vardır; ancak bu kriz, siyasal eleştirilere yol açarken, daha çok sınırlı bir yönetici

çevresini ve doğrudan doğruya iktidardan sorumlu olan kişileri ilgilendirir (Macciocchi, 1977: 61). Bu hâliyle konjonktürel kriz, tarihsel blokun daha çok üstyapılarıyla ilgilidir ve burada kapitalist üretim ilişkilerinin ve biçiminin aşılması/dönüştürülmesi söz konusu değildir. Bu krizin ayırt edici bir başka özelliği, krizin egemen sınıf içindeki çelişkilerden de ortaya çıkabilme durumudur ki, yönetici sınıf çoğu zaman heterojen bir yapıya sahiptir (Portelli, 1982). Yani eleştiriler tabi sınıflardan geldiği gibi, egemenler içinden de gelebilir. Bu da krizin, hegemonik sistemin kendi içinde oluşan temel sınıf fraksiyonlarının kavgaya tutuşmasının sonucu olabilir.

Bu çalışmada, özellikle 2013'ten itibaren belirginleşen hegemonya krizini yukarıda ana hatlarıyla sergilenen kriz türlerinden konjonktürel hegemonya krizine daha yakın bulmaktayız. Bize göre AKP'nin hegemonya krizi, temel yapıyla olduğu kadar politik toplum kökenli sarsıntılarla da ilişkilidir. 17-25 Aralık Yolsuzluk Operasyonları ve 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi, politik toplum kaynaklı krizlere örnek gösterilebilir.[1] Konjonktürel hegemonya krizi, politik toplumdan sivil topluma ve temel yapıya da sirayet etmiştir. AKP, toplumun tüm parçalarına uyguladığı tahakküm politikalarıyla bu krizin üstesinden gelmeye çalışmıştır.

Toparlayacak olursak, AKP, başlangıcı 2013 öncesine uzanan, ancak 2013'ten itibaren gün yüzüne çıkan birçok sarsıntıyı, ele alacağımız bu dönemde geçirmiştir. Yıllar içinde politik toplum, sivil toplum ve temel yapıda biriken çelişki ve gerilimler, 2013'ten sonra iktidarı sarsacak ve neredeyse devirecek bir etkiye ulaşarak Türkiye kamuoyunun gündemine oturmuştur. Tarihsel blokun her üç uğrağında, birbirinden farklı yapıların/oluşumların/grupların, farklı zamanlarda ve biçimlerde harekete geçerek

1 Politik toplum merkezli olarak saydığımız krizlerin elbette temel yapı ile de bağı vardır. Cemaat sermayesinin, her iki krizin, özellikle 15 Temmuz'un ardından tasfiye edilmesi, meselenin bu boyutunu ortaya koymaktadır.

birleşik bir güç oluşturmaksızın iktidar karşıtı eylemlere geçmesi, AKP'nin sarsıntıları atlatmasını sağlamış, ancak yine de iktidarın ilk ve ikinci döneminde içeride ve dışarıda kazandığı toplumsal desteği kaybetmeye başlamasının zeminini hazırlamıştır.

Hegemonyanın krize girdiği bu dönemde, ilk ve ikinci dönemle kıyaslandığında baskı ve zor kullanımı daha da artmış ve bu durum, AKP'nin üçüncü döneminin belirleyici özelliği hâline gelmiştir. Bu özellik, inşa sürecindeki tarihsel blokun kriz dönemine girmesinin başka bir nedenidir. Söylemek istediğimiz şudur: Tarihsel bloku krize iten her ne kadar geçirdiği sarsıntılar olarak görülse de, iktidarın bu sarsıntılar karşısındaki sert tutumu da krize giden yolda belirleyicidir; zira krizler ile iktidarın krizler karşısından takındığı tutum arasında diyalektik bir ilişki mevcuttur.

AKP, baskıya yöneldikçe iktidarını anlık korumayı başarabilmiş, ancak kendisini iktidara taşıyan dış ve iç destekten yoksun kalmaya başlamıştır. İktidarın bu dönemle beraber uyguladığı politikaları ve bu politikaların geleceğine yansımasını, bir anlamda, Lev Tolstoy'un 1869'da yayımlanan *Savaş ve Barış* adlı büyük eserinde yer verdiği süreçlere benzetiyoruz. Şöyle ki; Tolstoy, diyalektiği zihninde kurarak, romanında Napolyon'un 1812 yılındaki Moskova seferini ve Moskova'nın fethini Fransızların yenilgisinin başlangıcı olarak tarif eder: "... Ağustosta Smolensk'e ulaşan Napolyon daha da ilerlemekten başka bir şey düşünmüyordu; oysa felaketine bu ilerleyişin neden olduğunu bizler şimdi biliyoruz" (Tolstoy, 2016: 140). Başka bir yerde Tolstoy, Napolyon'un bu ilerleyişine yine benzer şekilde yaklaşmıştır: "Napolyon ... durmayıp ilerledi, Ruslar geri çekildi ve böylece, Napolyon'un devrilmesi sürecini başlatacak noktaya varılmış oldu" (Tolstoy, 2016: 144). Bu satıların yazıldığı 2018 yılından tam 149 yıl önce kaleme alınan *Savaş ve Barış*, ilerleme-devrilme, baskı-bunalım ikiliklerine dair AKP iktidarını anlamamız açısından önemli bir esin kaynağı olabilir; çün-

kü tahakküm ile kriz arasında kanaatimizce doğrudan bir ilişki vardır. *Savaş ve Barış*'ta Napolyon'un güç ve baskıyla Moskova'yı fethetmesi nasıl kendi iktidarını sonlandıran adımlar olmuşsa, biz de bu çalışmada AKP'nin, iktidarını sarsan gelişmeleri baskı ve zorla atlatmasının, kurmakta olduğu tarihsel bloku güçlendirmediğini, bilakis krize sürüklediğini iddia ediyoruz.

2013-2018 yılları arasında iktidarın tahakküm politikalarının etkisi, Türkiye toplumunun her alanında hissedilmiştir. Medya bu etkinin gözler önüne serildiği en önemli parçalardan biridir. AKP, bu dönemde, politik toplumda yaşanan her kırılmanın ardından medya alanındaki mevcut politikalarını daha da sertleştirmiştir. Öyle ki, önceki bölümlerde açıklananlardan başka, iktidarın medya politikalarına yeni stratejiler eklenmiştir. İkinci bölümde, AKP'nin medyayı *zapt etme*, *fethetme* ve *teşkil etme stratejileri* çerçevesinde dönüştürdüğünü açıklamıştık. Üçüncü dönemde bu stratejilere, *berhava etme* ve *tahzîr etme* uygulamaları da eklenmiştir. Medya, beşli bir stratejiyle, iktidarın âdeta üzerinde yürüdüğü bir zemine dönüşmüştür. Özellikle 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi, iktidarın muhalif medya organlarının azımsanamayacak bir bölümünü *berhava etme stratejisi*nin zeminini hazırlamıştır. 15 Temmuz darbe girişiminden önce Çözüm Süreci'nin bitmesi, yine muhalif gazetecilere yönelik yıldırma stratejilerinin uygulandığı bir dönemin kapısını açmıştır.

Bu bölümde, tarihsel blokun kriz dönemini iktidarın medya politikaları üzerinden okurken, diğer alanlarda yaşanan sarsıntıların medya politikalarıyla bağını kuracağız. Böylece, bütünlüklü bir perspektifle, 2013-2018 yıllarında iktidar-medya ilişkilerini ve iktidarın stratejileri doğrultusunda Türkiye medyasının dönüşümünü inceleyeceğiz. Bu kapsamda, önce, politik toplumda yaşanan sarsıntılara ve iktidarın bu sarsıntılara verdiği cevaplara bakacağız; ardından, yine sivil toplum uğrağında gerçekleşen sarsıntıları ve iktidarın bunlara tepkisini ele alacağız. Medyanın, önceki başlıklardaki gibi sivil toplum uğrağında

değerlendirileceği bölümde, temel yapıda gerçekleşen dönüşüm, bu iki başlığın ardından sergilenecek. Başlıkları bu şekilde sıralanmamızın belli bir mantığı vardır: AKP, politik toplumda karşılaştığı sarsıntılar neticesinde sivil toplumda ve temel yapıda baskı ve zor uygulamalarıyla tasfiyelere girişmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu dönem, politik toplumda gerçekleşen gerilimlerin diğer uğraklara yansımasının ve bu uğraklara yansıyan gerilimlerin tekrar politik toplumda karşılık bulmasının hikâyesidir. Çalışmada, son olarak, medyanın 2013-2018 arasında geçirdiği dönüşümün bilançosunu da çıkaracağız.

Gezi'den 15 Temmuz'a

Tarihsel blokun krize girmesinin en önemli sebeplerinden biri, politik toplum uğrağında yaşanan sarsıntılardır. AKP'nin mevzi savaşlarında beraber yürüdüğü Gülen Cemaati ile yollar bu dönemde ayrılmış; 7 Haziran 2015 genel seçimleri, AKP'yi alışageldiği tek başına iktidardan indirmiş; 15 Temmuz 2016'da TSK içindeki bir grup darbe girişiminde bulunmuş; medya, iktidar tarafından Türkiye tarihinde görülmemiş düzeyde baskıyla karşılaşmıştır. Demokrasi geleneği ortalama olan herhangi bir ülkede tek asırda yaşanabilecek gelişmeler, Türkiye toplumunun gözleri önünde, sadece birkaç yıl içinde yaşanmıştır. Bu sarsıntılar kriz döneminin sadece bir yönüdür. Şöyle ki; Türkiye tarihinde çok boyutlu etkilere sahip Gezi Direnişi (Özuğurlu, 2013: 51), kriz döneminin kapısını aralayan toplumsal bir olaydır. Dolayısıyla, yukarıda kriz-politik toplum ilişkisi üzerine ileri sürdüğümüz tezimizi şöyle tamamlayabiliriz: Tarihsel blokun krizi, politik toplumda ardı ardına yaşanan sarsıntılar neticesinde gerçekleşmiştir, evet; ancak kriz çağını açan toplumsal hareket, Gezi Direnişi'dir.

Gezi Direnişi, AKP'nin inşa etmekte olduğu tarihsel blokun her uğrağında önemli sarsıntılar yaratmayı becerebilmiş bir hare-

ket olarak Türkiye tarihinde yerini alacaktır. İlerleyen başlıklarda göreceğimiz gibi, temel yapıda ve sivil toplumda önemli sarsıntılar yaşanmasına neden olmuş, âdeta AKP'nin kimyasını bozmuştur. Bu eylemliliğin ardından iktidar, ilk ve ikinci dönemde sergilediği "sağduyu"yu tamamen kaybetmiş, toplumun farklı kesimleri karşısında freni boşalmış bir baskıya yönelmiştir. Politik toplum uğrağında 2002'den bu yana biriken çelişkiler ve oluşan fay hatları, iktidarın kullandığı orantısız şiddetle birlikte daha da derinleşmiştir. İşte, Gezi Direnişi'nin önemi buradan gelmektedir.

Bu önemli toplumsal hareket, 2013'te, 31 Mayıs'ı 1 Haziran'a bağlayan gece patlak vermiş ve kısa zamanda bütün Türkiye'ye yayılmıştır. AKP'nin Taksim Gezi Parkı'na Topçu Kışlası'nı yeniden inşa etmesini engellemek üzere başlayan eylemler, hızla hem Türkiye hem de dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir.[2] Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın yayımladıkları rapora göre, direniş sırasında ve sonrasında 11 kişi yaşamını yitirmiş, 8 bin 163 kişi ise yaralanmıştır. Aynı raporda, 5 bin 653 eylemci hakkında 97 dava açıldığı ileri sürülmüştür (evrensel.net, 2014). Türkiye'nin 80 ilinde gerçekleşen protestolar esnasında iktidar tarafından uygulanan orantısız şiddet, 2019'dan geriye baktığımızda AKP'nin gelecek yıllarda muhalefet hareketleri karşısında takınacağı tavrının kuvözdeki hâlini andırmaktadır.

Kazanımları bir yana, sadece böyle bir dönemin başlangıcı olması sebebiyle bile bu hareket, Türkiye'nin toplumsal mücadele tarihinde yerini almıştır. Direnişin bu özelliği başka çalışmaların konusu olacaktır; ancak biz burada, bu hareketin AKP iktidarının hegemonya krizine girmesine neden olduğuna değineceğiz. Savran (2014b), Gezi Direnişi'nin AKP'yi çok boyutlu bir şekilde gerilettiğini ileri sürmüş, direnişin altında yatan temel sebebin, iktidarın parti içinde ve hem iç hem de dış politika-

2 Anaakım medyanın bu eylemler sırasındaki tutumunu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız için burada bu konuya değinmedik.

da karşılaştığı sorunların ve çelişkilerin altından kalkamaması olduğunu belirtmiştir:

> Halk isyanı AKP hükümetini, özel olarak da Erdoğan'ı daha da fazla sarsmıştır. Erdoğan emperyalist hamilerinin güvenini yitirmiştir. Ekonomi eskisinden çok daha kırılgan bir duruma gelmiştir, çünkü geçmişte Türkiye'nin hızlı büyümesi büyük ölçüde "sıcak para" girişi bolluğuna, o ise Türkiye'nin istikrarsız bir bölgede bir istikrar adası olmasına bağlıydı. Şimdi istikrar artık bir hayaldir. TÜSİAD burjuvazisi ile 2011'den itibaren yumuşayan ilişkiler halk isyanıyla yeniden ve aşırı biçimde gerilmiştir. Koç Grubu'na yöneltilen taarruz hükümet açısından son derece tehlikelidir, çünkü sermayenin, bu arada hayati önem taşıyan yabancı sermayenin güvenini yerle bir edebilir. Cemaat'le AKP arasındaki çelişkiler her geçen gün derinleşmektedir. AKP'nin kendi içinde bile ciddi çatlaklar belirmiştir. Gül'ün birçok başka konuda olduğu gibi Gezi'ye yaklaşımı da açıkça farklıdır. Arınç da kendini hem bu konuda hem de başka konularda Erdoğan'dan ayırmaya özen gösteriyor. Parti içinde çok ağır ağır olsa da birtakım milletvekilleri homurdanmaya başlıyor. Bütün bunlar AKP'yi 11 yıldır olmadığı kadar zayıflatıyor (Savran, 2014b: 134).

Savran'ın saptamaları, halk isyanının maddi temellerine gönderme yapması bakımından önemlidir; çünkü isyan gibi, tarihsel blokun krizi de birden bire yaşanmamış, aksine belli bir birikim sonucu kendini göstermiştir. Tanyılmaz'a göre de (2014: 24-25) isyanın ardında yatan temel etmen, AKP döneminde uygulanan ekonomi politikalardır. Yazar, iktidarın 2002'den bu yana güttüğü neoliberal politikaların sonucunda ortaya çıkan işsizliğe ve güvencesiz çalışma koşullarına duyulan tepkinin arttığına, buna karşın ücretlerin azaldığına, bunun ise üniversite mezunu genç işsizlerin ağırlıklı olduğu bir sınıfsal tepkiye yol açtığına değinir. Boratav, Tanyılmaz'ın görüşlerine paralel bir noktadan bakarak, Gezi isyanını sınıfsal bir hareket ve AKP ile birlikte hızla uygulamaya koyulan neoliberal politikalara verilen bir tepki olarak değerlendirmiştir:

> Bu, yağmacı kapitalizme karşı olgunlaşmış bir sınıfsal başkaldırıdır. Sınıfsaldır, zira, burjuvaziye ve onun devletine karşıdır; onlarla kader birliği değil, kader karşıtlığı içinde olan insanların ortak hareketidir. Ayrıca olgunlaşmış bir sınıf hareketidir; zira, karşı cephe ile kısa vadeli ve doğrudan bir bölüşüm karşıtlığı söz konusudur (Boratav, 2015: 126).

Sınıfsal temeli olan ve Savran'a göre (2014b, 14-15), devrimci bir ruhla yapılan fakat kendi önüne bir hükümet ve devlet biçimi koyamadığı için devrim öncesi bir aşama olarak kalan isyanın bastırılması, AKP'nin içindeki çelişkileri de artırmıştır. Dölek (2014), AKP'nin halk hareketi karşısındaki ilk tutumunun, iyi polis rolü oynayan dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ı sahneye çıkarmak olduğunu ileri sürmüş ve daha sonra, kötü polis rolü oynayan Erdoğan'ın, kendi kitlesini konsolide etme amacıyla ABD'ye, AB'ye, TÜSİAD'da cisimleşen Türkiye'nin büyük burjuvazisine ve "faiz lobisi"ne hücum ettiğini belirtmiştir. Böylece Erdoğan, "... bir yandan kitlesini korumaya çalışmış diğer taraftan da en zayıf noktası işçi sınıfını kazanamamış olmak olan halk isyanını tam da bu zayıf noktadan vurmaya çalışmıştır" (Dölek, 2014: 18-19).

Gezi Direnişi'ni *Türk Baharı* olarak değerlendiren Lövy (2013: 162), direnişin geniş bir kitleyi ve birbirinden farklı kimlikleri kapsayan yapısının yakın vadeli kazanımları ne olursa olsun, uzun vadede, Türkiye tarihini öncesi ve sonrası olarak ayırabilecek bir dönüm noktası olarak görmektedir. Gerçekten de bu hareket, AKP'nin kendi içinde yaşadığı çelişkileri göz önüne serdiği kadar, iktidarın dışarıdan ve içerideki liberal aydınlardan aldığı desteğin azalmasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla AKP, buradan itibaren bir hegemonya sorunuyla karşılaşmıştır (Kürkçü, 2013: 76). Bu anlamıyla Gezi, 2002'den itibaren kurulmakta olan tarihsel bloku krize iten özelliği içinde barındırır; çünkü tarihsel blokun oluşumu için en önemli etmenlerden biri olan hegemonya, AKP'nin uygulamaya koyduğu baskı ve zor po-

litikalarıyla kurulamamıştır. Tahakküme dayanan AKP politikaları, bu dönemin ardından iyiden iyiye belirginleşirken, bundan toplumun çeşitli kesimleri de payını almıştır.

İddiamız şudur: Kuruluşuyla beraber dışarıdan ciddi bir teveccüh gören AKP, Gezi ile beraber bu desteği kaybetmiştir. Ayrıca iktidar, ileride göreceğimiz gibi, politik toplumda yaşanan her sarsıntıda, karşısındaki muhalefet odağını "milli iradeye darbe" yapmak isteyen güçler olarak göstermiş ve meşruiyetini buradan kurmaya çalışmıştır. AKP'nin, karşısına çıkan her türlü muhalefet cephesine şiddetli saldırısının ardında bu söylem yatmaktadır. Gezi Direnişi, bu anlamıyla iktidarın içerideki ve dışarıdaki desteğini azalttığı kadar, onu bu dar söyleme hapsetmesi bakımından da önemlidir.

Bu direnişin hükümette bıraktığı yıkıcı etki, 2013'teki 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet operasyonları esnasında kendini fazlasıyla hissettirmiştir. AKP ve Gülen Cemaati arasında 2002'de kurulan ittifak 11 yıl sonra çatlamış, taraflar birbirlerini tasfiye amacıyla ciddi bir savaşa girişmişlerdir. Timur'a göre (2015: 159), bu savaşın ardında iç politika konularındaki ayrışma kadar, iktidarın güttüğü dış politika da etkilidir. 2010'da yaşanan Mavi Marmara[3] olayı ile açılan çatlak, 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı ile devam etmiş, 2012'deki MİT kriziyle derinleşmiş, yolsuzluk ve rüşvet operasyonlarıyla zirveye ulaşmıştır. Timur, Cemaat'in açıkça Batı yanlısı olduğu ve AKP'nin Batı çizgisinden çıkmasının da krizin temel nedenlerinden sayılması gerektiği üzerinde durmuştur:

> On yıllık AKP iktidarında, burjuvazinin ve liberal aydınların üst katmanları ile kurduğu elitist bağlar, Cemaat'i, AKP'nin yerel politikacılarından farklılaştırmıştı. Bu özellikleriyle yurtdışında iş çeviren Gülenci kadrolar, küresel kapitalizmle çok daha uyumlu iliş-

3 İHH İnsani Yardım Vakfı ve Özgür Gazze Hareketi'nin organizatörlüğünde, İsrail ablukasındaki Gazze'ye yardım malzemesi götürmek üzere Mayıs 2010'da yola çıkan Mavi Marmara gemisi, İsrail ordusunun uluslararası sularda gemiye asker çıkarması neticesinde amacına ulaşamamıştır. İsrail ve Türkiye arasında uzun yıllar krize neden olan olayda 10 kişi hayatını kaybetmiştir. Gülen Cemaati bu olayda İsrail'in tutumunu haklı bulmuş, iktidarı bu konuda eleştirmiştir.

> kiler içindeydiler. Kısaca Hizmet Hareketi, Batı yanlısıydı ve Gülen Hoca da bir İslam ülkesinde değil, Amerika'ya yerleşerek zaten tarafını seçmişti; öyle Ortadoğu'da girişilecek tehlikeli maceralara sıcak bakacak hâli yoktu. İşte bir süredir işaretleri verilen 17 Aralık krizi de, giderek gerginleşen bu ortamda patlak verdi (Timur, 2015: 159).

Çakır ve Sakallı da (2014: 81), Timur'un yukarıdaki görüşlerine paralel şekilde, dış politikanın bu çatışmanın bir yönünü oluşturduğunu savunmakta ve Cemaat ile hükümet arasındaki ihtilaflı konuların İsrail, Mısır, İran ve Suriye İç Savaşı ve bu bağlamda El Kaide ile ilişkilerde aranması gerektiğini ileri sürmektedir. Yazarlar, bölgesel ve küresel politikaların farklılığını, kavganın "çevresel" değil temel sebepleri olarak görmektedirler. Gerçekten de 17-25 Aralık operasyonlarına ve soruşturma dosyalarındaki isimlere bakıldığında, konuların ulusal ve uluslararası birçok boyutunun bulunduğu göze çarpmaktadır. Politik toplumda farklı mevzilerde yer edinmiş bu iki gücün savaşının ardındaki nedenlere kısaca değindikten sonra, 17-25 Aralık'taki mevzi.savaşına yakından bakmak faydalı olacaktır.

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın başlattığı adli süreçte, birbirleriyle bağlantılı üç dosya birleştirilmiştir. 17 Aralık operasyonları, işte bu üç dosya içerisinde bulunan soruşturmalara dayanmaktadır. Soruşturmanın ilk grubunda, 2008 yılında siyasi bağlantılarını güçlendirip İran'a kaynağı belirsiz yüksek miktarda para transfer ederek karşılığında altın getiren Reza Zarrab'ın adı geçmektedir. Operasyonun ikinci grubunda, dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah Oğuz Bayraktar'ın da aralarında yer aldığı 22 şüpheli bulunmaktadır. Bu grupta, isimleri AKP ile anılan inşaat şirketleri ve bürokratlar yer almaktadır. 17 Aralık operasyonun üçüncü grubu, aralarında Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in de bulunduğu 32 kişiyi kapsamakta ve operasyonda şüphelilerin, rüşvet karşılığında tarihî yarımadada SİT alanı olan arsalar için inşaat şirketlerine izin verdiği öne sürülmektedir (Şık, 2017: 341-342).

17 Aralık sabahı saat beş buçukta, Ankara ve İstanbul'da eşzamanlı gerçekleştirilen operasyonlarda, dönemin İçişleri Bakan Muammer Güler'in oğlu Barış Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın oğlu Salih Kaan Çağlayan ve Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah Oğuz Bayraktar gözaltına alınmıştır. Yine, aralarında Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir, Çevre Bakanlığı Genel Müdürü Mehmet Ali Kahraman, AKP Genel Başkan Yardımcısı Süleyman Soylu'nun yeğeni Sadık Soylu, Zorlu Gayrimenkul Grubu Başkanı Mesut Pektaş, Ali Ağaoğlu, Yorum İnşaat'ın sahibi Osman Ağca ve Reza Zarrab'ın da bulunduğu 89 kişi daha gözaltına alınmıştır (Şık, 2017: 344-345). Bir yıldan uzun süre yapılan fiziki ve teknik takip sürecinin ardından başlayan soruşturmalarda rüşvet, imar usulsüzlükleri, rant yolsuzlukları, rüşvetle Türk vatandaşlığı verme, yerel yönetimlerin imara açmadığı arazilerin rüşvet karşılığı imara açılması gibi suçlamalar yer almıştır (Çakır ve Sakallı, 2014: 72).

17 Aralık sabahı gerçekleşen operasyonun ardından, politik toplumdaki yürütme ve yasama gücüne dayanarak operasyonların üstesinden gelmeye çalışan AKP, İçişleri Bakanlığı'nın imkânlarını kullanarak polis teşkilatında önemli değişiklikler ve yeni atamalar yapmıştır. Bu durum, daha çok yargıda ve kolluk kuvvetlerinde mevzilenmiş Cemaat'in gücünü önemli ölçüde sınırlamıştır. Tarihsel blokun önemli bir uğrağı olan politik toplumun, AKP ve Cemaat arasında bölündüğünü göstermesi bakımından da 17 Aralık operasyonları ayrı bir öneme sahiptir. İktidar, 18 Aralık'tan başlayarak polis[4] ve yargı[5] üzerinde önemli hamleler yapmış ve soruşturmanın derinleşmesini önlemiştir.

AKP, politik toplumdan gelen bu hamleyle uğraşırken, 25 Aralık 2013'te ikinci yolsuzluk operasyonunun başladığı duyul-

4 Örneğin soruşturmanın üçüncü günü, 19 Aralık'ta, İstanbul Emniyet Müdürü Hüseyin Çapkın merkeze çekilmiş, yerine Aksaray Valisi Selami Altınok atanmıştır.

5 Soruşturmayı yürüten savcı Celal Kara'nın yanına iki yeni savcı atayan hükümet, soruşturmada alınacak kararlar için en az iki imza şartı getirmiş ve Celal Kara'yı bu yöntemle etkisiz hâle getirmiştir.

muştur. Bin sayfayı aşan fezlekede zanlıların ikinci sırasında Başbakan Erdoğan'ın oğlu Bilal Erdoğan varken, ilk sırada, adı İslamcı terör örgütleriyle sıkça anılan Yasin el-Kadı bulunmaktadır. 52 şüphelisi olan fezlekede, Bilal Erdoğan ve Yasin el-Kadı dışında, Latif Topbaş, Orhan Cemal Kalyoncu, Ömer Faruk Kalyoncu, Hasan Doğan, Fatih Saraç, Ömer Sertbaş, Abdullah Tivnikli, Usame Kutub, Avni Çelik, Muaz Kadıoğlu, Cengiz Aktürk, Mehmet Cengiz gibi AKP iktidarıyla politik ve ekonomik bağı bulunan isimler yer almaktadır (Şık, 2017: 402). Savcı Muammer Akkaş tarafından yürütülmesi planlanan, ancak AKP'nin 17 Aralık operasyonlarından sonra emniyet teşkilatı içerisinde aldığı önlemler nedeniyle gerçekleşemeyen gözaltılar[6] 25 Aralık'ın ve genel olarak 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet operasyonlarının seyrini belirlemiştir.

25 Aralık fezlekelerinde mevcut çalışmaya katkı yapacak ve AKP-medya ilişkilerinin en azından bir kısmını ortaya çıkaracak önemli iddialar bulunmaktadır. Buna göre, 25 Aralık fezlekesinde birbirleriyle bağlantılı beş gruptan söz edilmektedir. Bu beş grubun yöneticileri; Yasin el-Kadı, Latif Topbaş, Bilal Erdoğan, Binali Yıldırım ve Orhan Cemal Kalyoncu'dur. Yasin el-Kadı'nın liderliğini yaptığı ilk gruba ve Latif Topbaş'ın başında bulunduğu ikinci gruba ihalelere fesat karıştırmak, resmî belgede sahtecilik gibi suçlamalar yöneltilmiştir. Üçüncü grubun başında bulunan Üçüncü grubun başında bulunan Bilal Erdoğan'a yöneltilen suçlama ise Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı'nın (TÜRGEV) arazi ve para toplamasına aracılık etmek ve bunu da kamu kurumlarının faaliyetlerinin karşılığı olarak göstermektir. Dördüncü grubun liderliğini yapan Binali Yıldırım'ın üst düzey

6 Muammer Akkaş tarafından yürütülen soruşturmada hazırlanan gözaltı listelerinin Emniyete ulaşmasına rağmen polis, savcının talimatına uymamış; gözaltı işlemlerini yerine getirmemiştir. AKP'nin kolluk kuvvetleri üzerinde 17 Aralık'tan itibaren oluşturduğu baskı bu operasyonda sonuç vermiştir. 6 Ocak 2014'te Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde 350 polisin yeri değiştirilmiş, 8 Ocak'ta bir Emniyet Genel Müdür Yardımcısı ve 15 ilin Emniyet müdürleri görevden alınmıştır.

bir şahsın talimatlarıyla hareket ettiği ve kamu ihaleleri karşılığında işadamlarından para topladığı iddia edilmiştir (Şık, 2017: 403-404). "Havuz medyası" kavramı, bu operasyonların ardından meçhul kaynaklar tarafından internette dolaşıma sokulan birçok ses kaydının ve bunların yazıya dökülmüş hâlinin (tape) kamuoyu tarafından dinlenilmesi/izlenmesiyle birlikte gündeme gelmiştir. Türkiye medyasında yaşanan dönüşümün ipuçlarını sergilemesi bakımından önemli olan 25 Aralık fezlekesindeki suç gruplarının beşincisi, doğrudan medya ortamının iktidar lehine dönüştürülmesi amacıyla oluşturulmuştur. Ahmet Şık'ın *Paralel Yürüdük Biz Bu Yollarda* adlı çalışmasından uzunca alıntılayacağımız bu kısım, medyanın dönüşümünde iktidarın ve onunla hareket eden sermaye gruplarının partikülarist medya ortamını nasıl ortaya çıkardığını göstermektedir:

> 5. grubun faaliyet konuları Kalyon Grup ile ilintili olup grubun yöneticileri Orhan Cemal Kalyoncu ve Ömer Faruk Kalyoncu'nun yukarının talimatları gereği rüşvet paraları ile kurulan yeni medya grubunun faaliyetlerini Berat Albayrak ile birlikte koordine ettiği, Zirve Holding bünyesinde ATV ve *Sabah*'ın satın alınması ile kurulacak yayın grubunun başına üst düzey birisinin talimatlarıyla Ömer Faruk Kalyoncu'nun getirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca grubun kamu ihalelerine fesat karıştırdığı da tespit edilmiştir. M. Fatih Saraç'ın da örgütün bir üyesi olarak yukarının talimat ve talepleri ile Ciner Grup yayın ve basım organlarında faaliyet göstererek kamu görevlilerinin istekleri doğrultusunda haber yaptırdığı, manşet attırdığı, haber çıkarttırdığı, personel görevden aldırdığı ve yeni personel istihdam ettiği tespit edilmiştir. Tüm bu faaliyetlerin karşılığında da Turgay Ciner'in menfaati doğrultusunda Enerji Bakanlığı'ndaki taleplerinin yerine getirildiği, şahsın Başbakanlık yetkilerinin talimatları ile isteklerinin yerine getirildiği anlaşılmıştır. Örgüt yöneticilerinden olduğu anlaşılan Orhan Cemal Kalyoncu'nun da yukarıya doğrudan bağlı olarak suça konu faaliyetlerini yürüttüğü ve talimatlar ile toplanan rüşvet suçuna konu paraların Ömer Faruk Kalyoncu'nun başına geçeceği bir medya grubu için toplandığı, ay-

> rıca grubun Kalyon grup olarak ihaleye fesat karıştırma eylemlerine karıştıkları tespit edilmiştir (Şık, 2017: 405).

Bu alıntı önceki bölümlerde çalışmanın üzerinde durduğu kimi konuları aydınlatması bakımından da önemlidir. Mevcut çalışmanın ikinci bölümünde ATV-*Sabah*'ın 2013-2014'te Çalık Grubu'ndan Zirve Holding'e satıldığını, bu medya grubunun başına ise Erdoğan'a yakın bir isim olan Ömer Faruk Kalyoncu'nun geçtiğini belirtmiştik. Yine Fatih Saraç'ın Ciner Grubu'nun yönetimine geçerek grubun elindeki medya organlarını iktidar yanlısı bir çizgiye çektiğini dile getirmiştik. 25 Aralık fezlekeleri, bu sürecin nasıl işlediğini göstermekte, iktidar-sermaye-medya arasındaki sır perdesini aralamaktadır. Politik toplum içinde gerçekleşen mevzi savaşı, iktidarın medyaya yakın ilgisini de ortaya çıkarmıştır. Bu anlamıyla 17-25 Aralık operasyonları, Yaşlı'nın (2014: 188) belirttiği gibi, AKP'nin "istikrar", "temiz siyaset" ve "icraat" söylemlerinin üçünü birden alaşağı ettiği gibi, iktidarın Türkiye medyasının dönüşümünde oynadığı rolü de ortaya koymaktadır.

AKP ile Cemaat'in savaşı, operasyonların ardından devam etmiştir. Kamuoyunda "MİT Tırları" olarak bilinen olay, tıpkı 17-25 Aralık operasyonlarındaki gibi, politik toplumun iktidar-yargı-kolluk kuvvetleri arasında, farklı yapılar tarafından bölündüğünü göstermektedir. Önce 1 Ocak 2014'te Hatay'da, daha sonra 19 Ocak 2014'te Adana'da durdurulan tırlar (neoldu.com, 2016), AKP-Cemaat çatışmasının hâlâ devam ettiğini göstermektedir. Hatay'da durdurulan tırın aranmasının MİT tarafından engellenmesi üzerine, Adana Cumhuriyet Savcısı Özcan Şişman'ın görev yeri değiştirilmiştir (t24.com.tr, 2014). 19 Ocak'ta Adana'da durdurulan tırlarda ise silah araması yapılmış ve bu durum savcılık ile MİT arasında kriz çıkmasına neden olmuştur. İktidarın Cemaat ile girdiği bu savaş, medyaya da yansımıştır. Örneğin olayı haberleştiren ilk gazetecilerden

biri, *Radikal* muhabiri Fatih Yağmur, 2014'te işinden olurken,[7] 29 Mayıs 2015'te "İşte Erdoğan'ın yok dediği silahlar" manşetiyle çıkan *Cumhuriyet*, iktidar ve iktidar yanlısı medya tarafından hedef alınmıştır. Dönemin Cumhuriyet Genel Yayın Yönetmeni Can Dündar ve gazetenin Ankara temsilcisi Erdem Gül, MİT Tırları haberleri nedeniyle 26 Kasım 2015'te tutuklanmıştır (bbc.com, 2017). Tüm bunlarla birlikte, gazeteci kökenli CHP milletvekili Enis Berberoğlu'nun tutuklanmasına giden süreç de bu dönemde başlamıştır.

Politik toplumda gerçekleşen mevzi savaşları gündemiyle 30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimler, AKP'nin yüzde 42,87'lik oy oranıyla Ankara ve İstanbul büyükşehir belediye başkanlıklarını almasıyla sonuçlanmıştır. Bu seçimde oylarını, 2009'daki yerel seçimlere göre, yüzde 4,48 artıran AKP, bu sonuçlarla birlikte Aralık 2013'teki ve 2014'teki politik toplum merkezli sarsıntıları atlatma imkânına kavuşmuştur. Daha doğrusu, eşitsiz şartlarda kurulan her sandık gibi, bu seçimler de AKP'nin yolsuzluğa ve diğer suçlarına rağmen meşruiyetini sağlamasına zemin hazırlamıştır. Bunu, 31 Mart 2014 tarihli iktidar yanlısı gazetelere bakarak anlayabiliriz. Aşağıda örneklerini sayacağımız gazeteler, seçim sonuçlarını, 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet operasyonlarının rövanşı şeklinde görmüştür. Örneğin *Akşam* gazetesi, seçim sonuçlarını "Milletin Zaferi" manşetiyle karşılamış ve haberin spotunda şu ifadelere yer vermiştir: "17 Aralık darbe girişimine, paralel örgüt tuzaklarına, kirli ittifaklara, vatana ihanete kadar uzanan dinlemelere tokat gibi cevap... Milli irade, demokrasiye ve istikrara sahip çıktı. AK Parti tarihî seçim zaferlerinin en anlamlısını kazandı." Benzer şekilde *Milat* gazetesi, "30 Mart Operasyonu", *Star* "Millet Darbeyi Sandığa Gömdü", *Takvim* "Bu da Son Tape!",

7 Yağmur'a yönelik hedef göstermeler o kadar yoğunlaşmıştır ki, gazetecinin işinden olmasını iktidar yanlısı internet siteleri "Radikal'deki o paralel tetikçi kovuldu" başlığıyla vermiştir.

Yeni Şafak "Türkiye Dik Durdu", *Sabah* "Erdoğan'a Güvenoyu" manşetleriyle çıkmıştır. Bu manşetlere bakıldığında, iktidar yanlısı medya organlarının söyleminin iktidarın söylemleriyle ne denli örtüştüğü ve gazete yayınlarının iktidarın uygulamalarını söylemsel alanda meşrulaştırdığı görülmektedir.

2014 yılının AKP ve tarihsel blok açısından dönüm noktası sayılabilecek bir başka gelişmesi, 10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimidir. 2007 yılında gerçekleşen değişikliklerle Türkiye'nin 12. Cumhurbaşkanı, Türkiye tarihinde ilk kez halk tarafından seçilmiştir. AKP'nin adayı Recep Tayyip Erdoğan, CHP ve MHP'nin ortak adayı Ekmeleddin İhsanoğlu ve Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) adayı Selahattin Demirtaş arasında geçen seçimi, oyların yüzde 51,79'unu alan Recep Tayyip Erdoğan kazanmıştır (ysk.gov.tr, 2014). Bu sonuçla yürütme erki üzerindeki gücünü daha da pekiştiren Erdoğan, politik toplumda ileride yaşanacak sarsıntılar karşısında, hem yasama hem de yürütme organlarında ele geçirdiği güçle krizlere daha sert tepkiler verebilmiştir. Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı seçimini kazanması ve bu vesileyle politik toplumda elde ettiği yeni mevzi, tam da diyalektik düşünce yönteminin gösterdiği gibi, ilerleyen süreçte önemli bir mevziyi kaybetmesinin yolunu açmıştır. Şöyle ki, Erdoğan'a cumhurbaşkanlığı seçiminde rakip olan Selahattin Demirtaş'ın aldığı yüzde 9,76 oy oranı, Haziran 2015'te yapılacak genel seçimlere HDP'nin bağımsız adaylar yerine parti olarak girme kararı almasının yolunu açmıştır.[8] HDP'nin 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde barajı geçerek elde ettiği başarıyla birlikte bu seçimler, AKP'nin ilk kez tek başına iktidarı kaybettiği seçim olarak Türkiye tarihinde yerini almıştır.

8 Türkiye'de uygulanan seçim barajının yüzde 10 olması, baraj sorunu olan bazı partilerin seçimlere bağımsız adaylarla girmesine neden olmaktadır. Milletvekili seçilen adaylar, TBMM'ye girdikten sonra kendi partilerine dönebilmektedir. Örneğin 2007 genel seçimlerinde barajı geçemeyeceğini düşünen Demokratik Toplum Partisi (DTP), bağımsız adaylarla girdiği seçim sonucunda bu yöntemle TBMM'de grup kurabilmiştir.

AKP, 7 Haziran 2015'e kadar girdiği tüm seçimlerde tek başına iktidar olabilecek oyu almış, ancak 7 Haziran seçimlerinde geçerli oyların yüzde 40,87'sini alabilmiş ve toplamda 258 milletvekili çıkarmıştır (ysk.gov.tr, 2015a). Bu durum, AKP'nin tek başına iktidar olamadığı, oyların yüzde 24,95'ini alan CHP, yüzde 16,29'unu alan MHP veya yüzde 13,12'sini alan HDP ile koalisyon seçeneklerini deneyerek iktidarda kalabileceği bir tablo ortaya çıkarmıştır. Erdoğan'ın 2014'te cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından yasama ve yürütme organlarında hâkimiyetini pekiştiren AKP,[9] politik toplumda önemli bir mevzi olan yasama aygıtındaki gücünü 7 Haziran sonuçlarıyla yitirmiştir. Anayasa'nın Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından 7 Haziran seçim sürecinde defalarca ihlal edildiğini belirten Timur'a göre (2016) bu seçimler, AKP'yi iktidardan düşürmüş ve cumhurbaşkanlığı makamının demokrasiyi yok eden bir konuma sokulmasının önüne geçmiştir.

İnşa edilmekte olan tarihsel blokun politik toplum merkezli yaşadığı bu sarsıntı, AKP'yi yeniden yapılacak bir genel seçime zorlamıştır. İktidarın yaşadığı kriz, koalisyon görüşmelerinin neticesiz kalmasının ardından 1 Kasım 2015'te atlatılabilmiştir; fakat 7 Haziran-1 Kasım arasındaki süreç, Türkiye toplumunun tarihindeki en sancılı dönemlerden biri olarak kayda geçmiştir. Bu beş aylık süre içinde iki bombalı eylem,[10] artan gözaltı ve tu-

9 Burada okurun aklına 11. ve 12. cumhurbaşkanlarının ikisinin de aynı siyasi gelenekten ve partiden geldiği, dolayısıyla Erdoğan'ın seçilmesinin politik toplumda nasıl bir fark yaratabileceği sorusu gelebilir. Açmak gerekirse, Gül'ün, cumhurbaşkanlığı döneminde ve öncesinde, Erdoğan ile ulusal ya da uluslararası birçok politikada ayrıştığını belirtmek yanlış olmaz. Gezi Direnişi, başkanlık sistemi ve Suriye İç Savaşı gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz konularda ikilinin farklı düşündüğü çok kez kamuoyuna yansımıştır. Bu konuyu daha iyi kavramak için Gül'ün uzun süre danışmanlığını yapmış Ahmet Sever'in *Abdullah Gül ile 12 Yıl* adlı çalışmasına bakmak faydalı olacaktır.

10 Eylemlerin ilki, 20 Temmuz 2015'te 33 kişinin ölümüyle sonuçlanan Suruç Katliamı'dır. Katliamı IŞİD üstlenmiştir. İkinci katliam ise 10 Ekim 2015'te Ankara Garı'nda yaşanmıştır. Yine IŞİD'in üstlendiği saldırıda 103 kişi hayatını kaybetmiştir. 24 Temmuz 2015'te Çözüm Süreci'nin fiilen bitmesiyle DİSK, KESK,

tuklamalar, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde sokağa çıkma yasakları ve dozu gittikçe artan bir iç savaş yaşanmıştır.

1 Kasım'da gerçekleşen seçimlere giderken, 2013'ten beri yürütülen Çözüm Süreci'nin sonlanması önemli bir gelişmedir. 2013'ün ilk aylarında başlayan ve Kürt meselesine siyasi çözümü hedefleyen Çözüm Süreci, 15 Temmuz 2014 tarihli ve 6551 Sayılı "Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun" ile yasal bir statü kazanmıştır. Çözüm süreci, politik toplumda gerçekleşen sarsıntılar esnasında AKP'nin savaş yürüttüğü mevzilerin azalmasını sağlamıştır; ne var ki HDP'nin 7 Haziran seçimlerine parti olarak katılacağını açıklaması ve seçimlerde elde ettiği başarı, Çözüm Süreci'ni sonlandıran önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir.[11] Erdoğan'ın, 28 Şubat 2015'te gerçekleşen ve "Dolmabahçe Mutabakatı"[12] olarak bilinen deklarasyonu, Nisan 2015'te eleştirmesi üzerine sendeleyen Çözüm Süreci, 24 Temmuz 2015'te TSK'nın Irak'taki PKK kamplarını vurması üzerine fiilen bitmiştir.

TMMOB, Türk Tabipler Birliği, HDP ve birçok sivil toplum kuruluşunun çağrısıyla düzenlenen "Emek, Barış ve Demokrasi" mitingine yapılan saldırı, Türkiye tarihinin en büyük katliamı olarak kayda geçmiştir. Medyanın katliamı nasıl gördüğüyle ilgili DİSK Basın-İş tarafından bir de rapor hazırlanmıştır. "Medyada 10 Ekim Katliamı" adlı rapor, katliamın ardından medyanın tutumunu göstermesi bakımında önemlidir.

11 Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan'ın Mayıs 2015'teki konuşması bu algıyı yaratan önemli dayanaklardan biridir. Akdoğan konuşmasında: "HDP'nin barajı geçmesi hâlinde AK Parti iktidarı güç kaybederse, Çözüm Süreci falan kalmaz. Yani Çözüm Süreci daha güçlü çıkmaz buradan" ifadelerini kullanmıştır. 8 Haziran 2015'te ise seçim sonuçlarını değerlendiren Akdoğan, "HDP bundan sonra Çözüm Süreci'nin ancak filmini yapar. Yani 'bal bal' demekle ağız tatlanmıyor, 'barış barış' demekle de olmuyor" demiştir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, Çözüm Süreci'nin iktidara sağladığı olanaklar ile politik toplumun sarsıntıları arasındaki ilişki ve sürecin noktalanmasının nedeni ortaya çıkmaktadır.

12 Dolmabahçe Sarayı'nda hükümet yetkilileri Efkan Ala, Yalçın Akdoğan, Mahir Ünal; HDP'den de Sırrı Süreyya Önder, Pervin Buldan, İdris Baluken'in katıldığı ve PKK'nin silah bırakması karşılığında 10 maddelik demokratikleşme paketinin okunduğu toplantıda, Abdullah Öcalan'ın PKK'ya silahsızlanma kongresi yapma çağrısı dile getirilmiştir.

1 Kasım 2015'teki seçimler bu gelişmeler sonucunda yapılmış ve AKP, yüzde 49,49'luk oy oranı ve 317 milletvekilliği ile tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu yakalamıştır (ysk.gov.org, 2015b). 1 Kasım 2015 seçimleri, iktidara, 7 Haziran 2015'teki seçimlerde kaybettiği yasama gücünü geri vermiştir. Bu sonuçla AKP, bir önceki seçimlerde kaybettiği mevziyi geri kazanmıştır. İktidar yanlısı medya, 1 Kasım seçim sonuçlarını AKP'nin siyasal söylemine paralel şekilde "istikrarın geri dönmesi" olarak görmüştür. 2 Kasım 2015 tarihli *Akşam* gazetesi "Kasım Devrimi" manşetiyle çıkarken, *Güneş* "Kazanan Türkiye Oldu", *Sabah* "Sandık Devrimi", *Star* "Nerede Kalmıştık", *Takvim* "Millet Rengini Belli Etti" ve *Türkiye* gazetesi "Ezdi Geçti" manşetleriyle çıkmıştır. Gazetelerin manşetleri, medyanın AKP ile olan bağını artık saklamaksızın ortaya döktüklerini göstermektedir; ayrıca bu dönemde medyanın iktidara örtük desteğinin yerini açık ideolojik desteğe bıraktığı da dikkatten kaçmayan başka bir konudur.

1 Kasım seçimlerinin kazanılmasına rağmen, kurulmakta olan tarihsel blokun politik toplum uğrağında derinleşen çelişkiler giderilmemiş, bilakis tarihsel blok, ülkede yaşanan baskı ortamının da etkisiyle, politik toplum merkezli ağır bir kriz dönemine girmiştir. Gramsci'nin "... yönetici sınıfın hegemonya bunalımı" (2011: 277) dediği türden bir krizdir yaşanan. Gramsci, yönetici sınıfın hegemonya krizini şöyle tarif eder: "Bu bunalımlar ortaya çıkınca, durum derhal nazikleşir ve tehlikeli bir hâl alır; çünkü çözüm için güce başvurma yolu açılmış, gökten inmiş bir kurtarıcı sayılan adamların temsil ettiği karanlık güçlerin harekete geçmesine meydan verilmiş olur." Türkiye'yi 15 Temmuz 2016'da yaşanan başarısız askerî darbe ortamına sürükleyen de, Gramsci'nin "hegemonya bunalımı" olarak tanımladığı sürecin 2013'ten bu yana yaşanmasıdır.

Savran, *Gerçek Gazetesi*'nde 15 Temmuz'un ikinci yıldönümünde kaleme aldığı yazısında, darbe girişiminin ardında yatan bir dizi politik krizin altını çizmektedir. Ona göre, siyasal

İslam'ın iki kanadı arasındaki uzun mücadele, son olarak 15 Temmuz darbe girişiminde somutlaşmıştır. Yazara göre, bu süreci açığa çıkaracak veya doğru tahlil edilmesini sağlayacak yöntem ise diyalektik düşüncenin çelişki yasasından başka bir şey değildir. Savran'dan yapacağımız alıntıya kulak verelim:

> 15 Temmuz'un anlamını doğru kavramak istiyorsak, diyalektiğin çelişki yasasını en sonuna kadar, üzerinde durduğumuz olgu neredeyse çatlayacak hâle gelene kadar zorlamalıyız. Bir yanıyla, 15 Temmuz her iki kanadında da gericiliğin yer aldığı bir iç savaştı. Daha düne kadar bu iki gerici güç gayri resmî koalisyon ortakları gibi Türkiye'yi birlikte yönetiyordu. Ta ki 2010 yazında Mavi Marmara saldırısından sonra Fethullah Gülen "İsrail'den izin alınmalıydı" diyene, 7 Şubat 2012'de Cemaat'in savcıları Hakan Fidan'ı sorgulamak amacıyla çağırana, 17-25 Aralık 2013'te yolsuzluk dosyaları ortalığa dökülene kadar. Yaklaşık 10 yıllık koalisyon ortaklığı, iki yıllık huzursuz bir arada yaşama ve iki yıllık çatışmadan sonra artık iki taraf birbirinin boğazına sarılmıştı. Türkiye 24 saatlik bir iç savaş yaşadı, yüzlerce insan öldü. 15 Temmuz, gerisinde hummalı bir silahlanma ve milisleşme faaliyeti ve bir iç savaş tehdidi bırakarak tarihte yerini aldı (Savran, 2017).

Savran'ın, 15 Temmuz'un, sonrası için de yeni krizlere kapı araladığını belirtmesi önemlidir. Yaşadığı hegemonya krizinin üstesinden ancak tahakküm politikalarıyla gelmeye çalışan AKP, krizi çözmek şöyle dursun, izlediği iç ve dış politikalarla yenilerine de kapı aralamıştır (Peköz, 2016). 15 Temmuz darbe girişiminin ardından 20 Temmuz 2016'da Olağanüstü Hal (OHAL) ilan eden iktidar, bu satırların yazıldığı (Haziran 2018) tarihe kadar 1194 maddeden oluşan 30 OHAL Kanun Hükmünde Kararnamesi (KHK) çıkarmıştır.

Güvenlik, eğitim, sağlık, medya, iletişim, yargı ve toplumun diğer alanlarına dönük, OHAL'in ilan edilmesinin gerekçesiyle bağdaşmayan birçok KHK çıkaran iktidar, bu yolla ciddi bir

merkezileşme sürecini başlatmıştır.[13] Politik toplumda meydana gelen ciddi kriz ve TSK'da 15 Temmuz gecesi açığa çıkan bölünmüşlük, iktidarı merkezileşmeye ve dolayısıyla tahakkümü artırmaya itmiştir. Bu dönemde yayımlanan birçok KHK ile Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, Sağlık Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, TSK ve aralarında AYM, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve HSYK'nın bulunduğu yargı kurumlarındaki birçok kamu görevlisinin işine son verilmiştir. Özel sağlık ve öğretim kurumları, yurt ve pansiyonlar, üniversiteler, dernekler, vakıflar ve sendikalar gibi birçok kurum da, çıkarılan KHK'larla, herhangi bir soruşturma yapılmaksızın doğrudan kapatılmıştır. TBMM'nin görev alanındaki konular hakkında KHK çıkarılarak Meclis *by-pass* edilmiştir.

15 Temmuz'un ardından AKP-Cemaat koalisyonunun yerini, 7 Ağustos 2016'da İstanbul Yenikapı Meydanı'nda yapılan "Demokrasi ve Şehitler Mitingi"[14] ile AKP-MHP koalisyonu almıştır. Yenikapı'da yapılan mitinge katılan CHP'nin bu siyasi konsorsiyum ile olan birlikteliği çok sürmemiştir. İktidarın artan baskılarına, hukuk ihlallerine ve CHP milletvekili Enis Berberoğlu'nun MİT Tırları davasında "casuslukla" suçlanarak

13 Örneğin MİT'in doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlanması, rektörlerin doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanması, belediye başkanlarının yerine merkezden kayyum atanması, KHK düzenlemeleriyle mümkün hâle gelmiştir.

14 15 Temmuz darbe girişiminin ardından düzenlenen mitinge, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 12. Cumhurbaşkanı Erdoğan, TBMM Başkanı İsmail Kahraman, Başbakan Binali Yıldırım, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ve Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar katılmıştır. Meclis'in üçüncü büyük grubunu oluşturan HDP'nin bu mitinge çağrılmaması ise Türkiye demokrasisinin yakın geleceği hakkında fikir vermektedir. O sırada, bu partinin lider ve yöneticileri hakkında herhangi bir yakalama kararı yoktur; ancak 5 Kasım 2016'da HDP Eş Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ tutuklanmıştır. Bu süreçte HDP'nin birçok milletvekili ya tutuklanmış ya da milletvekilliği düşürülmüştür. Türkiye'de 2015'te başlayan çatışma ortamı 2016, 2017 ve 2018'de Suriye'ye sıçramış, Türkiye "Fırat Kalkanı" ve "Zeytin Dalı Harekâtı" olmak üzere iki kez sınırları dışında operasyon yapmıştır. AKP, hem iç hem de dış politikada zor aygıtlarını sürekli kullanmak durumunda kalmıştır.

25 yıla mahkûm edilmesine tepki olarak Kemal Kılıçdaroğlu, 15 Haziran 2017'de, Ankara'dan İstanbul'a doğru, 25 gün sürecek olan bir "Adalet Yürüyüşü" başlatmıştır (diken.com.tr, 2017b). Bu yürüyüş hem siyaset hem medya hem de politik toplum içindeki yarılmayı göstermiştir. İktidar yanlısı medya, bahsi geçen yürüyüş için "komplo", "tahrik", "dış güçlerin oyunu", "darbe" söylemini kullanmıştır. Örneğin 16 Haziran 2017 tarihli *Türkiye* gazetesi "Talimatı Kim Verdi", *Star* "Darbe Mesajlı Destek Yürüyüşü", *Sabah* "FETÖ'cü Danışmandan 'Emrin Olur' Mesajı", *Akşam* "Teröristler Yoldaş Oldu" manşetleriyle çıkarak iktidarın söylemini yeniden üreten bir dil kullanmıştır.

Adalet Yürüyüşü'ne kapı aralayan en önemli etmenlerden biri, 16 Nisan 2017'de gerçekleşen ve Türkiye'nin yönetim sisteminde köklü değişiklikler yapan anayasa değişikliği referandumudur. Anayasa'da yapılacak 18 maddelik değişiklikle mevcut parlamenter sistemi, "cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" olarak değiştiren referandum, 16 Nisan 2017'de yapılmış ve değişiklikler yüzde 48,79'a karşı yüzde 51,21 ile kabul edilmiştir (ysk.gov.tr, 2017). Bu referandumla cumhurbaşkanının yürütme üzerindeki yetkileri artırılmış, cumhurbaşkanı hem devletin hem de hükümetin başı kabul edilerek başbakanlık makamı kaldırılmış ve cumhurbaşkanına "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" çıkarma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanına ve meclisin üye tam sayısının beşte üçüne Meclis'i feshetme yetkisi tanınmıştır. Seçilen cumhurbaşkanının herhangi bir siyasi parti ile bağının kesilmesine yönelik madde kaldırılarak, "partili cumhurbaşkanlığı"na geçilmiştir. TBMM'nin "Bakanlar Kurulu ve bakanları denetlemek, Bakanlar Kurulu'na belli konularda kanun hükmünde kararnameler çıkarma yetkisi vermek" hakkı ortadan kaldırılmış ve Cumhurbaşkanına olağanüstü hâl ilan etme yetkisi tanınmıştır. HSYK'nın yapısı değiştirilerek üye sayısı 22'den 13'e düşürülmüş, üyelerin altısını doğrudan cumhurbaşkanı, yedisini TBMM'nin seçeceği belirtilmiştir. Bunlardan

başka, referandumda, bütçe kanun teklifinin cumhurbaşkanlığı makamı tarafından yapılmasından Milli Güvenlik Kurulu'nun yapısına dek birçok değişiklik kabul edilmiştir.

Bu referandumla politik toplumdaki gerilim ve çelişkilerin üstesinden merkezileşerek gelmeye çalışan AKP, aldığı iktidarda kalmaya dönük önlemlerle hem sivil toplumda hem de temel yapıda radikal değişimlere neden olmuştur. Politik toplumda 2013'ten 2018'e uzanan kriz döneminin etkileri, tarihsel blokun diğer iki uğrağında ve sivil toplumun her alanında –özellikle medyada– gözlemlenmiştir. Çalışmanın bundan sonraki başlığında, bütün bu kriz döneminde sivil toplumda meydana gelen altüst oluşları konu edeceğiz. AKP'nin medya politikalarını da kapsayan başlıkta, Türkiye medyasında yaşanan dönüşümü politik toplumda gerçekleşen krizlerle ilişkilendireceğiz.

Sivil Örgütlenmeler, Yurttaşlar ve Temel Haklar

Bu dönemde AKP'nin sivil toplum uğrağında uyguladığı baskı ve şiddetin de dozunun arttığını söyleyebiliriz. Tanıl Bora (2017: 509), özellikle AKP-Gülen çatışmalarının ve bu çatışmaların artçı sarsıntılarının ardından iktidarda bir kenetlenme yaşandığını, AKP'nin bir özsavunma-teyakkuz refleksi geliştirdiğini, bunun ise Erdoğan liderliğindeki AKP'nin toplum üzerindeki otoritesinin artmasına neden olduğunu belirtmiştir.

Bazı yazarların "Erdoğanizm" olarak adlandırdığı (Bora, 2017; Gültekin 2017; Abdulrazaq, 2016) bu dönem, 15 Temmuz 2016'dan sonra daha belirgin hâle gelmiştir. Sivil toplum uğrağının kurum ve kuruluşlarının (üniversiteler, sendikalar, STK'lar, dinî kurumlar vb.) AKP tarafından 2013'ten önce aşama aşama fethedilmesi, bu uğraktan gelecek tehditlerin çok önceden berhava edilmesini sağlamıştır; ancak yine de AKP, Erdoğan'ın "Bu, Allah'ın büyük lütfu" diyerek tarif ettiği 15 Temmuz darbe girişiminin ardından sivil toplum uğrağına, Türkiye tarihinde ben-

zeri görülmemiş sertlikte müdahale etmekten geri kalmamıştır. Erdoğan, 20 Temmuz 2016'da ilan edilen OHAL ile bu alanı tahakkümle dönüştürmeye başlamış ve 2016'dan bu satırların yazıldığı (Mart 2019) tarihe kadar birçok üniversite, sendika, özel sağlık ve öğretim kurumu, dernek, vakıf ve medya kuruluşu, OHAL süresince çıkarılan KHK'larla ve soruşturma geçirmeksizin kapatılmıştır. Yine bu dönemde birçok gazeteci, yazar, akademisyen, sanatçı, iş insanı tutuklanmış, hapse atılmış ya da kamu kurumlarından ihraç edilmiştir. 15 Temmuz'un ardından başlayan OHAL süreci, merkezileşmenin önünü açarken kısmi demokrasiyi dışarı süpürmüştür, iddiası pek de abartılı değildir. Bu girizgâhın ardından, bu dönemde baskıya uğrayan veya kapatılan sivil toplum uğrağının kurumlarında neler olmuş, kısaca göz atalım.

15 Temmuz'un ardından iktidarın ilk hedefi, sivil toplum uğrağının önemli aygıtlarından biri olan üniversitelerdir. 20 Temmuz 2016 - 31 Aralık 2017 tarihleri arasında, toplamda 5699 akademik, 1338 idari personel üniversitelerinden ihraç edilmiştir (kamuajansı.com, 2017). İhraç edilen akademik personelin 380'i Ocak 2016 tarihinde "Bu Suça Ortak Olmayacağız" bildirisine imza atan "Barış Akademisyenleri"nden oluşmaktadır ki bu durum, kamuoyunda AKP'nin, 15 Temmuz bahanesiyle, muhalif kamu personelini tasfiye ettiğinin işareti olarak kabul edilmiştir. Üniversite alanında kurulan tahakkümün tek göstergesi ihraçlar değildir; baskının bir diğer boyutunu, vakıf üniversitelerinin kararnamelerle kapatılması oluşturmaktadır. Bu kapsamda OHAL döneminde çıkarılan 667 Sayılı KHK ile 15 vakıf üniversitesi kapatılmış, Tablo 4'te de kapatılan vakıf üniversiteleri verilmiştir:

TABLO 4

OHAL SÜRESİNCE KAPATILAN ÜNİVERSİTELER

Kanuni Üniversitesi	Adana
Altın Koza Üniversitesi Turgut Özal Üniversitesi	Ankara
Bursa Orhangazi Üniversitesi	Bursa
Selahaddin Eyyubi Üniversitesi	Diyarbakır
Zirve Üniversitesi	Gaziantep
Fatih Üniversitesi, Murat Hüdavendigar Üniversitesi, Süleyman Şah Üniversitesi	İstanbul
Şifa Üniversitesi, İzmir Üniversitesi, Gediz Üniversitesi	İzmir
Melikşah Üniversitesi	Kayseri
Mevlana Üniversitesi	Konya
Canik Başarı Üniversitesi	Samsun

Yukarıdaki tablodan ve ihraçlardan görüldüğü üzere AKP, OHAL döneminde üniversitelere ciddi bir baskı uygulamıştır. Üniversitelerin kapatılmasının ve üniversite personelinin herhangi bir yargılama olmaksızın, dolayısıyla hukuka aykırı biçimde ihracının yükseköğretim kurumlarında yarattığı yıkımın son halkası, 676 Sayılı KHK'dır. Bu KHK'ya göre devlet üniversitelerinin rektörleri, Yükseköğretim Kurulu tarafından önerilecek üç aday arasından Cumhurbaşkanınca atanacaktır. Bu kararname ile, rektör seçim usulünün 1981 yılındaki şekline dönülmüş ve üniversite öğretim üyelerinin rektör belirleme sürecindeki kısmi söz hakları ortadan kaldırılmıştır. Üniversitelerde ve Yükseköğretim Kurulu'nda yaşanan bu merkezileşme ve baskı, sivil toplum uğrağını mevzi savaşı yapılan bir alandan manevra savaşının gereklerinin uygulandığı bir alana dönüştürmüştür. AKP, bu süreçte, üniversiteleri imkân doğdukça ve teker teker biçimlendirmek yerine, topyekûn bir taarruzla hizaya çekmek amacını gütmüştür.

Sivil toplum uğrağının kuruluşlarını oluşturan çok sayıda dernek de bu dönemde OHAL KHK'ları ile kapatılmıştır. 31 Aralık 2017 tarihi itibarıyla 667, 677, 679, 689 ve 695 sayılı KHK'lar ile kapatılan dernek sayısı 1424'e ulaşmıştır (İHOP Güncellenmiş Durum Raporu, 2018). Kapatılan derneklere yakından bakıldığında Gülen Cemaati ile ilişkili olanların çoğunlukta olduğunu, ancak yine de aralarında sadece iktidara muhalif olmaları nedeniyle kapatılan derneklerin de bulunduğunu görebiliriz. Örneğin Soma'daki maden faciası ve Artvin'deki HES projeleri gibi pek çok toplumsal olayda mağdurlar adına avukatlık hizmeti sunan Çağdaş Hukukçular Derneği, Özgürlükçü Hukukçular Derneği, (amerikanınsesi.com, 2017), Gündem Çocuk Derneği, Bursa Panayır Kadın Derneği, Amed Göç Edenlerle Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, Diyarbakır Özgür Gazeteciler Derneği, Kürt Yazarlar Derneği, Van Kadın Derneği gibi pek çok muhalif dernek, 677 Sayılı KHK ile kapatılmıştır (gazeteduvar, 2016).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Komisyonu'nun raporları doğrultusunda 667, 689 ve 695 sayılı KHK'lar ile 31 Aralık 2017 tarihi itibarıyla 145 vakıf kapatılmıştır (İHOP Güncellenmiş Durum Raporu, 2018). Dernek ve vakıfların kapatılması, AKP'nin antidemokratik uygulamalarının sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Gülen Cemaati ile mücadele söylemi altında toplumun farklı kesimlerine ait dernek ve vakıfların kapatılması, iktidarın ana yönelimini de gözler önüne sermektedir. AKP'nin ilk ve ikinci döneminde toplumun farklı kesimlerinden sağlamaya çalıştığı rıza/onay, yerini, iktidarın üçüncü döneminde bu kesimlere yönelik ciddi tahakküm uygulamalarına bırakmıştır. Bu uygulamaların OHAL ile bütünleşik bir hâl aldığını ileri süren Sirmen (2018), AKP'nin KHK'lar olmadan ülkeyi yönetemeyeceğinin altını çizmektedir. Bizim de katıldığımız bu iddiaya göre, iktidarın elinde tahakküm silahından başka bir şey kalmamıştır; sadece bu bile, AKP'nin karşılaştığı hegemonya krizini göstermesi bakımından önemlidir.

Sendikalar ve sendikal haklar da OHAL döneminde iktidarın hedefi hâline gelmiştir (evrensel.net, 2016). Örneğin 678 Sayılı KHK ile Sendikalar ve Toplu İş Kanunu'nda yapılan değişikliğe göre, karar verilmiş veya başlamış kanuni grev ya da lokavt; genel sağlığı ya da milli güvenliği, büyükşehir belediyelerinin şehir içi toplu taşıma hizmetlerini, bankacılık hizmetlerinde ekonomik veya finansal istikrarı bozucu nitelikte ise, Bakanlar Kurulu grev ya da lokavtı 60 gün süre ile erteleyebilecektir (Akça vd, 2017: 91). Burada OHAL uygulamasının toplum ve işçi sınıfı üzerinde yarattığı baskı ortamını, grevlerin ertelenmesinden de görebilmekteyiz. Erdoğan OHAL'in bu özelliğine, zaman zaman, yaptığı konuşmalarda değinmiştir. Mesela, 24 Nisan 2018 tarihli AKP grup toplantısında şöyle demiştir: "Bu ülkede OHAL ile idare edildiği dönemler bizim OHAL kararlarını uyguladığımız dönemler gibi değildi. O zaman fabrikalar sürekli greve giderdi. Tüm sanayi kesimine seslenmek isterim, yedinci OHAL dâhil bir fabrikada grev söz konusu mu? Şu süreç içerisinde Türkiye'de sanayi durmamıştır" (evrensel.net, 2018a). Erdoğan'ın sözleri OHAL'in işçi sınıfının aleyhine ve aynı anlama gelmek üzere sermayenin lehine baskı aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu dönemde kapatılan sendikalar da kamuoyunun gündeminde yerini almıştır. 667 Sayılı KHK ile Cihan Sen ve Aksiyon-İş konfederasyonlarına bağlı toplamda 19 sendika kapatılmıştır. Bu sendikaların Gülen Cemaati ile ilişkisine dair güçlü kanaat olmasına rağmen sendikaların herhangi bir yargı süreci olmaksızın KHK'larla kapatılmasının ne kadar demokratik olduğu tartışma konusudur.

OHAL kapsamındaki kişilere yönelik tedbirler; kamu görevinden ihraç, çalışma lisanslarının iptali, malvarlığına el koyma, yurtdışı çıkış yasağı ve pasaporta el koyulması, rütbelerin sökülmesi veya madalyaların geri alınması olmuştur. Kurumlara yönelik tedbirlerse, kurum faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması, kurumların kalıcı olarak kapatılması, kurum malvarlıklarına el koyulması, kurumlara kayyum atanması seçenek-

lerinden meydana gelmektedir (İHOP Güncellenmiş Durum Raporu, 2018).

AKP iktidarı, sivil toplum alanında yıllardır yürüttüğü çalışmalarla pek çok mevzi kazanan Gülen Cemaati'ni, bu alandan birkaç ay içinde neredeyse tümüyle tasfiye etmiştir. Bunu yaparken Kürt siyasal hareketinin ve farklı muhalif odakların da sivil toplum alanındaki varlığını yok edecek adımlar atmıştır. Tüm bu uygulamalar ve dolayısıyla sivil toplum uğrağında 15 Temmuz sonrası yaşanan bu dönüşüm, iktidarın bu alandan gelebilecek olası sarsıntıları baskı ve zor ile önleme çabası olarak okunabilir; ancak uygulanan baskı, kurulmakta olan tarihsel blokun ulusal ve uluslararası gelişmelere bağlı olarak krize sürüklendiğini de göstermektedir.

Vakıfların, derneklerin, sendikaların, özel eğitim kurumlarının ve üniversitelerin kapatıldığı; kişilerin haklarında soruşturma olmaksızın gözaltına alındığı, tutuklandığı, kurumlarından ihraç edildiği; temel hak ve özgürlüklerin askıya alındığı bu dönemde medya ortamı da payını almıştır. Şimdi medyanın 2013-2018 döneminde geçirdiği sürece yakından bakalım.

* * *

AKP'nin üçüncü, Erdoğan'ın "ustalık" dönemi Türkiye medyasının ve gazeteciliğin her anlamıyla bertaraf edildiği bir süreci işaret eder. Kurulmakta olan tarihsel blokun yukarıda açıkladığımız nedenlerden ötürü politik toplum kanalı vasıtasıyla krize itilmesi, iktidarın medya politikalarını da yıkıcı bir baskı ile yürütmesinin nedenidir. Politik toplumda yaşanan 17-25 Aralık vakası, Çözüm Süreci'nin noktalanması, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gibi birçok sarsıntı medyaya da sıçramış, yukarıda sıralanan her olayın ardından gazeteciler işinden olmuş ya da medya kuruluşları iktidar tarafından tehdit edilmiştir. Bu dönemde medyanın tarihsel blok içerisindeki merkezî konumu net bir biçimde ortaya çıkmıştır. Medya; politik toplum, sivil toplum ve temel yapı arasında cereyan eden her olayda iktidar tarafın-

dan yeniden şekillendirilmiştir. Dolayısıyla politik toplum üzerinden sivil topluma sirayet eden kriz, Türkiye medya ortamında derinden hissedilmiştir.

Bu dönemde de, ikinci dönemdeki gibi, iktidarın politikalarına uyumlu olan gazeteci, yazar veya yöneticiler ön plana çıkarılmış, iktidara muhalif olanlarsa ya işlerinden edilmiş ya da geri plana itilmişlerdir. Medya kuruluşlarının kapatıldığı, iktidarın teşvikiyle mülkiyet ve kontrol yapısının el değiştirdiği, mesleğini icra eden gazetecilerin tutuklandığı, gözaltına alındığı bir sürecin adıdır Erdoğan'ın "ustalık" dönemi.

Medya alanında, Ahmet Çalık, Orhan Cemal Kalyoncu gibi isimlerin yanına, bu dönemde daha önce adı kamuoyu tarafından duyulmamış Hasan Yeşildağ, Vidin Özyer ve Ali Adaklıoğlu gibi isimlerini çoğaltabileceğimiz kişiler eklenmiştir. Hatırlanacağı üzere, mevcut çalışmanın ikinci bölümünde, iktidarın medyanın mülkiyet ve kontrol yapısını değiştirmek için güttüğü stratejileri üçe ayırmıştık. Bunlar; medyayı *zapt etme*, *fethetme* ve *teşkil etme stratejileri*ydi. İktidarın üçüncü dönemindeyse bu stratejilere yenileri eklenmiştir. AKP'nin politik toplumda yaşadığı buhranlı döneme paralel olarak, iktidar tarafından güdülen *berhava etme*[15] ve *tahzîr etme*[16] stratejileri, dönemin medya politikalarını şekillendirmiştir. Bu stratejiler bu dönemde bütünleşik bir hâl alarak AKP'nin medya ile ilişkilerini koşullandırmıştır. Çalışmanın buradan sonrasında, AKP'nin bahsi geçen medya stratejilerine ve medyanın mülkiyet ve kontrolünün bu stratejiler çerçevesinde nasıl dönüştürüldüğüne değineceğiz. Şimdi sırasıyla bu bütünleşik stratejilere yakından bakalım.

15 Farsça kökenli "berhava" sözcüğü "havaya uçurma" anlamına gelir.

16 Arapça kökenli "tahzîr" sözcüğü "korkutma", "sindirme" anlamına gelir. Bu sözcüğün mevcut çalışma için seçilmesinin sebebi, özellikle 2015 yılından itibaren iktidarın kısmi medya politikasını yansıtıyor oluşudur. Hem korkutma hem de sakındırma anlamına gelen sözcük, aynı zamanda "yeşillendirme", "yeşil renk verme" anlamına da gelir ki, bizce tahzîr bu anlamıyla AKP ile beraber İslami bir görünüm kazanan Türkiye medyasının durumunu yansıtması bakımından da önemli anlamlar barındırmaktadır.

Zapt

2013'e kadar hem Doğuş Grubu'nda hem de Ciner Grubu'nda istediği değişiklikleri yapabilen AKP, 2013-2018 yıllarında bu grupları nispeten hedef almamıştır. M. Fatih Saraç'ın Ciner Medya Grubu'na ve Ciner Holding'in yönetim kuruluna girmesine yukarıda değinmiştik. Nermin Yurteri'nin 2013'te NTV Genel Yayın Yönetmeni olması ise bu grupların bünyesindeki medya kuruluşlarının otokontrol ile hareket etmelerinin nedenidir. Şöyle de söylenebilir: 2013 yılına dek her iki grupta yapılan değişikliklerle birlikte bu grupların zaptı tamamlanmış, ancak iktidarın Doğan Grubu'na yönelik atacağı adımların henüz sonuna gelinmemiştir. Dolayısıyla 2013-2018 arası yıllar, AKP'nin daha çok Doğan Grubu'nun yayın organlarını zapt etmesinin hikâyesidir, diyebiliriz.

Radikal gazetesinin geçirdiği süreç, bu hikâyenin en somut örneğini oluşturmaktadır. 2010 yılında Eyüp Can Sağlık'ın İsmet Berkan'ın yerine Genel Yayın Yönetmenliği koltuğuna oturmasıyla başlayan zapt süreci, gazetenin 2014'te kâğıda basılmayarak, sadece internet üzerinden yayın yapmaya başlamasıyla derinleşmiştir. Kanaatimizce bu karar, iktidarın sistematik baskısından mustarip Aydın Doğan'ın hükümete bir jestidir; çünkü iktidara muhalif birçok gazeteci ve yazarı bünyesinde bulunduran gazetenin kâğıda basılmaması, bu gazeteci ve yazarların kamuoyuna ulaşmasının en azından bir yolunu tıkamıştır. Gazetenin basılmaması kararından sadece iki yıl sonra, Nisan 2016'da bu sefer gazete Doğan Grubu tarafından tamamen kapatılmıştır. 2010-2014 arası iktidara birçok kez taviz veren Doğan Grubu, gazeteyi yayından kaldırarak iktidarın baskısından kurtulmanın ya da üzerindeki iktidar baskısını hafifletmenin yolunu aramıştır. Gazetenin kapatılması ile iktidarın Türkiye toplumu üzerinde sürdürdüğü politikaları ilişkilendirmek mümkün; zira 17 yıl *Radikal 2*'nin yayın yönetmenliğini yürüten Tuğrul Eryılmaz,

medyatava'dan Canan Kaya'ya verdiği röportajda, gazetenin kapatılmasının Türkiye'deki siyasal iklime bağlı olduğunu belirtmiştir:

> *Radikal* ... Kesinlikle siyasal iklimin kurbanı olduğunu düşünüyorum. Türkiye'deki siyasal iklim, totaliter bir yere doğru gitmeye başladı. *Radikal* gibi bir gazeteye bile tahammülü yoktu. Yoksa o gazete orada kendi kendine yayınlarına devam edecekti. Ama küçük bir bahane bulup, sessiz sedasız kapattılar... O kadar ağır baskı var ki kimseyi suçlayamıyorum aslında. Doğrudan doğruya bir ülkenin tepesindeki insanların gazete patronlarına baskı yapıp, "Şunu atacaksın, bunu yazdıracaksın, bunu yazdırmayacaksın" dediği bir ortamda, *Radikal*'in yaşaması mümkün değildi. Aydın Doğan da "Ay efendim biz çok baskı gördüğümüz için kapattık" diyemezdi herhalde. Sonuç olarak kapitalist bir medya patronluğundan bahsediyoruz (medyatava.com, 2016).

Türkiye'nin siyasal ikliminin *Radikal*'in geleceğini belirlediğini düşünen bir başka yazar, uzun yıllar gazetede köşe yazarlığı yapmış Cengiz Çandar'dır. Çandar, *Radikal*'e veda yazısında, 2016'nın siyasi koşullarının *Radikal* gazetesinin yaşamasını olanaklı kılmayacağını belirtmiştir:

> 40 yıllık gazetecilik tecrübem sayesinde ve son dönemde yaşananların ışığında, gazetecilik mesleğinin bizlerin onlarca yıldır yaptığı ve yapılması gereken haliyle can çekiştiğini elbette görüyordum. Her şeyden önce, bu mesleğin, belirli normlarıyla yapılmasını mümkün kılacak bir ülke atmosferi ve en önemlisi kurumlar gerekmekteydi. İlki neredeyse kalmamıştı. İkincisi de hızla tükeniyordu. Bu manzaraya bakıldığında, *Radikal*'in ömrünün de uzun olmadığını fark etmek zor değildi. Oysa *Radikal* gibi bir yayın organı, iki yıla yakın bir süre önce dijital yayına geçmiş olsa bile yaşayabilirdi. Üstelik, dünyadaki trend, giderek, kağıt baskıdan dijitale doğru kaymakta iken, haydi haydi yaşayabilirdi. Yaşayabilmesinin birinci şartı, Türkiye'nin dayanıklı bir demokratik rejime sahip olabilmesiydi. Bir de, onu varoluş amacına uygun biçimde yaşatmaya kararlı bir kurumsal kültür ve irade gerekiyordu tabii ki... Türkiye'de demok-

> rasinin serencamı ile *Radikal*'in yaşamı birbirine paralel seyretti. 2016 Türkiye'sine gelindiğinde, *Radikal*'in ömrünün tükenmekte olduğuna dair yeterince işaret mevcuttu. *Radikal*'in kendisi kalarak yaşamını sürdürmesi giderek güçleşiyordu. Beklenmeyen, âni ölümüydü (Çandar, 2016).

Çandar'ın yukarıdaki sözleri, 2016'ya gelindiğinde gazeteciliğin ve genel olarak medyanın geldiği ortamı gösterir. *Radikal*'in kapanmasıyla uzun süredir iktidar tarafından zapt edilmiş medya kuruluşu, sahipleri tarafından teslim edilmiş ve zapt, fethi beraberinde getirmiştir. Gazetenin kapatılmasının ardından; Çengiz Çandar, Altan Öymen, Fuat Keyman, Murat Yetkin, Tarhan Erdem, Ayşe Hür, Ezgi Başaran, Ümit Kıvanç, Tuğrul Eryılmaz, Fehim Taştekin, Gönül Tol, Cem Erciyes, Yekta Kopan gibi ismini çoğaltabileceğimiz birçok yazar işinden olmuştur. Böylece Türkiye medya ortamı bu güçlü isimlerin seslendirdiği eleştirel görüşlerden ayıklanmış ve AKP, hem kendine zaman zaman muhalefet eden bir medya kuruluşunu uzun süreli zaptının ardından ortadan kaldırmış, hem de muhalif birçok yazarı medya ortamından zahmetsizce dışarı süpürmüştür.

Doğan Grubu'nun iktidar tarafından zaptı, *Radikal*'in kapatılmasıyla durmamıştır. Gazetecilik geçmişine bakıldığında eleştirel bir kişisel tarihe sahip ve 2013 yılından beri *Hürriyet* Ankara Temsilcisi görevini yürüten Deniz Zeyrek'in yerine, 2016 yılında Hande Fırat[17] getirilmiştir (cumhuriyet.com.tr, 2016b). Ancak Fırat ve *Hürriyet* gazetesi, Şubat 2017'deki "Karargâh Rahatsız" haberiyle AKP çevrelerinin ve bizzat Erdoğan'ın tepkisini çekmiştir. Erdoğan 28 Şubat 2017 tarihinde bahsi geçen haber için şu sözleri sarf etmiştir:

---

17 Hande Fırat ismi en çok 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi vesilesiyle duyulmuştur. 15 Temmuz akşamı, darbe girişimi esnasında AKP lideri Erdoğan'ı FaceTime ile CNN Türk canlı yayına bağlayan Fırat, iktidar çevreleri tarafından o dönem takdir görmüştür. *Hürriyet* gazetesi Ankara Temsilciliğine Aralık 2016'da atanan Fırat'ın bu göreve getirilmesinde 15 Temmuz gecesi Erdoğan'ı canlı yayına bağlamasının etkisinin belirleyici olduğu söylenebilir.

> Burada yapılan, atılan başlık bir terbiyesizliktir, seviyesizliktir. Böyle bir başlığı atmaya bu gazetenin ne yönetimi, ne patronaj kadrosu muktedir değildir, olamaz. Bu işin hukuki süreci neyse, şu anda bazı adımlar atılmış vaziyette. Bizler bunun takipçisi olacağız. ... Sorduğun zaman "yok amiral gemisiymiş", "yok şuymuş" gibi hava atarlar. Kusura bakmasınlar, artık böyle bir şey yok. Bizi kendi içimizde kim birbirimize düşürmeye çalışıyorsa, bunun bedelini ağır ödeyecektir (cumhuriyet.com.tr, 2017c).

Erdoğan'ın tehditleri karşısında krizin çözümü için Doğan Grubu birtakım adımlar atmış, örneğin aynı tarihlerde *Hürriyet* Genel Yayın Yönetmenliği koltuğuna Sedat Ergin'in yerine iktidarla arasının iyi olduğu bilinen Fikret Bila getirilmiştir (t24.com.tr, 2017a). Böylece Hande Fırat'ın haberinin etkisi *Hürriyet*'in en üst seviyesinde hissedilmiştir. Görüldüğü üzere Erdoğan'ın bir haberden rahatsız olması, Türkiye'nin "amiral gazetesi" olarak bilinen yayın kuruluşunda taşları yerinden oynatmıştır; böylece Erdoğan'ın tehditleri hedefini bulmuş ve tehdidden sadece *Hürriyet* değil diğer anaakımın medya organları da bir mesaj almışlardır.

Doğan Grubu'nda yaşanan tasfiyeler, grubun 2018 yılında Demirören Grubu'na devredilmesiyle daha da hızlanmıştır. Gruptaki aşamalı tasfiye, bu dönemde yerini toplu tasfiyeye bırakmıştır. *Hürriyet* Genel Yayın Yönetmeni Fikret Bila, gazetenin Demirören Grubu'na devri sonrası istifa etmiş ve Bila'nın yerine, grup tarafından Vahap Munyar getirilmiştir (sputniknews.com, 2018). Munyar, gerek iktidar çevreleriyle gerekse de Recep Tayyip Erdoğan ile olumlu ilişkiler içinde olan bir gazetecidir. Gazetenin devrinin ardından, *Hürriyet*'te uzun yıllar köşe yazıları yazan Melis Alphan da istifa etmiştir. Demirören yönetimi, hürriyet.com.tr Yayın Direktörü Ercüment İşleyen'i hastanede tedavi gördüğü sırada izne göndermiş, Kanal D Ana Haber'i sunan Ahmet Hakan ile Haber Genel Yayın Yönetmeni Süleyman Sarılar'ı görevden uzaklaştırmıştır. Demirören yönetimi, milli-

yet.com.tr Yayın Yönetmeni Bülent Ayanoğlu'nu ise *Hürriyet* internet sitesinin başına getirmiştir (t24.com.tr, 2018a).

Grubun elinde bulunan CNN Türk'te de tasfiyeler sürmüştür. Örneğin CNN Türk'ün Genel Müdürü Erdoğan Aktaş'ın işine son verilmiş, İsmail Saymaz'ın Hande Fırat'ın moderatörlüğünde yapılan "Gece Görüşü" adlı programdaki görevi sonlandırılmıştır (birgun.net, 2018a). Yine bu dönemde, 2010'da beri CNN Türk Ana Haber'i sunan Duygu Demirdağ, 2001 yılından itibaren CNN Türk'te birçok görevde bulunmuş sunucu Ahu Özyurt, CNN Türk Programlar Koordinatörü Aslı Öymen, CNN Türk Ekonomi Müdürü ve "Parametre" programının sunucusu Ebru Baki, CNN Türk Haber Programları Müdürü Cansel Poyraz, *Hürriyet* yazarı ve CNN Türk'te ekrana gelen "Parametre" programı çalışanı Deniz Zeyrek ile yollar ayrılmıştır (birgun.net, 2018b).

Ahmet Hakan'ın Kanal D'den ayrılmasından sonra haber merkezine geçen Ramazan Kurnaz, göreve başlar başlamaz gazetecilerin iki gün olan hafta iznini bir güne düşürmüş ve 12 gazeteciyi işten çıkarmıştır. Ali Ekber Aydın (Haber Müdürü), Ziver Sargınalp (Muhabir), Cem Tekel (Muhabir-Editör), Özay Erat (Muhabir), Orkun Ün (Muhabir), Berat Çamyar (Muhabir) işine son verilen gazeteciler arasındadır (birgun.net, 2018c). Ayrıca Kanal D'de Strateji ve İş Geliştirme bölümlerindeki tüm yöneticilerle de yollar ayrılmıştır. Doğan TV (CNN Türk-Kanal D) Ankara Temsilcisi Hakan Çelik'in de görevinden uzaklaştırılanlar arasında olması (gazeteduvar, 2018), Doğan Yayın Holding'in Demiröreń'e geçmesinin ardından yaşanan tasfiyelerin kapsamını gösterir; çünkü Hakan Çelik, iktidarın ulusal ve uluslararası politikalarına ılımlı yaklaşımıyla tanınan bir gazetecidir.

Fetih

AKP'nin ilk döneminde başlayan ve ikinci döneminde hızlanan fetih stratejisi, üçüncü dönemde ivmesini artırmıştır. Kitabın ikinci bölümünde AKP'nin medya stratejilerinin 2013

yılına varıldığında anaakımı havuzlaştıran bir noktaya sürüklediğini belirtmiştik. Bu anlamda medyanın fethedilmesine üçüncü dönemde de devam edilmiş, Türkiye medyasının mülkiyet ve kontrol yapısı baştan aşağı değişmiştir.

Fetih stratejisinin derinleşmesinde 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen OHAL'in etkisi büyüktür. Bu dönemde kapatılan medya kuruluşlarının sayısı, kapatılma kararı kaldırılanlar hariç, 149'u bulmuştur.[18] İktidar, OHAL KHK'larının sunduğu olanaklarla hem Cemaat medyasını hem de muhalif medyayı fethetmiş, ardından TMSF'ye devretmiştir. Bu bize, üçüncü dönem medya politikalarında TMSF'nin oyuna yeniden dâhil olduğunu göstermektedir.

27.7.2016 tarihinde yayımlanan 668 Sayılı KHK'nın "Kapatılan gazete ve dergiler, yayınevi ve dağıtım kanalları ile özel radyo ve televizyon kuruluşlarına ait olan taşınırlar ve her türlü malvarlığı, alacak ve haklar, belge ve evrak Hazine'ye bedelsiz olarak devredilmiş sayılır" hükmü ve 1.9.2016 tarihinde yayımlanan 674 Sayılı KHK'nın " ... devralınan varlıklarının satış ve tasfiyesini teminen Maliye Bakanlığınca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmesi durumunda da uygulanır. Devredilen varlıkların satışından elde edilen tutarlar Maliye Bakanlığına aktarılır" maddesi sayesinde basın ve yayın kuruluşlarının TMSF'ye devrinin önü açılmıştır.[19] Böylece cezai soruşturma geçirmeyen birçok medya kuruluşu Bakanlar Kurulu kararıyla TMSF'ye

18 Okur, KHK ile kapatılan medya kuruluşlarının, neden "Medyanın Berhava Edilmesi" başlığı altında incelenmediğini sorabilir. OHAL ile kapatılan medya kuruluşlarını "Medyanın Berhava Edilmesi" başlığı altında inceleyeceğiz; ancak kapatılan kuruluşların bazılarının TMSF eliyle AKP yanlısı şirketlere devredilmesi, konunun bu boyutunun fethedilme başlığı altında incelenmesini gerektirmiştir. Bu durum, AKP'nin medya stratejilerinin iç içe geçtiğini göstermesi bakımından da anlamlıdır.

19 Bu uygulamalarının en dikkat çekici yanı, kapatılan kuruluşların alacaklarına el koyulurken, kuruluşların borçlarının devlet tarafından üstlenilmemesidir. Böylece herhangi bir kuruluşa el koyulduğunda sadece o kuruluş ve onun çalışanları değil, kuruluşlarla alış-verişi bulunan birçok kurum ve çalışan da mağdur edilmiş olmaktadır.

devredilmiştir. Devredilen medya kuruluşları arasında, Cemaat medyasına dâhil Samanyolu, Kanaltürk, Bugün TV kanalları ile *Zaman* gazetesinin yanında muhalif yayın yapan YOL TV ve TV 10 gibi medya kuruluşlarının da olması, OHAL'in sadece Cemaat'in değil, toplumdaki farklı kesimlerinin yayın organlarının da sesini kıstığını gösterir. KHK'lar ile birlikte TMSF'ye devredilen medya kuruluşlarının sayısı şu şekildedir:

TABLO 5

MART 2018 İTİBARIYLA TMSF ELİNDEKİ YAYIN ORGANLARININ SAYISI

Televizyon	33
Radyo	39
Gazete, Dergi, Matbaa	72
Haber Ajansı	5

Aralık 2017'de aralarında Bugün TV, TV 10, İMC TV, Samanyolu Yayıncılık A.Ş., Feza Gazetecilik A.Ş. ve *Taraf* gazetesinin bulunduğu otuz medya kuruluşunun TMSF tarafından satışa çıkarılmasıyla (birgun.net, 2017), kapatılan yayın organlarının aşamalı devri başlamıştır; ancak TMSF'nin satış işlemlerini ihalesiz ve ilansız bir biçimde AKP yanlısı medya kuruluşları lehine sonuçlandırması, kamuoyunda gündeme gelen önemli gelişmelerden biridir. Örneğin Samanyolu TV, Kanaltürk TV, Burç FM, Kanaltürk Radyo, Radyo Mehtap, Radyo Cihan, hükümete yakın Zirve Holding'e ait Turkuvaz Medya Grubu'na satılmıştır. Bu durum, OHAL'in sağladığı yetki ve olanakların, medyanın fethi sürecinde kullanıldığını açıkça göstermektedir.

Mart 2018'de TMSF, Jin Haber Ajansı, *Azadiya Welat* gazetesi, Patnos FM, Bugün TV Ankara Bürosu ve Cihan Haber Ajansı'nın varlıklarını 954 bin lira bedelle satışa sunmuştur (diken.com.tr, 2018). OHAL döneminde kapatılan medya kuruluşlarına ilerleyen başlıklarda değineceğimiz için konuyu burada kapatalım. Bu başlık altında çalışmayı ilgilendiren temel prob-

lem, OHAL döneminde çıkarılan KHK'lar ile iktidarın yargılama olmaksızın uyguladığı, dolayısıyla hukuk dışı yaptırımların medya alanına ne şekilde yansıdığıdır. TMSF'yi devreye sokarak Cemaat medyasını ve alternatif medyayı hedefine alan AKP, el koyulan yayın organlarını kendine yakın gruplara dağıtmıştır. Böylece medya alanında gerçekleştirdiği kapsamlı dönüşümle bu alanı teksesli hâle getirmiştir.

Doğan Yayın Holding'in 2018'de Demirören Grubu'na satılması, Türkiye medya ortamı ve tarihi açısından dönüm noktasıdır. Bu devir, medyanın AKP yanlısı sermaye tarafından fethinin son aşaması olarak düşünülebilir. Bu satışla aralarında CNN Türk, Kanal D, D Smart, TV2, Dream TV, Dream Türk TV, Doğan Haber Ajansı, *Hürriyet*, *Posta*, *Fanatik*, *Daily News*, YAYSAT ile çeşitli radyo ve dergilerin bulunduğu yayın organları, Demirören Grubu'na geçmiştir. Doğan Şirketler Grubu tarafından 6.4.2018 tarihinde Kamuoyu Aydınlatma Platformu'na (KAP) yapılan açıklamada, Doğan Yayın Holding bünyesindeki medya kuruluşlarının toplamda 916 milyon dolara satıldığı bildirilmiştir.

Rekabet Kurumu'nun Mayıs 2018'de satışı onaylamasının ardından (evrensel.net, 2018b) resmileşen devir sonucu, Türkiye'de yayımlanan spor, ekonomi gazeteleriyle yabancı dildeki gazeteler hariç, 29 gazeteden 21'i iktidara yakın sermaye gruplarının eline geçmiş ve böylece Türkiye basınının yüzde 73'ü, AKP yandaşı gazetelerden oluşur hâle gelmiştir (birgun.net, 2018d). Bu durum, gazete tirajları söz konusu olduğunda daha da çarpıcıdır. Hükümet yanlısı gazeteler ile muhalif gazetelerin[20] 11-17 Haziran 2018 haftasına ait tirajları Tablo 6'da verilmiştir:

20 Hükümete muhalif gazetelerden kastımız, iktidarla arasına mesafe koyan, iktidarın güdümünde ya da emrinde olmayan, gazetecilik kurallarına belli ölçüde uymayı dert edinen kuruluşlardır. Bu gazetelerin burada sayılan özelliklerin hepsine uyduğunu söylemek güçtür; zira bunlar, geniş bir düşünsel yelpazede yer almaktadır. Kemalist söyleme sahip *Sözcü*, *Korkusuz*, *Cumhuriyet*; sol-sosyalist perspektifteki *Birgün* ve *Evrensel*; Milli Görüş çizgisindeki *Milli Gazete*; İyi Parti'ye yakın *Yeniçağ* ve AKP'den kopan siyasi çizginin temsil edildiği *Karar*, bu yayın organlarına örnektir. Bu gazeteler, iktidara farklı sebeplerle muhaliftir.

TABLO 6

11-17 HAZİRAN 2018 HAFTASI GAZETE TİRAJLARI[21]

HÜKÜMET YANLISI	TIRAJ	MUHALİF	TIRAJ
Sabah	294.008	*Sözcü*	288.884
Hürriyet	272.703	*Korkusuz*	61.164
Posta	194.616	*Cumhuriyet*	38.400
Habertürk	186.496	*Birgün*	7.771
Milliyet	127.175	*Evrensel*	4.879
Türkiye	125.007		
Takvim	112.542		
Yeni Şafak	106.988		
Güneş	103.054		
Star	103.048		
Akşam	102.786		
Vatan	101.985		
Diriliş Postası	54.907		
Harbi	50.186		
Milat	50.184		
Daily Sabah	9.568		
Hürriyet Daily News	6.115		
Toplam	2.001.368	Toplam	401.098

Tablo 6'da gördüğümüz gibi, haftalık tirajların yüzde 75'ten fazlası AKP yanlısı medyaya aittir. Doğan Grubu'nun devri bu bakımdan ayrı bir öneme sahiptir. Doğan Medya Holding'in Demirören Grubu'na devri, bir açıdan, ATV-*Sabah*'ın TMSF'den Çalık Grubu'na devrini hatırlatmıştır. Hatırlanacağı üzere ATV-*Sabah*'ın devrinde kamu bankaları Çalık Grubu'na yüksek miktarda kredi sağlamış (Halkbank ile Vakıfbank, 375'er milyon dolar olmak üzere toplamda 750 milyon dolar kredi vermiştir) ve satış, bu kredinin sağladığı kolaylıkla gerçekleşmişti. Doğan

21 Gazete tirajları https://www.medyatava.com/tiraj/2018-06-11 adresinden alınmıştır.

Medya Grubu'nun Demirören Grubu'na devrinde de, bir kamu bankası olan Ziraat Bankası'nın, Demirören Holding'e verdiği, iki yılı geri ödemesiz olmak üzere 10 yıllık, 675 milyon dolar tutarındaki düşük faizli kredi önemlidir (t24.com.tr, 2018b). Kamuoyunda tartışmalara neden olan bu kredi, iktidarın kamu bankaları üzerinde oluşturduğu gücü, medya ortamını dönüştürme sürecinde kullandığını gösterir. Kamu bankalarından alınan kredilerle el değiştiren medya kuruluşlarının arkasında, iktidarın teşvik ve onayının olduğu açıktır. Bu satış işleminin OHAL KHK'larıyla kapatılan medya kuruluşlarının eksik bıraktığı noktaları tamamladığını belirten Arsan (2018), AKP iktidarının Türkiye medyasına neredeyse tamamen hükmedecek konuma ulaştığını belirtir:

> Bu satışın medya sektörü açısından önemi, yaygın medyada artık denizin iyiden iyiye tükenmiş olması. 15 Temmuz sonrası KHK'larla kapatılan ve malvarlıklarına el koyulan muhalif yayınlar da ortadan kalktığına göre, bugün Türkiye'de medya alanının tek ve mutlak hâkiminin AKP iktidarı ve Tayyip Erdoğan olduğu gerçeğiyle yüzleşiyoruz. Büyük medyanın bu derece teksesli ve iktidarın hâkimiyetinde olmasının faturasının topluma daha çok yalan haber, daha çok çarpıtılmış bilgi, daha çok hükümet propagandası, daha çok iftira, daha çok kusursuz gizleme ve muhalifleri karalama kampanyalarıyla geri dönmesi kaçınılmaz. Bu durumun topluma etkilerini yaklaşan 2019[22] seçimlerinde çok daha net göreceğiz (Arsan, 2018).

Tayfun Atay medyadaki tekseslileği *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini örnek göstererek açıklamıştır. Demirören Grubu'na geçtikten hemen sonra iktidar yanlısı bir çizgiye kayan bu gazetelerin akıbetini, *Hürriyet* ve *Posta* gazetelerinin de paylaşacağının altını çizen Atay, "esas duruş"un tek seçenek hâline geldiğini belirtmiş, Demirören ile Doğan hakkındaki görüşlerini de şöyle paylaşmıştır:

22 2019 seçimleri, 2018 yılında yapılan değişiklikle, 24 Haziran 2018'e alınmıştır.

> Şimdi *Milliyet*'e, *Vatan*'a ne olduysa, olacak olan odur. *Milliyet* ve *Vatan*, iktidar inisiyatifi ve Demirören marifetiyle nasıl bitirildiyse *Hürriyet*'in de *Posta*'nın da aynı noktaya hızla savrulacağını izleyeceğiz. *Sabah*'tan *Akşam*'a açılan yelpazede irili ufaklı bir dizi gazete için olduğu gibi manipülatif, gerçeği yansıtmayan tirajlarla göz yanılsamasına uğratılacak olsak da biliyoruz ki "amiral gemisi" batmıştır. ... Seküler toplum kesimine odaklı medyanın iktidar karşısındaki hali pürmelâlini anlamlandırma yolunda iki ana simgeden biriydi Doğan... Diğeri de Demirören'dir.. Doğan, başlangıçta çok diklendiği, sonra sonra üzerine amansızca gelindiğinde de dik durmaya çalıştığı bir iktidar karşısında "hizaya çekilme"nin simgesi... Demirören ise ta en baştan o iktidar karşısında "esas duruş"un simgesi.. Esas duruş artık tek seçenek (Atay, 2018).

AKP iktidarıyla sermaye birikimini ve faaliyet alanlarını artıran Demirören Grubu, bu satışla bir anda Türkiye'nin, en büyük medya kuruluşlarına sahip holdingi hâline gelmiştir. AKP'nin farklı yöntemlerle yanına çektiği Batıcı-laik burjuvazinin örneğini oluşturan Demirören Grubu'nun, Doğan Medya Holding'i tamamıyla satın alması, AKP yanlısı medya ve gazeteciler tarafından sevinçle karşılanmıştır. Örneğin AKP yanlısı olduğu kamuoyunda bilinen ve bir dönem Erdoğan'ın danışmanlığını yürüten *Star* gazetesi yazarı Yiğit Bulut'un bu satış işlemini, "Türkiye çok karanlık bir dönemi geride bıraktı" başlığıyla köşesine taşıması iktidar yanlısı medyanın konuya nasıl baktığını göstermektedir:

> Sevgili dostlar, millileşme adımları hızlanırken, hayırlı haberler arka arkaya gelmeye devam ediyor. Millet, ümmet ve devlet aleyhine 200 yıldır yerleştirilenler tek tek deşifre oluyor ve Türkiye daha bağımsız, daha güçlü ve cihanşümul olma yolunda ilerliyor... Son gelişmeyi hep birlikte gördük: Alman destekli 28 Şubat Medyası havlu attı ve 1980 darbesi sonrasında oluşan son dalga da dağılmaya başladı. Türkiye'nin üzerine çöken kara bulutlar tek tek dağılıyor ve gerçekten de emperyalist odaklar ve vatan, millet, ümmet düşmanı iç uzan-

tıları bir bir tarihin çöplüğünde yerlerini alıyorlar! ... Yaşasın tam bağımsız, güçlü, büyük, cihanşümul Türkiye (Bulut, 2018).

İktidar yanlısı cenahta benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bulut'un yazısı, Doğan Medya Holding'in iktidar ve iktidar kalemleri tarafından son dönemde hedef alındığını gösterir. Herhangi bir belge ya da hukuki bir karar olmadan, medya alanında birçok yayın kuruluşuna sahip bir grubu "dış destekli", "emperyalist odakların içerideki uzantısı" vb. şeklinde itham etmek, Türkiye'de köşe yazarlığının geldiği noktayı örnekler. Cem Küçük, Rasim Ozan Kütahyalı, Ahmet Kekeç gibi birçok yazar, özellikle 2013'ten sonra tehdit, itham, hedef gösterme gibi yöntemleri çokça kullanır olmuştur.

AKP, OHAL döneminde gördüğümüz gibi, zaman zaman baskı ve zorla medya kuruluşlarını ele geçirmiş, zaman zaman da bu kuruluşların mülkiyet ve kontrol yapısının kendine yakın sermaye sınıfı lehine el değiştirmesini sağlamıştır. Politik toplumun yasama ve yürütme gücü ile, yine politik toplumun kamu bankaları üzerinde kurduğu egemenlik aracılığıyla fethedilen medya, 2018'e gelindiğinde neredeyse teksesli hâle gelmiştir. Bu dönemde birçok medya kuruluşu KHK'larla kapatılmış ve TMSF eliyle iktidar yanlısı şirketlere devredilmiştir. Kapatılmayan medya kuruluşlarıysa iktidar yanlısı sermaye grupları tarafından devralınmıştır. Böylece 2002'de başlayan süreç, adım adım ilerleyerek Türkiye anaakım medyasını dönüştürmüştür. Bu dönüşüme, medyayı *teşkil etme stratejisi* eşlik etmiştir. Şimdi 2013-2018 yılları arasında ortaya çıkan medya kuruluşlarına göz atalım.

Teşkil

AKP'nin medya politikasında önemli yeri olan *teşkil etme stratejisi* iktidarın üçüncü döneminde de uygulanan önemli politikalardan biridir. Diğer stratejilerle bütünsel bir ilişki içinde olan *teşkil* vesilesiyle AKP, İslamcı burjuvaziye dayanan medya kuru-

luşlarının ortaya çıkmasıyla Türkiye medya ortamında önemli dönüşümler gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, 2011'de yayın hayatına başlayan *Milat* gazetesinin yanına, 2015'te *Diriliş Postası*[23] eklenmiştir. İktidarın güdümündeki *Sabah*, *Star* veya *Akşam* gazetelerinin aksine İslami söylemi ağır basan ve bu özelliğiyle yine iktidara yakın *Yeni Akit*'e benzeyen *Diriliş Postası*'nın antisemitik bir yayın politikası vardır. Ali Yıldız ve Mehmet Akosman'a ait gazete, iktidarın iç ve dış politikalarına uyumlu olduğu kadar, AKP'nin muhafazakâr kitlesine yönelik yayınları bakımından da önemlidir. Bu dönemde yayına başlayan ve Vidin Özyer'in imtiyaz sahibi olduğu *Harbi* gazetesi de basın alanında AKP'ye oldukça yakın bir medya kuruluşudur. Yine 2015'te kurulan *Yeni Söz* gazetesi iktidar yanlısı yayınları ile bilinmektedir. 1974 yılında Nadide Neşe Yurdakul tarafından kurulan *İstiklal* gazetesinin isim haklarının Hüseyin Arif Çakmak tarafından satın alınmasıyla ulusal bir gazete hâline getirilen *İstiklal*, "Yeni Türkiye'nin Umudu" sloganıyla 2016'da yayına başlayan (f5haber.com, 2016) AKP yanlısı gazetelerden biridir.

29 Nisan 2015'te açılan Yeni Akit TV, televizyon sektöründeki iktidar yanlısı kanallardan biridir. Yeni Akit TV de, *Yeni Akit* gazetesine paralel biçimde, nefret söyleminin, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin yoğun bir şekilde karşılaşıldığı yayın organıdır. Yeni Akit TV'nin 10 Kasım 2015'te, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümünde "Zulüm 1938'de Son Buldu" kuşak metniyle kısa bir program yayımlaması kamuoyunda tartışılmıştır. 11 Şubat 2018 tarihinde "Gün Başlıyor" programında sunucu Yusuf Ozan'ın *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan ve iktidarı tek adam yönetimi sürdürmekle eleştiren bir haber üzerine "Tek adam re-

23 *Diriliş Postası* ismindeki "diriliş" sözcüğünün seçilme sebebi, gazete incelendiğinde net bir şekilde anlaşılmaktadır. Sözcük, Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamına duyulan özlemi ifade etmesi bakımından önemlidir. AKP'nin siyasal söyleminde de sık rastlanılan sözcük sadece basında değil, örneğin TRT 1'de yayımlanan ve âdeta AKP propagandası yapan "Diriliş Ertuğrul" dizisinde gördüğümüz gibi görsel medyada da kullanılmaktadır.

jimi olsaydı, ah keşke olsaydı. Sizi iki dakikada kapatsa, keşke bir de şeriat olsa, keşke idam olsa, sizi sallandırsa. Açık konuşuyorum, hepiniz hainsiniz. Operasyon çekiyorsan demokrasi falan hikâye, savaşta sizin gibileri katletmek mubahtır" sözleri hem iktidar yanlısı kanalların hem de Türkiye'deki yayıncılığın geldiği noktayı göstermektedir.

AKP'nin üçüncü döneminde, basında ve televizyonda iktidar yanlısı medya kuruluşlarının ortaya çıkması, medyayı daha da partikülarist bir noktaya sürüklemiştir. AKP'nin *teşkil stratejisi*nin, aşağıda inceleyeceğimiz *tahzîr stratejisi* ile birlikte düşünüldüğünde, ne denli önemli olduğu daha rahat anlaşılacaktır.

Tahzîr

AKP'nin üçüncü dönemi; medya kuruluşlarının kapatılmasının ve mülkiyet yapılarının değiştirilmesinin yanında, bu kuruluşlara kayyum atandığı, gazetecilerin işsiz bırakıldığı, geri plana itildiği, tehdit edildiği, saldırıya uğradığı, gözaltına alındığı, hatta tutuklandığı bir dönem de olmuştur. Dolayısıyla Türkiye medyası, sadece önceki başlıklarda yer alan stratejilerle dize getirilmemiş, medya kuruluşlarına ve gazetecilere iktidar tarafından yöneltilen fiziki ya da psikolojik baskı da medyayı AKP'nin güdümüne sokmuştur. Baskı, zor, tehdit, karalama, tutuklama ve hedef gösterme gibi uygulamalar, özellikle 2016-2018 yılları arasında, AKP'nin bütün topluma uyguladığı neredeyse tek politikadır.

Bu dönemde politik ve sivil toplumda yaşanan her gelişmenin medya ortamına sirayet ettiğini belirtmiştik. Gezi Direnişi, 17-25 Aralık operasyonları, MİT Tırları vakası, 15 Temmuz darbe girişimi gibi birçok gelişmeden medya kuruluşları olumsuz etkilenirken, bahsi geçen her gelişmenin ardından gazetecilerin işten çıkarılması, tutuklanması, kurumlara baskı uygulanması ve bu yollarla genel olarak Türkiye medyasının tahakküm altına alınması, AKP'nin *tahzîr stratejisi*nin temelini oluşturur. Örneğin Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın (TGS) açıkladığı verilere göre,

Gezi Direnişi'nin devam ettiği dönemde 59 gazeteci ya işten çıkarılmış ya da istifaya zorlanmıştır. Bu dönemde iktidarın medyaya yönelik uygulamalarını TGS yetkilileri şöyle anlatmıştır:

> Siyasi iktidar, medya patronlarıyla kurmuş oldukları çıkar ilişkileri üzerinden medya üzerindeki tahakkümünü her geçen gün daha da güçlendirirken, bu baskılara gazetecilik faaliyetleriyle; haberleri, yazıları, programlarıyla direnen medya emekçileri mobbinge uğruyor, işten atılıyor, istifa etmek zorunda bırakılıyor. Medya sektöründeki örgütsüzlük, emekçileri bu baskılar ve saldırılar karşısında daha da savunmasız bir duruma itiyor (bianet.org, 2013a).

TGS'nin yukarıdaki açıklamaları, Gezi Direnişi'nin medya ortamına etkisini gösteren önemli bir veridir. Esra Arsan da, benzer şekilde, bu dönemde oluşan iktidar-medya ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır:

> ... dört aylık Gezi Direnişi sırasında AKP hükümetinin medyaya yönelik saldırı, tehdit ve engellemeleri tavan yaptı. Olayları izleyen gazetecilerin tartaklanması, gözaltına alınması, tehdit edilmesi sıradan olaylar haline geldi. Sansür ve kapatılmalarla, basına açılan davalarla, tartışmalı işten çıkarmalarla ve bir dizi zorlama istifayla Gezi süreci yaygın medyada da yansımalarını buldu (Arsan, 2014: 354).

Gerçekten de, Arsan'ın dile getirdikleri doğrultusunda, bu dönemde gazetecilere dönük birçok işten çıkarma, istifaya zorlama, tehdit ve tutuklama gerçekleşmiş, bu durumdan anaakım medyada yer alan gazeteciler de etkilenmiştir. Örneğin *Milliyet* Genel Yayın Yönetmeni Derya Sazak istifa etmiş, *Milliyet* köşe yazarı Can Dündar işten çıkarılmış, Türkmax TV, Gezi Direnişi'ne destek veren Mehmet Ali Alabora'nın "Heberler" adlı programına son vermiş, "Leyla ile Mecnun" adlı TRT 1 dizisi, oyuncuları Gezi'ye destek verdiği için yayından kaldırılmıştır (bianet.org, 2013b).

Doğuş Yayın Grubu CEO'su Cem Aydın istifa etmiş, *NTV Tarih* dergisi, Temmuz sayısını Gezi Direnişi'ne ayırdığı için kapatılmış, dergi ekibi ile editörü Gürsel Göncü, Doğuş

Grubu'ndan istifa etmek durumunda kalmıştır (Arsan, 2014: 354). Bu dönemde işten atarak, zorunlu izne çıkararak, istifa ettirilerek ve örneklerini çoğaltabileceğimiz başka yöntemlerle medya âleminden koparmalar Tablo 7'de kurumlarıyla birlikte verilmiştir:

TABLO 7

GEZİ DÖNEMİNDE İŞSİZ BIRAKILAN, UZAKLAŞTIRILAN, İSTİFAYA ZORLANAN GAZETECİLER

KURUM	GAZETECİ
Doğuş Yayın Grubu	Cem Aydın, Neyyire Özkan, Hasan Cömert, Özkan Güven
NTV	Çiğdem Anad, Ergün Güven, Murat Toklucu, Burcu Doğan, Onur Yazıcığlu, Mehmet Tugut, Ömer Faruk Aykar, Dilara Eldaş
NTV Tarih	Gürsel Göncü ve dergi ekibi
GQ	Mirgün Cabas
Milliyet	Can Dündar, Necla Unutmaz, Derya Sazak, Birsen Altuntaş
Sabah	Alper Bahçekapılı, Erdal Erkasap, Tuluhan Tekelioğlu, Elçin Yahşi, Şirin Sever, Bilge Eser
Akşam	Banu Kurt, Süreyya Üstünel, Semra Kardeşoğlu, Deniz Ülke Arıboğan, Alaz Kuseyri, Tuğçe Tatari, Hüsnü Mahalli, Özlem Akarsu Çelik, Gürkan Hacır, Sevim Gözay, Çiğdem Toker, Nergiz Bozkurt, Nilay Örnek, Mehmet Özdoğan, Nihal Kemaloğlu
Habertürk	Kutlu Esendemir
Kanal 24	Remziye Demirkol
Yeni Şafak	Işın Eliçin, Kürşat Bumin
Artı 1 TV	Mustafa Hoş, Banu Güven, Uğur Dündar, Özlem Gürses, Uğur Tutçuoğlu, Haluk Şahin, Ece Temelkuran, Gökmen Ulu, Tuncay Molla
Vatan	Can Ataklı
Beyaz TV	Çağrı Ulu
Show TV	Tuba Atav, Ayhan Bölükbaşı, Ozan Pezek, Nafiz Akyüz, Ediz Alıç, Funda Tuna Görey, Özgür Akbaş, Bülent Kördemirci, Mesut Gengeç, Haydaran Çelik, Özgür Uzun, Metin Karaaslan, Hakan Kırboğa
AA	Serkan Yücel Aydın

Kaynak: Hoş, 2014

Bu dönemde gazeteciler sadece işsizlikle korkutulmamış, iktidar odakları tarafından tehdit de edilmiştir. Örneğin BBC Türkçe servisi muhabiri Selin Girit, Gezi ile ilgili haberleri nedeniyle, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in sosyal medyadan yaptığı "vatan hainliği" suçlamasına maruz kalmıştır. Mehmet Ali Alabora başta olmak üzere Gezi'ye destek veren sanatçı ve gazeteciler, *Yeni Şafak* ve *Yeni Akit* gibi gazeteler tarafından nefret söylemiyle hedef hâline getirilmiştir (Arsan, 2014: 354). Gazetecilik meslek ilkelerinin de yok edildiği bu dönemde, hükümet yanlısı *Takvim* gazetesi, CNN International'ın sunucusu Christiane Amanpour ile hayalî bir röportaj yapmış, buna dayanarak 18 Haziran 2013 tarihli *Takvim*, "Kirli İttifak" başlığıyla çıkmış ve Amanpour'un röportajda "Her şeyi para için yaptık" dediğini ileri sürmüştür. Oysa böyle bir röportaj söz konusu bile olmamıştır.

İktidar yanlısı gazetelerin Gezi Direnişi ile ilgili meslek etiğini çiğneyen yayınları haberlerle sınırlı kalmadığı gibi, karikatürlerde de gözlemlenmiştir. *Sabah* gazetesinin karikatüristi Salih Memecan'ın Eylül 2013'te *Sabah*'ta yayımlanan ve eylemcileri konu edinen karikatürü buna örnek gösterilebilir. Karikatürde, eylemcilerin işbölümü yaptığını anlatan Memecan, eylemcilere görev veren birinin "Sen taş atacaksın, sen molotof kokteyli. Sen barikat kuracaksın, sen öleceksin" dediğini işlemiş, bu ise eylemcilerin direnişten önce işbölümü yaptığını ima eden iktidarın söylemiyle bütünleşerek, iktidar söylemini "mizah" alanında yeniden üretmiştir.

Salih Memecan'ın Gezi eylemcilerini konu alan karikatürü

İktidara yakın medya kuruluşlarını, gazeteci ve köşe yazarlarını düşündüğümüzde, Memecan'ın karikatürü daha da anlamlı olmakta, çünkü bu, AKP'nin medya alanını ekonomik ve ideolojik olarak yanına çektiğini göstermektedir. İktidar yanlısı medyada gerçekten de AKP politikalarının en küçük eleştirisine rastlamak mümkün değildir. Kitabın önceki bölümlerinde, mevcut yayınların toplumsal meselelerde gözünü kapadığını belirtmiştik. Sadece yukarıdaki karikatür bile, haberi, yorumu ve mizahıyla havuz medyasının geldiği noktayı göstermektedir.

Gezi döneminde başlayan ve medyayı adım adım karanlığa iten baskı politikası 17-25 Aralık'ta da devam etmiştir. Bahsi geçen operasyonlardan sonra Nazlı Ilıcak'ın *Sabah*'taki işine Aralık 2013'te son verilirken, Murat Aksoy da *Yeni Şafak*'taki görevinden alınmıştır. 17-25 Aralık operasyonlarının bir başka özelliği, medya gruplarına kayyum atama sürecinin başlamasıdır. Operasyonlar sonrası AKP ile Cemaat arasında başlayan mücadele medya ortamına yansımış, iktidar 2014 yılından itibaren Cemaat medyasını hedefine almıştır. Bu kapsamda Ekim

2015'te Koza İpek Holding'e bağlı İpek Medya Grubu'na Ankara 5. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından kayyum atanmış (hürriyet.com.tr, 2015a) ve bünyesinde Kanaltürk TV, Bugün TV, *Bugün* ve *Millet* gazeteleri ile Kanaltürk Radyo'yu barındıran İpek Medya Grubu'nun yayın kuruluşları, atanmış kayyumlar tarafından "sürekli zarar ettikleri" gerekçesiyle Şubat 2016'da kapatılmıştır (t24.com.tr, 2016).

İpek Medya Grubu'nun Şubat 2016'da kapatılmasının Cemaat medyasına önemli bir darbe vurduğu düşünülebilir; ancak belirtmek gerekir ki iktidar burada durmamış, adımlarını daha kararlı biçimde atarak devam etmiştir. Örneğin Cemaat medyasının bir diğer önemli yayın kuruluşu *Zaman* gazetesine Mart 2016'da İstanbul Sulh Ceza Hâkimliği tarafından kayyum atanması, AKP-Cemaat mücadelesinin medya ayağında iktidar lehine en önemli gelişme olarak yorumlanabilir. 1986 yılında kurulan Feza Gazetecilik, bünyesinde; *Zaman*, *Today's Zaman*, *Aksiyon*, *Yeni Bahar*, Irmak TV, Cihan Network TV, Cihan Haber Ajansı gibi kuruluşları bulundurmaktaydı. Bu yayın organlarının iktidarın eline geçmesi, sadece kayyum atanan kurumları değil, Türkiye medya ortamını tümden etkilemiştir; çünkü burada yaşanan her gelişme, medya âleminin tümüne korku salabilen bir niteliktedir.

Bu bağlamda AKP, atadığı kayyumlar vesilesiyle diğer medya kuruluşlarına mesaj vermiştir. Medya kuruluşlarına kayyum atama yönteminin, gazetecileri işten çıkarma, tehdit etme vb. yöntemlerle ilişkisini açıklayan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) Yönetim Kurulu, *Zaman* gazetesine kayyum atanmasını, medya ortamının genel hâliyle birlikte şöyle değerlendirmiştir:

> İstanbul 6. Sulh Ceza Hâkimliği, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın talebi üzerine *Zaman* gazetesine kayyum atanmasına karar verdi. Gözaltılar, tutuklamalar, internet erişiminin engellenmesi ve ağır para cezalarıyla basını susturan zihniyet, şimdi de kayyumlar eliyle gazete ve televizyonların içini boşaltıp

> yok ediyor. Basın sektöründe işsiz gazetecilerin sayısı da her gün biraz daha artıyor. Halkın haber almadaki çeşitlilik kanalları hızla tüketiliyor. Hatırlanacağı üzere İpek Medya Grubu'na atanan kayyumlar kısa sürede basın şirketlerinin tümünün kapısına kilit vurdu. Aynı akıbetin *Zaman* gazetesi için de söz konusu olmayacağını umuyoruz. İktidara, görüşlerini benimsemediği medya kuruluşlarına müdahale ederken, binlerce basın emekçisinin işsiz kalmasına neden olduğunu da bir kez daha hatırlatmak istiyoruz (www.tgc.org, 2016a).

Medya alanında yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin en büyük medya kuruluşlarının kapanmasına neden olduğu gibi, gazetecilerin işinden edildiği bir ortamı da beraberinde getirmiştir. Ocak 2014'te yaşanan ve mevcut çalışmanın önceki başlığı altında incelenen MİT Tırları vakası, medyaya uzanan ve bu alanda etkileri yıllarca devam edecek bir sürecin başlangıcıdır. MİT Tırları olayını haberleştiren *Radikal* gazetesi muhabiri Fatih Yağmur'un görevine Ağustos 2014'te son verilmiş, böylece 17-25 Aralık operasyonları sürecinde olduğu gibi, politik toplumdaki sarsıntı gazete ve gazetecileri etkilemiştir. İşten çıkarılan Fatih Yağmur'un sözlerine kulak verelim; zira Yağmur'un anlattıkları, iktidarın medya üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğunu gösteren önemli bir veridir:

> 14 Ağustos günü gazeteden işten çıkarılmam için ismimin geldiğini öğrendim. Yönetim tarafından bana anlatılana göre, MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Başbakan'a şahsımla ilgili brifing vermiş, benim polislerle, savcılarla irtibatımın olduğunu, telefon görüşmelerimin olduğunu, bu polislerden bilgi belge aldığımı ve bunlara hizmet ettiğimi söylemiş. Bu şekilde bir belge geldiği ifade edildi MİT'ten. Bu konuda ben de gazete yönetimine söyledim, kiminle görüşebilirim, adliye muhabiriyim ben. Bir manavla görüşecek değildim haberi yaparken ya da bir çaycıdan haberi alacak değildim.[24]

24 Fatih Yağmur'dan yaptığımız alıntı, 2015 tarihli ve Tuluhan Tekelioğlu imzalı "Persona Non Grata" belgeselindendir. Aynı belgeselde Derya Sazak, Hasan Cemal, Can Dündar, Murat Aksoy ve başka gazetecilerle de görüşmeler yapılmıştır.

Fatih Yağmur'un bu sözleri, gazetecilerin sadece mesleklerini icra etmelerinin sonucunda işten kovulduğunu, Başbakanlık ve MİT'in de bu süreçlerde aktif rol oynadığını göstermektedir. Bu anlamıyla politik toplumun aygıtları, gazete yönetimleriyle temas kurarak gazetecilerin işten atılmasını emreder hâldedir. MİT Tırlarının medyaya etkisi, Fatih Yağmur'la sınırlı kalmamış, bilakis bu olay, Türkiye kamuoyunun dikkatini çeken başka bir davanın açılmasının da nedeni olmuştur. Bir önceki başlıkta *Cumhuriyet* gazetesinin 29 Mayıs 2015'te MİT Tırlarını "İşte Erdoğan'ın Yok Dediği Silahlar" manşetiyle haberleştirdiğini söylemiştik. Tamamen gazetecilik ilkeleriyle yapılan haber nedeniyle AKP lideri Erdoğan, canlı yayımlanan bir programda, gazetenin genel yayın yönetmenini ve Ankara temsilcisini tehdit etmiştir. 31 Mayıs 2015'te TRT canlı yayınına katılan Erdoğan, Dündar için "Bu haberi yapan kişi bunun bedelini ağır ödeyecek, öyle bırakmam onu" demiş (odatv.com, 2015) ve bunun ardından, 26 Kasım 2015'te *Cumhuriyet* Genel Yayın Yönetmeni Can Dündar ve *Cumhuriyet* Ankara Temsilcisi Erdem Gül, "Devletin gizli kalması gereken belgelerini askerî casusluk amacıyla temin etme ve açıklama, üyesi olmamakla birlikte örgüte bilerek ve isteyerek yardım etme" suçlamasıyla tutuklanmıştır (hürriyet.com.tr, 2015b). Dündar ve Gül, Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) 26 Şubat 2016'da haklarında verdiği "hak ihlali" kararı sonrasında tahliye edilmiştir (bbc.com, 2016). Tahliye sonrası konuşan Dündar, AYM'nin verdiği kararın basın özgürlüğünü genişleteceğini dile getirmiş ve bu kararın hâlâ tutuklu bulunan gazeteciler için de geçerli olmasını dilemiştir:

> İçeri girerken bir tek şey diliyordum; bizi buraya tıkan öfke, kin, nefret bizi zehirlemesin. Kin duymuyoruz ama mücadele etmeye çok kararlıyız. Daha yüksek sesle kendimizi savunmaya devam

Türkiye'de medyanın son durumunu anlamak için oldukça verimli olacağı düşünülen belgesel için ayrıca bkz. https://www.youtube.com/watch?v=-5OZqMkSAIs Erişim tarihi: 29.5.2018.

> edeceğiz. Bu bir basın özgürlüğü davası, biz çıktık ama 30'a yakın meslektaşımız içeride. Arkamda gördüğünüz toplama kampı müze olana kadar basın özgürlüğü adına mücadele etmeye devam edeceğiz (bbc.com, 2016).

Dündar'ın sözleriyle toparlayacak olursak 2014 ve 2015 yıllarında medya üzerinde kurulan ağır baskı, medya kuruluşlarının ve gazetecilerin temel görev ve sorumluluklarını yerine getirememesinin nedenidir. TGC, 2014 yılını "Medyanın Kara Yılı" olarak nitelemiş ve "gazetecilerin akreditasyon, yayın yasağı, işsizlik, gözaltı ve fiziksel saldırılarla baskı altına alınmaya çalışıldığı, sadece 17-25 Aralık süreciyle 60'ın üzerinde gazeteciye 100'ü aşkın davanın açıldığı" bir dönem olarak değerlendirmiştir (tgs.org.tr, 2014). Bu minvalde TGC Genel Sekreteri Sibel Güneş, 2014 yılını medya açısından şöyle yorumlamıştır:

> 2014 yılı gazeteciler için ağır bir baskı yılı oldu. 2014'te 217 gazeteci darp edildi. 2014'te 559 gazeteci, yazar ve medya çalışının işine son verildi. 83 gazeteci istifa etti. Toplu işten çıkartmalar, yıl boyunca sürdü. 2010 yılında tutuklu gazeteci sayısı 104'ken Aralık 2014'e kadar bu sayı 19'a düştü. 2009-2013 yılları arasında 200 gazeteci cezaevine girdi, çıktı. 2014'te gazeteciler tutuklanma değil, işsiz bırakılma tehdidiyle karşı karşıya kaldı. 30 olay hakkında yayın yasağı getirildi. Akreditasyonun sıklıkla görüldüğü bir yıl oldu. Gazete ve televizyonların, çeşitli gerekçelerle, haberleri takip etmesine izin verilmedi. Ağustos ayından itibaren ise; özellikle *Zaman* ve *Bugün* gazeteleri, Samanyolu Televizyonu ve Cihan Haber Ajansı'ndan gazetecilerin, resmî basın bildirisi almadıkları belirtildi. *Cumhuriyet*, *Agos*, *Evrensel* gazeteleri başta olmak üzere yayın kuruluşlarına ve gazetecilere siber saldırı sıklıkla görüldü (Güneş, 2014).

2015, yukarıdaki alıntıda bazı verileri açıklanan 2014'ten daha ağır bir tablo ortaya koymuştur. Nitekim yine TGC'nin 2015 yılı için hazırladığı raporda, bu yılın gazeteciler için "dava, gözaltı, cezaevi ve işsizlik" yılı olduğu açıklanmıştır. Bu dönemde medyadaki işsizlik oranı, Türkiye ortalamasının üç katına

çıkmış, 500'e yakın gazeteci işsiz kalmış ve 70 gazeteci saldırıya uğramıştır. 200'ün üzerinde haber sitesi engellenmiş, bazı kanallar Digiturk platformundan çıkarılmış,[25] toplumsal olaylara yayın yasağı getirilmiş, toplamda 100 gazeteci gözaltına alınmış ve bu yıl verilen cezalarla birlikte 2016 yılında 30 gazeteci cezaevine girmiştir (tgc.org.tr, 2016b). Gazete binalarının ve gazetecilerin AKP yandaşları tarafından fiziki saldırılara uğraması, yine bu dönemdeki sindirme politikalarının bir parçasıdır. Eylül 2015'te AKP milletvekili Abdurrahim Boynukalın[26] liderliğindeki eli sopalı bir grup *Hürriyet* binasını basmış, gazeteyi ve gazetecileri tehdit etmiştir. Boynukalın, burada yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

> Bu noktadan sonra HDP'nin PKK'yla, PKK'nın *Zaman* gazetesi ile *Zaman* gazetesinin de Aydın Doğan'la hiçbir farkı kalmamıştır. Hepsi birer terör örgütüdür ve bu adamlara karşı bizim söyleyeceğimiz tek bir şey vardır. Her şeyi Cumhurbaşkanı, başkan olamadığından dolayı yapıyor, diyorlar. Biz de şunu söylüyoruz. 1 Kasım'daki seçimden sonra ne çıkarsa çıksın, seni başkan yaptıracağız, seni başkan yaptıracağız, seni başkan yaptıracağız (evrensel.net, 2015).

Boynukalın'ın sözleri Doğan Grubu'nun karşılaştığı çok yönlü baskıyı gösterirken, bu saldırının diğer medya kuruluşlarının da gözünü korkutan bir anlam içerdiğini söyleyebiliriz. Bu olay üzerinden çok geçmeden bu defa *Hürriyet* yazarı Ahmet Hakan, CNN Türk'te sunduğu "Tarafsız Bölge" programının ardından evine gittiği sırada dört kişi tarafından dövülmüştür. Hakan'a yapılan saldırı, Boynukalın'ın *Hürriyet*'in basıldığı gün söylediği: "Bunlar dayak yememişler hiç. Bizim hatamız bunlara zamanında dayak atmamak oldu!" (evrensel.net, 2015) sözlerini akla getirmiş-

25 Kasım 2015'te Digiturk'ün yayından kaldırdığı kanallar şunlardır: Kanaltürk TV, Samanyolu TV, Mehtap TV, S Haber TV, Bugün TV, Yumurcak TV, Irmak TV.

26 O dönemde milletvekili olan Boynukalın, 1 Kasım 2015 seçimlerinde AKP tarafından aday gösterilmemiştir; ancak şahıs, 17 Aralık 2015 tarihinde Gençlik ve Spor Bakanlığı Bakan Yardımcılığına atanmış, bu ise Boynukalın'ın eylemlerinden ötürü iktidar tarafından ödüllendirildiğini göstermiştir.

tir. Tabii Hakan'ın darp edilmesine giden süreci sadece siyasilerle ilişkilendiremeyiz. Hakan'ın "meslektaşı" Cem Küçük, 9 Eylül 2015 tarihli *Star*'daki köşesinde, "Şizofrenik ve PKK'lı bir hırsız portresi: Ahmet Hakan" başlıklı bir yazı kaleme almış ve burada Ahmet Hakan'ı açıkça tehdit etmiş, hedef göstermiştir:

> Türk milleti Coşkun'un tüm ihanetlerini kaydetti ve elbette bedelini ağır ödetecek. HDP=PKK'dır bu ülkede ve oluk oluk kan akıtan bu vahşi örgüte yardım ve yataklık eden hiç kimse cezasını çekmekten kurtulamaz. Biz bu ülkeyi sokakta bulmadık. (...) Şizofreni hastaları gibi hâlâ kendini *Hürriyet*'in Türkiye'yi yönettiği günlerde zannediyorsun. İstersek seni sinek gibi ezeriz. Bugüne kadar merhamet ettik de hâlâ hayatta kalabiliyorsun (Küçük, 2015).

Küçük'ün yukarıdaki sözleri, köşe yazarının elinde somut bir delil olmadan başka bir meslektaşını hedef almasını, onun darp edilme sürecine kapı açmasını göstermektedir. Yıldızı AKP döneminde parlamış diğer gazeteciler gibi Küçük'ün bu tavrının AKP'nin medya politikalarıyla bütünleştiği ortadadır. Bu metin, gazeteciler ve köşe yazarları için utanç kaynağı olarak tarihteki yerini alacaktır.

2016, tahzîr sürecini daha da derinleştirmiştir; çünkü bu yıl, daha çok gazetecinin soruşturma geçirdiği, tutuklandığı bir zaman dilimidir. 2016'da medya açısından kamuoyunda belki de en dikkat çeken gelişme, *Özgür Gündem* gazetesine yöneltilen suçlamalara ve soruşturmalara tepki için başlatılan "Nöbetçi Genel Yayın Yönetmenliği Kampanyası" ve iktidarın bu kampanyaya gösterdiği tepkidir. Bu kampanyaya katılan 56 nöbetçi genel yayın yönetmeninden 50'sine soruşturma açılmış, 11'i takipsizlikle sonuçlanmış, hazırlanan 38 dosya davaya dönüşmüş, bir dava da düşmüştür (bianet.org, 2017). Bu süreçte aralarında Necmiye Alpay, Şebnem Korur Fincancı, Hasan Cemal, Can Dündar, Ertuğrul Mavioğlu, Yıldırım Türker, Aslı Erdoğan, Jülide Kural, Ahmet Nesin, Celal Başlangıç ve Fehim Işık gibi isimlerin bulunduğu gazeteci, yazar veya akademisyenlere "terör örgütü pro-

pagandası yapmak", "terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basmak veya yayımlamak" suçlamasıyla davalar açılmıştır. Nöbetçi yayın yönetmenlerinden Erol Önderoğlu, Ahmet Nesin ve Şebnem Korur Fincancı 20 Haziran 2016'da tutuklanmış ve 10 gün sonra serbest bırakılmıştır. Ağustos 2016'da tutuklanan Aslı Erdoğan ve Necmiye Alpay'ın da aralarında bulunduğu *Özgür Gündem* Davası, 29 Aralık 2016'da başlamış ve bu tarihte Erdoğan ve Alpay mahkeme tarafından tahliye edilmiştir (hürriyet.com.tr, 2016). *Özgür Gündem* gazetesi, 16 Ağustos 2016'da "Terör örgütü propagandası yaptığı ve örgütün yayın organı gibi hareket ettiği" gerekçesiyle İstanbul 8. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından geçici olarak kapatılmıştır.

2016'nın medyayı ilgilendiren bir başka önemli olayı, kamuoyunda *Cumhuriyet* Davası olarak bilinen ve bu kapsamda gazetecilerin, savcılık tarafından iddianame bile hazırlanmadan, aylarca tutuklu kaldığı davadır. 31 Ekim 2016 tarihinde İstanbul Başsavcılığı'nca gazetenin imtiyaz sahibi ve yöneticilerine, "PKK/KCK ve FETÖ/PDY terör örgütlerine müzahir oldukları, 15 Temmuz darbe girişiminden kısa bir süre öncesinde darbeyi meşrulaştırıcı yayınlar yapıldığı, PKK/KCK ve FETÖ/PDY terör örgütlerine üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlendiği" gerekçesiyle operasyon gerçekleştirilmiştir (cumhuriyet.com.tr, 2016a). Operasyon sonrası *Cumhuriyet* Genel Yayın Yönetmeni Murat Sabuncu başta olmak üzere, Turhan Günay, Hikmet Çetinkaya, Aydın Engin, Hakan Kara, Musa Kart, Kadri Gürsel, Güray Tekin Öz, Bülent Yener ve Bülent Utku gözaltına alınmıştır. 5 Kasım 2016'da gözaltına alınan Murat Sabuncu ile Kadri Gürsel, Musa Kart, Güray Öz, Mustafa Kemal Güngör, Turhan Günay, Bülent Utku, Önder Çelik ve Eser Sevinç tutuklanmıştır. İlk duruşması 24 Temmuz 2017'de görülen dava, 25 Nisan 2018'de sonuçlanmış; Turhan Günay, Bülent Yener ve Günseli Özaltay beraat ederken, diğer gazeteciler çeşitli cezalara çarptırılmıştır.

29 Aralık 2016'da Twitter paylaşımları nedeniyle gözaltına alınan Ahmet Şık, "Türkiye Cumhuriyeti'ni, yargı organlarını, askerî teşkilatı ve emniyet teşkilatını alenen aşağılamak" ve "terör örgütü propagandasını yapmak" suçlamasıyla 30 Aralık 2016'da tutuklanmıştır. Şık, gazeteci Murat Sabuncu ile beraber Mart 2018'de tahliye edilmiştir (bbc.com, 2018).

2016, medya açısından sadece yukarıda değinilen gözaltı, tutuklama ve kapatmalarla sınırlı kalmamıştır. Özellikle 15 Temmuz darbe girişiminin ardından birçok gazeteci de işlerinden edilmiştir. TGC'nin 2016 raporuna göre, bu yıl işsiz gazeteci sayısı 10 binin üzerine çıkmış, 780 gazetecinin basın kartı iptal edilmiş, 144 gazeteci 2016 yılını cezaevinde geçirmiştir. Bu dönemde CNN Türk, Mirgün Cabas'ı; *Hürriyet*, Fehim Taştekin'i; *Vatan*, Sanem Altan'ı; *Habertürk*, Fehmi Koru ve Ruşen Çakır'ı; *Akşam*, Gülay Göktürk ve Etyen Mahçupyan'ı kovmuştur. Gazeteci ve yazarlar Özgür Mumcu, Cengiz Çandar, Hasan Cemal, Koray Çalışkan, Tunca Öğreten, İrfan Değirmenci ve karikatürist Musa Kart hakkında Cumhurbaşkanı'na hakaret suçlamasıyla soruşturma açılmış, *Birgün* yazarı Barış İnce'ye Cumhurbaşkanı'na hakaretten 21 ay hapis cezası verilmiştir. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM), aralarında Nazlı Ilıcak ve Ergün Babahan'ın da bulunduğu 115 gazetecinin sürekli basın kartını iptal etmiştir. TRT Haber ve Spor Dairesi'nin eski başkanı Nasuhi Güngör'e katıldığı bir programda "AKP, Davutoğlu ile yola devam edemez" dediği için TRT'ye giriş yasağı getirilmiştir. Gazeteci Ahmet Altan ve akademisyen Mehmet Altan, OHAL soruşturması kapsamında gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır. Bu kararın gerekçesi, Altan kardeşlerin 15 Temmuz darbe girişiminden bir gün önce, darbe çağrışımı içeren (subliminal) mesajlar vermeleri olarak açıklanmıştır. Haklarında soruşturma açılan ve aralarında Şahin Alpay, Hilmi Yavuz, Ekrem Dumanlı ve Bülent Keneş'in de bulunduğu 54 gazeteciye ait taşınmaz mallara, ulaşım araçlarına, banka hesaplarına

OHAL kapsamında el koyulmuştur. Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) tarafından çeşitli tarihlerde ve farklı gerekçelerle, tr.sputniknews.com, sendika.org, yüksekovahaber.com.tr gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz haber sitelerine erişim yasağı getirilmiştir. Tüm bunların sonucu olarak Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün (RSF) 2016 raporunda Türkiye, 180 ülke arasında kendine 151'inci sırada yer bulabilmiştir (TGC İfade ve Basın Özgürlüğü Raporu, 2016).

Medyaya baskı anlamında 2017'nin, 2016 yılını aratmadığını açıkça söyleyebiliriz. Bu yılın medya ve medya çalışanları açısından oldukça zor geçeceği, Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş'un 23 Şubat 2017 tarihinde yaptığı konuşmadan anlaşılabilir. Bu konuşmada, Türkiye'nin 2017 itibarıyla birçok cephede terör örgütleriyle savaştığının altını çizen Kurtulmuş, medyadan çıkabilecek çatlak seslere dahi tahammülü olmadığını tehditvâri bir üslupla dile getirmiştir: "Medya bundan sonra mecburen ayağını denk almak zorunda kalacak. Bunu söylediğim zaman bazıları eleştirdi ama kusura bakmayın, bu kadar terörle mücadele eden bir ülkede medya, Dingo'nun ahırı değildir. Herkes istediği gibi, istediği şekilde medyada terör örgütlerinin lehine olacak şekilde işler yapamaz" (gazeteduvar.com.tr, 2017). Bu açıklama, iktidarın düşünce ve ifade özgürlüğü ile medya politikaları konusundaki tavrını gösterir; zira 2013'ten itibaren medya alanına yönelik baskı, aslında Kurtulmuş'un bu sözlerinde aranabilir. Şöyle de söyleyebiliriz: Kurtulmuş'un sözleri baskıyı somutlaştırırken, bunu ülkeye yönelik terör ve şiddet söylemiyle meşrulaştırmıştır.

Şubat 2017'de sosyal medya hesabından 16 Nisan referandumunda "hayır" oyu vereceğini belirten ve Kanal D'de yayımlanan "İrfan Değirmenci ile Günaydın" programını sunan İrfan Değirmenci kanaldan kovulmuş, bu durumu protesto eden program sorumlu müdürü Ertuğrul Albayrak da istifa etmiştir (odatv.com, 2017). Aynı dönemde *Hürriyet* gazetesi, Cansu Çamlıbel'in Orhan Pamuk ile gerçekleştirdiği söyleşiyi, Pamuk'un anayasa

referandumu konusunda "hayır" görüşünü dile getirmesi nedeniyle yayımlamamıştır (t24.com.tr, 2017b). 2017 yılında mizah dergisi *Gırgır*, yayıncı şirketi tarafından kapatılmış, sendika.org ofisi polis tarafından basılmış ve Ali Ergin Demirhan gözaltına alınmış, Belge Yayınları'na polisin gerçekleştirdiği baskında iki bin kitaba el koyulmuş ve yayınevi çalışanı Mehmet Ali Varış gözaltına alınmıştır.

Medya açısından 2017 yılının bir başka önemli olayı, *Sözcü* gazetesine gerçekleştirilen "FETÖ/PDY" operasyonudur. Belirtmek gerekir ki, hem *Cumhuriyet* gazetesine hem de *Sözcü*'ye gerçekleştirilen operasyonlardan önce kamuoyunda her iki gazetenin de kapatılacağı izlenimi yaratılması, bu gazetelere operasyonların planlı bir biçimde hazırlandığını akla getirmektedir. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yürütülen operasyonda gazetenin sahibi Burak Akbay, internet sorumlu müdürü Mediha Olgun, finans müdürü Yonca Kaleli, İzmir muhabiri Gökmen Ulu hakkında gözaltı kararları çıkarılmıştır (hürriyet.com.tr, 2017). Operasyona tepki gösteren gazete, operasyondan bir gün sonra, 20 Mayıs 2017 tarihinde boş 20 sayfayla çıkmıştır. Kapatılan *Zaman* gazetesi köşe yazarı Mümtaz Türköne'ye Cumhurbaşkanına hakaretten dört yıl iki ay hapis cezasının verildiği bu dönemde, *Milliyet*'ten Meriç Tafolar; *Hürriyet*'ten Fikret Ercan, Tufan Türenç, Ali Ece; *Star*'dan İlhami Işık kovulmuştur. Kamuoyunun dikkatini çeken bir başka gelişme, Turkuvaz Medya Grubu'nun elinde bulunan TveK Kitap Kırtasiye'nin[27] *Sözcü* ve *Cumhuriyet* gazetelerini satmama kararı almasıdır (cumhuriyet.com.tr, 2017a).

2017 yılında *Die Welt* Türkiye Temsilcisi Deniz Yücel gözaltına alınarak tutuklanmış, İtalyan gazeteci ve belgeselci Gabriele Del Grande Hatay'da gözaltına alınmıştır. Eylül 2017'de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) bağımsızlık refe-

27 TveK Kitap ve Kırtasiye, daha önce Kaynak Holding'in elinde bulunan NT Kitabevine FETÖ soruşturması nedeniyle el koyulması ve ardından NT'nin Turkuvaz Medya Grubu'na devredilmesiyle kurulmuştur.

randumuna gitmesi nedeniyle RTÜK, IKBY Başkanı Mesud Barzani'ye yakınlığıyla bilinen Rudaw TV, Waar TV ve K24 TV'yi Türksat'tan çıkarma kararı almıştır (cumhuriyet.com.tr, 2017b). Tüm bu gelişmeler, iç ve dış politikada iktidarın yaşadığı krizlerin Türkiye medyasını etkilediğini göstermektedir.

Berhava

Türkiye'de medya/basın, Osmanlı döneminden bu yana iktidarlardan baskı gören toplumsal alandır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde de medya üzerindeki baskı ve zor politikalarının zaman zaman zirveye çıktığı anlar yaşanmıştır. Özellikle 1925 Takrir-i Sükûn, 1954-1960 arası Adnan Menderes dönemi, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat gibi tamamen ya da kısmi askerî yönetimlerin iktidara hâkim olduğu süreçler, medya üzerinde kurulan baskının daha da arttığı dönemlerdir. 15 Temmuz 2016 askerî darbe girişiminin ardından 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen OHAL dönemi ise, medya üzerinde, Türkiye tarihinde görülmemiş bir baskı yaratmıştır. Bu dönemde askerî yönetim her ne kadar iktidarı devralamamışsa da, AKP'de vücut bulan sivil yönetim medya üzerinde yürüttüğü politikalarla askerî yönetimleri aratmamıştır. 15 Temmuz darbe girişiminde darbeci askerlerin ilk hedefinin medya kuruluşları olmasına ve darbenin püskürtülmesinde medyanın önemli rolünün bulunmasına rağmen, darbe atlatıldıktan hemen sonra AKP'nin hedefi de, tıpkı askerî yönetimler gibi, medya olmuştur. Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin (ÇGD) Temmuz-Eylül 2016 Medya İzleme Raporu'na göre OHAL ilanının hemen ardından, 27 Temmuz 2016'da çıkarılan 668 Sayılı KHK ile 45 gazete, 16 televizyon, 23 radyo, 15 dergi, 3 haber ajansı, 29 yayınevi ve dağıtım şirketi kapatılmıştır.[28] Medya üzerindeki baskı burada kalmamış ve 29 Ekim 2016 tarihinde yayımlanan 675 Sayılı KHK ile 2 haber ajansı, 10

28 İlgili rapor için ayrıca bkz. http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=591&Page=1 Erişim tarihi: 26.5.2018.

gazete, 3 dergi; 677 Sayılı KHK ile 1 radyo, 7 gazete ve 1 dergi; 683 Sayılı KHK ile 2 televizyon; 689 Sayılı KHK ile 1 gazete ve 1 dergi; 693 Sayılı KHK ile 1 haber ajansı ve 2 gazete;[29] 695 Sayılı KHK ile de 2 gazete kapatılmıştır (ntv.com.tr, 2017).

CHP milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun 2016-2018 yılları arasında kapatılan yayın kuruluşlarının sayısına ilişkin verdiği soru önergesi, Başbakan Yardımcısı Hakan Çavuşoğlu tarafından Nisan 2018'de yanıtlanmıştır. Çavuşoğlu'nun yanıtına göre 2016-2018 yılları arasında OHAL KHK'ları ile 6 haber ajansı, 18 televizyon, 22 radyo, 50 gazete ve 20 dergi olmak üzere toplam 116 basın-yayın kuruluşu kapatılmıştır.[30]

TABLO 8

KHK'LAR İLE KAPATILAN HABER AJANSLARI

KAPATILAN HABER AJANSLARI	KHK NO.
Cihan Haber Ajansı	668
Sem Haber Ajansı	668
Muhabir Haber Ajansı	668
Dicle Haber Ajansı	675
Jin Haber Ajansı	675
Dicle Medya Haber Ajansı	693

Tablo 8, OHAL döneminin sadece haber ajansları üzerinde bıraktığı etkiyi göstermektedir. Tablodaki ajanslar soruşturma geçirmeksizin kapatılmış, çalışanları ise işsiz kalmıştır. Aşağıdaki tabloysa OHAL döneminde kapatılan televizyonları göstermektedir:

29 Veriler, "Hâlâ Gazeteciyiz Eylül 2017 Medya Gözlem Raporu"ndan elde edilmiştir.

30 Çavuşoğlu'nun soru önergesine yanıtı için ayrıca bkz. http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-24750sgc.pdf Erişim tarihi: 26.5.2018. Çavuşoğlu'nun verdiği sayılarla, bizim tablolarda KHK numarasıyla verdiğimiz sayılar arasındaki fark ilk bakışta tutarsızlık gibi görünebilir; ancak belirtelim ki Çavuşoğlu'nun sayıları, OHAL sonrası içindir ve KHK ile kapatılan bazı kuruluşlar daha sonra KHK ile yeniden açılmıştır. Sayılar arasındaki fark bundan kaynaklanmaktadır.

TABLO 9

KHK'LARLA KAPATILAN TELEVİZYON KANALLARI

KHK	KAPATILAN TELEVİZYONLAR
668	Barış TV, Bugün TV, Can Erzincan TV, Dünya TV, Hira TV, Irmak TV, Kanal 124, Kanaltürk, MC TV, Mehtap TV, Merkür TV, Samanyolu Haber, Samanyolu TV, SRT TV, Tuna Shopping TV, Yumurcak TV
683	On4 TV, Kanal 12

Tablo 9'a dikkatle bakıldığında, sadece Gülen Cemaati'ne bağlı televizyonların değil Kürt ve Alevi medyasının televizyonlarının da kapatıldığı görülmektedir. AKP'nin OHAL ilan etmesinin sebebi "Gülen Cemaati ile mücadele" olarak belirtilse de, kapatılan medya kuruluşlarının bir kısmının toplumun farklı kesimlerine hitap ettiğini gözlemleyebiliriz. OHAL döneminde televizyonlar sadece KHK ile kapatılmamış, Başbakanlık kararlarıyla da bazı televizyon kanallarının yayınları durdurulmuştur. Örneğin Hayatın Sesi (Hayat TV), Jiyan TV, Zarok TV, TV10 ve Van TV, Eylül 2016'da Başbakanlık emriyle kapatılmıştır (abcgazetesi.com, 2016). KHK ile kapatılan gazetelerde de benzer bir süreç yaşanmıştır:

TABLO 10

KHK'LARLA KAPATILAN GAZETELER

KHK	KAPATILAN GAZETELER
668	*Zaman, Today's Zaman, Taraf, Bugün, Millet, Meydan, Özgür Düşünce, Yarına Bakış, Yeni Hayat, Adana haber, Adana medya, Akdeniz Türk, Şuhut'un Sesi, Kurtuluş, Lider, İscehisar Durum, Türkeli, Antalya, Yerel Bakış, Nazar, Batman, Batman Postası, Batman Doğuş, Bingöl Olay, İrade, İskenderun Olay, Ekonomi, Ege'de Son Söz, Demokrat Gebze, Kocaeli Manşet, Bizim Kocaeli, Haber Kütahya, Gediz, Zafer, Hisar, Turgutlu Havadis, Milas Feza, Türkiye'de Yeni Yıldız, Hakikat, Urfa Haber Ajansı, Ajan11, Yeni Emek, Banaz Postası, Merkür Haber*
675	*Özgür Gündem, Azadiya Welat, Yüksekova Haber, İdil Haber, Urfanatik, Batman Çağdaş, Üzre Postası, Güney Express, Kızıltepe'nin Sesi, Prestij Haber*
677	*Express, Türkiye Manşet, Dağyeli, Akis, İpekyolu, Son Dakika, Yedigün*
689	*Van İpekyolu Haber*
693	*Rojeva Medya, Gazete Sujin*
695	*Akdeniz Gazetesi, Çınaraltı Gazetesi*

Yukarıdaki tablo incelendiğinde beş farklı KHK ile birçok gazetenin kapatıldığı görülmektedir. Gazetelerin kapanmasına neden olan 668 Sayılı ilk KHK, Gülen Cemaati'nin yayın organlarını hedef almış; ancak daha sonra çıkarılan KHK'lar daha çok Kürt siyasal hareketine yakınlık gösteren basın kuruluşlarını kapatmıştır. Özellikle Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki yerel gazetelerin kapatılması, Türkiye demokrasisinin yara almasına neden olmuştur. OHAL döneminde radyolar da kapatılan medya kuruluşları arasındadır. 668 Sayılı KHK ile 23 radyo ve 677 Sayılı KHK ile 1 radyo kapatılmıştır.

TABLO 11

KHK'LARLA KAPATILAN RADYO KANALLARI

KHK	KAPATILAN RADYOLAR
668	Aksaray Mavi Radyo, Aktüel Radyo, Berfin FM, Burç FM, Cihan Radyo, Dünya Radyo, Esra Radyo, Haber Radyo Ege, Herkül FM, Jest FM, Kanaltürk Radyo, Radyo 59, Radyo Aile Rehberi, Radyo Bamteli, Radyo Cihan, Radyo Fıkıh, Radyo Küre, Radyo Mehtap, Radyo Nur, Radyo Şimşek, Samanyolu Haber Radyosı, Umut FM, Yağmur FM
677	Batman FM

Dergiler, KHK'larla kapatılan medya kuruluşlarının bir başka örneğidir. Bu dönemde dört farklı KHK ile 20 dergi kapatılmıştır. Aşağıdaki tabloda, kapatılan dergiler ve KHK sayıları yer almaktadır:

TABLO 12

KHK'LARLA KAPATILAN DERGİLER

KHK	KAPATILAN DERGİLER
668	*Sızıntı, Nokta, Aksiyon, Akademik Araştırmalar Dergisi, Asya Pasifik, Bisiklet Çocuk, Diyalog Avrasya, Ekolife, Ekoloji, Fountain, Gonca, Gül Yaprağı, Yağmur, Yeni Ümit, Zirve*
675	*Tiroj, Evrensel Kültür, Özgürlük Dünyası*
677	*Haberexen Dergisi*
689	*Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm için Yürüyüş Dergisi*

Tablo 12'de görüldüğü üzere, KHK ile kapatılan dergilerin -gazetelerde olduğu gibi- ilk dalgası, Gülen Cemaati'nin yayın organları olmuş, fakat ilerleyen dönemde çıkarılan KHK'lar -*Evrensel Kültür* gibi- Cemaat'le hiçbir bağı olmayan, sol-sosyalist perspektife sahip yayın organlarını hedef almıştır. AKP, böylece KHK silahını kullanarak sivil toplum alanında kendine muhalif her türlü medya kuruluşunun üzerine gitmiştir. Bu KHK'ların gösterdiği; tarihsel blok içinde hegemonya krizi yaşayan iktidarın, rızayla kaybettiğini zorla yeniden tesis etmeye çalışması, güç ve baskı aygıtları aracılığıyla sivil toplum alanında manevra savaşına girmesi ve OHAL'in iktidara sunduğu imkânı, muhalif medya kuruluşlarını yok etmek için kullanmasıdır. 668 Sayılı KHK ile 29 yayınevi ve dağıtım kanalının kapatılması da bu sürece eklendiğinde, 2016-2018 yılları arası iktidarın medya politikalarının tahakkümle ne derece bütünleşik bir hâl aldığı ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda, 668 Sayılı KHK ile kapatılan yayınevi ve dağıtım kanalları yer almaktadır:

TABLO 13

KHK'LARLA KAPATILAN YAYINEVİ VE DAĞITIM KANALLARI

KHK	KAPATILAN YAYINEVLERİ VE DAĞITIM KANALLARI
668	Altın Burç, Burak Basın Yayın, Define, Dolunay Eğitim, Giresun Basın Yayın, Gonca, Gülyurdu, GYV, Işık Akademi, Işık Özel Eğitim, Işık, İklim Basım Yayın Pazarlama, Kaydırak, Kaynak, Kervan Basın, Kuşak, Muştu, Nil, Rehber, Sürat Basım Yayın Reklamcılık, Sütun, Şahdamar, Ufuk Basın Yayın Haber Ajans Pazarlama, Ufuk Yayınları, Waşanxaneya Nil, Yay Basın Dağıtım Paz. Reklamcılık, Yeni Akademi,Yitik Hazine, Zambak Basım Yayın Eğitim Turizm

Birinci, ikinci ve üçüncü dönemlerinde *fethetme*, *zapt etme* ve *teşkil stratejileri*ni eşgüdümlü olarak uygulayan iktidar, kriz sürecinde, medya alanında *berhava etme stratejisi*ni de yukarıdaki stratejilere eklemiştir. 2016-2018 yıllarında Türkiye toplumu, gazetelerin, haber ajanslarının, televizyonların, radyoların, dergilerin ve yayınevlerinin bir gecede kapatıldığı bir siyasi iklime şahitlik etmiştir. Sivil toplumun diğer alanlarında da yürütülen

berhava etme stratejisi, Türkiye medya ortamını baştan aşağı dönüştüren bir etkiye sahip olmuştur. Özelikle 2013 yılından itibaren hızla, 2016'dan itibaren de tahakkümle dönüştürülen medya ortamının 2018 yılındaki fotoğrafını aşağıda göstermeye çalışacağız.

Medyada Yeni Patronlar, Yeni Yüzler, Yeni Yapılar

Yukarıda, iktidarın medya alanında uyguladığı ve birbiriyle ilişkili beş farklı stratejiden bahsettik. Bu stratejilerle beraber Uzan, Çukurova ve Doğan Grubu gibi medya sektöründeki birçok holding sektörden çekilmiş, bunlardan boşalan yerlere AKP döneminde palazlanan Kalyon, Albayrak veya Çalık gibi gruplar yerleşmiştir. AKP döneminde serpilen bu sermaye fraksiyonunun yanında, iktidarla arasını iyi tutmaya çalışan ve dolayısıyla medya alanında yayınlarıyla AKP karşıtı söylemden uzak duran Doğuş, Demirören ve Ciner gibi gruplar yer almıştır. Bahsi geçen bu gruplar, her ne kadar Türkiye'nin Batıcı-laik burjuvazisi içinde yer alsalar da, AKP'nin burjuvaziye yönelik zaman zaman sertleşen politikaları nedeniyle (2009'da Doğan Grubu'na, 2016'da Koç Holding'e kesilen vergi cezaları bu politikaya örnek gösterilebilir) iktidar yanlısı bir çizgiye çekilmişlerdir.

Böylece yükselişine 1970'li yıllarda *Türkiye* gazetesiyle başlayan İslami medya, 1990'larda ve nihayet 2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesiyle başkalaşım geçirmiştir. Temmuz 2016'da ilan edilen OHAL, medyanın mülkiyet ve kontrol yapısını kısa zamanda radikal biçimde dönüştüren bir dönemin kapısını aralamıştır. Bu dönemde AKP muhalif medyayı tasfiye ederken, Gülen Cemaati'nin el koyulan medya kuruluşlarının Turkuvaz Grubu'na devredilmesi örneğinde gördüğümüz gibi, iktidar yanlısı medyayı da büyütmeyi ihmal etmemiştir. Medya üzerinde 16 yıl zarfında uygulanan *zapt etme*, *fethetme*, *teşkil etme*, *berhava etme* ve *tahzîr etme stratejileri*yle Türkiye anaakım medyasının mülkiyet ve kontrolünün değişen yapısı Tablo 14'te gösterilmiştir:

TABLO 14

2018'DE TÜRKİYE'DE MEDYA SAHİPLİĞİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Zirve Holding	*Sabah, Takvim, Fotomaç, Daily Sabah, Yeni Asır, Avrupa Sabah, USA Sabah*, ATV, A2, A Haber, A News, A Spor, ATV Avrupa, Minika Çocuk, Minika GO, Turkuvaz Matbaacılık, bağlı dergi ve radyolar
İhlas Holding	*Türkiye*, İhlas Haber Ajansı, TGRT Haber, TGRT Belgesel, TGRT FM ve diğer radyolar
Albayrak	*Yeni Şafak*, TV NET, Tempo TV
Türk Medya (Hasan Yeşildağ)	*Akşam, Güneş, Star*, Star Matbaacılık, 24 TV, Skytürk 360, Kanal 4, Âlem, Platin, Lig Radyo, Türk Medya Digital ve radyolar
Melih Gökçek	Beyaz TV
Demirören Holding	*Milliyet, Vatan, Hürriyet, Posta, Fanatik, Skorer*, Doğan Haber Ajansı, Kanal D, CNN Türk, D Smart, Teve 2, Dream TV, Dream Türk TV, Yaysat
Ciner Grubu	Habertürk, Show TV, Show TV Max, HT TV, Bloomberg TV
Doğuş Grubu	Star TV, Euro Star, NTV, Kral TV, Kral Pop TV, *Vogue, GQ* ve radyolar

Tablo incelendiğinde, AKP yanlısı medyanın Türkiye merkez medyası içindeki büyüklüğü gözler önüne serilmektedir. Bu dönem sonunda rahatlıkla söyleyebiliriz ki, anaakım medya, özellikle 2013 yılında itibaren "havuzlaşmış", "havuzlaşan" medya ise anaakım hâline gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye medyasının 16 yıllık hikâyesini "havuzlaşan anaakım" şeklinde özetleyebiliriz. Havuzlaşan anaakım medyanın yanına, kamu kurumu olan, fakat yayınlarıyla iktidar yanlılığı bakımından havuz medyasından geri kalmayan TRT'yi ve Anadolu Ajansı'nı koyduğumuzda, medyadaki tekseslilik açıkça görülmektedir. Daha önce ATV Avrupa'nın genel müdürlüğünü ve ATV'nin genel müdür yardımcılığını yapmış İbrahim Eren'in 2013'te TRT Genel Müdür Yardımcılığı'na, 2017'de TRT Genel Müdürlüğü'ne atanmasıyla birlikte, TRT yayınlarını iyiden iyiye AKP çizgisine yaklaştırmıştır. Bununla birlikte TRT'nin yanlı yayınları hakkında bazı veriler de elde edilmektedir. Örneğin TRT, 2015 yılında AKP'ye, üç muhalefet partisine ayırdığı zamanın dört

katını ayırmıştır. 1-20 Mart 2017 tarihleri arasını değerlendiren başka bir araştırmaya göre TRT, Erdoğan'a 1249 dakika, AKP'ye 2522 dakika, CHP'ye 194 dakika, MHP'ye 40 dakika ayırmış; HDP'ye ise yer vermemiştir (Tılıç, 2018). 24 Haziran 2018'de yapılacak milletvekilliği ve cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde ise TRT, cumhurbaşkanı adaylarından Erdoğan'a 67 saat 58 dakika, Muharrem İnce'ye 6 saat 43 dakika, Meral Akşener, Temel Karamollaoğlu ve Doğu Perinçek'e toplamda 45 dakika ayırmış, Selahattin Demirtaş'a HDP örneğindeki gibi yer vermemiştir (t24.com.tr, 2018c). Medyanın başkalaşımı, bu alanın temelindeki ve yayınlarındaki söylemlerde hissedilse de, yine de iktidar toplumun haber alma kaynakları üzerinde tam anlamıyla hâkimiyet kuramamıştır. Bunda iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan alternatif medyanın önemi büyüktür. Çalışma, sonraki başlığı bu mecraya ayırmıştır.

Çırpınışlar

Eleştirel düşüncenin, muhalif tavrın süpürüldüğü medya ortamında diyalektik düşüncenin öngördüğü biçimde gelişmeler de yaşanmıştır. Alternatif bir mecra, Türkiye'de muhalefetin ve direnişin sesi olmaya başlamıştır. Alternatif medya, iktidarın tüm baskılarına rağmen toplumun AKP'ye sesini yükselttiği önemli bir mevzidir. Özellikle 2005'ten sonra *T24*, *Diken*, *Gazete Duvar*, *Artı Gerçek*, *Yeşil Gazete*, Medyascope gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz yayın organlarının kurulması, medya ortamında muhalefetin iktidara direniş araçlarını üretmiştir. AKP'nin güdümüne tedricen giren ve havuzlaşan anaakım medyanın karşında, gazetecilik ilkelerini koruyan, bu ilkeler için "çırpınan" ve sadece mesleklerini yaptıkları için anaakım medyadan sürülen birçok gazetecinin çalıştığı alternatif medya için Amberin Zaman şu ifadeleri kullanmaktadır:

> Havuz medyası Türkiye'yi yalan haber dalında dünya çapında birinciliğe taşıyadursun, işsiz kalan birçok arkadaşımız, özellikle gençler, zincirlerini kopartıp gerçek gazetecilik yapma fırsatını yakaladı. Bu gazete (Diken), Medyascope, Duvar, Webiz, dokuz8HABER gibi platformlarda, patron baskısından uzak kamu yararına haber yapıyorlar. TÜSİAD'çılar servetini korumakla meşgulken birçok gazeteci, akademisyen, doktor, öğrenci ve daha niceleri özgürlükleri pahasına, barışçıl demokratik bir Türkiye için mücadele ediyor. Hepsine kocaman bir teşekkür borçluyuz (Zaman, 2018).

Medya ortamında yaşanan tekelleşmenin etkisiyle, ekonomik güç dengelerine ve iktidara bağımlı bir yayıncılık anlayışının, tarafsız ve bağımsız habercilik ilkelerini zedelediğini belirten Özdemir (2016: 252), alternatif medyanın bu duruma tepki olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu medya kuruluşlarının adil ve dengeli habercilik dışında bir amaçları olmadığını, ekonomik ve siyasal açıdan iktidara boyun eğmediklerini ileri süren Özdemir de, Amberin Zaman gibi, yukarıda adları anılan yayın kuruluşlarının alternatif medyayı oluşturduğunu belirtmektedir. Her iki yazarın düşüncelerine baktığımızda, medyada yaşanan tekelleşmenin ve siyasal İslam'ın etkisi doğrultusunda oluşan havuzlaşma, bir alternatif medyanın doğmasını sağlamıştır. Bu kısa açıklamadan sonra, bu mecranın medya organlarına yakından bakabiliriz.

Bu alanda verebileceğimiz ilk örnek, Doğan Akın tarafından kurulan ve "Bağımsız İnternet Gazetesi" sloganıyla 2009'da yayın hayatına başlayan *T24*'tür (radikal.com.tr, 2009). *T24*'ün hiçbir kurum, kuruluş ve oluşumla doğrudan, dolaylı ya da rastlantısal bir bağı bulunmamaktadır (Özdemir, 2016: 254). Yazar kadrosunda Hasan Cemal, Çiğdem Anad, Murat Belge, Yalçın Doğan, Oya Baydar gibi isimleri barındıran *T24*, Türkiye'de habercilik anlamında alternatif medyanın önemli bir temsilcisidir.

Alternatif medya için verilebilecek örneklerden bir diğeri, 27 Ocak 2014 tarihinde gazeteci Harun Simavi tarafından kurulan

Diken'dir (Özdemir, 2016: 254). Harun Simavi, gazetenin misyonunu şöyle açıklamıştır: "Ülkemizde gül bahçesine dönüştürülmek istenen medyanın dikeni olup, köklerinden sallanmaya başlayan demokrasimizi, temel özgürlüklerimizi ve laikliği savunmak. Bu misyonu yerine getirirken de gazetecilik mesleğine hak ettiği itibar ve onuru yeniden kazandırmak" (Simavi, 2014). Yazar kadrosunda Levent Gültekin'i, Amberin Zaman'ı, Murat Sevinç'i bulunduran *Diken*, anaakım medyaya alternatif habercilik anlayışıyla dikkat çekmektedir.

Genel Yayın Yönetmenliği'ni Ali Duran Topuz'un yaptığı *Gazete Duvar* da, 2016 yılında yayın hayatına başlayan alternatif medya kuruluşlarındandır (gazeteciler.com, 2016). Yazar kadrosunda Ümit Kıvanç, İrfan Aktan, Cem Erciyes, Fehim Taştekin, Kemal Can, Kürşat Bumin, Metin Yeğin gibi isimlerin bulunduğu *Gazete Duvar*, elektronik gazete olarak yayın yapmakta ve gazeteciliğin evrensel ilkelerine bağlılık taahhüdünde bulunmaktadır.

Şubat 2017'de "Bildiğinizden daha fazlası" sloganıyla yayın hayatına başlayan *Artı Gerçek*, bu alanın elektronik gazetelerindendir. Ahmet Nesin, Baskın Oran, Celal Başlangıç, Ayşe Çavdar, Erol Katırcıoğlu, Eser Karakaş, Fehim Işık, Murat Aksoy, Ragıp Duran, Yavuz Baydar ve Yetvart Danzikyan'ı yazar kadrosunda bulunduran gazete, evrensel gazetecilik ilkeleri çerçevesinde yayın yapan ve iktidara muhalif tutumunu bu ilkeleri gözeterek sürdüren bir yayın politikası izlemektedir.

24 Ocak 2017[31] tarihinde Can Dündar tarafından kurulan Berlin merkezli, Almanca ve Türkçe olmak üzere iki dilli yayın yapan *#özgürüz* adlı haber sitesi de, kısa zamanda alternatif haberciliğin mecralarından biri olmuştur. Haber dosyaları, röportajları ve bağımsız yayın anlayışıyla yola çıkan gazetenin Eş Genel Yayın Yönetmenliği'ni Can Dündar ile birlikte Zübeyde Sarı yürütmektedir. Site, yayına başladıktan kısa süre sonra, 26

31 Haber sitesi, gazeteci Uğur Mumcu'nun katledildiği 24 Ocak 1993 tarihine atfen, 24 Ocak'ta yayınlarına başlamıştır.

Ocak 2017'de Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından erişime engellenmiştir (evrensel.net, 2017). Ancak bu satırların yazıldığı tarihte (Nisan 2019) haber sitesi yayınına ozguruz1.org web adresinden devam etmektedir.

Ruşen Çakır'ın 2015'te Periscope üzerinden yayınlarını yaptığı *Medyascope.tv* de alternatif medya kuruluşları arasındadır. *Habertürk*'ün 2016'da Çakır'ın işine son vermesinin ardından bu alandaki faaliyetlerini daha da artıran *Medyascope.tv*, okurlarına/izleyicilerine ulaşmayı başarmıştır. *Medyascope.tv* üzerinden siyaset, ekonomi, toplum, kültür ve spor alanlarında gerçekleştirilen programlar, eleştirel perspektifle ulusal ve uluslararası gündemi değerlendirmesi bakımından ilgi çekicidir. *Medyascope.tv*, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) "2016 Özgür Medya Öncüsü" ödülünü; 2017'de Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) ve TV5 Monde tarafından verilen "Basın Özgürlüğü Ödülü"nü almıştır.

Son yıllarda sayısı artan alternatif medya organlarına gazeteci Merdan Yanardağ'ın kurduğu ve genel yayın yönetmenliğini yaptığı *ABC Gazetesi* ve Telel TV; yurttaş haberciliği yapan dokuz8HABER, sendika.org, Artı TV ve KRT TV gibi sayılarını çoğaltabileceğimiz kuruluşlar örnek gösterilebilir. Bu mecrada artan örnekler, AKP'nin oluşturduğu ya da kontrol altına aldığı medyanın karşısına alternatifinin çıkarılabildiğini göstermektedir. Bu durum, iktidarın veya egemen sınıfın sesini yeniden üreten medya kadar, iktidara direnen muhalefetin de sesinin üretildiği mecralar olduğunu göstermektedir. Buradan yola çıkarak ve toplumsal sınıflar arasındaki hegemonya mücadelesinin sürekliliğini vurgulayan Hall'ü (1994) takip ederek, biz de şöyle söyleyebiliriz: İktidar ve toplumsal muhalefet arasındaki hegemonya mücadelesi sürekli devam etmektedir ve alternatif medya, muhalefetin hegemonya mücadelesindeki silahlarından biricik olanıdır.

Temeldeki Sarsıntılar

Bu bölümün son başlığı altında, kurulmakta olan tarihsel blokun temel yapısında yaşanan sarsıntılara göz atacağız. Bu dönemde politik toplum-temel yapı arasında yaşanan gelişmeler, birincinin ikinciyi etkilediği bir süreci kapsamaktadır. Şöyle ki; politik toplumda iktidarın geçirdiği sarsıntılar, temel yapıda yer alan ve üretim araçlarına sahip birçok kuruluşun iktidar tarafından cezalandırılmasının veya 2016 sonrası görüldüğü üzere, bu kuruluşların temel yapıdan tamamen tasfiye edilmesinin nedenidir.

Bu gelişmeler, Gramsci'nin "tarihsel blok" yaklaşımında öne sürdüğü temel yapı-üstyapı arasındaki organik ve birbiriyle etkileşime dayanan ilişkileri doğrular niteliktedir. Derek Sayer'in de temel yapıyı "... genelde kabul edilenden çok farklı –ve çok daha geniş– bir toplumsal ilişkiler bütünü" (2011: 93) olarak tanımlaması, bizce bu bölümün temel tezini destekler. Yine Marx'ın eserlerinde yapıların, toplumsal ilişkiler bütünü içindeki parçalar olduğunu ve birbirleriyle bu bütünlük içinde etkileşime geçtiklerini okumaktayız. Örneğin Marx'ın 1847 yılında kaleme aldığı *Felsefenin Sefaleti* adlı eserinde mülkiyeti ve mülkiyet ilişkilerini tanımlaması, tam da bu bütüncül perspektifi göstermektedir. Burada Marx, mülkiyetin toplumsal ilişkilerden ayrı olarak incelenmesini metafizik bir yaklaşım olarak değerlendirmiş ve mülkiyetin ancak toplumsal ilişkilerin içinde anlaşılabileceğini vurgulamıştır:

> Her tarihsel çağda mülkiyet, değişik biçimlerde ve birbirlerinden tümüyle farklı toplumsal ilişkiler içinde gelişmiştir. Demek ki, burjuva mülkiyetini tanımlamak, burjuva üretimin tüm toplumsal ilişkilerinin açıklanmasından başka bir şey değildir. Mülkiyeti, sanki bağımsız bir ilişki, ayrı bir kategori, soyut ve ölümsüz bir düşünceymiş gibi tanımlamak, metafiziğin ya da hukukun kuruntusundan başka bir şey olmaz (Marx, 2011: 152).

Marx'ın mülkiyeti tanımlarken bütünsel ilişkileri işaret etmesinin, 2013 sonrası Türkiye'de temel yapıda yaşanan gelişmeleri incelemek bakımından önemli bir imkân sunduğunu düşünmekteyiz. Marx'ın, mülkiyeti toplumsal ilişkilerin bütününde ve bu bütün içinde yaşanan değişimlerde araması gibi, biz de temel yapıda gerçekleşen tasfiyeleri toplumsal ilişkilerin bütünlüğü içinde ve üstyapı uğrağı olan politik toplumdaki gelişmelerle ilişkilendirerek açıklayacağız. Dolayısıyla tarihsel blok içindeki yapıların ve uğrakların birbirleriyle etkileşime dayanan ilişkisini, Türkiye ve AKP örneği üzerinden açıklamak temel amacımız.

2013 yılında Gezi Direnişi ile sarsılan iktidar, politik toplum uğrağının kendine sağladığı olanaklarla temel yapıya müdahalenin perdesini açmıştır. Bu dönemde TÜSİAD'da temsil edilen Batıcı-laik burjuvazi ile AKP arasındaki ilk gerilim, Gezi Direnişi esnasında Boyner Holding Yönetim Kurulu Başkanı Cem Boyner'in Taksim Meydanı'nda "ne sağcıyım ne solcu, çapulcuyum çapulcu"[32] pankartı açmasının ardından yaşanmıştır. AKP lideri Erdoğan, Ankara'da gerçekleştirdiği mitingde Cem Boyner'in pankartı ile ilgili Boyner Grubu'nu hedef alan şu açıklamayı yapmıştır:

> Şimdi bakıyorum, bir tanesi çıkmış, "ne sağcıyım, ne solcu çapulcuyum çapulcu" diyor. Hayırlı olsun. Sevgili kardeşlerim, sakın bu çapulcuları da ihya etmeyin ha. Bunları ihya etmeyin. Biliyorsunuz bunlar yıllarca bu milletin sırtından geçindiler. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi? Dolayısıyla bu millete hakaret edenlere haddini bildirmek bu milletin görevidir (t24.com, 2013).

Erdoğan'ın Boyner'i hedef alan açıklamalarından sonra grubun borsadaki hisseleri yüzde 3,8 oranında düşerken, bu açıklama sonrası AKP-TÜSİAD mücadelesi derinleşmiştir. AKP,

32 Erdoğan'ın Gezi Direnişi'ne katılan eylemciler için kullandığı "çapulcu" sözcüğü, direniş esnasında ve sonrasında eylemciler tarafından kullanılmıştır. Hatta eylemciler ve eyleme destek verenler tarafından, direnişin 10. gününde Çapul TV kurulmuştur.

Gezi Direnişi'yle başlayan sarsıntının faturasını, Türkiye'nin en önemli gruplarından biri olan Koç Holding'e kesmiştir. Gezi Direnişi esnasında eylemcilerin Koç Grubu'na ait Taksim Divan Oteli'ne sığınması, grubun hedef alınmasının nedenidir. 20 Temmuz 2013 tarihinde, mahkeme kararı ile maliye müfettişleri ve polis ekipleri tarafından Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.'ye (TÜPRAŞ) vergi ve kaçak akaryakıt denetimi yapılmıştır. Koç Holding'e ait ve Türkiye'nin en değerli şirketi olarak gösterilen TÜPRAŞ'a yapılan baskını, grubun bünyesinde bulunan Opet, Aygaz ve Türk Otomobil Fabrikaları A.Ş. (TOFAŞ) izlemiştir. Çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen Doğan Grubu'na kesilen vergi cezalarını anımsatan bu gelişme, AKP'nin politik toplumda elde ettiği (maliye, polis, yargı gibi) mevzilere dayanarak temel yapıya müdahalesini gösterir.

Türkiye'nin en önemli sermaye grubu Koç Holding'in şirketlerine yönelik baskınlar, diğer sermaye gruplarının AKP çizgisine yaklaşmasına yol açmıştır. AKP, böylece mali baskın ve vergi cezası uygulamalarıyla Batıcı-laik burjuvazinin bir kısmını (Demirören Grubu, Ciner Grubu vb.) kendi döneminde güçlendirdiği burjuvazinin yanına çekmiş, bu durum temel yapıda iktidarın politikalarını eleştirebilen burjuvazinin sesinin kısılmasına neden olmuştur.

Türkiye burjuvazisi üzerinde iktidarın uyguladığı baskılara yakından bakacak olursak; 2013 yılında TÜPRAŞ'ta gerçekleştirilen denetimlerin sonucunda, 2015 yılında şirkete 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 hesap dönemleri için 65,6 milyon lira vergi aslı; 94,4 milyon lira vergi ziyaı cezası olmak üzere toplamda 160 milyon lira ceza kesilmiştir (haberler.com, 2015). Grubun diğer şirketi TOFAŞ'a, 2008-2010 yılları için 67,5 milyon lira; 2010-2012 yılları için de 19,8 milyon lira olmak üzere gecikme cezaları hariç toplamda 87,3 milyon lira ceza verilmiştir (milliyet.com.tr, 2014).

Koç Grubu'na verilen bu vergi cezaları haricinde grubun kamudan aldığı ihalelerin iptali de baskının bir başka yöntemidir.

Örneğin Koç Holding'e bağlı RMK Marine şirketinin, Ocak 2013'te 1 milyar 150 milyon Avroya aldığı Türkiye'nin ilk milli savaş gemisi (MİLGEM) ihalesi, Başbakanlık tarafından Ağustos 2013'te iptal edilmiştir (odatv.com, 2013). Bu iptal kamuoyunda AKP'nin Koç Holding'e kestiği ilk ceza olarak yorumlanmıştır. Koç Grubu'na kesilen cezalar ve iptal edilen MİLGEM ihalesi, AKP'nin politik toplumdaki gücünü ve baskısını, sarsıntılar esnasında sadece sivil topluma değil, temel yapıya da yönelttiğini göstermektedir.

Gezi Direnişi'nin yarattığı sarsıntının ardından Boyner Grubu'nu hedef gösteren, Koç Grubu'nun şirketlerine maliye ve polis baskınlarıyla, vergi cezalarıyla ve iptal edilen ihalelerle baskı uygulayan AKP, 17-25 Aralık yolsuzluk operasyonlarının ardından Gülen Cemaati'ne bağlı grupları hedef tahtasına oturtmuştur. 17 Aralık operasyonunun hemen ertesinde, Cemaat'e yakın Akın İpek'e ait Koza-İpek Grubu'na seslenen Erdoğan, bahsi geçen operasyonların hükümete yönelik olduğunu belirterek Koza-İpek Grubu'nun elindeki maden ruhsatlarının iptal edileceğini ima etmiştir:

> Bu süreçten, daha öncekilerde olduğu gibi, yine güçlenerek çıkacağız. Yolsuzluk iddiaları önemlidir, elbette soruşturulacaktır ama işin bir de öbür boyutu var. Bu, hükümete yönelik bir operasyondur. Yarınki Karadeniz gezimde yapacağım konuşmaları iyi takip edin. Bu işin arkasında, yurtiçinde-dışında, kimler var, piyonları kimler, hepsini açıklayacağım. Savcı, yok "Marmaraymış", yok "ruhsat niye verdin" diye operasyon yapıyor. "Yok burası yeşil alan, yok burası imarlı mı" diye operasyon yapıyor. Savcı savcılığını yapsın, sen imar müdürü müsün ki, nereden bileceksin bunları. Bu savcı orada burada, bunlardan öç alacağım, deyip duruyormuş. [Bazı gazete ve televizyonların yayınlarını eleştirerek] Bunların maden ruhsatları ellerinden alınınca bas bas bağırıyorlar. Altın ağalığı yaparken iyiydi. Bunların hepsini açıklayacağım (akşam.com.tr, 2013).

Erdoğan'ın bu açıklamasından sonra, Ocak 2014'te, Koza Altın'ın Bergama Kozak Yaylası'ndaki Çukuralan Madeni'nde üretim, İzmir İl Özel İdaresi tarafından durdurulmuştur. Yine Koza Altın'a bağlı, Eskişehir'deki Kaymaz İşletmesi'nin açık ocak faaliyeti Sivrihisar Kaymakamlığı tarafından; Gümüşhane'deki Mastra Altın Madeni'nin faaliyetleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından durdurulmuştur (cumhuriyet.com.tr, 2014). Merkezî ve yerel yönetimlerin aldığı bu kararların Erdoğan'ın açıklamalarından bağımsız olduğu düşünülemez çünkü durdurma kararları, AKP liderinin konuşmalarının hemen ardından uygulanmıştır.

Ekim 2015'te, AKP ve Cemaat sermayesi arasındaki mücadele daha da sertleşmiş, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın talebi üzerine Koza İpek Holding'e ait 22 şirketin yönetimine el koyularak kayyum atanmıştır.[33] Kasım 2015'te ise Gülen Cemaati'ne yakın Kaynak Holding'e el koyulmuş[34] ve holdinge

33 Koza İpek Holding'in el koyulan şirketleri arasında şunlar vardır: Anadolu Maden Arama ve Sondaj A.Ş., Konaklı Metal Madencilik ve Sanayi A.Ş., Bugün Televizyonu ve Radyo Prodüksiyon A.Ş., Yaşam Televizyon ve Yayın Hizmetleri A.Ş., Koza Prodüksiyon ve Ticaret A.Ş., Rek-tur Reklam ve Pazarlama Ticaret Şirketi, İpek Online Bilişim Hizmetleri Limited Şirketi, Koza İpek Tedarik Danışmanlık Araç Kiralama Ticaret A.Ş., Az İpek Danışmanlık Proje Reklam ve Organizasyon İşleri Ticaret A.Ş., BBB İpek Danışmanlık Reklam ve Organizasyon Hizmetleri Ticaret A.Ş., ATP İnşaat ve Ticaret A.Ş., Koza İpek Basın ve Basın Sanayi Ticaret A.Ş., ATP Koza Gıda Tarım ve Hayvancılık A.Ş., ATP Koza Turizm ve Seyahat Ticaret A.Ş., ATP Havacılık ve Ticaret A.Ş., Koza İpek Sigorta Hizmetleri Aracılık A.Ş., Atlantik Eğitim Yayın Taş Bilgisayar Ticaret A.Ş.

34 Kaynak Holding'in el koyulan şirketleri şunlardır: Kaynak Holding AŞ, Sürat Sigorta Aracılık Hizmetleri LTD. ŞTİ., Sürat Turizm Organizasyon Hizmetleri ve TİC. A.Ş., Nüans Turizm Tanıtma ve Reklamcılık A.Ş., Çağlayan Basım Yayın Dağıtım Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş., Işık Yayın Ticaret A.Ş., N-T Kitap Kırtasiye Büro Malzemeleri Pazarlama ve Turizm TİC. A.Ş., Sürat Eğitim Araçları ve Büro Mobilya Sistemleri A.Ş., Sürat Basım Yayın Reklamcılık ve Eğitim Araçları Sanayi TİC. A.Ş., UTT Yayıncılık ve Eğitim Gereçleri Ticaret A.Ş., Gökkuşağı Pazarlama Dağıtım ve Ticaret A.Ş. Sürat Kargo Lojistik ve Dağıtım Hizmetleri A.Ş., Sürat Lojistik A.Ş. Sentries Telif Lisans A.Ş., Sürat Bilişim Teknolojileri Sanayi TİC. A.Ş., Venero Bilişim Sanayi ve TİC. LTD. Şirketi, İtina Gıda İçecek ve Temizlik Malzemeleri Sanayi TİC. ve Pazarlama A.Ş., Baran Tarım ve Hayvancılık Sanayi TİC. A.Ş.

ait 19 şirket, bir vakıf ile bir derneğe kayyum atanmıştır. Politik toplumda yaşanan 17-25 Aralık operasyonlarının etkisi, böylece, AKP-Cemaat sermayesi arasındaki mücadeleyi tetiklemiş ve AKP, Cemaat sermayesini temel yapıdan süpürmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmelerin 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminin öncesinde yaşandığını hatırlatmakta fayda var; zira 15 Temmuz'un ardından Cemaat sermayesinin üzerine gitmede belirli bir meşruiyet kazanan AKP'nin, 15 Temmuz öncesinde temel yapıda uyguladığı baskı ve tasfiyeler, 15 Temmuz sonrasını aratmayacak niteliktedir.

Yine de belirtmek gerekir ki, 2016 sonrası, Cemaat sermayesi için daha kritik hâle gelmiştir çünkü iktidar, Cemaat sermayesini tasfiye imkânını asıl olarak 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminin ardından ilan ettiği OHAL ile elde etmiştir. 1 Eylül 2016 tarihinde yayımlanan 674 Sayılı KHK ile "FETÖ/PDY terör örgütlerine aidiyeti, iltisakı veya irtibatı nedeniyle kayyum atanan/atanacak şirketlerdeki kayyumluk görev ve yetkilerinin TMSF'ye devredilmesine" karar verilmiş ve aynı KHK ile söz konusu şirketlerin satış ve tasfiyesine ilişkin hükümler düzenlenmiştir (İHOP Güncellenmiş Durum Raporu, 2018: 35). Bu durum, kendini, 2016 sonrası birçok Cemaat şirketine kayyum atanması veya kapatılan şirketlerin varlıklarının Hazine'ye devredilmesi sürecinde açıkça göstermiştir. Tablo 15'te askerî darbe girişimi sonrası farklı tarihlerde kayyum atanan şirketler yer almaktadır.

TABLO 15

15 TEMMUZ 2016 SONRASI TMSF TARAFINDAN EL KOYULAN HOLDİNGLER/GRUPLAR

HOLDİNG/GRUP	HOLDİNGE/GRUBA BAĞLI ŞİRKETLER
Boydak Holding	İstikbal, Mondi, Bellona, Boyçelik, Boydak Enerji, Boypaş, Boyser, Boyteks, Doğa, Deco Aksesuar, Hes Kablo, Erciyes Çelik Halat, İspaş, Serko, Sunset, Boyhes vd.
Alfemo A.Ş.	Alfemo Mobilya
Güllüoğlu Gıda San. A.Ş.	Faruk Güllüoğlu Baklava
Sönmez Holding	Sönmez-Koç Oto, Sönmez Enerji, Sönmez Gayrimenkul, Kent Meydanı AVM, AS Merkez AVM
Eroğlu Holding	Colin's, Loft, Mexx, DNM Eroğlu, Eroğlu Gayrimenkul, Eroğlu Giyim Sanayi A.Ş., ERS Örme vd.
Aydınlı Grup	Vadi İstanbul, Koru Florya, Pierre Cardin/Türkiye, U.S. Polo/Türkiye vd.
Naksan Holding	Royal Halı, Atlas Halı, Royal BCF, Naksan Teknoloji, Naksan Enerji, Adularya Enerji, Naksan Plastik, Verimli Plastik, Nakpilsa Dokuma
Akbulut Grup	Akbulut Tekstil, Orta Doğu Tekstil, Bj Tekstil, Tarım İnşaat, Global Denim, Oden Enerji, Ertür Mühendislik, Aksüt
Delphin Otelcilik	Delphin otelleri
Küçükbay Grup	Orkide Yağları, Hakbay Gıda, Papiks Plastik, Liman Gayrimenkul, İTM Gayrimenkul, Salhane Emlak, Reka Bitkisel Yağlar vd.
Kavuklar Holding	Gediz Üniversitesi, Bayraklı Tower, Ege Suits vd.
Kırmızıtaş Holding	Kırmızıtaş Otomotiv, APİ Kapak, Kırmızıtaş Sigorta, Kırmızıtaş Beton, Kırmızıtaş İnşaat, Kırmızıtaş Yapı-Market

Yukarıdaki tablo, OHAL sonrası Cemaat sermayesinin KHK ile tasfiyesinin boyutunu göstermektedir. Bu dönemde sadece Cemaat'e ait holdingler tasfiye edilmemiş, bu holding veya grupların üye olduğu dernek ve iş örgütleri de kapatılmıştır. OHAL kapsamında çıkarılan 667 Sayılı KHK ile TUSKON'a bağlı Anadolu İş Adamları Federasyonu (ANFED), Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu (MARİFED), Ege ve Batı Akdeniz Sanayici ve İşadamları Federasyonu (ESİDEF), Karadeniz Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (KASİF), Doğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu

(DASİDEF), Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (ANSİDEF), Güneydoğu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (GÜNSİAF) ile bu federasyonlara bağlı 188 dernek kapatılmıştır (sabah.com.tr, 2016).

Bu başlık altında sergilenen gelişmeler, 2013-2018 döneminde politik toplumdaki krizlerin temel yapıdaki karşılığını gösterir. 2013 yılından başlayarak politik toplumda yaşanan bir dizi kriz, temel yapıda üretim araçlarını elinde bulunduran holding/grupların sarsılan iktidar tarafından hedef alınmasına neden olmuştur. Gezi Direnişi ile başlayan süreçte, Koç Grubu örneğinde gördüğümüz gibi, iktidar önce Batıcı-laik burjuvazinin temsilcilerinin üzerine gitmiş ve birbirinden farklı yöntemlerle (vergi cezası, ihale iptali, hedef gösterme vb.) TÜSİAD'da temsil olunan burjuvazinin bir kısmını yanına çekebilmiş, açıkça yanına çekemediklerini sindirmiştir (Buğra, 2015). Türkiye'nin en büyük sermaye gruplarının baskı, tehdit ve cezalandırmalarla karşılaşması, iktidar tarafından toplumun her kesimine verilen bir mesaj olarak değerlendirilebilir. Sermaye grupları üzerinden bu mesajı alanların, iktidarla kurdukları ilişkilerde daha dikkatli olmaya özen gösterdikleri düşünülmelidir.

17-25 Aralık süreci de politik toplum kaynaklı başka bir krizi ifade etmektedir. 17-25 Aralık yolsuzluk operasyonlarının ardından, iktidarın hedefi Gülen Cemaati'nin sermayesidir. Türkiye'de uzun yıllardır sermaye birikimini devam ettiren ve 2002'den sonra, AKP ile birlikte bu birikimi daha da artıran Cemaat, Aralık 2013 ve özellikle 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişiminin ardından neredeyse bütün birikimini sadece birkaç yıl içinde kaybetmiştir.

AKP tarafından sermaye gruplarına kesilen cezalar, yöneltilen tehditler ve tasfiyeler tarihsel blok içindeki yapı ve uğrakların birbirleriyle olan bütünleşik ilişkisini açığa çıkarmaktadır. Temel yapıyı, diyalektik Marksizme uygun olarak, toplumsal ilişkilerin bütünü çerçevesinde değerlendirirsek bu alanda gerçekleşen

dönüşüm anlam kazanmaktadır. Politik toplum ve sivil toplumda gerçekleştirdiği mevzi savaşları neticesinde bu uğraklardaki gücünü pekiştiren AKP, temel yapıyı da dönüştürmeyi başarabilmiştir. Burada açıkça üstyapı uğrağı olan politik toplumun, temel yapıyı değiştirdiğini görmekteyiz. Bu durum Gramsci'nin "tarihsel blok" yaklaşımının güncelliğini de kanıtlar.

Elinizdeki kitabın buraya kadarki bölümlerinde, 16 yıllık AKP iktidarının temel yapı, sivil ve politik toplum uğraklarındaki mücadelesine ve buralarda gerçekleştirdiği dönüşümlere değindik. Çalışmanın sonraki bölümünde, bahsedilen sürecin medyaya, medya söylemlerine ve evrensel gazetecilik ilkelerine yansımasını göstermeye çalışacağız. Böylece toplumun her parçasında yaşanan değişimlerin söylem üzerindeki etkilerini tartışmaya açacağız. Amacımız, bu sayede çalışmaya bütünsel bir nitelik kazandırmak.

Vaka

Çalışmanın bu bölümünde, hükümet yanlısı bir forma bürünen Türkiye medyasının seçilen gazeteler üzerinden ideoloji çözümlemesini yapacağız. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekilli Genel Seçimi[1] sürecinde belirlenen gazetelerin haberlerindeki ideolojik yaklaşım, gazetecilik meslek ilkelerinin Türkiye medya ortamında ne hâlde olduğunu da gösterecektir. Böylece dört bölümlük bu çalışma bittiğinde, 2002 yılından bu yana medyanın hem mülkiyet ve kontrol yapılarında, hem de ideolojik konumlanma ve meslek ilkelerinde geçirdiği değişimi açıklamış olacağız. Bu bölümde, erken seçimin Erdoğan tarafından ilan edildiği 18 Nisan 2018 tarihinin ertesinden (19 Nisan 2018) başlayarak YSK'nın resmî sonuçları açıkladığı 4 Temmuz 2018 tarihine kadar, *Sabah*, *Milat* ve *Hürriyet* gazetelerinin[2] toplamda 77 günü kapsayan 231 nüshasını inceledik. Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Şubesi'nin arşivinden elde ettiğimiz gazetelerin, toplamda 34 haberini çözümledik ve örnekleri, amaçsal örneklem seçim tekniği ile belirledik.

Çalışmada *Sabah*'ın diğer iki gazeteye göre AKP ve Erdoğan'a ideolojik desteği daha çok verdiğini gözlemledik. *Sabah*'ın propagandaya varan yayınlarının ardında iktidarla kurmuş oldu-

1 16 Nisan 2017'de gerçekleştirilen referandum ile kabul edilen anayasanın cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ilişkin maddeleri, 24 Haziran seçimleriyle birlikte yürürlüğe girmiştir.

2 Araştırma için neden bu gazetelerin seçildiğine çalışmanın girişinde değinilmiştir; ancak yine de hatırlatmakta fayda var: AKP'nin medya politikalarında güttüğü üç önemli stratejiden bahsetmiştik. Bunlar; *fethetme*, *zapt etme* ve *teşkil etme* stratejileriydi. Çalışma, *Hürriyet*'i zapt edilen; *Sabah*'ı fethedilen; *Milat*'ı teşkil edilen medya kuruluşları olarak görmektedir.

ğu ekonomi-politik ilişkinin yattığını düşünmekteyiz. Önceki bölümlerde değindiğimiz gibi, *Sabah*'ın kurumsal varlığı 2007 yılından itibaren iktidarın kaderiyle bütünleşmiş, bu da *Sabah*'ı AKP'nin propaganda aygıtına çevirmiştir. *Milat*, seçimler öncesi, *Sabah*'tan sonra AKP ve Erdoğan'a ideolojik destek bakımından ikinci sıradadır. Bunun nedeni olarak *Milat*'ın yeni kurulan bir gazete olması ve buna paralel, muhabir ağının *Sabah*'ınki kadar yaygın olmaması gösterilebilir. *Milat*, haberlerini daha çok ajanslardan çeken bir yapıya sahiptir. İmkânları sınırlı olsa da, *Milat*'ın da 24 Haziran seçimleri öncesi ve sonrasındaki yayınlarının propagandaya varır nitelikte olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Her iki gazetenin de siyasal iktidarla kurduğu partikülarist ilişkinin haber yapım sürecindeki boyutlarını analiz kısmında detaylıca inceleyeceğiz.

Hürriyet gazetesi, bu iki yayın organına göre seçimler öncesi daha dengeli bir yayın politikası izlemiştir. *Hürriyet*, muhtemelen propagandadan ziyade, Erdoğan'ı ve AKP'yi ön plana çıkarmaya, diğerlerini geri plana atmaya odaklanmıştır. Bu durum, gazetenin eleştirel yaklaşımını bütünüyle tasfiye etmiş ve yeni el değiştiren gazete, propaganda aygıtı olmak yerine, iktidar karşısında sorun çıkaran bir pozisyonda olmaktan kaçınmayı uygun görmüştür. Dolayısıyla *Hürriyet*'in 2018'in ilk aylarında el değiştirmesi gazetenin eleştirel yaklaşımını yitirmesinin önemli nedenlerinden biridir. *Hürriyet*'in kurumsal yapısındaki bu değişimin, gazeteyi muhalefete yer vermeyen/veremeyen bir noktaya sürüklediği söylenebilir. *Hürriyet* bu dönemde muhalefetin söylem çeşitliliğini kısarak, genel olarak iktidarın sesini açan bir görünümdedir. Bu anlamda gazetenin seçimler öncesindeki yayın politikası, propaganda yapmaktan ziyade iktidarın haberlerine daha çok yer ve öncelik vermektir. Tablo 16'da *Hürriyet*'in 19 Nisan-23 Haziran 2018 tarihleri arasındaki ilk sayfa seçim haberlerinin partilere göre dağılımını veriyoruz. Bu tabloya seçim günü ve sonrasındaki haberleri dâhil etmedik; bunun nedeni

yaklaşan seçimlerde gazetenin yukarıda anlatılan pozisyonunun daha net anlaşılacağı düşüncesidir.

TABLO 16

19 NİSAN-23 HAZİRAN 2018 HÜRRİYET SEÇİM HABERLERİ VE PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI

HABER SAYISI	AKP	MHP	CHP	İYİ PARTİ	SP	HDP	VATAN PARTİSİ
196	85	16	61	22	7	1	4
%100	%43,36	%8,16	%31,12	%11,22	%3,57	%0,51	%2,04

Tablo 16'da gösterdiğimiz yayın politikası, birkaç noktasıyla ilgi çekicidir. İlk olarak *Hürriyet*, yukarıda anlattığımız şekilde AKP ve Erdoğan'a seçimler öncesi daha fazla yer vermiştir. İkincisi, gazete, CHP dışındaki muhalefeti neredeyse görmezden gelen bir yayın politikasına sahiptir. Yaklaşan seçimlerde cumhurbaşkanı adayı gösteren ve milletvekili seçimlerine katılan, bunun ötesinde parlamentonun üçüncü büyük partisi olan HDP'nin ilk sayfada sadece bir haberinin olması gazetecilik mesleği açısından şaşırtıcıdır. 2015 sonrası HDP'nin iktidar koalisyonu tarafından "şeytanlaştırıldığı" bir gerçektir, kanaatimizce *Hürriyet*'in bu yayın politikasının ardında, ülkedeki siyasi iklim belirleyicidir. Gazete, seçimler öncesi bu siyasi iklimden kendine pay çıkarmış ve yayın politikasını bu doğrultuda güncellemiştir. Tabii bu durum, hem siyasi iklimi hem de yasal bir partinin şeytanlaştırıldığı siyasi ortamı yeniden üretmiştir. Dikkat çekeceğimiz üçüncü nokta, *Hürriyet*'in ilk sayfasında CHP'nin yüzde 31,12'lik görünürlüğüdür. Bu araştırmacıyı/okuru ilk bakışta şaşırtsa da durum biraz farklıdır; çünkü CHP, gazetenin ilk sayfasında AKP'ye kıyasla daha küçük fotoğraf ve alanlarla temsil edilmiştir. Bu da bizi, yüzde 31,12'lik görünürlüğe rağmen CHP'nin gazete yayın politikasında geri plana itildiği gerçeğine götürmektedir; ki benzer şeyi İyi Parti için de söyleyebiliriz. Bu politikalarla CHP ve İyi Parti'yi, görünürlüğün kendisi açısından HDP, SP ve Vatan Partisi'nin yanına çekebiliriz.

Hatırlanacağı üzere, çalışmanın girişinde eleştirel söylem analizini, Thompson'ın *meşrulaştırma*, *gizleme*, *birleştirme*, *parçalama* ve *şeyleştirme* olarak adlandırdığı ideoloji kipleri üzerinden yapacağımızı belirtmiştik. Analize geçmeden önce söylemek gerekir ki, bu kiplerin gazeteler tarafından kullanılma durumu ve oranı birbirinden farklıdır. Örneğin *Sabah* ve *Milat* yukarıdaki kiplerden sırasıyla *meşrulaştırma*, *birleştirme*, *gizleme*, *parçalama* ve *şeyleştirme* kipine yönelmişken; *Hürriyet*, daha çok *gizleme* ve *meşrulaştırma* üzerinden yayın yapmıştır. Kipler üzerinden farklılaşan gazete yayınlarında *Sabah* ve *Milat* propaganda niteliğinde haberlere yer vermiş, *Hürriyet*'te ise muhalefetin sesini kısma üzerine kurulan yayın politikası etkili olmuştur. Bu kısa girişin ardından, bu gazetelerde yer alan ideoloji kurgusunu daha ayrıntılı bir şekilde incelemeye geçebiliriz.

Yeni Sistemin Meşrulaştırılması

Burada bahsi geçen gazetelerin haber metinlerinde, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi'nin meşrulaştırılmasını araştıracağız. Meşrulaştırma kipinin rasyonelleştirme, evrenselleştirme ve anlatı oluşturma stratejilerinden her üçüne de rastladığımızı belirterek, gazetelerin erken seçimi ve yeni sistemi meşrulaştırmasının, AKP iktidarını ve Erdoğan'ı da kapsayarak ilerlediğini ileri sürmekteyiz. Bu minvalde gazeteler, yeni sistemin başarısını ancak AKP ve Erdoğan'ın başarılı olması koşuluna dayandırmış, bu ise haber metinlerinin hem yeni sistemi hem de AKP iktidarını ve Erdoğan'ı meşrulaştıran bir özellik taşımasına neden olmuştur.

Thompson'a göre (2013: 79), toplumsal hayatta mevcut tahakküm ilişkilerinin "meşru, yani adil ve desteklenmeye değer olarak temsil edilmesine" dayanan meşrulaştırma stratejisi, kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla; toplumsal ilişki veya kurumu savunmaya ya da haklı çıkarmaya yönelik işleyen ras-

yönelleştirme stratejisi, bazı kişilerin çıkarlarına hizmet eden kurumsal düzenlemeleri herkesin çıkarına hizmet ediyormuş gibi gösteren evrenselleştirme stratejisi, şimdiki zamanı ebedî ve üzerine titrenen bir geleneğin parçası olarak ifade eden anlatı oluşturma stratejisidir (Thompson: 2013: 79-80). İncelenen gazete haberlerinde, Thompson'ın tanımladığı stratejilerin tümüne rastlamış bulunmaktayız.

Gazetelerde 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekilli Genel Seçimi'nin, dolayısıyla cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin meşrulaştırılması şu öğeler aracılığıyla örülmüştür: istikrar, ekonomik kalkınma, terör ve terörle mücadele, AKP'nin geçmiş dönem icraatları, gelecek güvencesi, Eski Türkiye-Yeni Türkiye karşıtlığı ve AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın karizması. Birbirleriyle ilişkili bu öğeler, istikrar ve ekonomik kalkınma söylemi üzerinden AKP ile birlikte Türkiye'nin gelecekte müreffeh ve dünya liderliğine oynayacak bir ülke hâline geleceğini kurgulamışken, terör ve terör örgütleriyle mücadele söylemi milliyetçi öğelerle desteklenerek AKP'nin milliyetçi-muhafazakâr yönünü ortaya koymuştur. Ancak yukarıdaki tüm öğelerin merkezini, 24 Haziran seçimlerinin Türkiye'nin geleceğini ve hatta varlığını etkileyecek bir önemde olduğu iddiası oluşturmuştur. Bu anlamıyla 24 Haziran seçimleri ya Türkiye'nin önünü açarak onu dünya liderliğine oynayan ve istikrarlı bir ülke konuma itecek ya da var olan istikrarını da bozarak "dış destekli terör örgütleri"nin amaçlarını gerçekleştirdiği bir noktaya sürükleyecektir. Özelikle *Sabah* ve *Milat* gazetelerinin, AKP ve Recep Tayyip Erdoğan'ın seçimlerde elde edeceği başarı ile Türkiye'nin kaderini birbirine bağlaması, gazete haberlerinde yer alan ideolojik kurgunun bir ayağıdır.

AKP'nin elde edeceği seçim sonucunu Türkiye'nin kaderine bağlayan söylemin örneğini, erken seçimin ilan edildiği 18 Nisan 2018'in ertesi günü *Milat*'ın ilk sayfasında açıkça görebiliriz:

Milat'ın 19 Nisan 2018 tarihli manşeti

Milat gazetesinin 19 Nisan 2018'deki "Tarihî Gün 24 Haziran" manşeti ve "Türkiye'yi Küresel Güç Hâline Getirecek Yeni Sistem 2 Ay Sonra" cümlesiyle kurulan üst başlığı,[3] gazetenin 24 Haziran'da yapılacak seçimlere bakışını ortaya koymaktadır. *Milat*'a göre 24 Haziran, Türkiye siyasetinin ve toplumunun istiklale ulaşması için atlaması gereken önemli bir eşiktir. Seçimler ve seçimlerin öne alınması, gazete açısından Türkiye'yi kaosa sokmaya çalışan ve desteğini daha çok Batı'dan alan gruplara veya terör örgütlerine de verilecek bir yanıttır. *Milat*'a göre seçimler neticesinde yürürlüğe girecek cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, Türkiye'yi küresel sistemde bir güç hâline de getirecektir ki, gazetenin en önemli ideolojik kurgusunu da bu iddia oluşturmaktadır. Türkiye yönetim sisteminin iyiden iyiye merkezileşmesi, dolayısıyla yürütmeyle ilgili alınacak kararların tek elden ve hızlıca uygulanması, gerek içeride, gerekse dışarıda Türkiye üzerine oynanan oyunları bozacaktır. Gazetenin 19

3 *Milat*, "Tarihî Gün 24 Haziran", 19.4.2018: 1.

Nisan 2018'de yayımlanan ilk sayfasında, Suriye'de yaşanan iç savaşın cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini gerekli kıldığına dair attığı "Suriye'deki Hadiseler" başlığı, bu yaklaşımı ortaya koymaktadır. Haber, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'ye sirayet etmemesinin tek koşulu olarak, Türkiye'de merkezî yönetimin güçlendirilmesini görmektedir. Merkezî yönetim sisteminin güçlendirilmesi ise, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile mümkün olacaktır.

Milat'ın 24 Haziran seçimlerini Türkiye'nin önünü açacak bir tarih olarak değerlendirmesi ve gazetenin yeni sistemin, Türkiye'nin küresel aktör olma yolundaki engelleri aşmasını sağlayacağını iddia etmesi, 24 Haziran seçimlerinin ve yeni sistemin haber metinleri çerçevesi içinde meşrulaştırılmasına örnek gösterilebilir. *Milat*'ın haber metinlerinde, Türkiye'nin karşılaştığı iç ve dış tehlikelerin geldiği boyutun 24 Haziran seçimlerini ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini zorunlu kıldığı belirtilmiş ve bu yolla seçimlerin ve yeni sistemin rasyonelleştirilmesi amaçlanmıştır. Yine "Akın akın teslim oluyorlar" ve "3 bin fetöcü daha" başlıkları da rasyonelleştirme çerçevesinde düşünülebilir; zira bu başlıklar, iktidarın terörle mücadelede başarılı olduğunu vurgulayarak manşeti desteklemektedir. Burada okura verilmek istenen mesaj şudur: Terörle başarılı bir şekilde mücadele eden Erdoğan'ın seçilmesi, Türkiye'nin önünü açacak önemli bir gelişmedir.

Seçimlerin ve başlayacak yeni sistemin bütün Türkiye'nin önünü açacağını haber metinlerinde dile getiren *Milat*, aynı sayfada dönemin Başbakanı Binali Yıldırım'ın "Önemli olan milletin geleceği" sözünü, haber başlığına çekmiştir. Bu yaklaşım, 24 Haziran seçimlerinin ve yeni sistemin bütün milletin geleceğini olumlu/olumsuz etkileyeceğini ima etmesi bakımından önemlidir. Burada meşrulaştırma kipinin evrenselleştirme stratejisinin kullanıldığı açıkça görülmektedir; çünkü haber, 24 Haziran seçimlerini ve yeni sistemi, sadece belirli kişi ve kurumların değil,

bütün milletin çıkarına gibi göstermiştir. Bu haliyle, 19 Nisan 2018 tarihli *Milat*'ın haber metinlerinde, meşrulaştırma kipinin hem rasyonelleştirme hem de evrenselleştirme stratejilerine rastlanmıştır.

Sabah gazetesinin 19 Nisan 2018 tarihli manşeti de *Milat*'ınkine benzerdir. "Türkiye'nin Önünü Açmak İçin 24 Haziran'da Sandığa" manşetiyle çıkan gazete,[4] haberi, Erdoğan'ın açıklamalarına dayanarak dört başlık altında toplamıştır. "Eski Sistem Bizi Engelliyor", "Belirsizliği Aşmak Şart", "Seçim Gündemden Çıkmalı", "Yasal Süreci Başlatıyoruz" başlıkları, dikkatle bakıldığında, 24 Haziran seçimlerini rasyonelleştirirken, yeni sistemin Türkiye'nin önündeki belirsizlikleri aşmada belirleyici olacağı görüşünü dile getirmektedir.

Sabah'ın 19 Nisan 2018 tarihli manşeti

Yukarıdaki haber metninin altında sıralanan başlıklar, Türkiye'nin karşılaştığı sorunları çözmede parlamenter sistemin yetersiz kaldığını ima ederken, eski sistemin belirsizlik yarattığı-

4 *Sabah*, "Türkiye'nin Önünü Açmak İçin 24 Haziran'da Sandığa", 19.4.2018: 1.

mı ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin "güçlü" yanının bu belirsizliği aşmaya elverişli olduğunu iddia etmektedir. Bu bakımdan haber başlıkları hem rasyonelleştirme, hem evrenselleştirme, hem de anlatı oluşturma stratejilerinin birlikte kullanıldığı bir bütünlük sergilemektedir. Yukarıdaki haber, seçimlerin ve yeni sistemin Türkiye'nin geleceği için ne kadar elzem olduğu düşüncesini pekiştirmektedir. "Eski Sistem Bizi Engelliyor" başlığı altında Erdoğan'ın dile getirdiği "Ciddi bir sorun yaşanmıyor gibi görünse de eski sistemin hastalıkları her adımda karşımıza çıkıyor. Buna rağmen bizim tercihimiz hep 2019 Kasım'ına kadar dişimizi sıkmaktan yana oldu" sözleri, geçmişin olumsuz anlatısını kurmuş, 24 Haziran ile beraber bu olumsuzluğun aşılacağını ima etmiştir. Eski-yeni arasındaki karşıtlık üzerinden kurulan bu söylem, yeninin eskiye ait sorunların ve tıkanmışlığının üstesinden geleceği üzerinden kurulmaktadır. Dolayısıyla eski-yeni karşıtlığı, hem anlatı oluşturma stratejisinde, hem de seçimlerle beraber oluşacak yeni sistemin rasyonelleştirilmesinde etkili bir ideolojik kurgunun kapısını aralamaktadır.

Hürriyet, 24 Haziran seçimleri ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin meşrulaştırılmasında diğer iki gazeteden farklı bir yayın politikası izlemiştir. *Hürriyet*, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini meşrulaştıran metinlere ilk sayfalardan ziyade, ekonomi ve politika sayfalarında yer vermiştir. Örneğin 18 Haziran 2018 tarihinde cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile ilgili AKP milletvekili ve TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Mustafa Şentop ile röportaj yapılmıştır.[5] İpek Özbey'in tam sayfa gerçekleştirdiği röportaj, "Başkanlık Cumhuriyeti Zorunlu Kılar" başlığıyla verilmiş ve spotta, Şentop'un "24 Haziran seçimlerinde, Meclis'te cumhurbaşkanının siyasi partisinin çoğunlukta olması çok önemli. Aksi hâlde sistem kör topal başlar" şeklindeki sözleri verilmiştir. Böylece cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi için hem

5 *Hürriyet*, "Başkanlık Cumhuriyeti'i Zorunlu Kılar" 18.6.2018: 14.

meclis çoğunluğunun hem de cumhurbaşkanının aynı partiden olmasının yeni sistemin sağlıklı işlemesinin koşulu olduğu ileri sürülmüştür.

"Hükümet Uzaktan Kumandayla Değiştirilemeyecek" başlıklı bölümde Şentop'un, yeni sistemle, Türkiye siyasi hayatında 27 Mayıs 1960 ile başlayan darbe döneminin sona ereceği doğrultusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Anlatı oluşturma stratejisinin tipik örneğine rastladığımız bu kısımda, yeni sistemle Türkiye'de sivil-asker ayrımının siviller lehine sonlanacağı, ikili yönetim sisteminin son bularak sistemin güçlü bir başkan ile yönetileceği ileri sürülmüştür. AKP'nin iktidarının uzunca bir dönemini askerî vesayetle savaşarak geçirdiğini dile getiren Şentop, mücadeleyi askerin değil, sivil siyasetin kazandığını ileri sürerek yeni sistemin bu durumu kalıcılaştırdığını belirtmiştir. İlk ve ikinci döneminde içeride ve dışarıda meşruiyet arayan AKP'nin "askerî vesayetle mücadele" söylemini sıkça tekrarladığı hatırlanacak olursa, burada da tek adam yönetiminin meşruiyet sorununu aşmak için iktidar sözcülerinin benzer ifadeler kullandığı açığa çıkar. Özellikle 15 Temmuz darbe girişimi ve TSK'nın 2018'de gerçekleştirdiği Afrin harekâtında Erdoğan'ın giydiği üniforma düşünüldüğünde, "askerî vesayetle mücadele" söyleminin ne denli havada kaldığı görülmektedir. Bu kısa hatırlatmayı akılda tutarak Şentop'un sözlerine kulak vermek faydalıdır; zira Şentop'un sözleri, tam da iktidarın meşruiyet sorununa bilindik söylemlerle destek sunmaktadır:

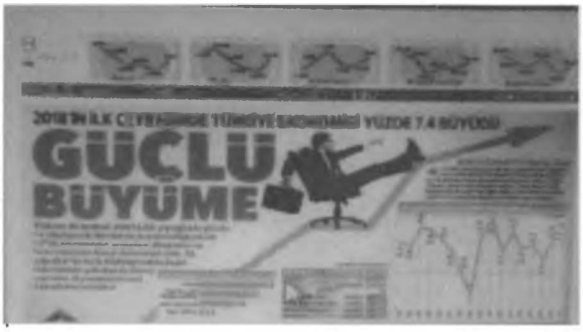
> Nihayet siyaset kazandı, milli irade kazandı bu mücadeleyi. Kazanımların kalıcı hâle getirilmesi için bu hükümet sistemi değişikliği yapıldı. Doğrudan halk tarafından seçilen bir hükümet söz konusu olacak. Uzaktan kumandayla değiştirilemeyecek bir hükümet olacağı için kayıt dışı siyasi unsurlara alan kapatılmış olacak. Sistem güçlü bir başkan üretecek. Hizmeti esas alan bir anlayışla bürokrasinin de yeniden yapılandırılması gerekecek (*Hürriyet*, 18 Haziran 2018).

Şentop'tan yaptığımız alıntı, geçmişe dair oluşturulan anlatının 24 Haziran'da gerçekleştirilecek seçimleri ve yeni sistemi rasyonel hâle getirmesi bakımından da önemlidir. *Hürriyet*'in yer verdiği Şentop röportajı, böylece hem anlatı hem de rasyonelleştirme stratejilerine yer vermiş ve bu anlamıyla ideolojinin meşrulaştırma kipinin işlendiği bir örnek oluşturmuştur.

Hürriyet, yeni sistemi meşrulaştırırken, ekonomi sayfalarını da etkili kullanmıştır. Yukarıda ekonomi haberlerinin ve ekonomik kalkınmanın 24 Haziran seçimlerini ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini meşrulaştıran ideolojik öğelerden biri olduğunu belirtmiştik. *Hürriyet*'in ekonomi sayfasında, buna örnek gösterebileceğimiz haberlere sıkça rastlamak mümkündür. Genellikle Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) dayandırılan haberler,[6] Türkiye'de ekonominin son dönemde yükselişe geçtiğini ve istikrar ile birlikte bu yükselişin devam edeceğini ifade etmektedir. 12 Haziran 2018 tarihli *Hürriyet*'te bu duruma örnek gösterilebilecek bir haber mevcuttur.[7] TÜİK'in Haziran 2018'de sunduğu verileri "Güçlü Büyüme" olarak sunan ve 2018'in ilk çeyreğinde Hindistan'dan sonra en hızlı büyüyen ülkenin Türkiye olduğunu belirten haberde, sanayi yatırımlarının da arttığı ileri sürülmüştür. *Hürriyet*'in bu örtülü ideolojik desteğine birçok haberinde rastlamak mümkündür.

6 TÜİK'in sunduğu veriler, bilim insanlarının bir kısmı tarafından güvenilir bulunmamaktadır. TÜİK'in bağımsız bir kurum olmadığını belirten araştırmacılar, bu kurumun AKP dönemiyle birlikte iktidarın kontrolü altına girdiğini savunur. Kurumun sunduğu istatistiki veriler, birçok kez kamuoyunda tartışılmıştır. Bu konu için ayrıca bkz. https://www.birgun.net/haber-detay/iktisatcilardan-tuik-e-son-uyari-153634.html Erişim tarihi: 26.7.2018.

7 *Hürriyet*, "Güçlü Büyüme", 12.6.2018: 1,8.

Hürriyet'in 12 Haziran 2018 tarihli ekonomi haberi

Yukarıdaki haberin metni kadar, kullanılan görsel de dikkat çekicidir. Görselde, ekonominin büyümesi grafiklerle gösterilmekte ve grafiğin oku, iş insanını da üstüne alarak yükselmektedir. Metnin hem içeriğinde hem de görselinde sanayi ve hizmet sektöründe yaşanan gelişmelerin vurgulanmasını, iktidarın yürüttüğü ekonomi politikalarına dolaylı yoldan verilen ideolojik destek olarak okumaktayız. Bu ideolojik destek, iktidarın kuracağı yeni sisteme de olumlu bir gönderme yapmaktadır.

Hürriyet'in ekonomi sayfalarına sıkışan bu örtük ideolojik desteğe *Milat* ve *Sabah* gazetelerinde daha açık bir şekilde rastlamaktayız. Örneğin 11 Haziran 2018 tarihli *Milat*'ın ekonomi sayfasında yer alan "Türkiye'ye Dolar Yağacak" haberi bu yaklaşıma örnektir.[8] Uluslararası Finans Enstitüsü verilerine dayandırılan haberde, 2018'de Türkiye'ye sermaye girişinin 51,3 milyar doları bulacağı belirtilmiştir. Habere göre bunun koşulu, 24 Haziran'daki seçimlerden "istikrar" ve "güven" çıkmasıdır.[9]

8 *Milat*, "Türkiye'ye Dolar Yağacak", 11.6.2018: 7.

9 24 Haziran'da gerçekleşen seçimlerin ardından, yukarıdaki haberin tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Türk lirası seçimlerin hemen ertesinde ciddi bir değer kaybı yaşamıştır. Örneğin 24 Haziran 2018'de 4,61 TL olan dolar kuru, 13 Ağustos 2018'de 6,95'e çıkmış, bu satırların yazıldığı Eylül 2018'de ise 6,29 seviyesine inmiştir. Dolayısıyla *Milat*'ın yapmış olduğu "Türkiye'ye dolar yağacak" haberi, tam tersi bir gerçeklikle karşılaşmıştır. Seçimlerden sonra Türkiye'den büyük miktarlarda "dolar kaçmıştır."

Milat, 11 Haziran 2018, ekonomi haberi

24 Haziran seçimlerinden çıkacak "güven" ve "istikrar"ın ancak AKP iktidarının başarısıyla mümkün olduğunu açıkça belirten haber metinleri, okura, yaklaşan ekonomik krizin ve daralmanın ancak yönetimde merkezileşme ve Erdoğan'ın başarısı ile sağlanacağını aktarmaktadır. Böylece hem Erdoğan'ın hem de cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin ekonomik anlamda da meşrulaştırılması gerçekleşmektedir.

9 Haziran tarihli *Sabah*, mikrofonu iş dünyasının bazı temsilcilerine uzatarak, ekonomi-istikrar arasındaki ilişkiyi söylemsel anlamda *Milat*'ınkine benzer şekilde kurmaktadır. "İş Dünyası 'İstikrar' Diyor" başlıklı haberde, *Sabah* ve *Daily Sabah*'ın iftarına katılan iş insanlarının görüşlerine yer verilmiştir.[10] Haberde "Türkiye Kazanacak" başlığıyla iş insanlarının 24 Haziran seçimleri ile ilgili düşünceleri aktarılmıştır. Haberin ilgili kısmı şu şekildedir:

> Patronlar: "İstikrarın devamından şüphe duymuyoruz. Planları bu doğrultuda yapıyoruz. 24 Haziran'da kazanan Cumhurbaşkanı Erdoğan değil, Türkiye olacak" dedi. Seçim sonuçlarıyla ilgili tahminde bulunan patronlar, Erdoğan'ın oy oranının yüzde 54-55 civarında seyredeceği görüşünde (*Sabah*, 9 Haziran 2018).

10 *Sabah*, "İş Dünyası İstikrar Diyor", 09.6.2018: 8.

Haberden yapılan yukarıdaki alıntı, seçimlerin, yeni sistemin ve Erdoğan yönetiminin evrenselleştirme stratejisi çerçevesinde meşrulaştırıldığını göstermektedir. Dikkat edilirse Erdoğan'ın seçimi kazanması sadece Erdoğan ve taraftarları için değil, bütün Türkiye için kazanç olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamıyla Erdoğan'ın başarısı; patronların, işçi ve emekçilerin ve Türkiye toplumunun tümünün hanesine yazılacak önemli bir kazançtır.

Ekonomi - Finans

İŞ DÜNYASI
'istikrar' diyor

Sabah, 9 Haziran 2018, ekonomi haberi

Yukarıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi, ekonomi haberlerinde istikrarla kurulan olumlu ilişki, AKP iktidarını, seçimleri ve yeni hükümet sistemini, rasyonelleştirme stratejisi üzerinden meşrulaştırma amacı taşımaktadır çünkü istikrar ve güven, ancak Erdoğan gibi güçlü bir liderin merkezileşen devlet yönetiminin başına geçmesiyle mümkün olacaktır. Ekonomi haberleri söz konusu olduğunda Demirören Holding'e ait *Hürriyet*'in, *Sabah* ve *Milat*'la benzer bir yayın politikası izlediği görülmektedir.

Terör söylemi ve terörle mücadele, gazetelerin 24 Haziran seçimlerini ve yeni sistemi meşrulaştırma araçlarından biridir. Bu haberlerde Türkiye'de yaşanan terör olaylarının bitmesinin ve dış destekli bu örgütlerin yenilgiye uğratılmasının koşulu, Erdoğan'ın seçimi kazanması olarak işlenmiştir. 24 Haziran seçimlerinin ve yeni sistemin anlatı oluşturma ve rasyonelleştirme stratejileriyle meşrulaştırıldığı söylem, daha çok *Sabah* ve *Milat*

gazetelerinde mevcuttur. Bu gazetelerin haberlerinde 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminde hayatını kaybeden vatandaşların aileleri ya da yaralanan vatandaşlar konuşturulmuştur. Benzer şekilde, 2015 yılında Çözüm Süreci'nin bitimiyle başlayan çatışma sürecinde hayatını kaybedenlerin ailelerinin, 24 Haziran seçimlerinde Erdoğan'ı ve yeni sistemi destekleyen açıklamalarına da yer verilmiştir.

1 Haziran 2018 tarihli *Sabah*'ın ilk sayfası, yukarıda değindiklerimize örnek gösterilebilir. Gazete, Haziran 2017'de Batman'da gerçekleşen silahlı çatışmada hayatını kaybeden öğretmen Aybüke Yalçın'ın ailesinin 24 Haziran seçimleri ile ilgili görüşlerini ilk sayfasına taşımıştır.[11] "Aybüke'miz için 'Güçlü Türkiye' Diyeceğiz" başlığıyla verilen haberin spotu: "PKK'nın hain kurşunlarıyla şehit düşen ve tüm Türkiye'yi ağlatan 23 yaşındaki Aybüke öğretmenin ailesinden SABAH aracılığıyla çağrı"dır. Sırrıberk Arslan'ın bahsi geçen haberinde ailenin görüşleri şöyle verilmiştir:

> 24 Haziran seçimleri yol ayrımı. Hain FETÖ'cüler, PKK ve diğer terör örgütleri el ele vererek ülkeyi bir yerlere çekmek istiyor. Bunların tüm kirli oyunlarını bu millet ve Erdoğan bozacak. Bu vatanı böldürtmeyeceğiz. Bu millet başkomutanın, Reis'inin yanında, askerin arkasında duracak. Mağdurun yanında, zalimin karşısında duran, irade, erdem, cesaret sahibi bir cumhurbaşkanımız var. Artık dünyaya karşı dik duran bir Türkiye var. 16 yıldır millet uğruna aldığı kararlarda başarılı oldu. İnşallah 24 Haziran'da da omuz omuza vererek, hep birlikte "Güçlü Türkiye için Erdoğan" diyeceğiz (*Sabah*, 1 Haziran 2018).

Yalçın'ın ailesinin sözlerinin haber metnine taşınması, metnin başlığının ve içeriğinin bu şekilde kurgulanması, *Sabah*'ın gazetecilik meslek ilkelerini bir yana bırakarak yaklaşan seçimlerde haberi propaganda metnine çevirmesine örnek gösterilebilir. Dikkat edildiğinde, haber metninin ve başlığının, Erdoğan'ın

11 *Sabah*, "Aybüke'miz İçin 'Güçlü Türkiye' Diyeceğiz", 1.6.2018: 1,16.

ve AKP yöneticilerinin 24 Haziran seçimleri öncesindeki söylemiyle örtüştüğü görülmektedir. Metinde, hain-vatansever, mağdur-zalim, dünya-Türkiye gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz karşıtlıkların olumlu tarafı Erdoğan ve AKP iktidarına düşerken, karşıtlığın negatif tarafı Erdoğan'ın karşısında yer alan herkesi kapsamaktadır. Güçlü Türkiye-Erdoğan arasında kurulan yakın ilişkiyse bu ikisinin ancak birbirleriyle var olacağını ima etmektedir. Vatanın bölünmemesi, terör örgütlerinin oyunlarının bozulması başkomutan ve reis Erdoğan'ın varlığıyla mümkündür. Burada, AKP liderini vatan, millet ve orduyla bütünleştiren ve bunların geleceklerini yine liderin kaderiyle örtüştüren bir söylem üretilmekte, bu ise liderin başarısını ve yeni sistemi, evrenselleştirerek meşrulaştırmaktadır.

Sabah'ın aynı nüshasında, 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi esnasında, Ankara'daki Akıncı Üssü'nde hayatını kaybeden Ömer Takdemir'in ailesinin 24 Haziran seçimlerine ve yeni sisteme dair görüşlerine de yer verilmiştir.[12] "Cumhurbaşkanı Erdoğan bize Ömer'in vasiyeti" başlığıyla yayımlanan Tülay Canbolat'ın haberinde, anne Ayfer Takdemir'in şu sözleri yer almaktadır:

> Seçim demek Ömer demekti. Her seçim sürecinde AK Parti'ye üye olmamasına rağmen üye olandan daha fazla çalışır, gece geç saatlere kadar insanların evine konuk olur, "Oyunuzu AK Parti'ye, Cumhurbaşkanı'na verin" derdi. İlk başlarda bilmiyorduk, sonra öğrendik ki Ömer işten çıktıktan sonra geceleri seçim için dolaşıyormuş. "Neden bu kadar yoruyorsun kendini, o kadar AK Partili var" diye sorunca da "Ana bu parti değil memleket meselesi, AK Parti için değil özgür, muhtaç etmeyen Türkiye için oy istiyorum. Cumhurbaşkanımızın başımızda kalması gerek" derdi. Oğlum Cumhurbaşkanımızın güzelleştirdiği Türkiye'de büyüdü. Kendisine aşırı bir sevgi besliyordu. "Ben olmazsam bu iş sizde, ona destek verin" derdi. Bağrımızı yakan katillere karşı dik duran Cumhurbaşkanı oğlumuzun vasiyetidir. Gücümüz yettiğince onun

12 *Sabah*, "Cumhurbaşkanı Erdoğan Bize Ömer'in Vasiyeti", 1.6.2018: 16.

> arkasındayız, inşallah vatanımız onun eliyle çok daha iyi yerlere gelecek (*Sabah*, 1 Haziran 2018).

Takdemir'in yukarıda verilen görüşleri, yeni sistemin Türkiye için elzem olduğunun anlatısıdır. Yeni sistem ve Erdoğan'ın yengisi, yaşayanların olduğu kadar hayatını kaybedenlerin de bir türlü ihtiyacı hâline getirilmiştir. Seçimlerin ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin terör ve şehit söylemi üzerinden rasyonelleştirilmesi ve yukarıdaki öğeler kullanılarak oluşturulan anlatı, Erdoğan'ın olası başarısını okura zorunlu çare olarak göstermektedir. Haber metinlerinde yer alan bu açık destek, Türkiye'de gazeteciliğin geldiği noktayı da göstermektedir. Gelinen bu noktada tüm partilere, tüm adaylara eşit mesafede duran, sayfalarını hepsine açan, muhabirlerini hepsi için harekete geçiren bir gazetecilik anlayışı yoktur. Sayfaları, muhabirleri ve yazarlarıyla tek bir partiye ve tek bir kişiye odaklanan gazetecilik vardır. Buna "gazetecilik" demek gerçekten çok zordur.

AKP lideri, haberlerde, hem terörü bitirecek lider hem de ülkenin geleceği için kendini bile feda edebilecek bir kahraman olarak gösterilmektedir. Erdoğan anlatısı olarak okuyabileceğimiz bu metinlerin, genel olarak yeni sistemi Erdoğan ile birlikte rasyonelleştiren bir içerik taşıdıkları da gözlemlenmiştir. Bu anlamıyla AKP liderini dünyaya "kafa tutan" bir pozisyonda göstermek, muhtemel Erdoğan liderliğini de meşrulaştırmaktadır.

Milat gazetesinin haberlerinin Erdoğan-terör karşıtlığını kurduğu yer, daha çok "istikrar", "istikbal" ve "istiklal" söylemi üzerindendir. *Milat*, *Sabah* gazetesi gibi, "Erdoğan gelecek, terör bitecek" yaklaşımını haberlerinde açıkça işlemese de, ülkenin istiklal ve istikbalini Erdoğan ile bütünleştirerek okura sunmuştur. Örneğin 21 Mayıs 2018'de "İstikbalimizi Oylayacağız" manşetiyle çıkan *Milat*, Türkiye'nin istikbalini 24 Haziran seçimlerinde Erdoğan'ın başarısıyla örtüştürmüştür. Spotu "Gezi'den başlayarak 15 Temmuz'a kadar son 5 yılda ibretlik ihanetler yaşadığımızı söyleyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, 24 Haziran'da

ülkemizin gelecek bir asrını oylayacağımızı vurguladı" cümlesiyle oluşturulan haber,[13] Erdoğan'ın Türkiye'nin geleceği için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, gazetenin Erdoğan'ın sözünü tırnaksız biçimde, doğrudan manşetine taşıması da önemlidir; böylelikle Erdoğan'ın sözü, gazetenin sözüne ve dolayısıyla halkın sözüne dönüştürülmüştür.

Milat, 21 Mayıs 2018, baş sayfa

Ülkenin "istikrar", "istikbal" ve "istiklal"ini Erdoğan'ın seçim zaferine bağlayan *Milat*'ın ilk sayfasında muhalefet liderlerine ve cumhurbaşkanı adaylarına yer vermemesi de ayrıca önemlidir. Böylece gazete, "istikrar", "istikbal" ve "istiklal"i sadece AKP ve Erdoğan'ın varlığıyla vurgulamıştır. Görüldüğü üzere hem *Sabah* hem de *Milat*, terör ve terörle mücadele söylemi üzerinden 24 Haziran seçimlerini ve yeni sistemi meşrulaştırmıştır. Anlatı oluşturma ve rasyonelleştirme stratejilerinin yoğun olarak kullanıldığı bu söylem, *Sabah* gazetesinde daha sık görülmüştür. *Milat* daha çok "istikbal" söylemini ön plana çıkarmıştır. Burada dikkat çeken "istikrar" ve "istikbal" söyleminin, hem ekonomi haberlerinde hem de güvenlik konularında öne çıkmasıdır.

13 *Milat*, "İstikbalimizi Oylayacağız" 21.5.2018: 1.

Haberlerde yeni sistem ve Erdoğan, ülkenin istikrarlı geleceği vurgulanarak desteklenmiştir.

Meşrulaştırma stratejisi, AKP iktidarının geçmiş başarıları öne çıkarılarak da işlenmiştir. Metinlerde geçmişin anlatısıyla, Erdoğan yönetimindeki AKP'ye destek devşirilmek istenmiştir. 22 Haziran 2018 tarihli *Milat* gazetesi, anlatı oluşturma stratejisinin nasıl işlediğini göstemesi bakımından önemlidir. Siyasal desteğin açıkça sergilendiği gazetenin bu nüshası, sürmanşetten "Yeni Türkiye İcraat İstiyor" başlığıyla çıkmıştır:[14]

Milat, 22 Haziran 2018, baş sayfa

Eski Türkiye-Yeni Türkiye karşıtlığının da kullanıldığı haber metni, 16 yıllık AwKP döneminin anlatısını sunmaktadır. Sürmanşetin spotu şu şekildedir: "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın meydanlarda sık sık ifade ettiği bir atasözü var; "Eşek ölür kalır semeri, insan ölür kalır eseri." AK Parti 16 yıldır ülkeyi imar ve ihya için çalışıyor." Spotun altında yer alan metin ise şöyle devam etmekte:

> İktidara hasret CHP ve diğerlerinin 'Bekâra karı boşamak kolay' babından verdikleri sözlerin haddi hesabı yok. Akla ziyan... İnsanlar yapılanları görüyor. Artık Eski Türkiye'nin alışkanlıkları olan 'Mazot 1 Lira olacak' vaatlerine milletin karnı tok. Yeni Türkiye icraata bakıyor (*Milat*, 22 Haziran 2018).

14 *Milat*, "Yeni Türkiye İcraat İstiyor", 22.6.2018: 1.

Haberin başlığı, spotu ve metni okunduğunda, bunun bir gazete haberi değil de AKP sözcüsünün açıklamaları olduğunu düşündüren yaklaşım, anlatı esnasında gazetecilik meslek ilkelerinin çiğnendiğini de göstermektedir. Seçimlerde ve yeni sistemde hangi partinin ve adayın desteklenmesi gerektiğini partikülarist bir tarzla okura aktaran gazete, cinsiyetçi ve muhalefeti aşağılayan bir dil kullanmaktan da geri durmamıştır. Meşrulaştırmanın anlatı oluşturma stratejisiyle işlendiği haber metinleri, eski-yeni karşıtlığı ve Erdoğan'ın kişisel karizması üzerinden gitmiştir. Türkiye'nin 16 yıl öncesinin betimlendiği bu metinler, yakından bakıldığında, Erdoğan'ın seçim mitinglerindeki konuşmalarının izdüşümüdür.

Seçilen haber metinlerinin, birden çok alanda meşrulaştırıcı özelliklere sahip olduğunu gördük. Bu özellikler birbirlerini tamamlayarak meşrulaştırma sürecine katkı sunmaktadır. Çalışmanın sonraki başlığını, meşrulaştırma kipini tamamlayacak şekilde "ötekinin kurgulanması ve parçalama" kipine ayırdık.

Ötekinin Kurgulanması ve Parçalama

Bu başlık altında, 24 Haziran seçimlerinin öncesinde parçalama kipi kullanılan haber metinlerini araştıracağız. İdeolojinin parçalama kipinin, "farklılaştırma" ve "ötekinin sansürlenmesi" olarak iki strateji etrafında oluştuğunu belirten Thompson (2013: 83), farklılaştırma stratejisini "kişi ve gruplar arasındaki ayrımları, farklılıkları ve bölünmeleri vurgulamak; onların bir araya gelmelerini engelleyen mevcut ilişkileri ... ön plana çıkarmak" şeklinde tanımlamıştır.

Haberlerde bu stratejiye daha çok muhalefet içindeki farklılıkları, çelişki ve gerilimleri vurgulayan metinlerde rastladık. Özellikle *Sabah* ve *Milat*'ın haber metinleri, CHP, SP, İyi Parti ve Demokrat Parti'nin (DP) seçimler öncesi oluşturduğu Millet

İttifakı[15] içindeki çelişkileri ön plana çıkarmış, bu yolla ittifakı güçsüz göstermeye çalışmıştır. Burada HDP ile Millet İttifakı arasındaki çelişkiler de işlenmiştir; ancak belirtmek gerekir ki, farklılaştırma stratejisi sadece partiler arasındaki değil, bir partinin kendi içindeki çelişki ve gerilimlerini de metinlere yansıtarak uygulanmıştır. Örneğin CHP'nin cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce ile CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve parti yönetimi arasındaki farklılıklar, özellikle *Sabah* gazetesine sıklıkla konu olmuştur. Bu anlamıyla Erdoğan'ın mitinglerinde sürekli olarak kullandığı "Bir olalım, iri olalım, diri olalım, hep birlikte Türkiye olalım" sözü, AKP yanlısı medyada da karşılık bulmuştur diyebiliriz;[16] çünkü metinler açısından, partiler arasında veya bir parti içinde yaşanan en küçük karşıtlık, o partiyi ya da partileri güçsüz göstermeye yetmektedir.

Parçalama kipinin bir diğer stratejisi olan ötekinin sansürlenmesi de, gazete haberlerinde sıklıkla karşılaştığımız bir uygulamadır. "Muzır ve tehditkâr olarak betimlenen ve bireylere kolektif olarak ona karşı koymaları ya da onu sansürlemeleri çağrısında bulunan, içeride ya da dışarıda bir düşmanın inşasını içerir" şeklinde tanımlanan bu stratejiye (Thompson, 2013: 83), *Sabah* ve *Milat*'ın metinlerinde rastladık. *Hürriyet*'in bu iki gazeteye göre daha dengeli bir yayın izlediğinin gözlemlendiği araştırmada, *Sabah* ve *Milat*'ın muhalefete sayfalarında yer vermediği, verdiğinde ise onu terör, yıkım ve şiddet söylemiyle birlikte işlediği ortaya çıkmıştır. Ötekinin sansürlenmesinden ziyade, ötekinin kurgulandığı bu yaklaşımda muhalefet parti-

15 298 Sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun"da Mart 2018'de değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğe göre bir siyasi partinin, başka bir siyasi partiyi destekleme kararı alamayacağına dair genel ilke kaldırılmıştır. Düzenleme, seçime katılma yeterliği olan siyasi partilerin ittifak yaparak sandığa gidebilmesinin önünü açmıştır. Bunun ardından 24 Haziran 2018'de gerçekleşen genel seçimlerde AKP ve MHP "Cumhur İttifakı"nı; CHP, SP, İYİ Parti, DP de "Millet İttifakı"nı oluşturmuştur.

16 Çalışmanın sonraki başlığı altında incelenecek "birleştirme kipi" bağlamında, Erdoğan'ın yukarıdaki sözlerine örnek oluşturacak birçok haber değerlendirilmiştir.

leri, içeride ve dışarıda Türkiye'yi yıkmak veya parçalamak isteyenlerin egemenliği altında siyaset yapan aktörler olarak resmedilmişlerdir. Burada özellikle CHP, İYİ Parti ve HDP, FETÖ ve PKK ile birlikte anılmış, bu partilere verilecek oyların dolaylı olarak bu örgütlere gideceği işlenmiştir. Haberlerde CHP'nin FETÖ ve PKK ile; HDP'nin PKK ile; İYİ Parti'nin ise FETÖ ile bağının kurulduğunu gözlemledik. Dikkatimizi çeken bir başka nokta, bir önceki başlıkta değindiğimiz meşrulaştırma kipinde olduğu gibi, terör ve terörle mücadele söyleminin ötekinin kurgulanması sürecinde de aktif olarak kullanılması olmuştur. Bu kısa girişin ardından, haber örnekleriyle yukarıda anlatılanları somutlaştırabiliriz.

Farklılaştırma stratejisinin örneğine 5 Haziran 2018 tarihli *Sabah* gazetesinde rastlanmıştır. Evren Güvendik'in "İnce'ye karşı 'sistem' ittifakı" başlıklı haberi,[17] İnce'nin söylemlerinin Millet İttifakı'nda yer alan İYİ Parti'nin tepkisini çektiğini anlatmaktadır:

> Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'nin seçim meydanlarında "parlamenter sisteme" dönüş konusunda 2 yıllık süre öngörmesi ve işi yokuşa süren mesajlar vermesi, "benzemezler ittifakında" çatlağa yol açtı. İnce'nin "2 yıla kadar" süre verip ayak direttiği durumla ilgili İyi Parti Genel Başkanı Meral Akşener, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve Saadet Partisi bu değişikliğin hemen yapılmasını istiyor. İnce'ye karşı harekete geçen Akşener'in de bu kapsamda dün Kılıçdaroğlu ile bir araya gelmesi dikkat çekti (*Sabah*, 5.6.2018).

Yukarıda yer alan haber metni dikkatle okunduğunda, gazetecilik meslek ilkelerine ve haber yazma kurallarına uygun olmayan noktalar göze çarpmaktadır. Haber, Millet İttifakı'nın içinde yaşanan bir tartışmayı gündeme getirmiş, ancak metinde kullanılan "işi yokuşa sürmek", "ayak diretmek" gibi deyimlerle gazetecilik meslek ilkeleri görmezden gelinmiştir. Haberde

17 *Sabah*, "İnce'ye karşı sistem ittifakı", 5.6.2018: 20.

Millet İttifakı için kullanılan "benzemezler ittifakı" tanımlaması ise, *Sabah*'ın Millet İttifakı içindeki farklılıkları nasıl gördüğünü göstermektedir. "Benzemezler ittifakı", bu anlamıyla ittifak içindeki farklı siyasi yönelimlere işaret ederken, onu müstehzi bir yaklaşımla okura sunmuştur. Böylece 24 Haziran seçimleri öncesi Cumhur İttifakı karşısındaki Millet İttifakı'nın parçalı durumu inşa edilmiştir.

17 Mayıs 2018 tarihli *Sabah*'ın manşeti, muhalefeti farklılaştırarak, aralarındaki bölünmeleri öne çıkarmıştır. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ile yapılan röportajı "Beş Benzemezler FETÖ Projesi" manşetiyle aktaran gazete,[18] farklılaştırma ile ötekinin sansüre uğratılması stratejilerini birlikte uygulamıştır. Okuru, Millet İttifakı'ndaki partilerin siyasi ayrımlarına odaklayan bu söylem, aynı zamanda söz konusu ittifakı Gülen Cemaati'yle de ilişkilendirmektedir:

Sabah, 17 Mayıs 2018, baş sayfa

Sabah'ın haberi, muhalefet içindeki siyasi partilerin farklılıklarını vurgulayarak ittifak içindeki mevcut ayrışmaların, Türkiye'nin önündeki problemlerin üstesinden gelmelerini engelleyen bir özellik taşıdığını ima etmiştir. Kendi içinde birçok

18 *Sabah*, "5 Benzemezler FETÖ Projesi", 17.5.2018: 1,19.

çelişki barından Millet İttifakı, Bahçeli'nin deyişiyle "ülkedeki kaosu, krizi, kavgayı, kutuplaşmayı ve kargaşayı" derinleştirecektir. Burada bir önceki haberde Millet İttifakı için muhabirin kullandığı "benzemezler ittifakı" ile Bahçeli'nin "5 Benzemezler" nitelemelerinin birbirleriyle ne denli yakın olduğunu görmekteyiz. Bu, bir siyasi partinin liderinin söylemiyle gazetecinin dili arasındaki benzerliği göstermesi bakımından da çarpıcıdır.

12 Haziran 2018 tarihli *Milat* gazetesi ise, ilk sayfasında, dönemin başbakanı Binali Yıldırım'ın Millet İttifakı hakkındaki sözlerini "Düşmanlıkta Birleşiyorlar" başlığıyla haberleştirmiştir.[19] Bu haber, Millet İttifakı'nda yer alan partilerin çelişkilerinin sadece Erdoğan'a, dolayısıyla da Türkiye'ye karşı besledikleri düşmanlık üzerinden giderildiğini ima etmektedir. Çalışmanın önceki başlığında işlediğimiz evrenselleştirme stratejisinin de uygulandığı bu yaklaşım, hem muhalif partilerin çelişkilerine değinmiş, hem de Erdoğan ve AKP'nin geleceğini Türkiye'nin geleceğiyle örtüştürmüştür.

Hürriyet'in bu konudaki yayın politikasının diğer iki gazeteye göre daha dengeli olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ancak yine de, 13 Haziran 2018 tarihli *Hürriyet*'te, *Milat* gazetesininkine benzer bir haber yer almıştır.[20] "CHP'nin iki genel başkanı var" başlıklı, Binali Yıldırım'ın konuşmalarını içeren haber, muhalif partiler arasındaki çelişkiyi değil, bizatihi CHP içinde Muharrem İnce ve Kemal Kılıçdaroğlu arasındaki gerilimi yansıtmaktadır.

19 *Milat*, "Düşmanlıkta Birleşiyorlar", 12.6.2018: 1,11.

20 *Hürriyet*, "CHP'nin İki Genel Başkanı Var", 13.6.2018: 17.

Hürriyet, 13 Haziran 2018, iç sayfa haberi

Sembolik inşa sürecinde önemli bir etmen olan farklılaştırma stratejisi, burada CHP'nin iktidara gelse bile, kendi içinde yaşadığı çelişkiler nedeniyle Türkiye'yi yönetebilecek kapasiteyi taşımadığını okura aktarmaktadır.

Farklılaştırma stratejisini tamamlayan diğer strateji, daha önce açıkladığımız ötekinin sansürlenmesi ya da kurgulanmasıdır. Haberlerde ötekinin inşası, iktidara muhalif siyasi partilerin ekseriyetle terör örgütleriyle ilişkilendirilmesiyle mümkündür. Okura hiçbir somut bilgi ya da kanıt sunmadan CHP, HDP ve İYİ Parti'nin FETÖ veya PKK ile irtibatlı olduğu, hatta Millet İttifakı'nın bu iki örgütün talimatıyla kurulduğu özellikle *Sabah* gazetesinin haberlerinde yer almıştır.[21] CHP'nin HDP ile gizli bir ittifak kurduğu iddiası da *Sabah*'ın haberlerinde çok kez karşılaştığımız bir durumdur. *Sabah* ve *Milat*, haberleriyle Millet İttifakı'nı ve HDP'yi tehdit unsuru olarak okuruna sunmuştur. Şimdi örnekler üzerinden ilerleyerek, yukarıda anlattıklarımıza bakalım:

21 Örnek için ayrıca bkz. *Sabah*, "Bunun adı kirli ittifak" 4.5.2018. https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/04/bunun-adi-kirli-ittifak Erişim tarihi: 17.9.2018.

1 Haziran 2018 tarihli *Sabah*'ta yer alan "Muhalefetin kitabında FETÖ ve PKK yazmıyor" başlıklı haber,[22] CHP'yi FETÖ ve PKK ile ilişkilendiren metinlere önemli bir örnektir. Evrin Güvendik'in CHP seçim beyannamesi üzerinden yaptığı haberin spotu: "CHP'nin seçim beyannamesinde PKK ve FETÖ'den hiç bahsedilmedi. 230 sayfalık belgede, terörle mücadeleye sadece 9 satırlık yer ayrıldı ve 15 Temmuz darbe girişimi görmezden gelindi" şeklindedir. CHP'yi hem FETÖ, hem PKK, hem de 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişimiyle birlikte anan aynı haber, CHP'yi iktidarın belirlediği terör söylemi içine sıkıştırmıştır.

Orta Sayfa

Muhalefetin kitabında FETÖ ve PKK yazmıyor

Sabah, 1 Haziran 2018, iç sayfa haberi

Yukarıdaki haber, CHP'nin FETÖ ve PKK ile yeteri kadar mücadele etmediğini, seçim beyannamesinde bu örgütlere yer vermeyerek Türkiye'nin bu örgütlerle mücadelesinde HDP'nin çizgisine yaklaştığını ileri sürmektedir. Nitekim, Güvendik'in haberin devamındaki satırları, AKP çevrelerinde iyiden iyiye

22 *Sabah*, "Muhalefetin kitabında FETÖ ve PKK yazmıyor", 1.6.2018: 14.

şeytanlaştırılan HDP'nin söylemi ile CHP söylemi arasındaki benzerliğe vurgu yapmıştır:

> Kürt sorunu konusunda PKK ve HDP talepleriyle benzer ifadeler kullanan CHP, 7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerine yönelik beyannamelerinde ise terörle mücadeleye daha geniş yer vermiş ve mücadelenin nasıl yürütüleceği konusunda, "Terörle mücadeleyi, devletin tüm organlarının, halkın ve STK'lerin katkısıyla ve bütüncül bir anlayışla sürdüreceğiz" ifadesini kullanmıştı. CHP'nin 24 Haziran seçim beyannamesinde sadece "uluslararası işbirliği"ne vurgu yapılması dikkat çekti (*Sabah*, 1.6.2018).

Güvendik'in satırlarının, bir gazetecinin yazdığı haber metninden ziyade, iktidardaki herhangi bir siyasetçinin düşünceleri olarak okunması da mümkündür. *Sabah*'ın hem kurumsal yapısında hem de muhabir ve editörlerinde gözlemlenen bu partikülarist yaklaşımla sıklıkla karşılaşmaktayız.[23] Güvendik'in haberi, iktidar ve iktidar yanlısı medya tarafından Çözüm Süreci'nin sonuçlanmasının ardından zaten ötekileştirilen/şeytanlaştırılan HDP ile CHP'yi yan yana getirerek CHP'yi de ötekileştirmektedir.

2 Haziran tarihli *Sabah* gazetesi, Kenan Kıran'ın haberiyle bu defa CHP'yi FETÖ ile ilişkilendirmiştir.[24] "FETÖ-CHP işbirliğinin 6 kanıtı" başlıklı haber, hiçbir somut bilgi veya kanıt göstermeksizin CHP'nin ve CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun Gülen Cemaati ile irtibatlı olduğunu ileri sürmüştür.

23 Muhabirler tarafından editörlere gönderilen haberlerin, ne tür değişikliklere tabi tutulduğu, bu haberlere hangi siyasal yorumların katıldığı mevcut çalışmanın kapsamı dışındadır.

24 *Sabah*, "FETÖ-CHP işbirliğinin 6 kanıtı", 2.6.2018: 16.

Sabah, 2 Haziran 2018, iç sayfa haberi

Haberde FETÖ-CHP bağlantısını kuran altı madde şöyledir: 1. ABD İmamı'yla Görüşme, 2. Darbe Öncesi Ziyaret, 3. Yasadışı Kayıtları Dinletti, 4. Sızdırılan Gizli Görüşmeler, 5. MİT Tırları Manşeti, 6. Kaset Skandalı. Haber metni bu başlıkların hiçbirinde CHP-FETÖ bağlantısını somut bir şekilde sunamadığı hâlde, haberin başlığı, spotu ve içeriği bu durumun tersini ima etmektedir. Aynı sayfada yer alan "Vatandaş: Kirli İttifak Ortada" başlıklı röportajlarda ise yurttaşlara CHP-FETÖ ilişkisi hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Toplamda dokuz vatandaşla yapılan görüşmelerin hepsinde vatandaşın kanaati, CHP-FETÖ işbirliğinin mevcut olduğu yönündedir. Bu kanaatin tesadüf olması zordur. Muhabirlerin görüştüğü yurttaşlardan biri aksi yönde kanaat beyan etseydi, bu habere muhtemelen dâhil edilmeyecekti.

Milat, 24 Nisan 2018, baş sayfa

Koray Taşdemir imzalı yukarıdaki haberin spotunun; "CHP-İP ittifakının arkasında Pensilvanya var. 'Erdoğan düşmanlığı' ile 4 partiyi birleştirenlerin hedefi seçimlerin 2. tura kalması. 'Hayır' bloku oluşturularak Akşener ya da 'çatı aday' desteklenecek" biçiminde oluşturulması, gazetenin Millet İttifakı'na yaklaşımını göstermektedir.[25] AKP'nin söylemleriyle neredeyse birebir örtüşen haber spotu, partikülarist haberciliğe iyi bir örnektir.

Bu haberlerin ortak yanı, 24 Haziran seçimleri öncesinde ana muhalefet partisini, iktidarın terör ve terörle mücadele söylemi çerçevesi içinde sıkıştırmaktır. Hiçbir kanıt sunulmadan yapılan haberler, hakikati AKP iktidarının söylemine paralel kurarak, bu ideolojik çerçevenin dışında kalan her şeyi ve her söylemi düşmanlaştırmıştır. Ötekinin kurgulandığı bu metinler, Thompson'ın deyişiyle, aslında ötekinin sansürlendiği bir stratejinin ürünü olmaktadır.

HDP, *Sabah*'ın terör ve terörle mücadele söylemi çerçevesin-

25 *Milat*, "Kirli Plan", 24.4.2018: 1,11.

de hedefe aldığı bir başka siyasi partidir. Buradaki haberlerde de yukarıda anlatılan stratejiye uygun bir yol izlenmiştir. Yine HDP, hiçbir somut bilgi ve kanıt sunulmadan, PKK ile doğrudan ilişkilendirilmiş, cumhurbaşkanı adayı ve HDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın PKK'dan talimat aldığı ileri sürülmüştür. HDP'nin PKK ile ilişkilendirilerek sunulması, ötekinin kurgulanması stratejisine sadece bir örnektir. 6 Haziran 2018 tarihli *Sabah*, manşetinde HDP'yi PKK ile, bunları da CHP ile ilişkilendirmiştir. Orta sayfadaki haber manşetinden "CHP'nin koruduğu PKK'lı Demirtaş'ın Suçüstü Belgeleri" başlığıyla verilen haber,[26] o tarihlerde Edirne Cezaevi'nde bulunan ve mahkeme tarafından henüz hakkında hüküm verilmemiş Demirtaş'ın, haber metninde peşinen PKK'li sayıldığını göstermektedir. Haber, bu şekliyle, gazetecilik meslek ilkeleri kadar, evrensel hukuk ilkelerinden biri olan masumiyet karinesini de ihlal etmiştir:

Sabah, 6 Haziran 2018, baş sayfa

Sabah'ın yukarıdaki baş sayfası, HDP ve CHP'yi, Türkiye'ye ve Türkiye'nin geleceğine tehdit oluşturan siyasi partiler olarak tarif etmiştir. Bu partiler; ülkenin refahına, istikrarına, kalkın-

26 *Sabah*, "CHP'nin Koruduğu PKK'lı Demirtaş'ın Suçüstü Belgeleri", 6.6.2018: 1.

masına düşman yapılar olarak sunulmaktadır. Ötekinin kurgusunun açıkça işlendiği bu başlık ve metinler, HDP ve CHP'yi işbirliği yapmış ve karşısında bir araya gelinmesi gereken tehdit unsurları olarak resmetmektedir. Haber metinlerinin ötekinin kurgulanmasını ve parçalama kipini nasıl kullandığına değindik; şimdi bununla yakından ilişkili birleştirme stratejisinin metinlerde yer alma şekline bakalım.

Birleştirme

Burada ideolojinin birleştirme kipinin haber metinlerinde kurgulanmasına değineceğiz. Günlük hayatta birbirinin zıddı gibi görünen parçalama ve birleştirme eylemlerinin, gazetelerin haber metinlerindeki ideolojik eğilim söz konusu olduğunda, birbirlerini tamamlayacak şekilde iç içe girdiğini gözlemledik. Bu çalışma, bize, kiplerin ve stratejilerinin birbirlerinden keskin sınırlarla ayrılmadığını, aksine bunların birbirlerini tamamlayacak biçimde haber metinlerinde gizli olduğunu göstermiştir.

Bu kısa hatırlatmadan sonra, haber metinlerindeki birleştirme kipinin ve stratejilerinin izini sürebiliriz. Yine Thompson'a dönersek, yazar, ideolojinin birleştirme kipini şöyle tanımlamıştır: "Tahakküm ilişkileri, sembolik düzeyde, kişileri onları ayırabilecek farklılıklar ve ayrımlardan bağımsız olarak kolektif bir kimlikte kucaklayan bir birlik biçimi inşa ederek kurulabilir ve muhafaza edilebilir" (2013: 82). Thompson'ın burada ifade ettiği şey, tahakküm veya egemenlik ilişkisinin toplumu parçalayarak sürdürülebileceği gibi, toplumu birleştirerek ve farklılıklarını eriterek de yeniden üretilebileceği gerçeğidir. Yazara göre, bu kipin iki önemli stratejisi vardır. Bunlar; toplumda mevcut sembolik biçimlerin (ulusal dil) farklılıklarının belirli bir standart çerçeveye uyarlanmasını açıklayan "standardizasyon stratejisi" ve özdeşleştirme sembollerinin inşasını içeren "bütünün simgeleştirilmesi stratejisi"dir. Bu strateji, kolektif kimliği oluşturan özdeşleştirme sembollerinin inşasını içermektedir. Burada ko-

lektif kimliği oluşturan sembollere bayrağı, milli marşı, anıtları vb. örnek gösterebiliriz (Thompson, 2013: 82-83).

Gazetelerin haber metinlerinde standardizasyon stratejisi, vatan, millet ve halk söylemiyle birlikte işlemiştir. Vatan, millet ve halk sözcükleri, hem cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hem de AKP iktidarının ve Erdoğan'ın Türkiye toplumu için tek seçenek olduğu mesajını vermektedir. Erdoğan'ın, özellikle 2015 sonrası sıklıkla vurguladığı "tek millet, tek vatan, tek bayrak, tek devlet" sloganına benzer biçimde, haber metinleri de milleti ve halkı homojen bir yapı olarak kurgulamış, bu homojen yapının da ancak Erdoğan ve AKP iktidarıyla temsil edilebileceğini iddia etmiştir. Yapılan araştırmada *Sabah*'ın haber metinlerinde standardizasyon stratejisini diğer gazetelere göre daha fazla kullandığı gözlemlenirken, *Sabah*'ı bu anlamda *Milat* gazetesi izlemiştir.

7 Haziran 2018 tarihli *Sabah* gazetesinde yer alan "Vatanını seven Tayyip Erdoğan der" başlıklı Sırrıberk Arslan'ın haberi,[27] gazetenin, vatan ve bayrak söylemi üzerinden Erdoğan ve AKP iktidarına verdiği ideolojik desteğe iyi bir örnektir.

Tayyip Erdoğan der'

Sabah, 7 Haziran 2018, iç sayfa haberi

Yukarıdaki haber, 15 Temmuz darbe girişiminde yaralanan İsmet Doğan isimli vatandaşla gerçekleştirilen röportajdan oluşmuş ve Doğan'ın 15 Temmuz darbe girişimi hakkındaki düşün-

27 *Sabah*, "Vatanını seven Tayyip Erdoğan der" 7.6.2018: 12.

celerine ve yaklaşan seçimlerle ilgili görüşlerine yer vermiştir. Doğan'ın 15 Temmuz'da yaşananları darbe girişimi değil, işgal girişimi olarak tanımlaması ve yaklaşan seçimler için kullandığı "Hainlerin tankla, tüfekle alamadıkları vatanı, sandıkta teslim etmeyeceğiz" sözleri, 24 Haziran'da gerçekleşecek seçimlerin vatan ve millet söylemiyle ne denli bütünleştiğini göstermektedir. Parlamenter demokrasinin gereği olan ve belirli aralıklarla gerçekleşen seçimleri vatan, millet, düşman, hain gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz kavramlarla işleyen *Sabah*, 24 Haziran'da gerçekleşecek seçimler öncesi bu yolla, AKP ve Erdoğan'a açık ideolojik destek sağlamıştır; çünkü metinler, bu bahsedilen değerlerin temsilinin sadece Erdoğan'da olacağını öne sürmektedir.

Bu yalın ideolojik destek 22 Nisan 2018 tarihli *Sabah* gazetesinin manşetinde daha net görülmektedir. "Sıra Bizde, Sandıkta Vatan İçin Diyeceğiz" başlığıyla oluşturulan haber,[28] 2016-2018 yılları arasında TSK'nın Suriye topraklarında düzenlediği askerî operasyonlarda hayatını kaybeden asker ve polislerin aileleriyle yapılan röportajlardan oluşmaktadır. Burada da 24 Haziran seçimleri, vatanın ve milletin varlık-yokluk mücadelesi olarak değerlendirilmiştir. Yaklaşan seçimlerde AKP ve Erdoğan'ın muhtemel başarısı, vatanın selameti için vazgeçilmez bir koşulken, Erdoğan'ın kaybetmesi Türkiye Cumhuriyeti'nin sonunu getirecek bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

28 *Sabah*, "Sıra Bizde, Sandıkta Vatan İçin Diyeceğiz", 22.4.2018: 1.

Sabah, 22 Nisan 2018, baş sayfa

Savaşta hayatını kaybetmiş güvenlik görevlilerinin aileleriyle yapılan röportajlar, gazetenin 24 Haziran seçimleri öncesinde uyguladığı yöntemlerin belki de en önemlisidir. Önceki başlıklarda da bu tür haberlere rastlamıştık. Burada hayatını kaybeden aileler üzerinden AKP ve Erdoğan'a açık ideolojik destek verilirken, vatan, millet ve halk söylemi bu desteğin bir parçası ve hatta taşıyıcısı olmaktadır. "Sıra Bizde, Sandıkta Vatan İçin Diyeceğiz" başlığının "Vatan İçin" kısmının kırmızı olması, vatan ve kan üzerinden kurulan söylemsel inşanın da göstergesidir. Böylece 24 Haziran seçimlerinde AKP ve Erdoğan'ın olası başarısı, vatan, millet ve şehit kanı ile özdeşleştirilmiştir. Seçimlerde, sadece hayatta olanlar için değil hayatını kaybedenler için de AKP ve Erdoğan'a destek istenmiştir.

Milat gazetesinin standardizasyon stratejisini kullanmasına 5 Mayıs 2018 tarihli nüshasını örnek gösterebiliriz. "Yenikapı Ruhuyla" manşetiyle çıkan gazete,[29] Cumhur İttifakı'nın Erdoğan'ı cumhurbaşkanı adayı göstermesini "Cumhur İttifakı

29 *Milat*, "Yenikapı Ruhuyla", 5.5.2018: 1.

Milletin Adamı Erdoğan'ı Aday Gösterdi" üst başlığıyla vermiştir. Üst başlığın cinsiyetçi yanı[30] bir yana bırakılacak olursa, burada da millet mefhumu ile sadece AKP seçmeninin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Milat, 5 Mayıs 2018, baş sayfa

Haberleştirme pratikleri açısından *Sabah*'ın politikasına oldukça benzeyen yukarıdaki haber, tek parçadan oluşan milletin tek temsilcisinin Erdoğan olduğunu iletmektedir. Metin, Türkiye halkını tüm farklılıklarından arındırıp homojenleştirmiş, bu homojen bütünü de Erdoğan'ın arkasında birleştirmiştir. Halkın homojen bir yapı hâline getirilip Erdoğan'ın arkasında olduğu ima edildiğinde, Türkiye halkının bir parçası olan ama Erdoğan'a muhalif diğer kesimler, "halk"tan sayılmamaktadır. Yani bu tanımlamalarla halk, ancak Erdoğan ve AKP'yi destekleyenlerden oluşmaktadır. Halkı ve partiyi, dolayısıyla da lideri bütünleştiren söylem, 24 Haziran seçimlerini Türkiye toplumu için bir varlık-yokluk ikilemine indirgemektedir.

30 Toplumsal cinsiyet çalışmalarında "adam" sözcüğünün cinsiyetçi yaklaşımı ifade ettiği kabul edilir; çünkü bu sözcük, "normal" veya "doğru" olana gönderme yapmaktadır. Sözcük bu anlamıyla erkekliği norm ve değere dönüştürmektedir.

Gazete haberlerinde simgeleştirme stratejisine de sıklıkla rastlanmıştır. Bu haberlerde bayrak, şehit cenazesi ve şehitlikler kullanılmıştır. Burada Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağının Cumhur İttifakı ile temsil edileceği vurgulanmış, şehitlerin ve şehitliklerin konu olduğu haberlerde ülkenin bekâsı için savaşan askerlerle, yine ülkenin bekası için çalışan AKP ve Erdoğan'ın birlikteliklerin altı çizilmiştir.[31] Şimdi bir önceki strateji ile yakından ilişkili simgeleştirmenin örneklerine bakabiliriz.

12 Haziran 2018 tarihli *Sabah*'ta yer alan "Halisdemir'in kabrine ziyaret" haberi,[32] hayatını kaybeden askerlere ait mezarların ya da şehitliklerin de metinlerde kullanıldığını göstermektedir. 15 Temmuz'daki darbe girişiminde hayatını kaybeden Astsubay Ömer Halisdemir'in kabrini ziyarete giden Erdoğan'ın bu eyleminin haberleştirilmesi, ulusal bütünlük simgesini Erdoğan ile birleştirmiştir. Öyküleme süreciyle birlikte işleyen simgeleştirme stratejisi, şehit haberleri üzerinden inşa edilerek kolektif kimliğe hizmet etmektedir. Erdoğan'ın Halisdemir'in kabrini ziyaretini de bu kolektif kimliğin inşası üzerinden okumak faydalıdır.

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşecek seçimler öncesinden hem cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini hem de AKP ve Erdoğan'ı haberler metinlerinde ideolojinin bütünleştirme kipi ile destekleyen *Sabah* ve *Milat* gazeteleri, toplumun ortak değerlerini belli bir siyasi parti ile özdeşleştirmiştir. Böylece toplumun farklı kesimleri ya bu bütünün içinde eritilmiş ya da dışına atılmıştır. Toplumun AKP ve Erdoğan'ın etrafında kenetlendiği imajı çizilmiştir. Bu doğrultuda gazeteler, mevcut tahakküm ilişkilerinin 24 Haziran'da gerçekleşecek seçimlerin ardından sürdürülmesine haber metinleri üzerinden hizmet etmiştir.

---

31 Örnek için ayrıca bkz. *Sabah*, "Devletin ve milletin bekâsı için Erdoğan", 25.5.2018. https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/25/devletin-ve-milletin-bekasi-icin-erdogan Erişim tarihi: 17.9.2018.

32 *Sabah*, "Halisdemir'in kabrine ziyaret" 12.6.2018: 16.

Gizleme

Bu bölümde, Thompson'ın " ... toplumdaki tahakküm ilişkilerini gizleyerek, inkâr ederek veya örtbas ederek, dikkatleri mevcut ilişki veya süreçlerden başka yöne çevirerek yeniden kuran" yönelim olarak tanımladığı (2013: 80) ideolojinin *gizleme kipi* araştırılacaktır. İlgili metinlerde, gizleme kipinin "yerine geçirme", "örtmece", ve "mecaz" stratejilerinin tahakküm ilişkilerinin devamına ve bu ilişkilerin yeniden üretilmesine sunduğu katkıyı inceleyeceğiz. Bu stratejilerin, önceki başlıkta araştırılan stratejilerden daha fazla iç içe geçtiğini belirtmekte fayda var; okur, haber inceleme kısmında birbirinden farklı anlatılan stratejilerin aynı haber metni içinde eşzamanlı olarak kullanıldığını görecektir. İç içe geçen bu stratejiler çerçevesinde, metinlerde; AKP'nin geçmiş politikaları övülmüş, Erdoğan'ın liderliği ön plana çıkarılmış, 24 Haziran seçimleri sonrasında AKP ve Erdoğan'ın muhtemel başarısının sadece Türkiye'yi değil, bütün dünyayı derinden etkileyeceği işlenmiştir. Bunlar ve burada sayılmayan farklı yaklaşımlar, 24 Haziran seçimleri öncesi AKP ve Erdoğan'a ideolojik destek sunmuştur. Aslında şöyle de diyebiliriz; gizleme kipi altında işleyen stratejiler, toplumdaki tahakküm ilişkilerini yeniden üretmiş ve dolayısıyla iktidardaki Erdoğan'ın seçimi kazanmasında bu anlamıyla pay sahibi olmuştur. Şimdi sırasıyla bu stratejilerin metinlerde nasıl yer aldığına bakalım.

Sabah'ın 14 Haziran 2018 tarihli manşeti, yerine geçirme stratejisinin haber metinlerinde uygulanmasının tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bu stratejiyi " ... geleneksel olarak bir nesne ya da kişiye atıfta bulunmak için kullanılan bir terim, bir başkasına atıfta bulunmak için kullanılır ve böylelikle terimin olumlu ya da olumsuz çağrışımları öteki nesne ya da kişiye aktarılır" şeklinde açıklayan Thompson'ın (2013: 80) yaklaşımına benzer içerikteki bu haber, Erdoğan'ın 13 Haziran 2018'de Rize-Erzurum karayolunda bulunan Ovit Tüneli'nin açılışındaki konuşmasını

konu edinmiştir. Haberi "Abdülhamid Hayal Etti Erdoğan Yaptı" manşetiyle aktaran *Sabah*, Osmanlı İmparatorluğu'nun 34'üncü padişahının hayallerini gerçekleştiren liderin Erdoğan olduğunu ima etmektedir.[33] AKP iktidarından ve hükümet yanlısı medyadan, özellikle 2011 sonrası büyük lütuf gören II. Abdülhamid[34] ile Erdoğan arasında kurulan "hayal etme-gerçekleştirme" bağı, iki liderin birbirleriyle ideolojik ve siyasal sürekliliğini de göstermektedir. Öyküleme stratejisine de dayanan bu yaklaşım, Osmanlı İmparatorluğu'nun son büyük sultanının hak ettiği derin saygıyı canlandırarak *Yeni Türkiye*'nin liderine yönlendirmektedir.

Sabah, 14 Haziran 2018, baş sayfa

33 *Sabah*, "Abdülhamid Hayal Etti Erdoğan Yaptı", 13.6.2018: 1.

34 II. Abdülhamid'in gördüğü saygı, sadece AKP ve hükümet yanlısı medya ile açıklanamaz. AKP'nin 16 yıllık iktidarı süresince iyiden iyiye AKP yanlısı yayın politikası izleyen ve kamu kurumu olan TRT 1'de, II. Abdülhamid dönemini konu alan "Payitaht: Abdülhamid" adlı dizi, 2017'de yayına girmiştir.
TRT'nin bu diziyle birlikte Abdülhamid ve Erdoğan arasında kurduğu yakın ilişkiyi eleştirel yaklaşımla irdeleyen Tayfun Atay'ın ilgili yazısı için ayrıca bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/685392/_Reis__icin_bicilmis_Abdulhamid_kaftani.html Erişim tarihi: 4.9.2018.

Türkiye toplumuna ait değerlerin, kahramanlıkların veya büyük zaferlerin Erdoğan'a atıfta bulunmak için kullanılması, medyada ve özellikle hükümet yanlısı yayın yapan medya kuruluşlarında sıklıkla karşılaşılan bir olgudur. Bu haberler, Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamının ancak Erdoğan liderliğinde ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi vesilesiyle yakalanacağını söylemsel alanda kurmaktadır. Yukarıdaki haber metni, bu nedenlerle yerine geçirme stratejisinin en açık örneğini oluşturmuştur.

Eylemlerin, kurumların ya da toplumsal ilişkilerin olumlu bir değerlendirmeye neden olacak şekilde tarif edilmesi olarak tanımlanan "örtmece stratejisi" de (Thompson, 2013: 80) gazete haberlerinde yer bulmuştur. 24 Haziran seçimlerinin Türkiye'yi "küresel güç" veya "dünya lideri" yapacağına dair haberler, seçimleri "asrın zaferine giden yol" veya "dünya mazlumlarının zaferi" olarak açıklayan metinler, gizleme stratejisinin önemli örnekleridir.

Mecaz stratejisiyle iç içe gelişen bu strateji, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini kurumsal anlamda, Erdoğan'ı ise liderlik vasfı anlamında olumlu değerlendirmeye tabi tutmuştur. 7 Mayıs 2018 tarihli *Sabah*'ın "Yeni Dönemde Türkiye Küresel Güç Olacak",[35] 25 Haziran 2018 tarihli *Milat* gazetesinin ise "Dünya Mazlumlarının Lideri" manşetleri,[36] seçim öncesi ve sonrası örtmece stratejilerine örnektir. Bu iki gazetenin seçimlerden önceki ve sonraki manşetlerine birlikte baktığımızda, hem cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hem de AKP ve Erdoğan'ın başarısının olumlandığı daha net gözükmektedir.

35 *Sabah*, "Yeni Dönemde Türkiye Küresel Güç Olacak" 7.5.2018: 1

36 *Milat*, "Dünya Mazlumlarının Lideri" 25.6.2018: 1.

Sabah, 7 Mayıs 2018 ve Milat, 25 Haziran 2018 tarihli baş sayfalar

24 Haziran seçimleri öncesi ve sonrasında cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini ve Erdoğan'ın olası başarısını olumlu bir değerlendirmeye neden olacak şekilde tarif eden gazete metinleri, AKP'nin Türkiye toplumu üzerinde kurduğu tahakküm ilişkilerini yeniden üretmektedir. Seçim öncesi yayın politikaları daha dengeli olan *Hürriyet*, 25 Haziran 2018 tarihli nüshasında, Erdoğan'ın ve Cumhur İttifakı'nın seçimi kazanmasını "İlk Turda Zafer" başlığıyla sürmanşetten vermiştir.[37] Seçim sonrası Erdoğan'ın kazanmasını "zafer" olarak okura sunan gazete, 24 Haziran'ın hemen ertesinde dengeli yayın politikasını terk etmiştir.

Gazete haberlerinde mecaz da etkili yöntemlerden biri olmuştur. Mecaz stratejisinin parça-bütün ilişkisini tersine çevirerek, parçanın temsil ettiği simgeyi bütünü temsil edecek şekilde sunan "kapsamlama tekniği"nin metinlerde yer aldığını gördük. Örneğin 18 Haziran 2018 tarihli *Milat*, Erdoğan'ın İstanbul

37 *Hürriyet*, "İlk Turda Zafer" 25.6.2018: 1.

mitingini "İstanbul Mührü Bastı" manşetiyle duyurmuştur.[38] Burada, İstanbul'da Erdoğan'ın mitingine gelen ve ekseriyetle AKP seçmeni olduğu düşünülen kitle, İstanbul halkının tamamını temsil eder şekilde sunulmuştur. Parça-bütün arasındaki ilişkinin bu derece tersyüz edilmesi, 24 Haziran seçimleri öncesi Erdoğan ve Cumhur İttifakı'na verilen önemli bir ideolojik destektir; çünkü haberde İstanbul halkının Erdoğan'ı desteklediği vurgulanırken, Erdoğan muhaliflerinin gerçekliği gizlenmiştir. 25 Haziran 2018 tarihli *Sabah* da benzer bir tekniği kullanmıştır. Erdoğan'ın ve Cumhur İttifakı'nın seçimlerdeki başarısını "Cumhurun Zaferi" manşetiyle haberleştiren gazete,[39] burada hem Cumhur İttifakı'nın tamlayanına göndermede bulunmuş, hem de Erdoğan ile tüm Türkiye halklarının kazandığını ileri sürmüştür. Oysa Türkiye halkının tümünün tercihi, görüşü ve tutumu aynı yönde değildir.

Bu stratejilerden farklı olarak, gizleme kipinin "görmeme tekniği" olarak tanımlayacağımız bir yönelimi de mevcuttur. Bu teknik, muhalefet liderlerinin ya da cumhurbaşkanı adaylarının önemli mitinglerinin gazete haberlerinde yer almamasıdır. Örneğin cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'nin 21 Haziran 2018'de gerçekleştirdiği ve bir milyon kişinin katıldığı İzmir mitingi, 22 Haziran tarihli *Sabah* ve *Milat* gazetelerinde haberleştirilmemiştir. İki gazete de, ilk sayfalarında, İnce'nin kitlesel mitingini görmemiştir. *Hürriyet* ise bu mitinge, ilk sayfasında küçük bir yer ayırmıştır. Edirne Cezaevi'nde tutuklu bulunan HDP'nin cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş'ın sosyal medya üzerinden duyurmak zorunda kaldığı seçim vaatleri de yine *Sabah* ve *Milat* gazetelerinde yer almamış, *Hürriyet*'te ise küçük bir kare ile okura aktarılmıştır.

38 *Milat*, "İstanbul Mührü Bastı" 18.6.2018: 1, 9.

39 *Sabah*, "Cumhurun Zaferi" 25.6.2018: 1.

Şeyleştirme

Sabah, *Milat* ve *Hürriyet* gazetelerinde yer alan haberlerin incelendiği bu bölümde, haber metinlerinin tahakküm ilişkilerini kalıcı, zaman dışı ya da doğal gibi göstermesine odaklanacağız. Haber metinlerinin bu şekilde oluşturulması, süreçleri tarihsel/toplumsal bağlamdan koparmakta, böylece süreçlerin tarihselliği karanlıkta bırakılarak yarı-doğal şeyler ya da olaylar olarak resmedilmesi mümkün hâle gelmektedir (Thompson, 2013: 84).

Belli bir dönemde, belli bir toplumsal formasyonun tarihsel/toplumsal bağlamının tasfiye edilmesi, egemenlik ilişkilerinin yeniden üretilmesinin önünü açtığı gibi, bu ilişkilerden mustarip kesimlerin tepkilerinin başka kanallara aktarılmasının da nedenidir. 24 Haziran seçimleri öncesi hükümet yanlısı medyanın haber metinleri bu açıdan dikkat çekidir. Gazete haberleri incelendiğinde, örneğin 2018 yılının başından itibaren kendini gösteren ekonomik kriz, tarihsel/toplumsal bağlamından koparılarak, sadece "dış güçlerin/mihrakların" oyunu olarak haber metinlerinde yer almıştır. Burada şeyleştirme kipi ile bir önceki başlıkta anlatılan gizleme kipinin ne denli ilişkili olduğu da görülmektedir. Thompson'dan hareketle şeyleştirmenin üç önemli stratejisinden bahsedeceğiz. Bunlar; toplumsal ve tarihsel bir yaratımın sonucu oluşan durumu bütün bu bağlamdan koparan "doğallaştırma stratejisi" ve sosyo-tarihsel görüngüleri kalıcı, değişmez ve sürekli tekerrür ediyormuş gibi resmederek onları tarihselliğinden soyutlayan "ebedileştirme stratejisi"dir. Üçüncü strateji, "adlandırma ve edilgenleştirme" olarak tanımlanan, okurun dikkatini belli temalara odaklarken, diğerlerini göz ardı eden ve daha çok dilbilgisel araçlarla ifade edilen tekniktir (Thompson, 2013: 84).

Gazete haberleri, doğallaştırma stratejisini daha çok 15 Temmuz darbe girişimi gibi şiddet olaylarını konu alan metinlerde ya da ekonomik krizi işleyen haberlerde uygulamıştır. Hem şiddet olayları hem de yaklaşan ekonomik kriz, bu metinlerde ta-

rihsel bağlamından koparılmış, "iç ve dış güçler"in tezgâhladığı olaylar şeklinde resmedilmiştir. Böylece 2002'den bu satırların yazıldığı tarihe kadar (Nisan 2019) ülkeyi yöneten AKP iktidarının, bir biçimde, mevcut krizlerdeki tarihsel sorumluluğu gizlenmiştir. *Sabah*'ın 27 Nisan 2018 tarihli nüshası, 15 Temmuz darbe girişimindeki sorumluluğu iktidardan ziyade ana muhalefet partisine yükleyen bir dile sahiptir:

Sabah, 27 Nisan 2018, baş sayfa

Sabah'ın "Biz Bombalara Meydan Okurken Sen Firar Ettin" manşetiyle[40] verdiği haber, yukarıda anlatılanlara örnek gösterilebilir. Haberde 15 Temmuz'da yaralanan Emre Aydoğan'ın röportajına yer verilmiş ve röportaj, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nu 15 Temmuz'da gerçekleşen darbe girişiminden sorumlu tutan bir dille yazılmıştır. Aydoğan'ın "Kemal Kılıçdaroğlu, o gece vatanı savunması gerekirken havalimanından kaçtı. Biz bombaların üstüne gittik" sözlerinden oluşan haber spotu, ülkede yaşanan darbe girişiminin iktidarla olan tarihsel bağının koparılmasını sağlar. Oysa darbe girişiminin yaşandığı 2016 yılında, neredeyse 14 yıldır

40 *Sabah*, "Biz Bombalara Meydan Okurken Sen Firar Ettin", 27.4.2018: 1,19.

tek başına iktidar olan AKP'dir. Haber metni, sadece bu gerçeği değil, mevcut çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde üzerinde durulan AKP ve Gülen Cemaati'nin 2002-2013 yılları arasındaki yakın ilişkisini de görmezden gelmiştir. Dolayısıyla haber, hem Gülen Cemaati'nin güçlenmesinin hem de 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişiminin AKP iktidarının politikalarıyla ilişkisini koparark, bu olguların ardındaki tarihsel/toplumsal gerçekliği tasfiye etmiştir.

Doğallaştırma stratejisinin bir örneğini de *Milat*'ın 24 Mayıs 2018 tarihli manşetinde bulabiliriz. "Ekonomik 15 Temmuz" manşetiyle okurunun karşısına çıkan *Milat*,[41] haberin üst başlığında şu ifadeleri kullanmıştır: "Savaş Yok, Afet Yok, Kriz Yok Ama Seçime 1 Ay Kala Saldırıyorlar." Bu manşet ve üst başlık, metinlerde, ekonomide yaklaşan krizin tarihsel/toplumsal bağını koparan çarpıcı bir örnektir. Mevcut çalışmanın önceki bölümlerinde AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte neoliberal politikalara hız verildiğine değinmiştik. Haber metninde ne kapitalist toplumsal formasyona ne de 2002'den itibaren uygulamaya koyulan neoliberal politikalara bir gönderme vardır.[42] Ekonomik kriz ve Türk lirasının döviz karşısında hızla değer kaybetmesi, haberde, "dış güçler"in saldırısı olarak değerlendirilmektedir. Böylece, yaklaşan ekonomik krizin iktidarın uyguladığı politikalarla ilişkisinin bağlamı da ortadan kaldırılmaktadır. *Hürriyet* de yukarıdaki örneklere benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Gazetenin 26 Mayıs 2018 tarihli haberi,[43] Başbakan Binali

41 *Milat*, "Ekonomik 15 Temmuz" 24.5.2018: 1, 6.

42 Ekonomik krizin AKP politikalarıyla ilişkisini ortaya koyan eleştirel yazılar için ayrıca bkz. Ümit Akçay (2018), "Faiz ve neoliberal popülizm krizi" https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/09/04/faiz-ve-neoliberal-populizm-krizi/ Erişim tarihi: 5.9.2018.
Sungur Savran (2018), "TL'nin serbest düşüşü (1): Piyasa dostu Berat Albayrak 'faiz lobisi'yle savaşamaz!" https://gercekgazetesi.net/ekonomi/tlnin-serbest-dususu-1-piyasa-dostu-berat-albayrak-faiz-lobisiyle-savasamaz Erişim tarihi: 5.9.2018.

43 *Hürriyet*, "Manipülasyon Kaynağını Biliyoruz İşbirlikçiler de Başaramayacak", 26.5.2018: 11.

Yıldırım'ın "Manipülasyon Kaynağını Biliyoruz İşbirlikçiler de Başaramayacak" cümlesini başlığına taşımıştır. Burada da Türk lirasının değer kaybetmesi, "dış güçler"e ya da "faiz lobisi"ne bağlanmış, iktidarın tarihsel sorumluluğu göz ardı edilmiştir.

Gazete haberlerinde ebedileştirme stratejisi daha çok muhalefet partilerini konu alan haberlerde uygulanmıştır. *Sabah*'ın 18 Haziran 2018 tarihli "Halka Hizmet Bizim İşimiz" manşeti,[44] haber metinlerinin muhalefet partileri üzerinden kurguladığı ebedileştirme stratejisinin örneğini vermektedir. Erdoğan'ın konuşmalarına dayanan haberin spotu şu şekildedir: "Erdoğan: CHP'nin olduğu her yerde çöplük, pislik, susuzluk, kirli hava var. AK Parti'de ise icraat var." Bu haber, CHP'nin 1990'lı yılların başında, yani neredeyse 30 yıl önce, Ankara ve İstanbul büyükşehir belediyelerinin yönetiminde olduğu döneme gönderme yaparak, o dönemki belli başlı sorunları, ülkenin ve dünyanın gerçekliğinden kaynaklanan şartlardan soyutlayıp sadece CHP'nin icraatları olarak göstermektedir. Şayet CHP 24 Haziran seçimlerinden başarıyla çıkarsa, ülkenin yönetimi, 1990'larda büyükşehir belediyelerinin yönetimini andıracaktır. CHP'nin yönetimini ve partinin politikalarını kalıcı, değişmez ve tekerrür eden bir zihniyetin ürünüymüş gibi göstererek işleyen bu strateji, AKP'ye ideolojik desteğin somut verisidir.

Edilgenleştirme stratejisi de şeyleştirme süreçlerinde kullanılan tekniklerden biridir. 5 Mayıs 2018 tarihli *Sabah*'ın "Türkiye'nin seçimi Samsun'da tartışıldı" başlıklı haberi[45] bu stratejiye örnek gösterilebilir. 24 Haziran seçimleri öncesi Sabah Yazarlar Kulübü'nün AKP ve Erdoğan'a destek için yürüttüğü gezilerinden birini haberleştiren *Sabah*, haberde büyüme ve istikrar için cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine vurgu yapmıştır.

İdeolojinin şeyleştirme kipinin ve stratejilerinin seçimler öncesinde iktidara ideolojik destek amaçlı kullanıldığını örnekler-

44 *Sabah*, "Halka Hizmet Bizim İşimiz", 18.6.2018: 1, 10-11.

45 *Sabah*, "Türkiye'nin seçimi Samsun'da tartışıldı" 5.5.2018: 1, 20.

le açıklamış bulunmaktayız. Bu kipin stratejilerinin de önceki başlıkta açıklanan stratejilerle iç içe geçtiği bir gerçektir. Daha çok gerçekliğin tarihsel/toplumsal bağlamının tasfiye edilmesiyle hayat bulan şeyleştirme, 24 Haziran seçimleri öncesi Cumhur İttifakı ve onun cumhurbaşkanı adayı Erdoğan'a önemli ideolojik katkı sağlamıştır. Gerçeklerin tersyüz edilmesinin de bu kipin bir başka özelliği olduğu unutulmadan haber metinleri okunduğunda, gazetecilik meslek ilkelerinin de tıpkı tarihsel/toplumsal bağlam gibi tasfiye edildiği görülmüştür.

Aslında daha geniş bir örneklem (iktidar yanlısı tüm gazeteler, televizyonlar, radyolar, kamu kurumu TRT ve AA), medyanın durumunu daha dramatik şekilde gösterecektir. 2002-2018 arası AKP iktidarıyla birlikte dönüşüm geçiren medya ortamı, AKP'nin propaganda aygıtı hâline gelmiştir. Anaakım medyanın 2002 öncesi az da olsa var olan objektif-eleştirel tutumu tamamen ortadan kalkmıştır. Bu durum, Türkiye siyasi tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen seçimler öncesi net olarak görülmüştür. Anaakım olarak ifade edilen ve Ciner, Doğuş ve Demirören gruplarına ait medya organları iktidarla sorun yaşamamak için AKP ve Erdoğan'ı ön plana çıkaran bir yayın politikası izlemiştir. Kanaatimizce medyanın geldiği hâl, Türkiye demokrasisinin önündeki en büyük engellerden biridir; çünkü AKP, Türkiye'deki yönetim sistemini merkezileştirip demokratik çoğulculuktan arındırırken, aynı zamanda medyayı da büyük ölçüde merkezileştirip iktidarına bağlamıştır. Gelişmeler, halkın haber alma hakkına engel olduğu gibi, iktidarın toplumu kutuplaştırıcı söyleminin de medya aracılığıyla yeniden üretilmesinin önünü açmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümü, bu durumun etraflıca tartışılacağı bir zemin oluşturacaktır.

SADET

Bu çalışma, 16 yıllık süreçte AKP iktidarının medya ile kurduğu ilişkileri, Gramsci'nin "tarihsel blok" kuramını ve Marx'ın diyalektik yöntemini kullanarak ortaya koymayı amaçlamıştır. Kullanılan kuram; temel yapı, üst yapı ve onun uğraklarının organik bir bütünlük içinde ve sürekli devinim hâlinde olduğunu işaret etmektedir. Bütünlüklü bir yaklaşım sergileyen kuramın çağırdığı yöntem ise, toplumsal parçalar arasındaki etkileşime ve devingenliğe dikkat çeken, incelenen ilişkiyi bütünden parçaya, parçadan bütüne giden yolu katederek açıklamaya çalışan diyalektiktir. Böylece hem "tarihsel blok" kuramı hem de diyalektik yöntem, AKP'nin 2002-2018 yılları arasındaki medya politikalarını bütünlükçü bir perspektifle açıklamanın/anlamanın kalkış noktası olmaktadır.

AKP'nin medya politikalarının seyri, yerleşik tarihsel blokla kurduğu ilişkiye göre şekillenmiş ve bu ilişki minvalinde sürekli bir değişim/dönüşüm geçirmiştir. Örneğin ilk döneminde yerleşik tarihsel blok ve onun uğrakları karşısında görece güçsüz olan AKP, medya politikalarını, ikinci ve üçüncü dönemine kıyasla daha yumuşak bir stratejiyle yürütmüştür. Zamanla, yerleşik tarihsel blokla girdiği mücadelede mevzileri aşama aşama kazanarak güçlenen iktidarın medya politikaları da, gücün verdiği imkânlar neticesinde sertleşmiştir. Dolayısıyla AKP'nin 16 yıllık iktidarı süresince tek ve değişmez bir medya politikasından bahsetmek imkânsızdır. İktidarın medya ile kurduğu ilişki; siyaset, ekonomi, eğitim, sağlık gibi diğer toplumsal parçalarla etkileşim hâlinde ilerlemiştir. AKP, tarihsel blokun uğraklarındaki dönü-

şümden aldığı güçle temel stratejilerinde değişime gitmiş, gücü ve baskıyı, ilk dönemine nazaran daha fazla kullanır olmuştur. AKP'nin güttüğü strateji, zaman içinde hegemonyadan apaçık tahakküme kaymıştır.

İktidarın özellikle 2008'den itibaren hem temel yapıdan hem de politik toplumdan sağladığı güçle, yerleşik tarihsel blokun bütün yapısında gerçekleştirmek istediği dönüşüm medya alanında kendini göstermiştir. Bu dönemde, AKP'nin medya politikaları genel olarak üç strateji üzerine kurulmuştur. Bunlar: TMSF'nin başrol oynadığı *fethetme*; iktidara yakın sermaye gruplarının oluşturduğu *teşkil etme*; anaakım medyaya iktidar yanlısı gazetecilerin, yöneticilerin girmesi ile birlikte merkez medyanın soğurulması ve bu yolla aşama aşama AKP yanlısı hâle getirilme sürecini kapsayan *zapt etme* stratejileridir.

Bu dönemde her üç stratejinin de örneklerine bolca rastlanmıştır. Bu stratejiler bir bütünlük içinde ve birbirleriyle etkileşim hâlinde ilerlemiştir. Doğan, Doğuş, Demirören ve Ciner gruplarına ait medya kuruluşları, 2002-2018 yılları arasında zapt edilen önemli mevziler olmuştur. Örneğin, *Radikal*, *Hürriyet*, *Milliyet ve Habertürk*'ün yazar ve yönetici kadrosunda yaşanan değişim, bu stratejiye örnek gösterilebilir. Yazar kadrosunun ve yöneticilerin değişimiyle birlikte, iktidar karşısında tedricen sessizliğe bürünen merkez medyada, özellikle 2015 sonrası AKP aleyhine herhangi bir habere rastlamanın güçlüğü düşündürücüdür. Bu durum, iktidarın, medyanın kurumsal yapısını değiştirmeden de onu yanına çekebildiğini, hiç olmazsa sessiz bırakabildiğini göstermektedir. Medyanın *zapt edilmesi,* iktidarın medyayı kontrol sürecinde ekonomik ve hızlı olmasını sağlamıştır. Televizyon ve gazetelerin AKP'ye yakın gazeteci ve yöneticilerle dolması, bu yayın organlarındaki otosansürü güçlendirmiştir. Türkiye medya ortamının iktidar tarafından zaptı, AKP'yi masraftan kurtardığı gibi, sansürün daha haber yapım aşamasında "devreye girmesini" de sağlamıştır.

ATV-Sabah'ın Çalık Grubu'na satılması örneğinde gördüğümüz gibi, Çukurova Grubu'nun elinde bulunan Show TV, SKY Türk ve *Akşam*'a TMSF tarafından el koyulması ve *Akşam* ve SKY 360'ın iktidara yakın Ethem Sancak'a devredilmesi bu kurumların iktidar tarafından *fethedilmesi* olarak okunmuştur. İktidarın Cemaat ile işbirliği döneminde, Cemaat sermayesinin de fetih stratejisinin bir parçası olduğunu belirtmek gerekir. Buna örnek olarak, 2008'e dek medya alanındaki muhalefetin önemli temsilcilerinden olan Kanaltürk TV'nin 2008 yılında Cemaat'e yakın Koza Holding'e satılması gösterilebilir. AKP, bu süreçte, İslamcı burjuvazi içindeki farklı fraksiyonları kullanarak medya alanında fetihler gerçekleştirmiştir. Hem Cemaat sermayesinin hem de AKP'ye yakın MÜSİAD'da temsil edilen sermaye gruplarının medya ortamına girişleri, özellikle 2002-2013 yılları arasında yoğunlaşmıştır. 2013'ten sonra, AKP-Cemaat koalisyonun yaşadığı krizlere paralel olarak bu defa AKP, Cemaat'e ait medya kuruluşlarını fethetmeye başlamıştır. 2016'da ilan edilen OHAL ve KHK'lar yoluyla, Cemaat'e ait birçok medya kuruluşu kapatılmış ve bu kuruluşların sermayesinden teknik ekipmanına varana kadar tüm malvarlıkları, TMSF tarafından AKP yanlısı kuruluşlara devredilmiştir. Böylece, 2002'de medya alanında başlayan fetih süreci, bir müddet Cemaat sermayesi de kullanılarak devam etmiş, politik toplum merkezli krizlerin ve AKP-Cemaat koalisyonun bitişiyle bu strateji, iktidarın eski ortağının medya kuruluşlarını da kapsayarak derinleşmiştir. OHAL'in iktidara sunduğu imkânlar sadece Cemaat medyasının fethinde kullanılmamış, bu dönemde toplumun farklı kesimlerine ait medya kuruluşları birer birer kapatılarak bunların malvarlıkları iktidar yanlısı gruplara devredilmiştir. Tüm bunların ardından, merkez ve muhalif medyanın fethi, AKP'nin medya stratejilerinin temelini oluşturmuştur.

Kitapta AKP'nin üçlü medya politikasının bir ayağı olarak değerlendirdiğimiz *teşkil stratejisi*, daha çok AKP yanlısı bur-

juvaziye dayanarak güdülmüştür. MÜSİAD'da temsil edilen ve AKP döneminde sermaye birikimini artıran grupların girişimleriyle, 2002-2018 yılları arasında iktidar yanlısı birçok medya kuruluşunun ortaya çıktığını gözlemleyebiliriz. Daha çok ikinci bölümde değinilen bu gruplar, iktidarla kurdukları klientalist ekonomik ilişkiler çerçevesinde gelişimini sürdürmüş ve buna paralel olarak, iktidarın teşvikiyle, medya ortamına dâhil olmuştur. Yayınları incelendiğinde partikülarist bir tutuma sahip bu kuruluşlara; Kanal 24, Beyaz TV, TV NET, Ülke TV, A Haber, Yeni Akit TV; *Milat*, *Diriliş Postası*, *Yeni Birlik*, *Gazete Harbi*, *İstiklal* ve *Yeni Söz* örnek gösterilebilir. Dikkatle bakıldığında, *teşkil stratejisi*nin medyanın AKP yanlısı bir forma bürünmesindeki etkisi rahatlıkla görülebilir.

2013-2018 arasında iktidarın, politik toplum merkezli birçok krizle karşı karşıya kaldığını belirtmiştik. Bu krizlerin, 17-25 Aralık 2013 Yolsuzluk Operasyonları ve 15 Temmuz 2016 darbe girişiminde olduğu gibi, neredeyse iktidarı devirecek bir boyuta ulaşması, AKP'nin uyguladığı stratejilerde değişiklik yaratmıştır. Bu süreçte iktidarın temel stratejisi, hegemonyadan tahakküme kaymıştır. 15 Temmuz'un ardından ilan edilen OHAL ile iktidar, ülkeyi muhalifleri açısından yaşanmaz bir noktaya sürüklemiştir. Birbirinden farklı odaklar tarafından ve farklı zamanlarda ortaya çıkan krizler, politik toplumda, sivil toplumda ve temel yapıda iktidarın muhaliflerini baskılamasına ve sivil toplum uğrağı içinde gördüğümüz medyanın, bu dönemden en fazla etkilenen alan olmasına yol açmıştır. AKP, tüm toplumsal politikalarda uyguladığı baskının benzerini medya alanına da uygulamış ve yukarıda bahsedilen stratejilere *berhava etme* ve *tahzîr etme* olarak açıkladığımız iki yeni stratejiyi de eklemiştir. Bu stratejiler, medya ortamında tahakkümün temel aracı olmuştur.

Medya ve Türkiye toplumu açısından bu dönemin (özellikle de OHAL sonrasının) ayırt edici özelliği; gazetecilerin tehdit edilme-

sinin, saldırıya uğramasının, işten atılmasının, tutuklanmasının ve sadece mesleğini yaptığı için hüküm giymesinin kanıksanmasıdır. Bu süreçte birçok medya kuruluşu kapatılmış, bunların mülklerine devlet tarafından el koyulmuştur. Tüm bunların ardından, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RFS) tarafından yayımlanan "2018 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi"ne göre Türkiye, 180 ülke arasında 157'nci olmuştur (bbc.com, 2018). Bu durum, Türkiye'de medyanın geldiği yeri göstermektedir. Korkutma ve yok etme stratejilerinin diğer stratejilerle birlikte uygulandığı bu dönemde, Türkiye medyasının mülkiyet ve kontrol yapısı baştan aşağı değişmiştir. Mülkiyet ve kontrol yapısında yaşanan bu değişim; *fethetme, zapt etme, teşkil etme, tahzir etme* ve *berhava etme* stratejilerinin birbirleriyle ne denli ilişkili olduklarını da göstermektedir.

Medya alanına salınan korku, kendini medya söylemleri aracılığıyla da göstermiştir. Bu çalışmanın dördüncü ve son bölümü, medyanın söylemsel alanda iktidar yanlısı tutumu nasıl kurduğunu/kurabildiğini göstermeye çalışmıştır. Böylece, medyanın temelinde yaşanan değişimi, ideolojik alandaki pratikleriyle ilişkilendirerek bütünlüklü bir yaklaşımla sergileme olanağı doğmuştur. Haber metinleri AKP, Erdoğan ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ideolojik desteklerini, muhalefet partilerini ve diğer cumhurbaşkanı adaylarını küçümseyerek ve onlar hakkında müstehzi ifadeler kullanarak sürdürmüştür. Metinlere göre Cumhur İttifakı karşısında yer alan Millet İttifakı dış güçlerle, terör örgütleriyle irtibatlıdır. Millet İttifakı, Türkiye'nin büyümesini, güçlenmesini istemeyen dış güçlerce kurulmuş bir organizasyondur.

16 yıllık iktidarı boyunca AKP, Türkiye'nin tüm kurumsal ve demokratik birikimini değiştirmiş/dönüştürmüştür. Bu, gazetecilik meslek ilkelerine de yansımış ve gazeteciler, mesleklerini icra etme biçimlerine değil, iktidara yakınlıklarına göre istihdam edilmiş, yükselmişlerdir. Muhalif gazeteciler, medya orta-

mından dışarı süpürülmüş, tutuklanmış, hüküm giymiş ya da Can Dündar örneğinde görüldüğü üzere yurtdışında yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu hâliyle merkez medya, 2018'e varıldığında, Türkiye tarihinde hiç olmadığı kadar teksesli olmuştur.

Bunun ardında, AKP'nin sınıfsal dayanağı olan İslamcı burjuvaziyle birlikte, farklı yöntemlerle yanına çektiği Batıcı-laik burjuvazi de vardır.[1] Dolayısıyla medyanın dönüşümünün esas nedeni, temel yapıda yaşanan uzun soluklu değişimde aranmalıdır. Çalışmanın ilk bölümünde değinildiği gibi, temelde yaşanan değişim, siyasette AKP'yi iktidara taşımış, AKP de elde ettiği güçle medyanın kendi lehine dönüşümünü sağlamıştır. Teksesli bir hâle gelen medya, AKP'nin karşılaştığı krizlerin üstesinden gelmesinde pay sahibidir. Sermaye, siyaset ve medya arasındaki karşılıklı beslenen bu diyalektik ilişki, Türkiye toplumunu baştan aşağı dönüştüren güçten -İslamcı burjuvaziden- bağımsız düşünülmemelidir.

Türkiye medyasının sermaye ve siyasetle kurduğu bu ilişki, anaakım iletişim çalışmalarında egemen anlayışın günümüz medyasını kavramakta ne kadar zayıf ve yetersiz kaldığını da göstermektedir. Bilindiği gibi, anaakım iletişim çalışmalarında medyanın, toplumsal gerçekliği veya toplumda olup biteni aynada yansıtır gibi aktardığı görüşü hâkimdir. Medyaya, klasik burjuva demokrasisinin erklerinden yasama, yürütme ve yargının yanında, bu üçünü kamu adına denetleyen "dördüncü kuvvet" rolü biçilmektedir (Kaya ve Çakmur, 2014: 569-570). Mevcut çalışma kapsamında ve Türkiye örneğinde görüldüğü gibi medya, sermaye, siyasal İslam ve kapitalist devletle kurduğu bağlar neticesinde başka türlü bir dördüncü kuvvet niteliği kazanmıştır. Yukarıdaki bağlar, onu, gitgide totaliter bir hâl alan siyaset kurumunun "bekçisi" niteliğine büründürmüştür. 16 yıllık AKP iktidarının sonunda şunu söylemek de mümkündür: AKP yö-

1 Bu konu için ayrıca bkz. Ayan, V. M. (2018). "Türkiye'de Medyanın Dönüşümünün Ardındaki İtki: İslamcı Burjuvazi" *Kültür İletişim Dergisi* (42): 145-170.

rüngesindeki Türkiye medyası, evet "dördüncü kuvvet"tir, ancak liberal yaklaşımda iddia edildiği gibi kamu adına yasama, yürütme ve yargıyı denetlememektedir. Onun totaliterleşen Türkiye'deki özel görevi, merkezileştirilerek güçlendirilmiş yürütme ve iyice ona bağımlı hâle gelen yargı ve yasama adına, kamunun denetlenmesidir. Türkiye medyasının geldiği bu nokta, anaakım medya çalışmalarının açıklayabileceği bir olgu değildir. Bu durum, ancak bütünlükçü ve eleştirel bir yaklaşımla sağlıklı değerlendirilebilir.

Toplumsal olanın merkezinde gördüğümüz ve toplumun diğer parçalarıyla etkileşim içinde olduğunu iddia ettiğimiz Türkiye medyası, mülkiyet ve kontrolün örgütlenmesinden bağımsız düşünülmemelidir. Burada Golding ve Murdock'ı (1991; 2008: 37-38) takip ederek diyebiliriz ki; kitle iletişimi, günümüz kapitalist ekonomik düzeninde, metalar üreten ve dağıtan ticari kuruluşlardır, medya metinleri ve bu metinlerdeki ideolojiler, ekonomik dinamiklerden ayrılamaz ya da bunlar ekonomik dinamikler dikkate alınmadan yeterince anlaşılamaz. Bu yaklaşım, hem Gramsci'nin "tarihsel blok" kuramıyla hem de diyalektik yöntemin bütünlüklü ve tarihsel anlayışıyla uyum içindedir. AKP-medya ilişkilerini konu alan mevcut çalışma bu bütünlükçü yaklaşımı sergilemeye gayret etmiştir. Türkiye'de ve uluslararası planda kitle iletişim çalışmaları, medyayı ve medya içeriklerini ekonomi, siyaset ve kültürle ilişkilendirmelidir. Bu anlamıyla ne sadece medya çıktıları üzerinden yapılan analizler ne de medyayı salt devletle veya ekonomik yapıyla açıklamaya çalışan analizler yeterli olacaktır; çünkü günümüz medyası, kapitalist toplumsal formasyonun tam göbeğinde, kapitalist teşebbüs ve devletle, siyaset, ideoloji ve kültürle yakından ilişkilidir.

Kaynakça

Abdulrazaq, T. (2017) "Erdoganism and Turkey's new prime minister", 23.5.2016, https://www.middleeastmonitor.com/20160523-erdoganism-and-turkeys-new-prime-minister/ Erişim tarihi: 20.5.2018.

Adaklı, G. (2006) *Türkiye'de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Adaklı, G. (2009) "Türk Medyasında AKP Etkisi", *AKP Bir Dönüşümün Bilançosu*, Uzgel, İ. ve Duru, B. (der.), Ankara: Phoenix Yayınları, s. 559-613.

Adaklı, G. (2010) "Gazetecilik Etiğini Belirleyen Yapısal Unsurlar: Mülkiyet ve Kontrol Sorunu", *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Çaplı, B. ve Tuncel, H. (der.), Ankara: Fersa Matbaacılık, s. 61-98.

Adaklı, G. (2014) "Medya sermayesi ve ultra-çapraz bütünleşmeler", *Perspectives*, sayı 8, s. 18-24.

Akça İ. (2010) "AKP, Anayasa Değişikliği Referandumu ve Sol: Yetmez Ama Evet'in Açmazları" https://docplayer.biz.tr/21258961-Akp-anayasa-degisikligi-referandumu-ve-sol-yetmez-ama-evet-in-acmazlari-ismet-akca.html Erişim tarihi: 3.12.2018.

Akça, İ. (2004) "Kolektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri", *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*, İnsel, A. ve Bayramoğlu, A. (der.) İstanbul: Birikim Yayınları.

Akça, İ. vd. (2017) "Olağanlaşan OHAL. KHK'ların Yasal Mevzuat Üzerine Etkileri", https://tr.boell.org/sites/default/files/ohal_rapor_web.pdf Erişim tarihi: 20.9.2018.

Akdoğan Y. (2004) *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*, İstanbul: Alfa.

Akın, D. (2012a) "30 Soruda Her Yönüyle Balyoz Davası Süreci" http://t24.com.tr/yazarlar/dogan-akin/30-soruda-her-yonuyle-balyoz-davasi-sureci,5655 Erişim tarihi: 10.3.2018.

Akın, D. (2012b) "25 Soruda MİT Krizi" http://t24.com.tr/yazarlar/dogan-akin/25-soruda-mit-krizi,4614 Erişim tarihi: 30.3.2017.

Aksoy, M. (2014) "Yeni Türkiye'nin "Organik" Diyaneti" http://t24.com.tr/yazarlar/murat-aksoy/yeni-turkiyenin-organik-diyaneti,10172 Erişim tarihi: 1.1.2017.

Anderson, P. (2007) *Gramsci Hegemonya Doğu-Batı Sorunu ve Strateji*, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Arsan, E. (2018) "Doğan Yayın Holding'in Satılması: İmam Nikâhı Resmi Nikâha Dönüştü" https://www.evrensel.net/yazi/81115/dogan-yayin-holdingin-satilmasi-imam-nik-hi-resmi-nik-ha-donustu Erişim tarihi: 24.5.2018.

Arsan, E. (2014) "Medyada Gezi-sel Dönüşüm", *Batsın Böyle Gazetecilik*, İstanbul: Boyut.

Arsan, E. ve Çoban, S. (2014) *Medya ve İktidar*, İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı.

Atay, T. (2017a) "'Yeni Türkiye'nin isim babası kim?" 28.4.2017 http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/729506/_Yeni_Turkiye_nin_isim_babasi_kim_.html Erişim tarihi: 30.10.2018.

Atay, T. (2017b) "Sekülerizm sana söylüyorum, laiklik sen anla!" 20.9.2017. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/827391/Sekulerizm_sana_soyluyorum__laiklik_sen_anla_.html Erişim Tarihi: 28.5.2019.

Atay, T. (2018) "Esas Duruş, Medyanın Esası Oldu" 22.3.2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/946559/_Esas_durus__medyanin_esasi_oldu_.html Erişim tarihi: 22.5.2018.

Avan, M. H. (2013) *Türkiye'de Siyasal İktidar ve Üniversite İlişkisi YÖK Sonrası Bir Değerlendirme*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aydın, U. (2015) *Neoliberal Muhafazakâr Medya*. İstanbul: Ayrıntı.

Aykol, H. (2008) *Haber Basınından İslamcı Medyaya*. Ankara: Agora.

Başaran, F. (2017) "Biz neden ihraç edildik? 2: AKP dönemi ve üniversiteler" https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/04/01/biz-nereden-ihrac-edildik-ii-akp-donemi-ve-universiteler/ Erişim tarihi: 1.12.2018.

Baykal, M. (2009) *Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kapatılma Davası Süreci ve Kriz İletişimi*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Bayramoğlu, A. (2004) "Asker ve Siyaset", *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*, İnsel, A. ve Bayramoğlu, A. (der.) İstanbul: Birikim Yayınları.

Bedir, U. (2017) *Türkiye'de Muhafazakâr Düşünce Kuruluşlarının Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bedirhanoğlu, P. (2009) "Türkiye'de Neoliberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü" *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, Uzgel, İ. ve Duru, B. (der.), Ankara: Phoenix Yayınları, s. 40-66.

Bila, F. (2009) "Aydın Doğan'a karşı vergi terörü" http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/aydin-dogan-a-karsi-vergi-teroru-1137531/ Erişim tarihi: 12.12.2017.

Bobbio, N. (1979) "Gramsci and the Conception of Civil Society" *Gramsci and Marxist Theory*, Londra: Routledge and Kegan Paul.

Bobbio, N. (1982) "Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı" *Gramsci ve Sivil Toplum*, İpek, A. ve Somer, K. (çev.). Ankara: Savaş Yayınları.

Bora, T. (2017) *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Boratav, K. (2015) *Türkiye'nin Faşizmleri ve AKP*, Ankara: İmge Yayınları.

Buci-Glucksmann, C. (1980) *Gramsci and the State*, London: Lawrence and Wishard.

Buğra, A. (2015) "Konuşmaya korkan sadece TÜSİAD değil, İktidara yakın işadamları da korkuyor" 24.8.2015. http://t24.com.tr/haber/konusmaya-korkan-sadece-tusiad-degil-iktidara-yakin-isadamlari-da-korkuyor,307251 Erişim tarihi: 21.9.2018.

Buğra, A. ve Savaşkan, O. (2015) *Türkiye'de Yeni Kapitalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bulaç, A. (2005) "İslam'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Aktay, Y. (der), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 48- 67.

Bulaç, A. (2009) *Göçün ve Kentin Siyaseti MNP'den SP'ye Milli Görüş Partileri*, İstanbul: Çıra Yayınları.

Bulut, Y. (2018) "Türkiye, çok karanlık bir dönemi geride bıraktı" 23.3.2018. http://www.star.com.tr/yazar/turkiye-cok-karanlik-bir-donemi-geride-birakti--yazi-1323151/ Erişim tarihi: 28.5.2018.

Carnoy, M. (1984) "Gramsci and the State", *The State and Political Theory*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Cemal, H. (2005) "Oyun ve kural!" http://www.milliyet.com.tr/oyun-ve--kural-/hasan-cemal/siyaset/yazardetayarsiv/18.05.2005/116381/default.htm Erişim tarihi: 14.11.2018.

Cemal, H. (2008) "Ergenekon Davası, hukuk ve demokrasi sınavıdır!" http://www.milliyet.com.tr/sinavdan-gecmenin-kosulu---buyuk-ergenekon-u-cozmektir/hasan-cemal/siyaset/siyasetyazardetay/24.10.2008/1007255/default.htm Erişim tarihi: 1.12.2018.

Çakır, R. (1994) *Ne Şeriat Ne Demokrasi*, İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, R. (2005) "Milli Görüş hareketi" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Aktay, Y. (der), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 544-575.

Çakır, R. (2014) *Ayet ve Slogan Türkiye'de İslami Oluşumlar*, İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, R. ve Sakallı, S. (2014) *100 Soruda Erdoğan x Gülen Savaşı*, İstanbul: Metis Yayınları.

Çam, A. ve Yüksel Şanlıer, İlke (2015) "Türkiye'de Medyanın 2002 Sonrası Dönüşümü: Ekonomi Politik Bir Yaklaşım", *Neoliberal Muhafazakâr Medya*, İstanbul: Ayrıntı.

Çandar, C. (2016) "Hoşçakalın..." http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/hoscakalin-1536241/ Erişim tarihi: 15.5.2018.

Çelik, A. (2015) "AKP Döneminde Sendikal Haklar: Sendikasız-Grevsiz Kaynaşmış Bir Kitleyiz!" *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çınar, M. (2015) *Vesayetçi Demokrasiden "Milli" Demokrasiye*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Dağıstanlı, M. A. (2014) *5 Ne 1 Kim*, İstanbul: Postacı Yayınları.

Demir, G. ve Göymen, A. Y. (2012) "Antonio Gramsci'nin Organik Bütünlük Anlayışı Çerçevesinde Devrimi Yeniden Düşünmek", *Praksis*, Ozan, E. D. (der.), sayı 27, s. 85-107.

Demir, S. (2013) *Türkiye'de 2001 Yılı Sonrasında Medya-İktidar İlişkileri ve Gazetecilik Pratiklerine Yansıması*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirel, T. (2004) "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine", *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*, İnsel, A. ve Bayramoğlu, A. (der.) İstanbul: Birikim Yayınları.

Dölek, L. (2011) "Burjuvazinin İç Savaşı Üzerine", *Devrimci Marksizm* (12): 41-65.

Dölek, L. (2014) "İhanete uğrayan isyan", *Devrimci Marksizm* (19): 17-23.

Dündar, C. (2016) *Tutuklandık*, İstanbul: Can Yayınları.

Ekzen, N. (2009) "AKP İktisat Politikaları", *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Uzgel, İ. ve Duru, B. (der.), Ankara: Phoenix Yayınları, s. 473-492.

Erbakan, N. (1991) *Adil Ekonomik Düzen*, Ankara: Anadolu Matbaacılık.

Erbakan, N. (2014), *Davam*, İstanbul: Kişisel Yayınlar.

Erdinç, I. (2014) "AKP Döneminde Sendikal Alanın Yeniden Yapılanması ve Kutuplaşma: Hak-İş ve Ötekiler", *Çalışma ve Toplum* (2014/2): 155-174.

Erdoğan, R. T. (2003) *Konuşmalar*, Ankara: Öncü Basımevi.

Eres, B. ve Yüksel, H. (2017) "AKP Döneminde Türkiye'de Değişen Medya Sermayesi" https://halagazeteciyiz.net/2018/05/10/akp-doneminde-turkiyede-degisen-medya-sermayesi/ Erişim tarihi: 12.12.2017.

Eroğul, C. (2007) "2007 Cumhurbaşkanlığı Seçiminden Çıkarılabilecek Dersler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* (62-3): 167-181.

Ertuğrul, N. İ. (2009) "AKP ve Özelleştirme", *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, Uzgel, İ. ve Duru, B. (der.), Ankara: Phoenix Yayınları, s. 522-529.

Golding, P. ve Murdock, G. (2008) "İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları: Belirlenim Sorunu", *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*, Yaylagül, L. ve Korkmaz, N. (der.). Ankara: Dipnot Yayınları.

Golding, P. ve Murdock, G. (1991) "Culture, Communications, and Political Economy", *Mass Media and Society*, London: Edward Arnold, s. 15-32.

Gramsci, A. (1971) *Selections from the Prison Notebooks*, Hoare, Q. ve Smith, G. (der. ve çev.), New York: International Puplishers.

Gramsci, A. (1992) *Antonio Gramsci Prison Notebooks Volume I*, Buttigied, J. (der. ve çev.), New York: Columbia University Press.

Gramsci, A. (1996) *Antonio Gramsci Prison Notebooks Volume II*, Buttigied, J. (der. ve çev.), New York: Columbia University Press.

Gramsci, A. (2007), *Antonio Gramsci Prison Notebooks Volume III*, Buttigied, J. (der. ve çev.), New York: Columbia University Press.

Gramsci, A. (2011) *Hapishane Defterleri*, İstanbul: Belge Yayınları.

Gramsci, A. (2012) *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*, Yıldız, İ. (çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.

Güçer, D. (2009) "Bekir Coşkun Hürriyet'ten neden ayrıldığını anlattı-Deniz Güçer ile Röportaj" http://www.egedesonsoz.com/haber/bekir-coskun-hurriyet-ten-neden-ayrildigini-anlatti-/62633 Erişim tarihi: 12.12.2017.

Küçük, C. (2015) "Şizofrenik ve PKK'lı bir hırsız portresi: Ahmet Hakan" 9.9.2015. https://www.star.com.tr/yazar/sizofrenik-ve-pkkli-bir-hirsiz-portresi-ahmet-hakan-yazi-1055333/ Erişim tarihi: 11.5.2019.

Gültekin, L. (2017) "Türkiye'de artık İslamcılık yok, Erdoğanizm var" 18.5.2017 https://tr.sputniknews.com/bidebunudinle/201705081028394441-levent-gultekin-turkiyede-artik-islamcilik-yok-erdoganizm-var/ Erişim tarihi: 20.5.2018.

Güneş, S. (2014) "Medyanın Kara Yılı: 2014" 16.12.2014. https://tgs.org.tr/2014-basin-icin-kara-bir-yil-oldu/ Erişim tarihi: 20.9.2018.

Gürcan, C. G. (2008) "AKP'yi AB ve İnsan Hakları Süreci Kurtardı" http://m.bianet.org/bianet/siyaset/110421-akp-yi-ab-ve-insan-haklari-sureci-kurtardi Erişim tarihi: 20.1.2017

Gürel, B. (2014) "İslamcılık: Uluslararası Bir Ufuk Taraması" *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Balkan, N. vd. (der.), İstanbul: Yordam Kitap.

Halifeğlu, M ve Yetiş, M. (2013) "Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İkiliği ve Kuramsal Kökenler" *Mülkiye Dergisi* 37 (1): 163-188.

Hall, S. (1994) "Kültür, Medya ve İdeolojik Etki", *Medya İktidar İdeoloji*, Ankara: Ark Yayınları.

Hamzaoğlu, Y. ve Yavuz, C. I. (2009) "Sağlıkta AKP'li Dönemin Bilançosu Üzerine" *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Uzgel, İ. ve Duru, B. (der.), Ankara: Phoenix Yayınları, s. 40-66.

Hoş, M. (2014) *Abluka*, İstanbul: Destek Yayınları.

Hoşgör, E. (2014) "İslami Sermaye", *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Balkan, N. vd. (der.). İstanbul: Yordam Kitap.

İHOP (2018) *Olağanüstü Hal Tedbir ve Düzenlemeleri*, İnsan Hakları Ortak Platformu.

İnsel, A. (2004) "Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri", *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*, İnsel, A. ve Bayramoğlu, A. (der.) İstanbul: Birikim Yayınları.

Jones, S. (2006) *Antonio Gramsci*, New York: Routledge Revivals.

Kabakcı, Z. G. (2011) "Neo-Kemalist Bir Hareket: Cumhuriyet Mitingleri", *Selçuk İletişim Dergisi* (7.1): 96-112.

Kaya, E. (2010) *Türkiye'deki Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler Işığında Basın İşletmelerinde Pazarlama Stratejileri "Cumhuriyet Gazetesi" Örneği*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaya, R. ve Çakmur, B. (2014) "Siyaset Bilimi ve Medya Çalışmaları" *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, Atılgan, G. ve Aytekin, A. (haz.) İstanbul: Yordam Kitap.

Kaynar, M. (2013) "Merkez Sağ ve AKP", *AKP "Ilımlı İslam", Neoliberalizm*, Başkaya, F. (der.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Kurban, D. ve Sözeri C. (2012) *İktidarın Çarkında Medya: Türkiye'de Medya Bağımsızlığı ve Özgürlüğü Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Kürkçü, E. (2013) "Gezi'den Sonra", *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, Göztepe, Ö. (haz.). İstanbul: NotaBene.

Lövy, M. (2013) "Sürekli Birikime Karşı Yanıt; Sürekli Devrimdir", *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, Göztepe, Ö. (haz.). İstanbul: NotaBene.

Macciocchi, M. A. (1977) "Hegemonya, Tarihî Blok ve Devlet", *Birikim* (26): 42-66.

Martin, J. (1998) *Gramsci's Political Analysis A Critical Introduction*, İpswich: Palgrave Macmillan UK.

Marx, K. (2011) *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (2011) *Felsefenin Sefaleti*, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K., Engels, F. (2013) *Komünist Manifesto*, İstanbul: Yordam Kitap.

Mavioğlu, E. (2012) *Cenderedeki Medya Tenceredeki Gazeteci*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Mavioğlu, E. ve Şık, A. (2010) *Kontrgerilla ve Ergenekon'u Anlama Kılavuzu: Kırk Katır Kırk Satır 1.*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Morera, E. (1990) *Gramsci's Historicism A Realist Interpretation*, London: Routledge Revivals.

Ollman, B. (2008) *Diyalektiğin Dansı*, C. Saraçoğlu (çev.), İstanbul: Yordam Kitap.

Ollman, B. (2011) *Diyalektik Soruşturmalar*, C. Saraçoğlu (çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

Oran, B. (2004) "Türkiye Kabuk Değiştirirken AKP'nin Dış Politikası", *Birikim* (Ağustos-Eylül): 54-60.

Özdemir, M. (2016) "Bilgi Çağında Ana Akım Medyaya Karşı Ortaya Çıkan Alternatif Medyanın Rolü ve Yükselen Yurttaş Gazeteciliği", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* (İNİF E-Dergi), cilt 1, sayı 2(1): 247-259.

Özkan, Ö. (2009) *Avrupa Birliği Sürecinde Türk Yazılı Basınının Yaklaşımı ve Avrupa Birliği'ni Sunumu 1995-2005*, yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öztürk, Ö. (2010) *Türkiye'de Büyük Sermaye Grupları: Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi*, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Özuğurlu, M. (2013) "Gezi Parkı Olayı'nın Politik Bağlamı", *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, Göztepe, Ö. (haz.). İstanbul: NotaBene.

Özvarış, H. (2012) "Metin Münir: Demirören, Milliyet'i Başbakan'ın oluru ile aldı- Metin Münir ile Röportaj" https://t24.com.tr/haber/metin-munir-demiroren-milliyeti-basbakanin-oluru-ile-aldi,217148 Erişim tarihi: 12.12.2017.

Peköz, M. (2016) "Devletin Gülen merkezli darbeyi Kürtlere karşı savaşa dönüştürmesi" 20.8.2016. http://sendika62.org/2016/08/devletin-gulen-merkezli-darbeyi-kurtlere-karsi-savasa-donusturmesi-dr-mustafa-pekoz-371188/ Erişim tarihi: 8.4.2018.

Portelli H. (1982) *Gramsci ve Tarihsel Blok*, Ankara: Savaş Yayınları.

Saran, C. (2014) "Medyada Mülkiyet İlişkileri: AKP Döneminde Medya Sahipliğinde Yaşanan Değişimler" *1. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*. s. 355-373.

Sassoon A. S. (2012) "Hegemonya Mevzi Savaşı ve Politik Müdahale", *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar*, Özmakas U. (haz.), Ankara: Dipnot Yayınları, s. 97-116.

Savran, S. (2011) "Referandum ile Seçimler Arasında Türkiye", *Devrimci Marksizm* (12).

Savran, S. (2014a) "İslamcılık, AKP, Burjuvazinin İç Savaşı" *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Balkan, N. vd. (haz.). İstanbul: Yordam Kitap.

Savran, S. (2014b) "İsyandan devrime giden yol", *Devrimci Marksizm* (19): 13-17.

Savran, S. (2016) "AKP faşist mi?", *Devrimci Marksizm* (27): 9-32.

Savran, S. (2017) "15 Temmuz'un anlamları" 15.7.2018. https://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/15-temmuzun-anlamlari Erişim tarihi: 8.4.2018.

Sayer, D. (2011) *Soyutlamanın Şiddeti*, İstanbul: Habitus.

Sazak, D. (2014) *Batsın Böyle Gazetecilik*, İstanbul: Boyut.

Selçuk, E. (2010) *Anayasa Değişiklik Paketini Anlama Klavuzu*, İstanbul: TASAM Yayınları.

Seve, L. (2013) "Belirmenin Diyalektiği", *Yeni Yüzyılda Diyalektik*, Ollman, B. ve Smith, T. (haz.). Ş. Alpagut (çev.). İstanbul: Yordam Kitap, s. 123-139.

Simavi, H. (2014) "Bu gazete..." http://www.diken.com.tr/bu-gazete/ Erişim tarihi: 21.9.2018.

Sirmen, A. (2018) "AKP gidecek OHAL bitecek" 14.1.2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/904647/AKP_gidecek_OHAL_bitecek.html Erişim tarihi: 5.5.2018.

Sönmez, M. (2009) "2000'ler Türkiye'sinde AKP Hâkim Sınıflar ve İç Çelişkileri" *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Uzgel, İ. ve Duru, B. (haz.), Ankara: Phoenix Yayınları, s. 179-195.

Sönmez, M. (2010) *Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı*, İstanbul: Yordam Kitap.

Sözeri, C. (2015) *Türkiye'de Medya-İktidar İlişkileri: Sorunlar ve Öneriler*, İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.

Sözeri, C. ve Güney, Z. (2011) *Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politiği Sektör Analizi*, (Rapor No. 2.), TESEV.

Stevenson, N. (2008) *Medya Kültürleri*, Ankara: Ütopya Yayınları.

Şenyapar, N. H. (2013) "2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Aday Açıklama Sürecinde Basın Söyleminin İdeolojik İnşası", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (37): 150-179.

Şık, A. (2017) *Paralel Yürüdük Biz Bu Yollarda*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Tanpınar, A. H. (2017) *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanyılmaz, K. (2013) "Türkiye Büyük Burjuvazisinde Derin Çatlak" *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Balkan, N. vd. (haz.). İstanbul: Yordam Kitap.

Tanyılmaz, K. (2014) "Halk isyanının ekonomi politiği" *Devrimci Marksizm* (19): 23-35.

Tanyılmaz, K. (2017) "Türkiye Egemen Sınıfının Yapısında Dönüşüm", *Devrimci Marksizm* (30-31): 87-114.

Texier J. (1985) *Gramsci ve Felsefe*, Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.

Texier, J. (1982) "Gramsci: Üstyapılar Teorisyeni", *Gramsci ve Sivil Toplum*, Ankara: Savaş Yayınları, s. 43-90.

Thompson J. B. (2013) *İdeoloji ve Modern Kültür: Kitle İletişimi Çağında Eleştirel Toplum Kuramı*, İdil, Ç. (çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.

Thompson, J. B. (2008) "Kitle İletişimi ve Modern Kültür: Eleştirel Bir İdeoloji Kuramına Katkı", *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*, Yaylagül, L. ve Korkmaz, N. (haz.), Ankara: Dipnot, s. 75-91.

Tılıç, L.D. (2018) "Tamam, kapatıyoruz!" 15.5.2018. https://www.birgun.net/haber-detay/tamam-kapatiyoruz-215907.html Erişim tarihi: 21.9.2018.

Timur, T. (2015) *AKP'nin Önlenebilir Karşı-Devrimi*, İstanbul: Yordam Kitap.

Timur, T. (2016) *Türkiye, Ortadoğu ve Mezhep Savaşı*, İstanbul: Yordam Kitap.

Tolstoy, L. (2016) *Savaş ve Barış III. Cilt*, İstanbul: Yordam Edebiyat.

Tuğal, C. (2011) *Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

TÜSİAD. (2002) "3 Kasım 2002 Genel Seçimleri Sonrasında Kurulacak Hükümetin Öncelikli Gündemini Oluşturması Gereken Konular Hakkında TÜSİAD Görüşleri" http://tusiad.org/tr/tum/item/2510-3-kasim-2002-genel-secimleri-sonrasinda-kurulacak-hukumetin-oncelikli-gundemini-olusturmasi-gereken-konular-hakkinda-tusiad-gorusleri Erişim tarihi: 10.1.2017.

Yankaya, D. (2014) *Yeni İslamcı Burjuvazi: Türk Modeli*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaşlı F. (2004) "AKP, Muhafazakâr Demokrasi ve Yeni Sağ", *Birikim* (180): s. 39-46.

Yaşlı, F. (2014) *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus, Yeni Türkiye Üzerine Tezler*, İstanbul: Yordam Kitap.

Yavuz, H. (2011) *Erbakan'dan Erdoğan'a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Yeşil, B. (2016) *Media in New Turkey: The Origins of an Authoritarian Neoliberal State*, Illinois: University of Illinois Press.

Yetiş, M. (2009a) "Antonio Gramsci", *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler*, Veysal Ç. (haz.), İstanbul: Etik Yayınları.

Yetiş, M. (2009b) "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", *Mülkiye Dergisi* (264): 129-154.

Yıldız, U. B. (2010) *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Sivil-Asker İlişkileri: Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi*, yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Üniversitesi, İzmir.

Yıldızoğlu, E. (2015) *AKP Siyasal İslam ve Restorasyon*, İstanbul: Tekin Yayınları.

Yılmaz, B. B. (2013) *Türkiye'de İş Dünyası ve Siyaset İlişkisi: TÜSİAD-AKP Örneği*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Zaman, A. (2012) "Erdoğan bana abi derdi" 25.9.2012. http://www.medyatava.com/haber/iste-aydin-doganin-taraftan-amberin-zamana-verdigi-roportaj_37013 Erişim Tarihi: 28.5.2019.

Zaman, A. (2018) "Erdoğan'ın seçimi" http://www.diken.com.tr/erdoganin-secimi/ Erişim tarihi: 21.9.2018.

Zorlu, B. (2017) "Bir Devlet Aparatı Olarak Diyanet Üzerine-Erdi Öztürk ile Röportaj" https://m.bianet.org/bianet/toplum/188285-bir-devlet-aparati-olarak-diyanet-uzerine Erişim tarihi: 12.12.2017.

İnternet Kaynakları

aa.com.tr. (2017) "Medya-İş Sendikası kendi iş kolunda lider oldu" https://www aa.com.tr/tr/turkiye/medya-is-sendikasi-kendi-is-kolunda-lider-oldu/737241 Erişim tarihi: 10.3.2018.

abcgazetesi.com (2016) "Hayat TV ve 5 kanal Başbakanlık emriyle kapatıldı" 29.09.2016. https://www.abcgazetesi.com/arsiv/hayat-tv-ve-5-kanal-basbakanlik-emriyle-kapatildi/haber-29339 Erişim tarihi: 22.6.2018.

aksam.com.tr (2013) "Erdoğan'dan çok sert açıklamalar!" 21.12.2013. https://www.aksam.com.tr/siyaset/erdogandan-cok-sert-aciklamalar/haber-270570 Erişim tarihi: 21.9.2018.

amerikanınsesi.com (2017) "FETÖ Gerekçeli OHAL'de Neler Kapatıldı" 15.07.2017. https://www.amerikaninsesi.com/a/feto-gerekceli-ohal-de-neler-kapatildi/3944995.html Erişim tarihi: 20.5.2018.

bbc.com (2016) "Can Dündar ve Erdem Gül Tahliye Edildi" 26.02.2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160225_candundar_erdemgul Erişim tarihi: 1.6.2018.

bbc.com (2018) "Cumhuriyet gazetesi davası: Ahmet Şık ve Murat Sabuncu tahliye edildi" 10.03.2018. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43352282 Erişim tarihi: 20.9.2018.

bbc.com. (2017) "MİT Tır'ları davası: Neler Yaşandı?" 15.06.2017. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40275619 Erişim tarihi: 18.5.2018.

bbc.com.tr (2013) "Dokuz soruda Ergenekon davası" https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/02/130217_rengin_ergenekon Erişim tarihi: 10.3.2018.

bianet.org (2012a) "Balyoz Davası nedir?" https://bianet.org/bianet/hukuk/140996-balyoz-davasi-nedir Erişim tarihi: 10.3.2018.

bianet.org (2012b) "Yıldırım Türker Radikal'den Ayrıldığını Doğruladı" http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/140268-yildirim-turker-radikalden-ayrildigini-dogruladi Erişim tarihi: 3.12.2018.

bianet.org (2013a) "Gezi Direnişinde 59 gazeteci işten çıkarıldı, istifaya zorlandı" https://bianet.org/bianet/medya/148636-gezi-direnisinde-59-gazeteci-isten-cikarildi-istifaya-zorlandi Erişim tarihi: 20.5.2018.

bianet.org (2013b) "Medyanın Dört Aylık Gezi Güncesi" 23.10.2013. https://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/150727-medyanin-dort-aylik-gezi-guncesi Erişim tarihi: 20.5.2018.

bianet.org (2017) "Özgür Gündem Nöbetçi Yayın Yönetmenleri Davaları" 20.10.2017. http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/190747-ozgur-gundem-nobetci-yayin-yonetmenleri-davalari Erişim tarihi: 20.9.2018.

birgun.net (2006) "Cumhuriyet gazetesine 3. bomba" https://www.birgun.net/haber-detay/cumhuriyet-gazetesi-ne-3-bomba-26915.html Erişim tarihi: 20.10.2018.

birgun.net (2018a) "CNN Türk İsmail Saymaz ve Nevzat Çiçek'in işlerine son verdi" 10.5.2018. https://www.birgun.net/haber-detay/cnn-turk-ismail-saymaz-ve-nevzat-cicek-in-islerine-son-verdi-215403.html Erişim tarihi: 26.5.2018.

birgun.net (2018b) "CNN Türk'te işten çıkarmalar sürüyor: Deniz Zeyrek'in de görevine son verildi" 21.5.2018. https://www.birgun.net/haber-detay/cnn-turk-te-isten-cikarmalar-suruyor-deniz-zeyrek-in-de-gorevine-son-verildi-216657.html Erişim tarihi: 29.5.2018.

birgun.net (2018c) "Kanal D'de Ahmet Hakan'ın ardından 12 isim daha işten çıkarıldı" 3.5.2018. https://www.birgun.net/haber-detay/kanal-d-de-ahmet-hakan-in-ardindan-12-isim-daha-isten-cikarildi-214540.html Erişim tarihi: 28.5.2018.

birgun.net (2018d) "Doğan Medya Grubu Demirören'e satıldı" 21.3.2018. https://www.birgun.net/haber-detay/dogan-medya-grubu-demiroren-e-satildi-208892.html Erişim tarihi: 29.5.2018.

birgun.net, (2017) "TMSF 30 tane medya şirketini satıyor" 14.12.2017. https://www.birgun.net/haber-detay/tmsf-30-tane-medya-sirketini-satiyor-195499.html Erişim tarihi: 22.5.2018.

cumhuriyet.com.tr (2011) "Üniversitelerde 'Gül' dönemi" http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/269054/Universitelerde__Gul__donemi.html Erişim tarihi: 14.11.2018.

cumhuriyet.com.tr (2014) "Koza'ya ikinci şok" 4.1.2014. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/25677/Koza_ya_ikinci_sok.html Erişim tarihi: 21.9.2018.

cumhuriyet.com.tr (2015) "Erdoğan'ı gördükçe âşık oldum, böyle bir ilahi aşk iki erkek arasında olabiliyor!" http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/277577/_Erdogan_i_gordukce_asik_oldum__boyle_bir_ilahi_ask_iki_erkek_arasinda_olabiliyor_.html Erişim tarihi: 12.12.2017.

cumhuriyet.com.tr (2016a) "Cumhuriyet gazetesine operasyon" http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/623897/Cumhuriyet_gazetesine_operasyon.html Erişim tarihi: 20.9.2018.

cumhuriyet.com.tr (2017a) "D&R'ı satın alan Turkuvaz Kitap, bu yayınları satmıyor" http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/957602/D_R_i_satin_alan_Turkuaz_Kitap__bu_yayinlari_satmiyor.html Erişim tarihi: 20.9.2018.

cumhuriyet.com.tr (2017b) "RTÜK'ten Kuzey Irak sansürü: 3 kanal Türksat'tan çıkarıldı" http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/833127/RTUK_ten__Kuzey_Irak__sansuru___3_kanal_Turksat_tan_cikarildi.html Erişim tarihi: 20.9.2018.

cumhuriyet.com.tr. (2016b) "Hande Fırat Hürriyet'in Ankara temsilcisi oldu" 21.12.2016. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/648642/Hande_Firat__Hurriyet_in_Ankara_temsilcisi_oldu.html Erişim tarihi: 23.5.2018.

cumhuriyet.com.tr. (2017c) "Erdoğan'dan 'Karargâh rahatsız' haberine tepki: Bedelini ağır ödeyecekler" 28.2.2017. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/687155/Erdogan_dan__Karargah_rahatsiz__haberine_tepki__Bedelini_agir_odeyecekler.html Erişim tarihi: 22.5.2018.

diken.com.tr (2014) "Kim bu Kalyoncular?" http://www.diken.com.tr/kalyon-grup-hangi-sektorlerde-faaliyet-gosteriyor/ Erişim tarihi: 10.3.2018.

diken.com.tr (2016) "Bakan doğruladı: 'Milletin a.... koyacağız' diyen Cengiz'in vergi borcu silinmiş" http://www.diken.com.tr/bakan-dogruladi-milletin-

a-koyacagiz-diyen-mehmet-cengizin-vergi-borcu-silinmis/ Erişim tarihi: 10.3.2018.

diken.com.tr (2017a) "25 günlük arayış: 'Adalet Yürüyüşü' yapan Kılıçdaroğlu, Demokrasi Ödülüne aday" 11.11.2017. http://www.diken.com.tr/25-gunluk-arayis-adalet-yuruyusu-yapan-kilicdaroglu-demokrasi-odulune-aday/ Erişim tarihi: 10.4.2018.

diken.com.tr (2017b) "AKP'nin özelleştirme karnesi: KİT'lerin satışından 15 yılda 60 milyar dolar." http://www.diken.com.tr/akpnin-ozellestirme-karnesi-kitlerin-satisindan-15-yilda-60-milyar-dolar/ Erişim tarihi: 14.11.2018.

diken.com.tr (2018) "Kapatılan beş medya kuruluşunun varlıkları 954 bin liraya satışta" 8.3.2018. http://www.diken.com.tr/kapatilan-bes-medya-kurulusunun-mallari-954-bin-liraya-satista/ Erişim tarihi: 22.5.2018.

evrensel.net (2008) "Çalık'a kıyak kredi amacına uygun değil" https://www.evrensel.net/haber/225495/calik-a-kiyak-kredi-amaca-uygun-degil Erişim tarihi: 4.4.2017.

evrensel.net (2010) "AKP'nin yeni kadrolaşma seferi" https://www.evrensel.net/haber/188773/akp-nin-yeni-kadrolasma-seferi Erişim tarihi: 12.12.2017.

evrensel.net (2014) "İnsan hakları kurumlarından Gezi bilançosu" 27.05.2014. https://www.evrensel.net/haber/85118/insan-haklari-kurumlarindan-gezi-bilancosu Erişim tarihi: 20.9.2018.

evrensel.net (2015) "Ahmet Hakan önce tehdit edildi, sonra dövüldü" 1.10.2015. https://www.evrensel.net/haber/261804/ahmet-hakan-once-tehdit-edildi-sonra-dovuldu Erişim tarihi: 11.5.2019.

evrensel.net (2016) "Olağanüstü Hâl (OHAL) sonrası sendikacılık" 22.7.2016. https://www.evrensel.net/haber/285738/olaganustu-hal-ohal-ilanindan-sonra-sendikacilik Erişim tarihi: 7.5.2018.

evrensel.net (2017) "Özgürüz sitesine erişim engeli getirildi" 26.1.2017. https://www.evrensel.net/haber/305676/ozguruz-sitesine-erisim-engeli-getirildi Erişim tarihi: 21.9.2018.

evrensel.net (2018a) "Erdoğan bir kez daha OHAL'i grev yasaklarıyla savundu" 24.4.2018. https://www.evrensel.net/haber/350813/erdogan-bir-kez-daha-ohali-grev-yasaklariyla-savundu Erişim tarihi: 18.5.2018.

evrensel.net (2018b) "Rekabet Kurumu Doğan Medya'nın satışına onay verdi" 7.5.2018. https://www.evrensel.net/haber/351886/rekabet-kurumu-dogan-medyanin-satisina-onay-verdi Erişim tarihi: 22.5.2018.

f5haber.com (2016) "İstiklal ulusal gazete oldu" https://www.f5haber.com/medya/istiklal-ulusal-gazete-oldu-haberi-756188/ Erişim tarihi: 25.5.2018.

gazeteciler.com (2016) "Gazete Duvar yayın hayatına başladı" 8.8.2016. http://www.gazeteciler.com/haber/gazete-duvar-yayn-hayatna-balad/256734 Erişim tarihi: 21.9.2018.

gazeteduvar (2018) "Hakan Çelik Doğan TV'deki görevinden ayrıldı" 7.5.2018. https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/05/07/hakan-celik-dogan-tvdeki-gorevinden-ayrildi/ Erişim tarihi: 28.5.2018.

gazeteduvar.com.tr (2017) "Medya ayağını denk almak zorunda kalacak" 23.2.2017. https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/02/23/medya-ayagini-denk-almak-zorunda-kalacak/ Erişim tarihi: 20.9.2018.

gazeteduvar.com.tr. (2016) "Mühürlenen dernekler kapatıldı: ÇHD, ÖHD, Gündem Çocuk" 22.11.2016. https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/11/22/muhurlenen-dernekler-kapatildi-chd-ohd-gundem-cocuk/ Erişim tarihi: 21.5.2018.

gazetevatan.com (2014) "İşte Sabah ve ATV'nin yeni sahibi!" http://www.gazetevatan.com/iste-sabah-ve-atv-nin-yeni-sahibi--611660-ekonomi/ Erişim tarihi: 3.12.2017.

haber.sol.org.tr. (2010) "Böyle 'üniversiteleri' ancak AKP açar" http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/boyle-universiteleri-ancak-akp-acar-haberi-36993 Erişim tarihi: 12.12.2017.

haber7.com (2011) "Doğan, Milliyet ve Vatan'ı sattı" http://www.haber7.com/gazeteler/haber/735593-dogan-milliyet-ve-vatani-satti Erişim tarihi: 2.12.2017.

haberler.com (2015) "Koç'a kesilen vergi cezası dudak uçuklattı" 09.01.2015. https://www.haberler.com/tupras-tan-vergi-cezasi-aciklamasi-6850182-haberi/ Erişim tarihi: 21.9.2018.

haberler.com. (2012) "Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın, Medya-İş Sendikası'nı kabulü" https://www.haberler.com/basbakan-yardimcisi-arinc-in-medya-is-sendikasi-ni-3681118-haberi/ Erişim tarihi: 10.3.2017.

haberturk.com (2011b) "Star televizyonu satıldı" https://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/680447-star-televizyonu-satildi Erişim tarihi: 12.12.2017.

haberturk.com (2011a) "Koşaner'in veda mesajı" https://www.haberturk.com/gundem/haber/653064-kosanerin-veda-mesaji Erişim tarihi: 1.12.2018.

haberturk.com (2011c) "Can Dündar NTV'den ayrıldı" https://www.haberturk.com/medya/haber/652930-can-dundar-ntvden-ayrildi Erişim tarihi: 10.3.2018.

hürriyet.com.tr (2004) "Başbakan Erdoğan'a 'Allahsız' demişti." http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-erdogana-allahsiz-demisti-38655291 Erişim tarihi: 14.11.2018.

hurriyet.com.tr (2010) "Erdoğan: Sermaye el değiştiriyor" http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/erdogan-sermaye-el-degistiriyor-15752853 Erişim tarihi: 1.12.2018.

hürriyet.com.tr. (2015a) "Koza İpek Holding'e kayyum atandı" 26.10.2015. http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/koza-ipek-holdinge-kayyum-atandi-40006320 Erişim tarihi: 30.5.2018.

hürriyet.com.tr (2015b) "Can Dündar ve Erdem Gül Tutuklandı" 27.11.2015. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/can-dundar-ve-erdem-gul-tutuklandi-40019281 Erişim tarihi: 1.6.2018.

hürriyet.com.tr (2016) "Aslı Erdoğan ve Necmiye Alpay Serbest" 29.12.2016. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/asli-erdogan-ve-necmiye-alpay-serbest-40321522 Erişim tarihi: 20.9.2018.

hürriyet.com.tr (2017) "Sözcü gazetesi operasyonunda son dakika gelişmesi Muhabir Gökmen Ulu gözaltına alındı" 19.5.2017. http://www.hurriyet.com.

tr/gundem/son-dakika-sozcu-gazetesi-sahibi-ve-3-yoneticisi-hakkinda-gozaltina-karari-40462856 Erişim tarihi: 20.9.2018.

kamuajansı.com (2017) "29 Aralık 2017 İtibariyle Kurumlara Göre Toplam İhraç ve İade Sayıları" 29.12.2017. http://www.kamuajans.com/kamu-memurlar/29-aralik-2017-itibariyle-kurumlara-gore-toplam-ihrac-ve-iade-sayilari-h520235.html Erişim tarihi: 20.5.2018.

medyais.org. (2017) http://www.medyais.org/ Erişim tarihi: 2.12.2018.

medyaradar.com (2011) "Başbakan Erdoğan'ın tarihi vecizeleri" https://www.medyaradar.com/basbakan-erdoganin-tarihi-vecizeleri-haberi-59700 Erişim tarihi: 2.12.2018.

medyatava.com (2016) "Radikal'in yaşaması mümkün değildi" 13.4.2016. http://www.medyatava.com/haber/radikalin-yasamasi-mumkun-degildi_136813 Erişim tarihi: 25.5.2018.

milliyet.com.tr (2011) "Erdoğan'dan Nuray Mert'e çok sert sözler" http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-nuray-mert-e-cok-sert-sozler--siyaset-1398260/ Erişim tarihi: 12.12.2017.

milliyet.com.tr (2014) "TOFAŞ'a vergi cezası" 11.4.2014. http://www.milliyet.com.tr/tofas-a-vergi-cezasi/ekonomi/detay/1865668/default.htm Erişim tarihi: 21.9.2018.

neoldu.com (2016) "MİT Tırları Olayı, MİT Tırlarında Ne Vardı" 9.5.2016. https://www.neoldu.com/mit-tirlari-olayi-mit-tirlarinda-ne-vardi-16045h.htm Erişim tarihi: 18.5.2018.

ntv.com.tr (2017) "695 ve 696 sayılı iki KHK yayınlandı" 24.12.2017. https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-haberi-695-ve-696-sayili-iki-yeni-khk-yayinlandi,KlKz0e13ZUytnMzuK-O31Q Erişim tarihi: 21.9.2018.

odatv.com (2013) "Koç Grubu'na ilk ceza kesildi" 4.8.2013. https://odatv.com/koc-grubuna-ilk-ceza-kesildi-0408131200.html Erişim tarihi: 21.9.2018.

odatv.com (2015) "Bedelini ağır ödeyecek öyle bırakmam onu" 31.5.2015. https://odatv.com/bedelini-agir-odeyecek-oyle-birakmam-onu-3105151200.html Erişim tarihi: 31.5.2018.

odatv.com (2017) "İrfan Değirmenci Kovuldu" 11.2.2017. https://odatv.com/irfan-degirmenci-kovuldu-1102171200.html Erişim tarihi: 20.9.2018.

radikal.com.tr (2009) "Maliye Doğan yayın Holding'e 3,7 milyar TL rekor vergi cezası kesti" http://www.radikal.com.tr/turkiye/maliye-dogan-yayin-holdinge-3-7-milyar-tl-rekor-vergi-cezasi-kesti-953649/ Erişim tarihi: 24.12.2017.

radikal.com.tr (2009) "T24 internette yayına başladı" 1.9.2009. http://www.radikal.com.tr/hayat/t24-internette-yayina-basladi-952453/ Erişim tarihi: 25.6.2018.

radikal.com.tr (2010a) "TÜSİAD'a uyarı: Bertaraf olursunuz" http://www.radikal.com.tr/politika/tusiada-uyari-bertaraf-olursunuz-1014192/ Erişim tarihi: 1.12.2018.

radikal.com.tr (2010b) "Erzincan Başsavcısı tutuklandı" http://www.radikal.com.tr/turkiye/erzincan-bassavcisi-tutuklandi-980644/ Erişim tarihi: 20.2.2018.

sabah.com.tr (2004) "Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması" http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/yok51/dosya_52.html Erişim tarihi: 14.11.2018.

sabah.com.tr (2009) "Ertuğrul ÖzkökHürriyet'in Genel Yayın Yönetmenliği'nden ayrıldı" https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2009/12/30/ertugrul_ozkok_hurriyetin_genel_yayin_yonetmenliginden_ayrildi Erişim tarihi: 3.12.2017.

sabah.com.tr (2016) "TUSKON tarih oldu" 24.7.2016. https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/07/24/tuskon-tarih-oldu Erişim tarihi: 21.9.2018.

sozcu.com.tr (2013) "Müfettiş ordusu Koç'un kapısına dayandı" https://www.sozcu.com.tr/2013/ekonomi/mufettis-ordusu-kocun-kapisina-dayandi-378532/ Erişim tarihi: 24.12.2017.

sozcu.com.tr (2014) "2010 referandumu HSYK değişikliği" https://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/2010-referandumu-hsyk-degisikligi-439309/ Erişim tarihi: 1.12.2018.

sozcu.com.tr (2017) "Türk müteahhitler dünya ikincisi oldu" https://www.sozcu.com.tr/2017/emlak/turk-muteahhitler-dunya-ikincisi-oldu-1978871/ Erişim tarihi: 10.3.2018.

sputniknews.com (2018) "Hürriyet Genel Yayın Yönetmenliği'ne Fikret Bila yerine Vahap Munyar getirildi" 27.4.2018. https://tr.sputniknews.com/turkiye/201804271033216878-fikret-bila-hurriyet-genel-yayin-yonetmeligi-istifa/ Erişim tarihi: 21.5.2018.

star.com.tr (2013) "ATV'yi satın alan Kalyon İnşaat kimindir?" http://www.star.com.tr/ekonomi/atvyi-satin-alan-kalyon-insaat-kimindir-haber-818830/ Erişim tarihi: 10.3.2018.

t24.com.tr (2013) "Erdoğan konuştuktan sonra Boyner'in hisseleri düştü" 10.6.2013. http://t24.com.tr/haber/erdogan-konustuktan-sonra-boynerin-hisseleri-dustu,231697 Erişim tarihi: 21.9.2018.

t24.com.tr (2014) "Adana'da durdurulan 3 TIR'da silah araması yapıldı, yine MİT krizi yaşandı" 19.1.2014. http://t24.com.tr/haber/adanada-3-tir-durdurulduarama-yapiliyor,248707 Erişim tarihi: 4.5.2018.

t24.com.tr (2016) "Kayyum atanan İpek Medya Grup kapatıldı" 29.2.2016. http://t24.com.tr/haber/kayyum-atanan-ipek-medya-grubu-kapatildi,330112 Erişim tarihi: 30.5.2018.

t24.com.tr (2017b) "Hürriyet Orhan Pamuk'un 'Anayasaya değişikliğine hayır' dediği söyleşiyi sansürledi" 14.2.2017. http://t24.com.tr/haber/hurriyet-orhan-pamukun-anayasa-degisikligine-hayir-dedigi-soylesiyi-sansurledi,388808 Erişim tarihi: 20.9.2018.

t24.com.tr (2018a) "Fikret Bila Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmenliği'nden istifa etti" 27.4.2018. http://t24.com.tr/haber/fikret-bila-hurriyet-gazetesi-genel-yayin-yonetmenliginden-istifa-etti,615728 Erişim tarihi: 25.5.2018.

t24.com.tr (2018b) "675.000.000 dolar! Devletin Doğan Medya Grubu'nu satın alan Demirören'e verdiği kredi" 7.4.2018. http://t24.com.tr/haber/675000000-dolar-devletin-dogan-medya-grubunu-satin-alan-demirorene-verdigi-kredi,599949 Erişim tarihi: 27.5.2018.

t24.com.tr (2018c) "YSK'ya resmî başvuru yapıldı: TRT Genel Müdürü derhal görevden alınsın" 1.7.2018. http://t24.com.tr/haber/yskya-resmi-basvuru-yapildi-trt-genel-muduru-derhal-gorevden-alinsin,641544 Erişim tarihi: 21.9.2018.

t24.com.tr. (2017a) "Hürriyet'te Sedat Ergin dönemi bitti, yeni Genel yayın Yönetmeni Fikret Bila" 28.2.2017. http://t24.com.tr/haber/hurriyette-sedat-ergin-donemi-bitti-yeni-genel-yayin-yonetmeni-fikret-bila,391261 Erişim tarihi: 20.5.2018.

TGC İfade ve Basın Özgürlüğü Raporu (2016) http://www.gazetecilercemiyeti.org.tr/wp-content/uploads/2017/02/PFF_2016_y%C4%B1l%C4%B1_RAPORU1.pdf Erişim tarihi: 20.9.2018.

tgc.org (2016a) "Kayyum atama sistemi medyayı susturmanın yeni aracı oldu" 4.3.2016. https://www.tgc.org.tr/aciklamalar/830-tgc-kayyum-atama-sistemi-medyayi-susturmanin-yeni-araci-oldu.html Erişim tarihi: 1.6.2018.

tgc.org.tr (2016b) "2015 gazeteciler için dava, gözaltı, cezaevi ve işsizlik yılı oldu" 1.1.2016. https://www.tgc.org.tr/aciklamalar/762-2015-gazeteciler-icin-dava-gozalti-cezaevi-ve-issizlik-yili-oldu.html Erişim tarihi: 20.9.2018.

tgs.org.tr (2014) "Medyanın Kara Yılı: 2014" 16.12.2014. https://tgs.org.tr/2014-basin-icin-kara-bir-yil-oldu/ Erişim tarihi: 20.9.2018.

tr.vikipedia.org. (2014) "2014 Türkiye yerel seçimleri" https://tr.wikipedia.org/wiki/2014_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri Erişim tarihi: 6.4.2018.

tr.wikipedia.org (2013) "Ergenekon davaları" https://tr.wikipedia.org/wiki/Ergenekon_davalar%C4%B1 Erişim tarihi: 2.1.2018.

tr.wikipedia.org (2015) https://tr.wikipedia.org/wiki/Akit_TV Erişim tarihi: 20.5.2018.

ysk.gov.tr (2014) "12. Cumhurbaşkanı Seçimi" http://www.ysk.gov.tr/tr/onikinci-cumhurbaskani-secimi/3456 Erişim tarihi: 20.4.2018.

ysk.gov.tr (2015a) "25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi" http://www.ysk.gov.tr/tr/7-haziran-2015--25-donem-milletvekili-genel-secimi/3304 Erişim tarihi: 21.4.2018.

ysk.gov.tr (2015b) "26. Dönem Milletvekili Genel Seçimi" http://www.ysk.gov.tr/tr/1-kasim-2015--26-donem-milletvekili-genel-secimi/3413 Erişim tarihi: 25.4.2018.

ysk.gov.tr (2017) "16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması" http://www.ysk.gov.tr/tr/16-nisan-2017-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/5002 Erişim tarihi: 24.5.2018.

AKP devrinde Türkiye'nin medya âleminde yaşanan köklü dönüşümü hakkıyla incelemek, medyadaki dönüşümü toplumun genel dönüşümüyle ilişkilendirecek bir yöntem, dönüşümün siyasal ve sınıfsal dinamiklerini görünür kılacak bir kuramsal perspektif, olguları anlamlı bir biçimde birbirine bağlayan titiz bir araştırmacılık ve bunların tümünden nasıl bir sonuca ulaşıldığını çarpıcı bir şekilde ortaya serecek bir analiz gücü gerektiriyor.

Vahdet Mesut Ayan, bu gereklilikleri yerine getirme çabasıyla kapsamlı bir çalışma ortaya koyuyor.

AKP Devrinde Medya Âlemi, medyadaki dönüşümün ekonomide, devlette, siyasal toplumda, sivil toplumda ve kamusal alanda yaşanan dönüşümle eşzamanlı ve eşgüdümlü ve eşyöntemlerle gerçekleştirildiğini panoramik bir şekilde gözler önüne seriyor. Bu sergileme için AKP'nin uzun iktidar devrini belirli dönemlere ayırıyor ve her dönemin dönüştürücü stratejilerini özgün kavramlaştırmalarla mercek altına alıyor. Kitap, 24 Haziran 2018 seçimlerini bir örnek vaka olarak inceliyor.

AKP Devrinde Medya Âlemi'ndeki sergileme, çözümleme ve inceleme uğraklarına bakıldığında AKP'nin medyayı her hücresine nüfuz edecek derecede önemsediği, onu adım adım ama radikal bir biçimde yeniden yapılandırdığı, her anını ve her yanını kontrol ettiği, yönlendirdiği, ele geçirdiği, böylelikle yeni bir medya düzeni yarattığı görülüyor. Medyada görünen yüzlerin, medya patronlarının ve medya yapılarının değiştiği; habercilik ilkelerinin başkalaştığı; hedef ve söylemlerin belli bir ideolojinin, belli bir partinin, belli bir liderin yörüngesine sokulduğu bir tablo ortaya çıkıyor.

AKP Devrinde Medya Âlemi, uzun yıllar önemli bir başvuru kitabı olacak nitelikte bir çalışma.

Kapak Resmi: Paul-Émile Borduas, "Skieurs en suspens, 1954".

THG 0139349 PAL

26 TL. KDV'den muaftır

ISBN 978-605-172-343-3

LÂL KİTABEVİ
0 326 216 50 09
@lalkitabevi
zerdustsahaf@hotmail.com
lalkitabevi@hotmail.com

Kitap
YordamKitap